

JOVS-SASOL-BIBLIOTHEEK 0090285

111082756701220000019

Geldelike bystand van die Provinsiale Administrasie van die Oranje-Vrystaat ter bestryding van die koste van hierdie navorsing word hierby erken. Menings in hierdie werk uitgespreek, of gevolgtrekkings waartoe geraak is, is dié van die skrywer en moet in geen geval beskou word as 'n weergawe van die menings of gevolgtrekkings van die Provinsiale Administrasie van die Oranje-Vrystaat nie.

'N BEDRYFSEKONOMIESE ONDERSOEK
VAN DIE ONTWIKKELING VAN DIE
VRYSTAATSE GOUDVELDSTREEK

deur

FREDERIK FRANCOIS de WIT STOCKENSTRÖM

Voorgelê ter vervulling van 'n
deel van die vereiste vir die
graad M.Com. in die
FAKULTEIT VAN EKONOMIESE EN
ADMINISTRATIEWE WETENSKAPPE,
UNIVERSITEIT VAN DIE ORANJE-VRYSTAAT

BLOEMFONTEIN

8 September 1966.

HIERDIE EKSEMPLAAR MAG ONDER
GEEN OMSTANDIGHED E UIT DIE
BIBLIOTEEK VERWYDER WORD NIE

The spacial structure of an economy
comes into being from the interaction
of physical and activity patterns.

John Freedman

V O O R W O O R D

Hierdie navorsingsprojek is onderneem in opdrag van die Uitvoerende Komitee van die Vrystaatse Provinsiale Raad.

Die ondersoek na die ekonomiese struktuur van die betrokke Streek en die faktore wat ontwikkeling in die gebied bepaal, spruit direk voort uit die Raad se besluit om die ekonomiese ontwikkeling in die Streek te evalueer in die lig van huidige omstandighede en landsbeleid. Met hierdie studie is daar dus gepoog om 'n beskeie bydrae te lewer tot die daarstelling van inligting wat kan dien as basis vir verdere ondersoeke en 'n meer aktuele evaluering van sosio-ekonomiese vraagstukke in die Streek.

Vanweë die vriendelike hulp wat aan die navorsers verleen is by die insameling van omvattende basiese gegewens, word 'n woord van dank gerig aan die volgende instansies en persone:

Alle Staatsdepartemente, en in besonder die Departement van Arbeid, Buro vir Statistiek, die Departement van Waterwese en die Elektrisiteitsvoorsieningskommissie.

Alle afdelings van die Provinsiale Administrasie, in besonder aan Mnr. S.W. Kemp van die Departement Beplanning vir sy tegniese hulp en advies.

Aan al die Stadsklerke in die Streek vir hul behulpzaamheid, dikwels onder moeilike omstandighede.

Die O.V.S. en Transvaalse Kamer van Mynwese.

Die amptenare van die Kantoor van die Ekonomiese Adviesraad van die Eerste Minister.

Die Suid-Afrikaanse Spoorweë en Hawens, Bloemfontein.

Navorser is besondere dank verskuldig aan Professor A. Reitsma, hoof van die Departement Statistiek vir hulp met statistiese berekenings, Mnr. M.C. Eksteen van die Departement Argitektuur vir kaarttekenwerk en Mnr. B. van Staden van die Departement Aardrykskunde, Universiteit van Pretoria vir geskiedkundige inligting oor die Goudveldstreek.

'n Woord van dank aan die Rektor en Universiteitsowerhede, wat dit vir die navorser moontlik gemaak het om die ondersoek aan te pak.

'n Besondere woord van dank en waardering aan wyle Professor F.C. v. N. Fournie, wie se inspirasie en leiding as streeksdeskundige grootliks bygedra het tot die sukses van die ondersoek. Skrywer kan dit slegs betreur dat Professor Fourie nie as studieleier die voltooiing van hierdie verslag kon beleef nie.

Professor Philip Fourie het, as studieleier gedurende die laaste stadiums van die projek, hulp verleen waarvoor skrywer hom beswaarlik in woorde kan bedank. Sy deskundige leiding, opoffering en nuttige wenke vir die finalisering van die

iii.

projek word ten hoogste waardeer.

'n Woord van hartlike dank en waardering word ook gerig aan Mev. A. Coetzee vir die tik van die verhandeling.

'n Woord van dank ook vir die fasiliteite beskikbaar gestel deur die Instituut vir Ekonomiese en Sosiale Navorsing aan die Universiteit van die Oranje-Vrystaat.

Ten slotte 'n woord van waardering aan my eggenote, wie se hulp en inspirasie 'n groot bydrae gelewer het tot die afhandeling van hierdie projek.

BLOEMFONTEIN,
8 September 1966.

F.F. de W. S.

	<u>Bls. No.</u>
<u>INLEIDING</u>	1
A. DOEL VAN DIE ONDERSOEK	1
B. BESTEK VAN DIE ONDERSOEK	3
1. Afbakening van die Streek	3
2. Ontwikkelingsaspekte	4
C. METODE VAN ONDERSOEK	5
D. PROBLEME TEËGEKOM BY DIE ONDERSOEK	6
E. INDELING VAN VERSLAG	6

D E E L I

HOOFSTUK 1

OORSIGTELIKE BESKRYWING VAN DIE ONTWIKKELINGSTREEK

A. BODEMASPEKTE	8
B. BEVOLKINGSASPEKTE	11
C. BASIESE EN HULPDIENTE IN DIE STREEK ..	11
D. EKONOMIESE BEDRYWIGHEID IN DIE STREEK .	15

HOOFSTUK 2

DORPE IN DIE KERNGEBIED

(i) WELKOM	18
------------------	----

HOOFSTUK 3

(ii) ODENDAALSRUS	51
-------------------------	----

HOOFSTUK 4

(iii) VIRGINIA	70
----------------------	----

HOOFSTUK 5DORPE IN DIE RANDGEBIED

(iv)	KROONSTAD	90
------	-----------------	----

HOOFSTUK 6

(v)	VILJOENSKROON	119
-----	---------------------	-----

HOOFSTUK 7

(vi)	BOTHAVILLE	134
------	------------------	-----

HOOFSTUK 8

(vii)	THEUNISSEN	148
-------	------------------	-----

HOOFSTUK 9

(viii)	HOOPSTAD	162
--------	----------------	-----

HOOFSTUK 10

(ix)	WESSELSBRON	174
------	-------------------	-----

HOOFSTUK 11

(x)	WINBURG	188
-----	---------------	-----

HOOFSTUK 12

(xi)	BULTFONTEIN	200
------	-------------------	-----

HOOFSTUK 13

(xii)	VENTERSBURG	215
-------	-------------------	-----

HOOFSTUK 14

(xiii) HENNENMAN	226
------------------------	-----

HOOFSTUK 15KLEINER RESIDENSIËLE EN NYWERHEIDSGEBIEDE

1. WHITES	241
2. ANGLO-ALPHA	242
3. OU VIRGINIA (LINABO)	243
4. ALLANRIDGE	245
5. BLAAUWDRIFT	247
6. RIEBEECKSTAD	248
7. NAUDEVILLE	249
8. VIERFONTEIN	249

D E E L IIONTWIKKELINGSASPEKTE VAN DIE GOUDVELDSTREEK

INLEIDING	251
-----------------	-----

HOOFSTUK 16BEVOLKING, BEDRYFSONDERNEMINGS EN STEDELIKE
EIENDOMSWAARDASIES IN DIE STREEK

1. BEVOLKINGSTENDENSE	252
2. BEDRYFSONDERNEMINGS	257
3. STEDELIKE EIENDOMSWAARDASIES	261

HOOFSTUK 17DIE VOORSIENING VAN WATER EN ELEKTRIESE KRAG
IN DIE STREEK

1. VOORSIENING VAN WATER IN DIE STREEK ...	266
2. VOORSIENING VAN ELEKTRIESE KRAG IN DIE GEBIED	278

HOOFSTUK 18PAD- EN SPOORVERBINDINGS EN SYLYNFASILITEITE
IN DIE KERN- EN RANDGEBIED

1.	<u>WELKOM</u>	
	A. Treindienste	283
	B. Padvervoerdienste geëksploiteer van- af Welkom	284
	C. Private Sylyne	286
2.	<u>ODENDAALSRUS</u>	
	A. Treindienste	288
	B. Padvervoerdiens	288
	C. Private Sylyne	288
3.	<u>VIRGINIA</u>	
	A. Treindienste	289
	B. Padvervoerdiens	290
	C. Private Sylyne	290
4.	<u>VILJOENSKROON</u>	
	A. Treindienste	291
	B. Padvervoerdienste	292
	C. Private Sylyne	292
5.	<u>BOTHAVILLE</u>	
	A. Treindienste	292
	B. Padvervoerdienste	293
	C. Private Sylyne	293
6.	<u>BULTFONTEIN</u>	
	A. Treindienste	294
	B. Padvervoerdienste	295
	C. Private Sylyne	296
7.	<u>THEUNISSEN</u>	
	A. Treindienste	296
	B. Padvervoerdienste	296
	C. Private Sylyne	299

8.	<u>WESSELSBRON</u>	
A.	Treindienste	299
B.	Padvervoerdienste	300
C.	Private Sylyne	301
9.	<u>KROONSTAD EN GUNHILL</u>	
A.	Treindienste	301
B.	Padvervoerdienste	302
C.	Private Sylyne	302
10.	HENNENMAN	303
11.	WHITES	304

HOOFSTUK 19

	<u>LIGGING MET BETREKKING TOT LANDSMARKTE</u>	312
(a)	n Vergelyking van Distribusiekoste vanaf Welkom en Kroonstad en die belangrikste Industriële Areas na die belangrikste Markareas in die Republiek	314
(b)	Die belangrikheid van spoorwegtariewe m.b.t. nywerheidsvestiging in die Kern- en Randgebiede	315

HOOFSTUK 20

ARBEID EN GRONDSTOWWE

1.	BLANKE ARBEID	330
2.	NIE-BLANKE ARBEID	340
3.	GRONDSTOWWE	355

HOOFSTUK 21

	<u>TOERISME EN OPELUG-ONTSPANNING</u>	361
--	---------------------------------------	-----

HOOFSTUK 22

OWERHEIDSBELEID

368

1. PLAASLIKE OWERHEDE	368
2. PROVINSIALE OWERHEDE	369
3. BELEID VAN DIE SENTRALE OWERHEID ..	374

D E E L III

DIE EKONOMIESE STRUKTUUR VAN DIE
ONTWIKKELINGSTREEK

HOOFSTUK 23

TOEGEVOEGDE BRUTOWAARDE	377
-------------------------------	-----

HOOFSTUK 24

PERSOONLIKE INKOMSTE	404
----------------------------	-----

<u>SLOTBESKOUINGS</u>	407
-----------------------------	-----

LITERATUUR

BYLAAG I - 2

KAARTE AANGEHEG

..... "

INLEIDING

A. DOEL VAN DIE ONDERSOEK

Die Provinsiale Raad van die Oranje-Vrystaat het teen die einde van 1962 besluit om onder leiding van 'n loodskomitee 'n omvattende ondersoek van die ontwikkeling van die Noordwes-Vrystaat te laat onderneem. Hierdie besluit spruit voort uit die wenslikheid om 'n waardering te verkry van die aard en omvang van die ontwikkeling wat wel plaasgevind het sedert die ontdekking van goud in hierdie gebied asook om na te spoor welke faktore moontlik stremmend inwerk op hierdie ontwikkeling, sodat stappe gedoen kan word om stremmings uit te skakel.

Die noodsaaklikheid van so 'n ondersoek is reeds beklemtoon in die Veertiende Jaarverslag van die Raad vir die Ontwikkeling van Natuurlike Hulpbronne, waarin t.o.v. opnames en beplanning van Beheerde Gebiede as volg verwys word na Beheerde Gebied No. 1 (Noordwestelike Oranje-Vrystaat): (1).

"Voortspruitend uit 'n ondersoek ter plaatse deur die Beplanningshulpkomitee vir hierdie gebied, na aanleiding van sekere voorgestelde onderverdelings en verandering van gebruik van grond, het dit uit samesprekings met die betrokke plaaslike besture en sy mynowerhede geblyk dat die tyd aangebreek het vir 'n deeglike hersiening van die Vrystaatse goudveldplan in die lig van ontwikkeling wat daar in die jongste tyd plaasgevind het, en wat 'n redelike aansienlike uitwerking op die plasing en selfs verskuiwing van die onderskeie bevolkingskonsentrasies gehad het. Gelukkig het
/die ...

(1) Veertiende Jaarverslag van die R.O.N.H.,
Staatsdrukker, Pretoria, 1961, p.6.

die veranderde posisie nog nie ernstige afmetings aangeneem nie, en die nodige ondersoeke sal ingestel word namate tyd en werkkragte dit toelaat, hopelik nog gedurende 1962".

Die Provinsiale Administrasie het gevolglik besluit om 'n breedvoerige ondersoek te laat instel oor die landboukundige, handels-, nywerheids-, mynbou- en demografiese ontwikkeling in die Noordwes-Vrystaat. Die ondersoek moes, in breë trekke, oor die volgende aspekte handel:

- (1) 'n Geskiedkundige oorsig van die groei en struktuur van die handel, nywerheid en ekonomie in die gebied, tesame met "n bepaling van die graad van wedersydse afhanklikheid wat bestaan tussen die verskeie sektore en onderskeie nywerhede, en 'n waardering van die patroon en omvang van toekomstige handel-en nywerheidsontwikkeling in die gebied".
- (2) 'n Opgawe van die ligging van nywerhede in die gebied, "met verwysing na kapitaalbelegging, winste, ontleding van werknemers en verdienste, produksie en produksievermoë, grondstowwe insluitende oorsprong en reserwes, aanvraag en aanbod, invoer en uitvoer, vergelykende produksiekoste, neweprodukte en aanwending, en die gebruik van dienste en toepaslike tariewe".
- (3) 'n Aanduiding van "die soort, ligging, omset, werknemers en verdienste van die klein-en groothandel".
- (4) 'n Aanduiding van "die invloed van belasting en wetgewing, soos loonvastellings, asook plaaslike koopkrag,

/lewenskoste-....

lewenskoste-struktuur en marktendense van die gebied".

- (5) "n Waardering van die invloed op die handels-, nywerheids- en ekonomiese neigings van erkenbare en spesiale faktore, asook die mate waarin die beskikbare inligting, rekords en publikasies die onderwerp dek".
- (6) "Enige aanbevelings en prioriteite vir ondersoek en/of navorsing wat nodig blyk te wees".
- (7) Waar moontlik sal van kaarte diagramme en dergelike voorstellings gebruik gemaak word.

B. BESTEK VAN DIE ONDERSOEK

1. Afbakening van die Streek

Volgens die oorspronklike opdrag was die ondersoek beperk tot die 9 landdrosdistrikte van Viljoenskroon, Bothaville, Kroonstad, Odendaalsrus, Welkom, Virginia, Hoopstad, Bultfontein en Theunissen, maar teneinde 'n volledige beeld te verkry is besluit om die distrikte van Wesselsbron, Winburg en Ventersburg ook in te sluit in die ondersoek.

Daar die area van hierdie ondersoek, hierna genoem die Ontwikkelingstreek, noue verband hou met Beheerde Gebied Nr. 1, soos geproklameer kragtens Wet Nr. 51 van 1947, is dit wenslik om by wyse van oriëntering die twee gebiede met mekaar te vergelyk. (1) Die areas wat deur die twee gebiede gedek word, word aangedui op KAART NR. 1

Beheerde Gebied Nr. 1 het aanvanklik 'n veel kleiner area beslaan as wat tans die geval is. Toe dit in 1947 proklameer is het dit hoofsaaklik die /gouddraende

-
- (1) Raad vir die Ontwikkeling van Natuurlike Hulpbronne: A Regional Survey of the Orange Free State Gold Field Staatsdrukker, Pretoria, 1954, p.2.

gouddraende area en die onmiddellike omgewing behels. Onwenslike ontwikkelings op die grense van hierdie gebied het dit egter noodsaaklik gemaak om sy grense uit te brei en die gebied tussen die Vaal-en Vet-riviere in te sluit, sodat die geproklameerde gebied by benadering tans die area in die drie-hoek Vereeniging, Bothaville en Winburg beslaan. Dit behels die hele distrikte van Welkom, Virginia, Odendaalsrus, Viljoenskroon, Vredefort, Parys en Sasolburg, die grootste gedeeltes van die distrikte van Theunissen, Ventersburg, Kroonstad, Koppies, Bothaville en Wesselsbron, en klein gedeeltes van die distrikte van Heilbron en Winburg.

As die gebied van die Ontwikkelingstreek vergelyk word met die area van Beheerde Gebied Nr.1, word opgemerk dat eersgenoemde 'n groter area behels nl. met insluiting van die distrikte Hoopstad en Bultfontein, die bykomende dele van die distrikte Wesselsbron, Bothaville, Theunissen, Winburg, Ventersburg en Kroonstad. Daarteenoor is die distrikte Sasolburg, Parys, Koppies en Vredefort, wat deel uitmaak van Beheerde Gebied Nr. 1, vir doeleindes van hierdie ondersoek uitgesluit uit die Ontwikkelingstreek.

Omdat die dorpe Odendaalsrus, Welkom en Virginia die middelpunt of kern vorm van die goudmyn-aktiwiteite in die Streek, word na hierdie drie distrikte verwys as die "Kerngebied", en na die omliggende nege distrikte as die "Randgebied".¹⁾

Die ligging van die Kerngebieddorpe, asook van hul goudmyne, word aangetoon op KAART NR. 2.

2. Ontwikkelingsaspekte

Soos uit die Provinsiale Raad se stelling
/van

-
- (1) Hierdie benadering is ook gevolg in die bevolkingsondersoek van die streek. Sien A.Reitsma en J.H.Oosthuizen: Demografiese Aspekte van die O.V.S. Goudvelde en Omliggende Gebiede (ongepubliseerde verslag aan die O.V.S. Provinsiale Administrasie deur Universiteit van die O.V.S., 1964).

van die doel van die ondersoek blyk, is die ontwikkelingsaspekte waarop hierdie ondersoek toegespits is tweërlei, nl.

- (a) die sekondêre sektor (fabriekswese, konstruksiebedrywe, ens); en
- (b) die tersiêre sektor (die groot en kleinhandel, dienste, ens).

Die primêre sektor, d.w.s. die landbou, bosbou en mynbou, kom in hierdie ondersoek slegs ter sprake insoverre hulle die basis daarstel van sekondêre en tersiêre ontwikkeling in die streek.

C. METODE VAN ONDERSOEK

Nadat 'n persoonlike besoek aan die dorpe in die Streek gebring is, is samesprekings gevoer met stadsklerke, amptenare van die Raad vir die Ontwikkeling van Natuurlike Hulpbronne, die Provinsiale Administrasie, die Departement van Arbeid, die Ekonomiese Adviesraad van die Eerste Minister, die Suid-Afrikaanse Spoorweë, die Ontvanger van Inkomste, die Buro vir Statistiek, en ander instansies, ten einde vas te stel hoe die gebied, binne die bestek van die opdrag, die werkkragte, fasiliteite en fondse beskikbaar, hom tot 'n ondersoek leen.

Deurgaans is in gedagte gehou dat ander ondersoeke oor ander aspekte van die gebied gedurende dieselfde tyd deurgevoer word, en is gepoog om oorvleueling uit te skakel. Dit dien vermeld te word dat die ondersoek, veral die voorlopige verkenning hierbo vermeld, bemoeilik en vertraag is, deurdat die opsteller hiervan nie ten volle en ook nie tydig, ingelig is oor die perspektief van die geheel-ondersoek nie.

Die feitlik absolute afwesigheid van gepubliseerde statistiese gegewens vir die distrikte op individuele grondslag, veral vir die doeleindes van vergelyking oor 'n bepaalde periode, het dit noodsaaklik
/gemaak

gemaak dat statistiek de novo ingesamel en verwerk moes word. Hierin is grootliks gesteun op die hulp van stadsklerke.

Aangesien sekondêre en tersiêre bedrywe in hoofsaak stedelike bedrywe is, is die ondersoek grootliks toegespits op die dorpsgebiede. Met uitsluiting van die sementfabriek by die Whites-sylyn, naby Hennenman, en die olie-uitgrondbone-fabriek by Viljoenskroonstasie, net buite die dorpsgrens, het ontwikkeling immers rondom die dorpsgebiede gesentreer.¹⁾

Met die oog op die karigheid van statistiese gegewens oor die eerste ontwikkelingsjare na die ontdekking van goud in 1946, is gegewens in die meeste gevalle ingesamel vir die tydperk sedert 1950.

D. PROBLEME TEËGEKOM BY DIE ONDERSOEK

Die vernaamste probleem wat by die ondersoek teëgekome is, is die wesenlike gebrek aan betroubare statistiek oor 'n verskeidenheid aangeleenthede wat met die ontwikkeling van die Streek in verband staan.

E. INDELING VAN DIE VERSLAG

In Deel I, Hoofstuk 1, word 'n oorsigtelike beskrywing van die Streek gegee.

In Hoofstukke 2 - 15, word die 3 dorpe in die Kerngebied en die 10 dorpe in die Randgebied een vir een afsonderlik bespreek. Die uitgangspunt in hierdie besprekings is om benewens 'n baie saaklike aanduiding van stigting en status, 'n beskrywing te gee van die mate waartoe die dorpe ekonomiese groei

/getoon ...

1) Hennenman, een van die Randgebieddorpe, is in die landdrosdistrik van Ventersburg geleë.

getoon het. Om hul groeitendense bloot te lê is gebruik gemaak van syfers oor bevolking, eiendomswaardasies, water en elektriese kragverbruik; verder, teneinde 'n aanduiding te gee van die omvang en verskeidenheid van handels- en nywerheids-groei word 'n ontleding van die getalle en soorte sakeondernemings vir elke jaar vanaf 1950/63 aangebied. Daarbenewens word 'n saaklike uiteensetting gegee van aspekte soos grondstowwe beskikbaar en verwerk (indien enige), die arbeidsposisie (blank en nie-blank), die behuisingsposisie, die beskikbaarheid van nywerheidspersele, en die aanwesigheid van opleidingsgeriewe en openbare dienste, asook 'n saaklike aanduiding van die kerklike, kulturele en ontspanningsfasiliteite op die dorpe. Ten slotte word die kommentaar van die plaaslike owerheid aangegee t.o.v. bestaande toestande en probleme insoverre dit betrekking het op ontwikkeling.

In Deel Twee word 'n uiteensetting aangebied van die pad- en spoorgeriewe in die streek asook van krag en watervoorsiening, grondstowwe, arbeid en ander vestigingsfaktore vir sekondêre nywerhede.

'n Afsonderlike hoofstuk word gewy aan 'n bespreking van die ligging van die Kern- en Randgebiede as industriële areas, in vergelyking met ander industriële areas t.o.v. die belangrikste markgebiede in die Republiek.

Ten slotte word 'n samevatting van die verslag en aanbevelings aangebied. In hierdie Hoofstuk word ook gepoog om aanbevelings te maak m.b.t. prioriteite vir verdere ondersoeke in die streek.

In alle hoofstukke is, waar toepaslik gebruik gemaak van kaarte, diagramme en ander voorstellings met die oog op meer effektiewe stellings en analise.

DEEL I

HOOFSTUK 1

OORSIGTELIKE BESKRYWING VAN DIE ONTWIKKELINGSTREEK

A. BODEMASPEKTE

Soos blyk uit die bespreking van die afbakening van die Ontwikkelingstreek hierbo, beslaan die gebied wat ondersoek is die Noord-Westelike area van die Oranje-Vrystaat, en bestaan dit uit 12 distrikte met 13 dorpsgebiede.⁽¹⁾ Vanweë die grondliggende verskille in hul ontwikkeling is hierdie distrikte vir besprekingsdoeleindes ingedeel in 'n "Kerngebied", bestaande uit die goud-distrikte Welkom, Virginia en Odendaalsrus, en 'n Randgebied bestaande uit die omliggende distrikte van Wesselsbron, Hoopstad, Viljoenskroon, Bothaville, Winburg, Ventersburg (insluitende die dorpsgebied van Hennenman), Kroonstad, Theunissen en Bultfontein. (Sien KAART NR. 1).

Na die Weste en Noord-weste word die Streek begrens deur die Vaalrivier, na die Noorde deur die distrikte Vredefort en Koppies, na die Ooste deur die distrikte Heilbron, Lindley, Senekal, Marquard, Clocolan en Ladybrand, terwyl die distrikte van Thaba' Nchu, Brandfort en Boshof die Streek aan die Suide begrens.

Die ligging van die Streek t.o.v. die groter bevolkings- en ekonomiese konsentrasies in die Republiek word aangedui op KAART NR. 3 (en word ook hieronder verder bespreek m.b.t. die land se vernaamste markgebiede). Uit hierdie kaart blyk die sentrale posisie wat die Streek t.o.v. die res van die Republiek bekleed, baie duidelik.

/Topografies

(1) Die dorp Hennenman is geleë in die Ventersburg distrik.

Topografies is die streek oorwegend 'n gelyk area met min uitstaande landmerke. Die enigste noemenswaardige landmerk is Koppie Alleen, 'n klipkoppie ongeveer 150 vt. hoog, vanwaar feitlik die hele gebied gesien kan word.

Die gelyk landskap word verder gekenmerk deur die erosie- en opkerwingseffek van die volgende riviere wat deur die Streek vloei met afloop in die Vaalrivier na die Weste: die Rhenosterrivier in die omgewing van Viljoenskroon, die Valsrivier by Kroonstad en Bothaville, die Sandrivier by Virginia, die Vetrivier in die omgewing van Theunissen, Winburg en Hoopstad, en natuurlik die Vaalrivier wat die naaste aan Bothaville verby vloei, en wat ook die Westelike skeiding is tussen die Transvaal en die Oranje-Vrystaat.

Met Winburg, in die Oostelike deel van die Streek, 5089 vt. bo seespieël, en Bothaville in die Weste, naaste aan die Vaalrivier, 4,135 vt. bo seespieël, word dan ook gevind dat die landskap binne die grense van die Streek geleidelik afhel na die Weste.

Die gebied word gekenmerk deur die aanwesigheid van groot panne, veral na die Weste.

Die oorwegende somerreënval in die Streek wissel van 15 tot 25 duim per jaar. Winters is koud en somers warm, met Westewinde in die voorjaar voor die somerreëns.

Die bodem word verder gekenmerk deur 'n harder tipe bogrond na die Ooste en 'n sagter, meer sanderige tipe na die Weste. Gras- en kou-bossieveld is algemeen, met betreklik min boomveld.

In die Streek word hoofsaaklik mielies, koring en grondbone verbou, in dié volgorde, afhangende van die omgewings- en grondfaktore. Op kleiner

/skaal,

skaal, veral naby die rivier-dele, word ook suiwelboerdery beoefen.

Met Viljoenskroon as middelpunt lê n groot gedeelte van die Ontwikkelingstreek in die sg. Mieliedriehoek.

Behalwe besproeiing in die omgewing van riviere en besproeiings-damme in die gebied, word gewasse hoofsaaklik verbou op die basis van droëlandsaaiery.

Geen betroubare opnames is nog gemaak van boorgatbesproeiing en ondergrondse waters nie.

Die ontwikkeling van die Streek is baie sterk beïnvloed deur die ontginning van goud. Die belangrike rol wat hierdie mineraal speel in die ekonomie van die gebied, die Provinsie en die Republiek, blyk uit die goudproduksie-gegewens vervat in DIAGRAMME NRS. 1 en 2.

Uraanproduksie speel ook n belangrike rol insoverre uraan as neweproduk geproduseer word by sommige van die Vrystaatse myne.

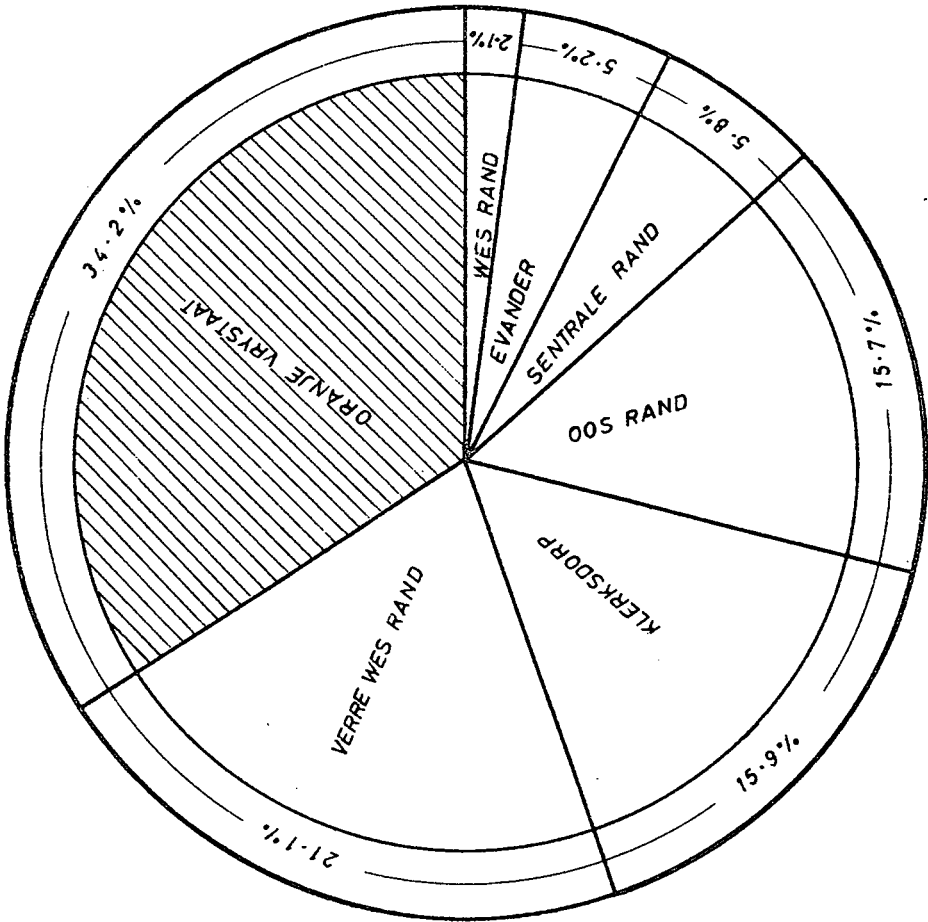
Steenkool word op groot skaal ontgin by Vierfontein en vir elektrisiteitsontwikkeling aangewend.

In die gebied is daar ook ander steenkool-neerslae en gouddraende areas, wat om ekonomiese redes nog nie ontgin word nie, of nog geprospekteer word, veral in die omgewing van Kroonstad, Viljoenskroon en Ventersburg.

Na die Ooste, in die omgewing van die hoofspoorlyn, word groot neerslae kalk onder die bo-laag alkaliese grond gevind. Twee groot sementfabrieke, een by Whites en die ander by Hennenman, is hier gevestig.

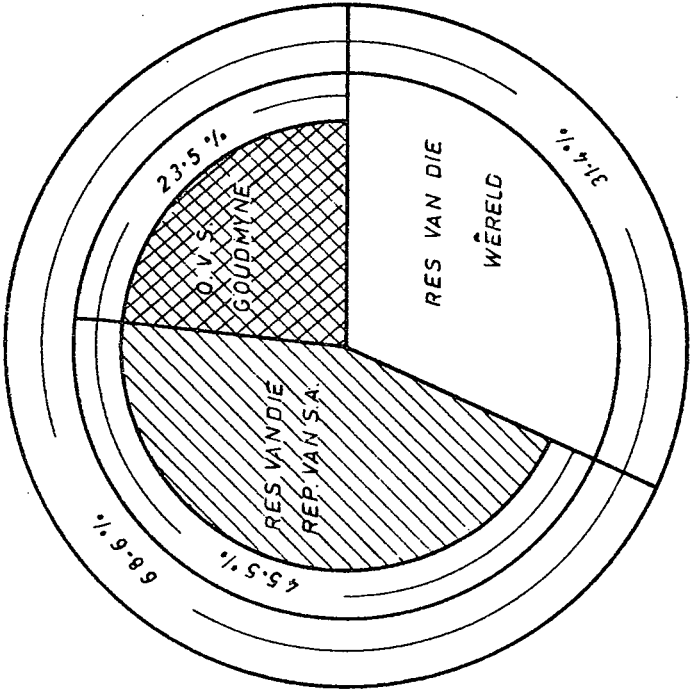
/ B. BEVOLKINGSASPEKTE

DIAGRAM NR. 1

PERSENTASIE GOUDOPBRENGS (FYN ONSE) VAN
DIE VERNAAMSTE GOUDPRODUSERENDE GEBIEDE
IN DIE REPUBLIEK VAN S.A. VIR 1963.

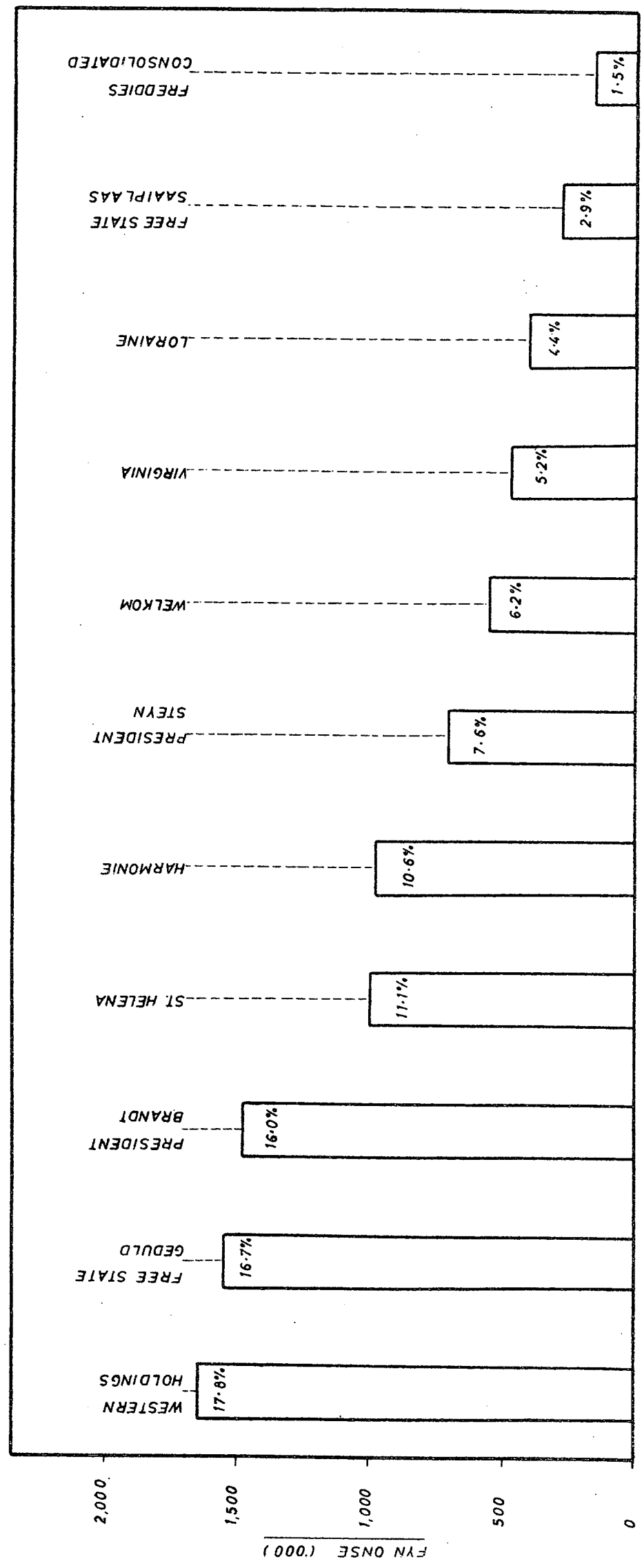
BRON: "MINING SURVEY" NR 54, MAART 1963, EN GEGEWENS GOEDGUNSTIGLIK
VERSKAF DEUR KAMER VAN MYNWESE

RELATIEWE BELANGRIKHEID VAN DIE GOUD
PRODUKSIE (FYN ONSE) VAN DIE VRYSTAATSE
MYNE SOOS VERGELYK MET DIE RES VAN DIE
REPUBLIEK EN DIE RES VAN DIE WESTERSE
WÊRELD VIR 1963.

F.F. de W.S. SEPT. 1964.

VERGELYKENDE PRODUKSIE VAN VRYSTAATSE GOUDMYNE VIR 1963.
(FYN ONSE EN PERSENTASIE VAN TOTALE PRODUKSIE)

1. BRON: "MINING SURVEY" NR 54, MAART 1964, EN GEGEWENS GOEDGUNSTIGLIK VERSKAF DEUR KAMER VAN MYNWESE.

B. BEVOLKINGSASPEKTE

Die bevolkingspatroon van die Streek, veral van die Kerngebied, het wesenlik vanaf 1946/7 tot op datum verander as gevolg van die ontdekking van goud in die gebied. Reitsma en Oosthuizen het volledig ingegaan op die demografiese aspekte van die Streek vanaf 1911 tot 1960,⁽¹⁾ en n baie duidelike beeld van hierdie aspekte kan gevorm word as die bevolkings-tendense vervat in TABEL 1 en GRAFIEK 1(a) en 1(b) in oënskou geneem word.

C. BASIESE EN HULPDIENTE IN DIE STREEK

Die Streek is oor die algemeen goed voorsien van die noodsaaklike basiese en hulpdienste, soos water, krag, vervoergeriewe, kommunikasie en behuising.

Die drie gouddorpe in die Streek, t.w. Welkom, Virginia en Odendaalsrus, asook die dorpe Ventersburg, Wesselsbron, Bothaville en Hennenman, word van water voorsien deur die Departement van Waterwese (Goudveldse Skema) vanuit die Vaalrivier by Balkfontein digby Bothaville. Die ander dorpe het hul eie waterskemas waar water voorsien word uit riviere in die gebied. In die geval van Bultfontein word water verkry uit een van die Sand- Vetrivier-besproeiingskanale wat naby die dorp verby loop.

Met uitsluiting van Kroonstad en Hoopstad wat hul eie kragsentrales onderhou, word die ander dorpe en ook die twee groot sementfabrieke in die gebied van krag voorsien deur die Elektrisiteitsvoorsieningskommissie.

/Die

(1) A. Reitsma en J.H. Oosthuizen, op. cit.

TABEL 1

SENSUS- EN AANGEPASTE BEVOLKINGSSYFERS (ALLE RASSE) VIR DIE VERSKILLENDE
DISTRIKTE VAN DIE ONTWIKKELINGSTREEK, 1911 - 1960 1)

Landdros- distrik	S E N S U S J A A R											
	1911		1921		1936		1946		1951		1960	
	S ²⁾	A ³⁾	S	A	S	A	S	A	S	A	S	A
Bothaville	a	5,678	a	12,217	26,209	15,228	34,778	17,417	-	20,316	28,316	b
Bultfontein	a	6,252	a	4,803	a	8,551	a	11,800	-	11,850	16,549	b
Hoopstad	15,504	5,499	18,851	7,665	23,953	7,449	33,585	7,629	-	12,161	18,695	b
Kroonstad	35,820	22,732	52,602	30,776	45,186	38,372	56,418	50,853	57,663	b ⁴⁾	78,988	b
Odendaalsrus	a	2,078	a	2,802	a	5,493	a	5,711	-	21,876	38,012	b
Theunissen	a	5,867	a	6,681	a	10,558	a	13,374	a	15,167	22,986	b
Ventersburg	a	7,722	a	8,921	18,939	14,464	23,355	13,910	-	23,087	26,113	b
Viljoenskroon	a	5,539	a	9,515	a	12,961	a	16,261	-	20,781	30,738	b
Virginia	a	2,064	a	2,399	a	3,029	a	7,430	a	9,948	47,121	b
Welkom	a	1,380	a	1,026	a	1,317	a	3,222	a	31,643	102,731	b
Wesselsbron	a	2,237	a	2,610	a	6,865	a	10,507	a	13,417	17,114	b
Winburg	36,128	17,773	39,122	17,806	33,157	21,237	31,467	22,614	-	24,235	28,035	b
Totaal Kerngebied	-	5,522	-	6,227	-	9,829	-	16,363	-	63,567	187,864	b
Totaal Randgebied	-	79,299	-	100,919	-	135,685	-	166,365	-	197,640	267,534	b
GROOTTOTAAL	-	84,821	-	107,146	--	145,514	-	182,728	-	261,207	455,398	b

1) Bron: A. Reitsma en J.H. Oosthuizen: Demografiese Aspekte van die O.V.S. Goudreilde en Omliggende Gebiede, 1964.

2) S = Sensusbevolking soos gepubliseer in U.G. 32-1912, bl. 42; U.G. 15-1923, bl. 28-30; U.G. 21-1938, bl. 27-29; U.G. 51-1949, bl. 36, 38; U.G. 42-1955, bl. 41-45.

3) A = Aangepaste bevolking soos per oppervlakte van die 1960-Sensus. Die syfers is goedgegunstiglik deur die Buro van Senses en Statistiek beskikbaar gestel.

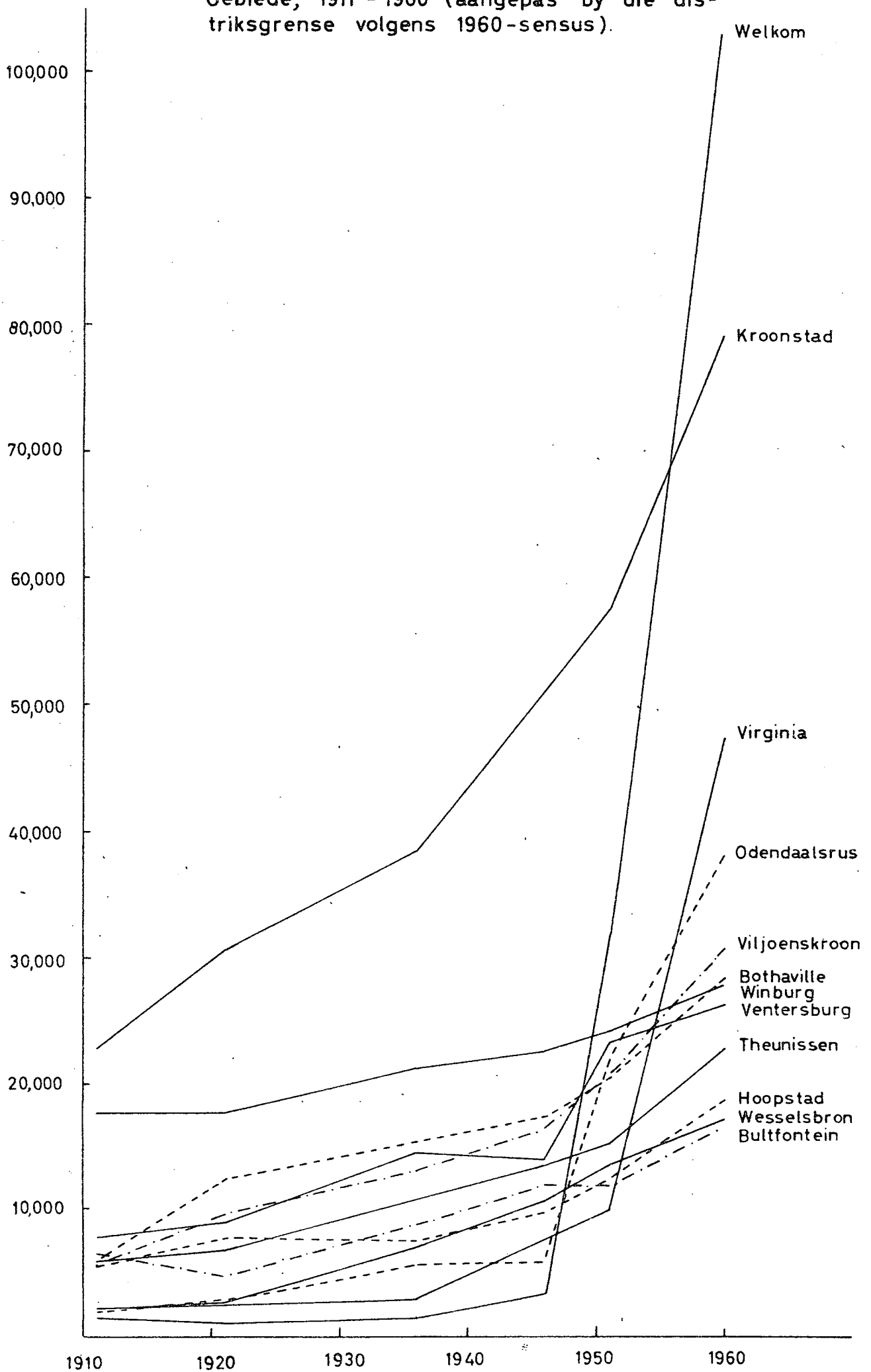
4) Die distrik van Kroonstad het in 1951, 'n oppervlakte van 1,651 vk. myl beslaan. By 'n heropmeting is die oppervlakte van Kroonstad aangegee as 1,667 vk. myl en aangesien dit slegs 'n heropmeting was, verander dit nie die bevolkingssyfers nie.

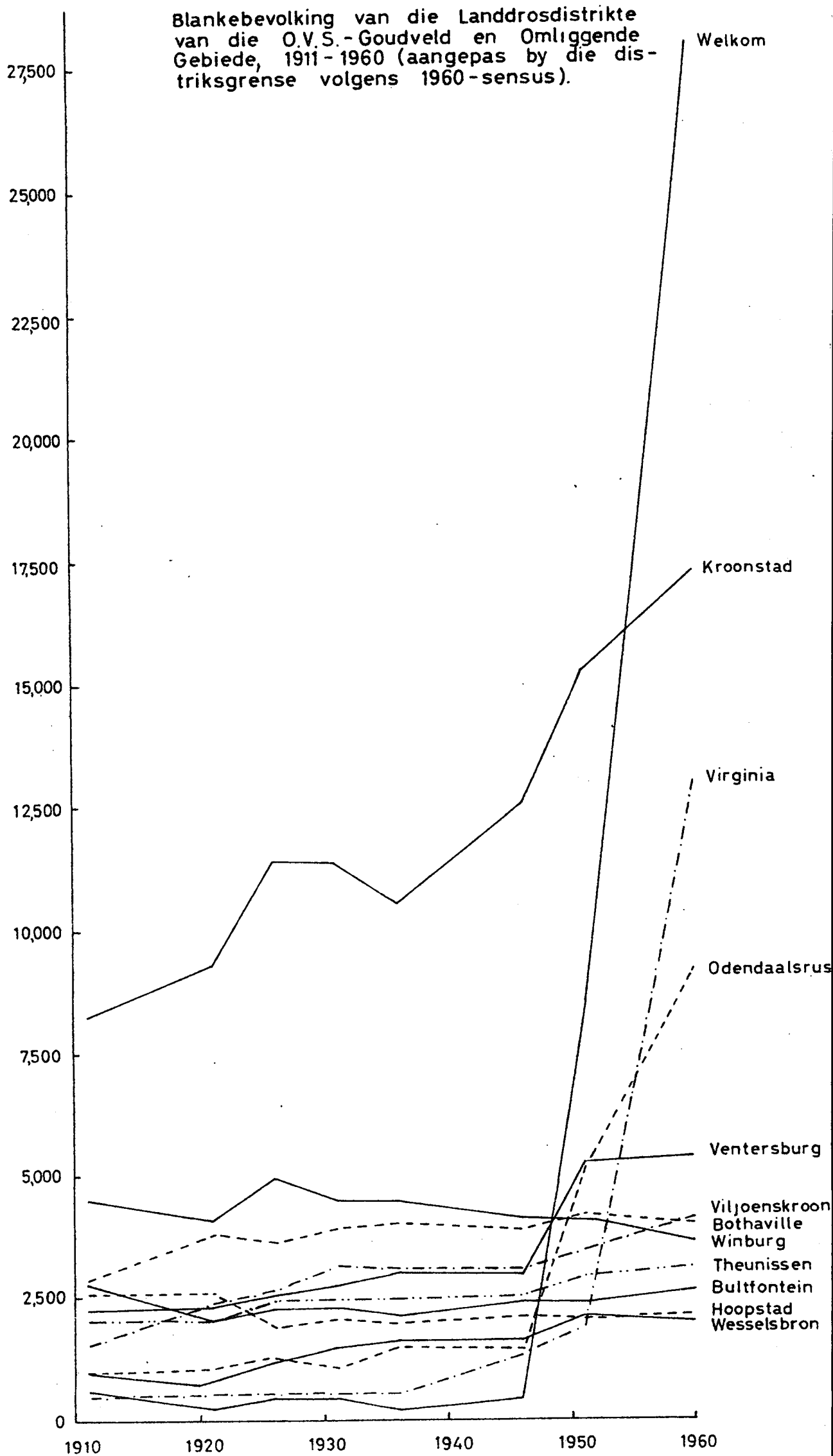
a Geen gepubliseerde sensusbevolkingssyfers beskikbaar nie, aangesien betrokke distrik vir genoemde sensus nog nie as 'n aparte distrik bestaan het nie.

b Die aangepaste bevolkingssyfers is dieselfde as dié vir die betrokke sensus.

Grafiek 1(a)

Totale bevolking van die Landdrosdistrikte
van die O.V.S.-Goudveld en Omliggende
Gebiede, 1911 - 1960 (aangepas by die dis-
triksgrense volgens 1960-sensus).

Die pad- en spoorverbindings in die gebied word aangedui op KAART NR. 4, en die padmotordienste van die Suid Afrikaanse Spoorweë op KAART NR. 5.⁽¹⁾

Die hele gebied is doeltreffend toegerus met die nodige telefoon-, telegraaf-, pos- en radio-dienste.

In dele van die Streek, veral in kleiner dorpe soos Viljoenskroon en Bothaville, word 'n mate van woningnood ondervind, maar in hoofsaak het stede-bou tred gehou met huisvestingsbehoefte.

Behalwe in die geval van 'n paar kleiner dorpe in die Randgebied, soos Viljoenskroon en Hennenman, is gemeenskappe redelik goed voorsien van fasiliteite soos hospitale, gesondheidsdienste en afsonderingshospitale.

Opvoedkundige fasiliteite en koshuisgeriewe is, volgens plaaslike owerheidsmening, heeltemal voldoende.

Navrae aan Stadsklerke het aan die lig gebring dat in feitlik al die dorpe - veral in Kroonstad en die drie gouddorpe - daar aktiewe kultuur- en ander dergelike aktiwiteite bestaan, benewens uitgebreide geriewe vir sport en verenigingslewe. Die verenigingslewe is, soos te wagte, op die kleiner dorpe nie so intensief as in die gouddorpe en Kroonstad nie.

D. EKONOMIESE BEDRYWIGHEID IN DIE STREEK

Die mynboubedryf in die Kerngebied vorm die belangrikste bedryf en werkgewer in die Streek.

/Ander

(1) Soos elders in die verslag aangedui word, meld die Spoorwegowerhede dat hierdie roetes op kort kennisgewing verander kan word.

Ander werkgeleenthede bestaan hoofsaaklik uit werkverskaffing in die landbou-, handel- en in diensondernemings wat, veral in die Kerngebied, grootliks deur die mynontwikkelings gestimuleer is.

Die ligte nywerhede in die dorpe in die Kerngebied en in Bothaville en Kroonstad in die Randgebied, tesame met die twee groot sementfabrieke by Whites en Hennenman, is die belangrikste werkverskaffers op nywerheidsgebied.

Ontleding van die getal en soorte ondernemings beklemtoon die belangrike rol wat die goudmynbedryf in die snelle ontwikkeling van die Kerngebied sedert 1946 gespeel het. Kenmerkend van hierdie ontwikkeling is dat dit veral die handel en die ligte en diensnywerhede is wat voordeel uit die mynontwikkeling getrek het. Die verklaring vir hierdie verskynsel moet gesoek word in die feit dat die grootste deel van gespesialiseerde en swaar mynmasjienerie en ander toerusting vanaf die Witwatersrand, oorsee en van fabrieke elders in die land voorsien word. Hierdie afleiding word o.a. gestaaf deur die groot aantal sylyne by Welkom-stasie wat onder n Johannesburgse hoofkantooradres geregistreer is, en waar daar geen ooreenkomstige fabriek van die betrokke firma in die gebied is nie.

Die ekonomiese bedrywighede in die Streek word dorpsgewyse in die hieropvolgende hoofstukke uiteengesit. Wat die algemene Streeksprent betref hoef hier nog slegs verwys te word na KAART NR. 6, wat die verband aantoon tussen hierdie Streek en die Ekonomiese Streke van die Oranje-Vrystaat soos saamgestel deur die Buro vir Marknavorsing van die Universiteit van Suid-Afrika.

/Vervolgens

Vervolgens word die ontwikkeling van elk van die dorpe in die Streek bespreek, en wel in die volgende volgorde:

KERNGEBIED

- Hoofstuk 2 : Welkom
- Hoofstuk 3 : Odendaalsrus
- Hoofstuk 4 : Virginia

RANDGEBIED

- Hoofstuk 5 : Kroonstad
- Hoofstuk 6 : Viljoenskroon
- Hoofstuk 7 : Bothaville
- Hoofstuk 8 : Theunissen
- Hoofstuk 9 : Hoopstad
- Hoofstuk 10 : Wesselsbron
- Hoofstuk 11 : Winburg
- Hoofstuk 12 : Bultfontein
- Hoofstuk 13 : Ventersburg
- Hoofstuk 14 : Hennenman
- Hoofstuk 15 : Kleiner residensiële en nywerheidsgebiede.

Die bespreking in elke hoofstuk geskied op die volgende basis:

1. Stigting en status.
2. Bevolking.
3. Bedryfsondernewings.
4. Eiendomswaardasies.
5. Nywerheidspersonele.
6. Krag en water.
7. Arbeid, opleidingsfasiliteite en behuising.
8. Grondstowwe.
9. Spoor- en padverbindings.
10. Kulturele en ontspanningsfasiliteite.
11. Openbare dienste en geboue.
12. Plaaslike Owerheidsbeleid en ontwikkelingsprobleme.

HOOFSTUK 2

DORPE IN DIE KERNGEBIED

(i) WELKOM

1. STIGTING EN STATUS

Die dorp Welkom is aangelê na die ontdekking van goud om die omliggende myne te bedien. Dit is 'n munisipaliteit sedert 6 Januarie 1961. Die distrik is geskep uit die distrikte van Odendaalsrus, Ventersburg en Theunissen. Dit is 'n landdrosdistrik sedert 1 April 1954.

2. BEVOLKING (1)

As die middelpunt van goudmynbedrywigheid in die Kerngebied het die bevolking van Welkom besonder vinnig toegeneem. Met uitsondering van 1955 tot 1958, toe die bevolkingsaanwas teen 'n stadiger tempo plaasgevind het, het Welkom sy grootste bevolkingsgroei tussen die jare 1951/60 ondervind.⁽²⁾ Die gemiddelde jaarlikse blanke, nie-blanke en totale bevolkingsaanwas vir die jare 1951 tot 63 was 2359 (43.7%), 2200 (39.7%) en 4559 (41.7%). Die totale bevolkingsaanwas vir die genoemde tydperk was 54,719, of 499.9%. Die blanke en nie-blanke aanwas vir dieselfde periode was 28,319 (523.8%) en 26,400 (477.1%) respektiewelik.

(1) Vir 'n volledige bespreking van die demografiese aspekte van die Streek sien: A. Reitsma en J.H. Oosthuizen, op. cit.

(2) Sien Tabel 2.

TABEL 2

WELKOM: BEVOLKINGSAANWAS 1951 - 1963 1)

Jaar	Blank	% Vermeerdering	Nie-blank	% Vermeerdering	Totale Bevolking	% Vermeerdering
1949	2 129 2)	-	3 888 2)	-	6 017 2)	-
1950	-	-	-	-	-	-
1951	6 681	-	7 000	-	13 681	-
1952	12 000	79.6	10 000	42.8	22 000	60.8
1953	15 000	25.0	14 500	45.0	29 500	34.0
1954	18 500	23.3	18 500	27.5	37 000	25.4
1955	20 000	8.1	20 000	8.1	40 000	8.1
1956	22 500	12.5	22 500	12.5	45 000	12.5
1957	24 000	6.6	23 000	2.2	47 000	4.2
1958	25 000	4.1	23 800	3.4	48 800	3.8
1959	29 000	16.0	27 275	14.7	56 275	15.3
1960	32 000	10.3	30 000	9.9	62 000	10.2
1961	33 000	3.0	31 500	5.0	64 500	4.0
1962	34 500	4.5	33 000	4.8	67 500	4.6
1963	35 000	1.4	33 400	1.2	68 400	1.3

1) Bron: Gegevens verskaf deur die Stadsklerk van Welkom. 2) Gegevens nie beskikbaar nie.

Die onegalige jaarlikse bevolkingsgroei na 1954 is te wyte aan die tempo waarteen deur die verskillende myne oorgegaan is tot skaggrawing. Daar word bv. bereken dat die grawe van 'n nuwe skag die indiensneming van 200 blankes impliseer. Tesame met hul families verteenwoordig dit 'n aansienlike bevolkingstoename.

Die fenomenale groei vanaf 1951 tot 1954 was nie uitsluitlik te wyte aan mynbedrywigheide nie, maar was ook die gevolg van groot konstruksie- en uitbreidingsbedrywigheide in die handels-, mywerheids- en residensiële sektore van die dorp se ekonomie.

3. BEDRYFSONDERNEMINGS

Vanweë die feit dat die vestiging van 'n florerende goudmynbedryf op groot skaal die ekonomiese ontwikkeling van die gebied ten grondslag gelê het, kon verwag word dat die sakeondernemings wat rondom dié bedryf opgeskiet het 'n besondere karakter sou dra. Die ontleding van die bestaande bedryfsondernemings hieronder, toon egter dat hierdie verwagting nie verwesenlik is nie.

Die gegewens vervat in TABEL 3, is verstrek deur die Munisipaliteit van Welkom, maar soos in die tabel aangedui, is dit wat die aantal winkels betref, nie aanvaarbaar nie. Wat die ander ondernemings betref skyn dit nie of die mynbedryf 'n besonder groot invloed op sekondêre en tersiêre bedryfsontwikkeling gehad het nie.

4. EIENDOMSWAARDASIES

Die vinnige tempo waarteen Welkom ontwikkel het blyk duidelik uit die styging in eiendomswaardasies. Die verloop van die styging in die waardes van

/beide...

TABEL 3

WELKOM: ONTLEDING VAN BEDRYFSONDERNEMINGS

VIR DIE JARE ,1953 EN 1963 ¹⁾

Groep en Soort Onderneming	Getal Ondernemings	
	1953	1963
A. <u>Handels- en Diensondernemings:</u>		
Winkels (allerlei)	492 ²⁾	636 ²⁾
Kafees	20	32
Varsprodukte	12	12
Slaghuisse	4	24
Aptekers	2	10
Kleremakers	1	5
Droogskoonmakers en Wasserye	1	10
Bakkerie	2	6
Haarkappers	3	19
<u>T o t a a l</u>	537 ²⁾	754 ²⁾
B. <u>Hotelle, Losieshuise en Drankwinkels:</u>		
Gelisensieërde Hotelle	-	5
Geregistreeerde Losieshuise	1	1
Geregistreeerde Drankwinkels	1	7
<u>T o t a a l</u>	2	13
C. <u>Nywerhede:</u>		
Motorherstelwinkels en Vulstasies	6	90
Meulens	-	1
Minerale drank, ens.	-	3
Klerasie en Skoeisel	-	1
Hout en meubels	1	3
Drukwerk	-	1
Leerverwerking	-	1
Chemikalieë (verwerking) ...	-	4
Nie-metaalhoudende vervaardiging	-	3
Metaalprodukte	-	9
Konstruksie	2	21
Glaswerke	-	2
<u>T o t a a l</u>	9	139
<u>GROOT-TOTAAL</u>	548 ²⁾	906 ²⁾

1) Bron: Munisipaliteit van Welkom.

2) Hierdie syfers word so aangegee deur die Munisipaliteit van Welkom, maar is geheel en al nie aanvaarbaar nie. Volgens 'n opname ter plaatse het die totale aantal handelseenhede in Februarie 1963 te staan gekom op 265 (teenoor 754 vir 1963 aangegee deur die Munisipaliteit).

beide belasbare en vrygestelde eiendomme word in TABELLE 4 en 5 weergegee.

Uit hierdie Tabelle blyk dat die verhouding tussen belasbare en vrygestelde eiendomme tussen die jare 1952/3 - 1961/2 as persentasie van totale eiendom ongeveer konstant gebly het met 85.4% en 14.6% in 1951/2, en 82.0% en 18.0% in 1961/2 respektiewelik.

Die grootste absolute toename in waarde het in die afdeling belasbare eiendomme geskied, waar verbeteringe met R33,227,205 (217.7%) en persele met R3,386,718 in waarde toegeneem het. Die styging in die waarde van vrygestelde eiendomme was in dieselfde tydperk persentueel groter, dog die werklike bedrae was heelwat kleiner.

Die omvang van boubedrywigheid in die verskillende afdelings word weerspieël deur die syfers in TABEL 6.

Soos hieruit blyk het fenomenale toename in die waarde van persele en geboue hoofsaaklik die vorm aangeneem van myn-, handels- en residensiële konstruksie, en slegs tot n baie klein mate die oprigting van nywerheidsondernemings. Van n totale konstruksie ten bedrae van R12,988,655 was 70.9% of R9,207,570 t.o.v. woonhuise, 8.4% of R1,080,785 t.o.v. woonstelle en hotelle, en R1,807,595 of 13.9% t.o.v. die handel, met slegs R892,705 of 6.8% t.o.v. nywerheid. Opmerklik is die feit dat nywerheidskonstruksie nie alleenlik die kleinste was vir die periode nie, maar ook deur boubedrywigheid in die handelsektor oorskry is.

Sedert die stigting van die dorp tot Maart 1963 is 5545 woonhuise, 79 woonstelle en hotelle, 84 handels- en 167 nywerheidsstrukture binne die grense van die Munisipaliteit opgerig.

/5.

WELKOM: EIENDOMSWAARDASIES 1952/3 - 1961/62
UITGEDRUK IN RAND

Jaar Eindi- gende	Belasbare Eiendomme			Vrygestelde Eiendomme			Groot totaal		
	Perselle	Verbeteringe	Totaal	Perselle	Verbeteringe	Totaal	Perselle	Verbeteringe	Totaal
1952/3	6 704 972	15 287 810	21 992 782	2 257 126	1 496 030	3 753 156	8 962 100	16 783 840	25 745 940
1953/4	6 913 660	20 615 650	27 529 310	2 556 110	1 808 990	4 365 100	9 469 770	22 424 640	31 894 410
1954/5	7 022 980	22 747 490	29 770 470	2 446 790	2 363 230	4 830 020	9 469 770	25 129 520	34 599 290
1955/6	8 258 944	29 697 742	37 956 686	4 994 630	2 735 850	7 730 480	13 253 574	32 433 592	45 687 166
1956/7	8 382 044	33 863 696	42 245 740	4 871 110	3 121 320	7 992 430	13 253 154	36 985 016	50 238 170
1957/8	8 635 854	37 454 286	46 090 140	5 541 230	2 753 040	8 294 270	14 177 084	40 207 326	54 384 410
1958/9	9 276 350	39 562 070	48 838 420	5 831 190	2 884 930	8 716 120	15 107 540	42 447 100	57 554 540
1959/60	9 650 520	42 763 730	52 414 250	5 539 740	3 270 700	8 810 440	15 190 260	46 034 430	61 224 690
1960/1	10 010 245	46 268 758	56 279 003	5 501 035	4 533 415	10 034 450	15 511 280	50 802 173	66 313 453
1961/2	10 091 690	48 515 015	58 606 705	7 004 625	5 843 165	12 847 790	17 096 315	54 358 180	71 454 495

1) Inligting verskrek deur die Stadsklerk.

TABEL 5

WELKOM: STYGING IN EIENDOMSWAARDASIES VANAF 1952/3 TOT 1961/2 1)

UITGEDRUK IN RAND

Eiendomme	Waardasie in 1961/2	Waardasie in 1952/3	Vermeerdering in Waardes	Persentasie Vermeerdering
<u>Belasbare Eiendomme:</u>				
Persele	10 091 690	6 704 972	3 386 718	50.5%
Verbeteringe	48 515 015	15 287 810	33 227 205	217.7%
Totaal	58 606 705	21 992 782	36 613 923	
<u>Vrygestelde Eiendomme:</u>				
Persele	7 004 625	2 257 126	4 747 499	210.0%
Verbeteringe	5 843 165	1 496 030	4 347 135	290.5%
Totaal	12 847 790	3 753 156	9 094 634	242.4%
<u>Gesamentlike Waardasies:</u>				
Persele	17 096 315	8 962 100	8 134 215	90.7%
Verbeteringe	54 358 180	16 783 840	37 574 340	223.8%
GROOTTOTAAL	71 454 495	25 745 940	45 709 555	177.5%

1) Bron: Inligting verskaf deur die kantoor van die Provinsiale Ouditeur.

TABEL 6

WELKOM: GETAL EN WAARDE VAN GEBOUE JAARLIKS VOLTOOI 1957 - 1962

1)

JAAR	Woonhuise			Woonstelle en Hotelle			Handel			Nywerheid			Totaal
	Getal	Waarde van Geboue	% van Totaal	Getal	Waarde van Geboue	% van Totaal	Getal	Waarde van Geboue	% van Totaal	Getal	Waarde van Geboue	% van Totaal	
1957	154	R 1 091 400	64.0%	-	R -	-	8	R 270 350	15.8%	24	R 341 040	20.0%	R 1 702 790
1958	254	1 731 250	65.7	2	107 920	4.1	8	699 770	26.5	6	93 120	3.5	2 632 060
1959	365	2 536 720	84.9	1	63 810	2.1	1	216 810	7.2	11	170 720	5.7	2 988 060
1960	307	1 784 340	68.6	4	472 130	18.1	3	220 190	8.4	9	122 470	4.7	2 599 130
1961	209	1 629 735	63.9	7	436 925	17.1	4	375 275	14.7	7	107 330	4.2	2 549 265
1962	54	434 125	83.9	-	-	-	1	25 000	4.8	2	58 025	11.2	517 350
	1343	9 207 570		14	1 080 785		25	1 807 595		59	892 705		12 988 655
		70.9%			8.4%			13.9%			6.8%		100.0%

1) Bron: Gegewens verskaf deur die stadsklerk.

5. NYWERHEIDSPERSELE

Wat betref die beskikbaarstelling van nywerheidspersele in die nywerheidsarea, is dit die beleid van die Stadsraad om nyweraars sover moontlik tegemoet te kom.

Nywerheidspersele is beskikbaar teen R4,000 per akker. Vir nyweraars wat persele van meer as een akker benodig, word dit as volg beskikbaar gestel: R5,000 vir die eerste akker, R4,000 vir die tweede, R3,000 vir die derde, en daarna R2,400 per akker.

Die belasting op nywerheidspersele is 5.8 sent per Rand. Geen belasting word op verbeteringe gehef nie.

Die Stadsraad het as volg voorsiening gemaak vir n moontlike aanvraag na nywerheidspersele:

TABEL 7 (1)

WELKOM: NYWERHEIDSPERSELE BESKIKBAAR 1957 - 1963					
Jaar	Totale aantal Persele	Persele beskik- baar	Persele Beset	Persen- tasie onbe- sette Persele %	Opper- vlakke Beskik- baar (akker)
1957	382	250	132	65.4	367.9
1958	388	250	138	64.4	367.9
1959	436	287	149	65.8	427.9
1960	436	287	158	65.8	427.9
1961	549	384	165	69.9	535.2
1962	551	384	167	69.6	535.2
1963	552	384	168	69.5	535.2

/Hoewel

(1) Bron: gegewens deur die Stadsklerk se kantoor verskaf.

Hoewel die getal nywerheidspersele beset toegeneem het van 132 (34.6%) in 1957 tot 168 (30.5%) in 1963, het die getal onbesette persele toegeneem van 250 persele in 1957 (65.4%) tot 384 persele in 1963 (69.5%). Onderworpe aan die gedifferensieërde prysformule as persele van groter as een akker benodig word, het die prys per perseel van een akker oor die hele periode konstant gebly teen R4,000 per akker.

Indien n skielike vraag na persele ontstaan kan die Raad op kort kennisgewing 29 persele met spoor-sylyne en 173 sonder sylyne beskikbaar stel vir ligte en ligswaarnywerhede.

Van die besette persele in die nywerheids-area was daar in 1963 reeds 27 wat elk meer as 50,000 gelling water per dag gebruik.

6. KRAG EN WATER

(a) Elektriese Krag :

Elektriese krag is vryelik beskikbaar en word in groot maat deur die Stadsraad aangekoop van die Elektrisiteitsvoorsieningskommissie en d.m.v. die Stadsraad se netwerk versprei. Die standhoudende toevoer van elektrisiteit word gewaarborg deur die wyse waarop die Elektrisiteitsvoorsieningskommissie se netwerke onderling integreer is. Normaalweg word welkom se krag voorsien van die Highveldkragsentrale naby Sasolburg. Ingevolge n onderlinge ooreenkoms tussen die Transvaalse en Oranje-Vrystaatse Kamer van Mynwese, word die myne in die Goudveld-area teen n spesiale tarief direk deur die Elektrisiteitsvoorsieningskommissie voorsien.

Vanaf Highveld word dit teen 275 K.Volt na
/Everest

Everest Verspreidingsstasie gestuur, en vandaar teen 132 K.Volt na Alma Verspreidingsstasie en uiteindelik teen 42 K.Volt na die Stadsraad se twee hoofstasies in Welkom. Nadat die spanning van 42 K.Volt na 6.6 K.Volt verlaag is, word dit deur die Stadsraad se hoogspanningsnetwerk gestuur aan ongeveer 150 transformatorstasies in die munisipale gebied. Vanaf hierdie distribusie-stasies vind transformasie plaas na die gewone 380/220 volt, drie-fasige stroom met vier geleiers. Vanaf hierdie distribusiestasie bring n laagspanningsnetwerk die krag oor aan individuele verbruikers. Alle hoog- en laagspanningsstelsels is ondergronds vir veiligheidsdoeleindes. Vir nyweraars wat op groot skaal van elektriese krag gebruik maak, is daar twee hoofkategorieë vir elektrisiteitstariewe, t.w. n "grootnywerheidstarief" en n "kleinnywerheidstarief". ⁽¹⁾ Hierdie verskillende kategorieë vir tariefheffing is soos volg:

Kategorie I(a) : Die "grootnywerheidstarief" is van toepassing op "verbruikers uitgesonderd verbruikers spesiaal geklassifiseer as besigheidsverbruikers wat elektriese krag gebruik vir vervaardiging-, nywerheids- of verwerkingsdoeleindes en wie se maksimum aanvraag 50 K.Watt oorskry of wat verkies om onder hierdie tarief voorsien te word.

Die tarief van toepassing vir hierdie kategorie is die sg. "grootmaat E.V.k. tarief" gelyk aan ongeveer R1,426 per K.Watt plus ongeveer .225 sent per eenheid, albei pryse afhangende van die maksimum aanvraag na krag. Die tarief is egter onderhewig aan n minimum van R100 en n diensheffing van R10, behalwe as die minimumheffing van toepassing is.

Hierbenewens kan enige nyweraar (op voorwaarde dat n minimum van R100 as elektrisiteit per maand betaal of verbruik word), aansoek doen om die Elektrisiteitsvoorsieningskommissie se grootmaat-tarief.

/Kategorie I(b) :

(1) Bron: Gegewens deur Stadsklerk verskaf.

Kategorie I(b) : Die ag. "kleinnywerheids-tarief", van toepassing op alle verbruikers, uitgesonderd verbruikers spesiaal as "besigheidsverbruikers" onder tarief (iii) (hieronder) geklassifiseer, wat elektriese krag gebruik vir vervaardiging, nywerheids- of verwerkingsdoeleindes wat nie onder tarief I(a) hierbo val nie.

Kategorie Nr. 2 : Dit is vir die sg. besigheidsverbruikers, en sluit die volgende in: restaurants, teekamers, kafees, winkels, pakhuise, bazaars, lekkergoedwinkels, bakkerie, kantore, banke, kroee, bioskope, hotelle, openbare sale, wassery-depots, motorhawens en -diensstasies, diensbeligting, Regerings- en dergelike geboue, motore wat hyskrane, hysers ens., aandryf, magasyne, EN alle ander verbruikers wat nie onder enige ander skaal van die besigheids- en nywerheids-tarief val nie.

T.o.v. beide kategorieë Nrs. 1(b) en 2 is 'n tarief van toepassing gelykstaande aan 'n diensheffing van R4 per maand (wat ook die minimum is) plus twee sente per eenheid vir die eerste 500 eenhede, en daarna .85 sent per eenheid.

Kategorie Nr. 3 : Hieronder sorteer private woonhuise, losieshuise, woonstelle, residensiële klubs, hospitale, kerke, koshuise, liefdadigheidsdoeleindes, verpleeginrigtings, skole en sportklubs.

Die tarief van toepassing t.o.v. hierdie kategorie is gelyk aan 'n diensheffing van R3.15 per maand (wat ook die minimum is) plus .625 sent per eenheid verbruik.

Kategorie Nr. 4 : Dié kategorie behels elektrisiteitsverbruik vir straatbeligting teen 'n tarief van 1 sent per eenheid.

Kategorie Nr. 5 : Verbruikers buite die Spitsure: Hierdie tarief is, vanuit die oogpunt van grootmaat verbruikers van elektriese krag, van groot belang. Op versoek en op onkoste van die verbruiker, en as die Raad se hoofstroomgeleidings sodanige stroom kan lewer, word 'n spesiale meter geïnstalleer om kragverbruik te meet tussen die ure 10 n.m. en 6 v.m. gedurende elke siklus van 24 uur. 'n Vaste tarief van 'n half sent per /eenheid

eenheid word gehêf.

Wat toekomstige uitbreiding in kragvoorsiening betref is die E.V.K. se 42 K.V. netwerk om Welkom so geleë dat bykomende aansluitings, om die Stadsraad se stelsel aan te vul indien nodig, teen 'n minimum van moeite en koste bewerkstellig kan word.

Wat reserwekapasiteit betref kan die E.V.K. se stelsel vir die Goudveld op die oomblik 800 M.V. lewer, terwyl die huidige maksimum aanvraag gemiddeld 360 M.V. beloop, wat 'n gemiddelde ongebruikte kapasiteit van 55% laat. Die Stadsraad stel dan ook:

"dat die voorsiening van elektrisiteit vir nywerheidsontwikkeling dus geen probleem is nie". (1)

Die verbruikspatroon van elektrisiteit vir die jare 1958 tot 1963, soos vervat in TABEL 8, gee 'n aanduiding van die ontwikkeling van Welkom t.o.v. die nywerheids-, handels-, owerheids- en residensiële verbruiksgroepe. Dit blyk dat, uitgedruk as persentasie van die totale verbruik, die verbruikspatroon oorwegend dieselfde gebly het vir al vier groepe vir die betrokke jare.

Totale elektrisiteitsverbruik het sedert 1958 toegeneem met 51.9% of 24,704,032 eenhede. Staats-, provinsiale en munisipale verbruik het toegeneem met 182.4% of 2,666,748 eenhede en residensiële verbruik het toegeneem met 2,862,016 eenhede of 88.4%, terwyl die nywerheidsverbruik toegeneem het met 47.7% of 3,745,941 eenhede.

Volgens gegewens verstrek deur die Elektrisiteitsvoorsieningskommissie het die verbruik van elektriese krag vir Welkom gestyg met 67,771,822 eenhede of 950% vanaf 1950 tot 1962. Die ooreenstemmende syfers vir die buurdorp Odendaalsrus was 9,937,335 eenhede of 1147%.

Die kragverbruik deur die goudmyne in die goudvelde vir dieselfde periode het toegeneem met 2,107,480,690 eenhede of 1798.6%.

/Vir

(1) Bron: Kantoor van die Stadsklerk.

WELKOM: OMVANG VAN ELEKTRISITEITSVERBRUIK 1959-1963

1)

JAAR	Nywerheidsverbruik		Handelsverbruik		Staats-, Provinsiale en Munisipale Verbruik		Residensiële Verbruik		TOTALE VERBRUIK	
	eenhede	%	eenhede	%	eenhede	%	eenhede	%	eenhede	%
1958	7 842 737	16.5	3 236 044	6.8	1 461 673	3.1	35 047 380	73.6	47 587 834	100.0
1959	8 793 811	16.8	3 760 168	7.2	1 820 475	3.5	37 934 348	72.5	52 308 802	100.0
1960	10 228 475	17.1	4 286 738	7.1	2 320 413	3.9	42 938 488	71.9	59 774 114	100.0
1961	11 038 740	17.4	4 542 290	7.1	2 764 044	4.4	44 980 960	71.1	63 326 034	100.0
1962	11 007 110	16.5	5 106 544	7.7	3 266 584	4.9	47 343 940	70.9	66 724 178	100.0
1963	11 588 678	16.1	6 098 060	8.4	4 128 421	5.7	50 475 707	69.8	72 290 866	100.0
	Toename in Verbruik		Toename in Verbruik		Toename in Verbruik		Toename in Verbruik		Toename in Verbruik	
1963	11 588 678		6 098 060		4 128 421		50 475 707		72 290 866	
1958	7 842 737		3 236 044		1 461 673		35 047 380		47 587 834	
Toe- name	3 745 941		2 862 016		2 666 748		15 428 327		24 703 032	
% Toe- name	= 47.7%		88.4%		182.4%		44.1%		51.9%	

Bron: Gegewens verskaf deur die Stadsklerk.

Vir die periode 1949 tot 1962 het die verbruik van elektriese krag deur die O.V.S. goudmyne toegeneem met nie minder nie as 2,170,189,839 eenhede, of 3984.6%.

Groot nywerheidsverbruikers wat krag direk van die Elektrisiteitsvoorsieningskommissie koop se verbruik het gestyg met 55,437,033 of 199.1% vir dieselfde periode.

As die totale kragverbruik van Welkom (waar die grootste konsentrasie van nywerhede in die Goudveld op die oomblik is) en dié van die groot nywerhede enersyds, vergelyk word met die van die O.V.S. goudmyne, kan 'n duidelike beeld gevorm word van die magtige rol wat die goudmynbedryf in die ekonomie van die gebied speel.

(b) Water :

Welkom en die res van die Goudveld word van water voorsien vanaf Balkfontein, uit die Vaalrivier deur middel van die O.V.S. Goudveldse Staatswaterskema. Hierdie waterskema kan 48 miljoen gelling per dag aan die Goudveld lewer, waarvan tans ongeveer 21 miljoen gelling per dag gebruik word. Volgens inligting verskaf deur die Departement van Waterwese aan die Stadsklerk van Welkom kan hierdie voorraad aangevul word⁽¹⁾ met 'n verdere 27 miljoen gelling per dag indien nodig.

Die gegewens vervat in TABEL 9, gee 'n aanduiding van die waterverbruik deur die verskillende verbruikersgroepe in Welkom vir die periode 1958 - 1963.

Soos in die geval van elektriese kragverbruik was die persentuele toename in verbruik vir die vier groepe weer feitlik dieselfde. Opmerklik is egter die relatiewe daling van 2.1% in die geval van nywerhede. Die 1958 persentasieverbruik vir die vier groepe, met

/die

(1) Bron: Inligting verskaf deur die Stadsklerk van Welkom.

WELKOM: OMVANG VAN WATERVERBRUIK 1958 - 1963 1)

JAAR	Nywerheidsverbruik		Handelsverbruik		Staats-, Provinsiale en Munisipale Verbruik		Residensiële Verbruik		TOTALE VERBRUIK	
	'000 de gell.	%	'000 de gell.	%	'000 de gell.	%	'000 de gell.	%		%
1958	150 007	18.9	56 026	7.0	193 508	24.3	397 709	49.8	797 250	100.0
1959	174 752	16.3	91 316	8.5	247 579	23.1	558 248	52.1	1 071 895	100.0
1960	180 027	15.3	95 752	8.1	307 139	26.3	588 059	50.3	1 170 977	100.0
1961	221 402	17.7	92 398	7.5	310 225	24.9	619 832	49.9	1 243 857	100.0
1962	230 359	16.7	114 445	8.4	336 060	24.4	695 875	50.5	1 376 739	100.0
1963	249 125	16.8	119 191	8.0	380 456	25.8	730 847	49.4	1 479 619	100.0
JAAR	Toename in Verbruik		Toename in Verbruik		Toename in Verbruik		Toename in Verbruik		Toename in Verbruik	
1963	249 125		119 191		380 456		730 847		1 479 619	
1958	150 007		56 026		193 508		397 709		797 250	
Toename	99 118		63 165		186 948		333 138		682 369	
% Toename	66.0%		112.7%		96.6%		83.7%		85.5%	

33.

1) Bron: Gegewens verskaf deur die Stadsklerk.

die 1963 persentasie inhakkies, was immers soos volg:

Nywerheidsondernemings	18.9%	(16.8%)
Handelsondernemings	7.0%	(8.0%)
Staats, provinsiaal, ens	24.3%	(25.8%)
Residensiële verbruik	49.8%	(49.4%)

Die absolute toename in verbruik dui weer op 'n agterstand in die geval van nywerheidsverbruik. Laasgenoemde het toegeneem met slegs 99,118,000 gelling (66.0%) teenoor 186,948,000 gelling (96.6%) en 333,138,000 gelling (83.7%) in die gevalle van Staats-, provinsiale en munisipale en residensiële verbruik respektiewelik. Handelsverbruik toon ook 'n hoër persentuele toename as nywerheidsverbruik, nl. met 63,165,000 of 112.7%.

Water word deur die Stadsraad voorsien teen 32.5 sent per 1,000 gelling gesuiwerde water.

Die myne word direk voorsien onder die Staatswaterskema teen 'n spesiale tarief.

As gevolg van 'n ooreenkoms tussen die Stadsraad en die Anglo-American Corporation het hierdie maatskappy die eerste reg op rioolwaters, en het Welkom geen reg op die gebruik daarvan nie.

7. ARBEID, OPLEIDINGSFASILITEITE EN BEHUISSING

As die grootste en mees vooruitstrewende dorp in die Goudveld het Welkom die voordele van 'n groot sametrekking van blankes, wat dien as 'n reservoir waaruit plaaslike ondernemings hul arbeidsbehoefte kan aanvul. Hierdie toestand word egter, soos oor die hele Republiek, tans as gevolg van 'n besondere ekonomiese oplewing beïnvloed deur die nypende tekort aan geskoolde ambagslui en tegnisi. Dié toestand word verder beïnvloed deur die feit dat die bevolking

/van

van Welkom oorwegend in diens van die myne is. (1)

Die blanke bevolking word bedien deur sewe primêre en drie sekondêre skole.

Hierbenewens beskik die dorp oor 'n moderne en deeglik toegeruste Tegniese Kollege waar persone vir die arbeidsmark in 'n groot verskeidenheid rigtings opgelei kan word.

Die Kollege bied opleiding in drie hoofafdelings, nl. soos volg:

(a) Die Hoër Tegniese Skool :

Die skool is in 1959 geopen en maak voorsiening vir tegniese opleiding vanaf Standaard VI tot Standaard X en het sedert 1959 die volgende aantal persone vir die arbeidsmag gekwalifiseer:

1959 :	126 seuns op die rol, waarvan 31 aan die einde van die jaar gaan werk het;
1960 :	215 seuns op die rol, waarvan 82 aan die einde van die jaar gaan werk het;
1961 :	243 seuns op die rol, waarvan 68 aan die einde van die jaar gaan werk het;
1962 :	274 seuns op die rol, waarvan + 70 aan die einde van die jaar gaan werk het.

/Die

(1) Vanweë die besondere organisatoriese reëlins van die Transvaalse en O.V.S. Kamer van Mynwese, het die myne nie dieselfde probleem met nie-blanke arbeid as die handel en nywerheid nie. Hierbenewens word baie werknemers gewerf van myne aan die Rand wat hul sluitingsleef tyd bereik het, of besig is om te bereik. Die werwing en in-diensneming van nie-blanke arbeid vir die myne word op gespesialiseerde grondslag deur die Kamer van Mynwese hanteer.

Die studente wat die skool verlaat na Standers 7, 8, 9 en 10 word grotendeels deur die mynbdryf geabsorbeer en n klein persentasie deur die plaaslike handel en nywerhede.

Vir 1963 is beplan vir tussen 300 en 350 leerlinge, terwyl uitbreidings vir n totaal van 750 leerlinge reeds deur die Departement goedgekeur is. Hierdie uitbreidingsprogram, wat twee nuwe koshuise, nuwe werksinkels, klaskamers en laboratoriums behels, sal R550,000 kos.

Die huidige rol van 274 leerlinge is as volg versprei oor die verskillende klasse en vakke:

Standerd VI :

- (i) Basiese houtwerk36 leerlinge
- (ii) Basiese metaalwerk34 leerlinge

Standers VII tot X :

- (i) Elektrisiëns67 leerlinge
- (ii) Ketelmakers en
Sweiswerkers25 leerlinge
- (iii) Motorwerktuigkundiges .46 leerlinge
- (iv) Passer en draaiwerk ...62 leerlinge
- (v) Radio-elektrisiën 2 leerlinge
- (vi) Timmer- en Skrynwerk .. 2 leerlinge

(b) Die Tegnologiese Afdeling :

Hier word hoofsaaklik vakleerlinge opgelei, en die rol vir 1959 en 1962 was soos volg:

1959 : 465 leerlinge : (i) 405 vakleerlinge
(ii) 60 ander leerlinge

1962 : 640 leerlinge : (i) 440 vakleerlinge
(ii) 200 ander leerlinge.

Baie interessant is die aard van uitbreidings wat vir hierdie afdeling vir die onmiddellike

/toekoms

toekoms beplan word, nl. fasiliteite vir die opleiding van:

- (i) ingenieurs,
- (ii) mynkapteins,
- (iii) mynopmeters,
- (iv) gesondheidsinspekteurs,
- (v) mynbestuurders.

Dit dui duidelik op die belangrikheid van die mynbedryf vir die omgewing.

(c) Hoër Handelskool :

Hierdie deel van die Kollege voorsien in die opleiding van handelstudente, en die vordering sedert 1959 was soos volg:

- 1959 : 84 leerlinge op rol, waarvan
43 aan einde van jaar gaan
werk het;
- 1960 : 121 leerlinge op rol, waarvan
54 aan einde van jaar gaan
werk het;
- 1961 : 142 leerlinge op rol, waarvan
68 aan einde van jaar gaan
werk het;
- 1962 : 154 leerlinge op rol, waarvan
60 aan einde van jaar gaan
werk het.

Wat blanke behuising betref, is die behuisingstoestand as gevolg van "instroming" nie na wense, en word die volgende bouprojekte voltooi:

(a) Privaatsektor :

Twee blokke woonstelle met 60 en 36 eenhede onderskeidelik, wat teen die einde van 1964 voltooi sal wees, en twee blokke met 30 en 40 eenhede onderskeidelik, wat vroeg in 1965 voltooi sal wees. Erwe vir private behuising word beskikbaar gestel teen pryse vanaf R750.00 tot R3000.00.

/(b) Sub-

(b) Sub-ekonomiese skemas :

n Sub-ekonomiese skema van die Raad bestaande uit 99 huise, gefinansier en aangepak met behulp van die Departement van Behuising. Toekenning van die eerste huise sal na verwagting binne 3 maande geskied. n Verdere skema word be-oog sodra bogenoemde voltooi is.

Verder het die Stadsklerk verklaar dat:

"die koste van die konvensionele boumetodes nog nie bevorderlik is vir die oprigting van huise teen n prys wat aantreklik genoeg is vir die industriële werker nie. Dit word verwag dat die nuwe boumetodes, soos deur die Minister van Behuising voorgestel, hierdie saak egter sal regstel".

Wat nie-blanke arbeid betref is die Bantoebevolking van Welkom, hoofsaaklik mynwerkers. Hierdie Bantoebevolking is volgens skatting soos volg in die gebiede versprei:

In die Thabong woongebied	21,600
In die blanke gebied	8,000
Totaal	<u>29,600</u> *

* (Uitsluitend die Bantoe mynwerkers)

Hierdie syfer verteenwoordig na skatting ongeveer 11,000 manlike arbeiders.

Hierbenewens is, volgens inligting ingewin van die Stadsklerk, die trekarbeidpotensiaal uit die tuislande "onbeperk". Indien nodig word arbeid deur middel van die Arbeidsburos van elders gewerf.

Die grootste persentasie van die Bantoe-trekarbeid is afkomstig van Witzieshoek, Thaba N'chu en die Transkei.

/Welkom

Welkom beskik oor een van die doeltreffendste en bes-uitgelegde Bantoedorpe in die land, by name Thabong. M.b.t. die Regering se beleid van instromingsbeheer laat die Stadsklerk hom as volg uit oor die nie-blanke arbeidspotensiaal van Welkom:

"Binne die raamwerk van Regeringsbeleid van strenge instromingsbeheer kan daar op aanvraag trekarbeid voorsien word, asook huisvesting vir sodanige arbeid. Die oprigting of uitbreiding van nywerheidsondernemings behoort dus nie deur 'n gebrek aan arbeid gestrem te word nie".(1)

Vir die huisvesting van bogenoemde Bantoes word doeltreffende en moderne voorsiening gemaak, byvoorbeeld:

- (a) die daarstelling van 3,000 huise waarvan op die oomblik nog 400 onder konstruksie is;
- (b) vier groot hosteleenhede wat 3,600 enkellopende manlike Bantoes kan huisves;
- (c) 3,800 "loseerders" by woonhuise; en
- (d) 1,100 Bantoes op gelisensieërde persele ander dan woonhuise. Hierdie getal word egter streng beperk.

Die huurgelde en fooie vir die sub-ekonomiese huise, afhangende van die tipe woning en verdienvermoë van die huurder, is soos volg:

- (a) 1,208 sub-ekonomiese vier-vertrek skakelhuse met buite-latrine teen R5.00 per maand.
- (b) 292 sub-ekonomiese drie-vertrek skakelhuse met binne-latrine teen R4.00 per maand.
- (c) 504 ekonomiese skemahuise, nl. 60 viervertrek alleenstaande huise met latrine buite, en 444 drievvertrek
/alleenstaande

(1) Bron: Voltooide vraelys van die Stadsklerk ontvang.

alleenstaande huise met latrine
binne, teen R7.25 per maand.

- (d) 1,000 ekonomiese skema huise met
latrines binne teen R5.75 per maand.

Alle bewoners van die 1,500 sub-ekonomiese
huise met 'n inkomste van meer as R25.00 per maand be-
taal 'n ekonomiese huur op 'n wissel-skaal as volg:

vir elke R1.00 bo R25.00 vermeerder
die huur met 30 sent tot 'n maksimum
van die volle ekonomiese huur van
R6.50.

In oorleg met die betrokke regeringsower-
hede word die skepping van 'n aparte moderne Kleurling-
buurt beplan vir implementering in die nabye toekoms.
Dit, tesame met die gevestigde Bantoedorp, behoort
baie by te dra om die dorp van 'n stabiele nie-blanke
arbeidsmag te voorsien. (1)

Besondere maatreëls word getref om gesonde
arbeidsverhoudings, veral tussen die Bantoewerknemers
en hul werkgewers, te handhaaf. Die besondere be-
langrikheid hiervan vir die handel en nywerheid in
die gebied is voor die handliggend.

'n Senior munisipale beampte in die Registra-
sie-afdeling is belas met die verantwoordelikheid van
gesonde werkgewer-werknemer verhoudings en die tydige
bylê van geskille.

Behalwe oproerigheid tydens die opening van
die Bantoebierbrouery was Welkom tot dusver vry van
enige onluste.

'n Ander afdeling van die Munisipale Departement
Bantoesake sorg vir die welsyn en ontspanning van
die Bantoe in Thabong, o.a. op die volgende wyse:

/(a) Ontspanning

(1) Die goudmyne se nie-blanke werknemers is gehuis-
ves in die verskillende mynkampongs.

(a) Ontspanning:

Fasiliteite vir die volgende sportsoorte bestaan:

sokker (stadion), tennis (4 pasvoltooide moderne tennisbane), gholf en boks.

'n Ruim saal is beskikbaar vir sosiale funksies.

(b) Wieg :

'n Moderne wieg is pas voltooi, teen 'n koste van R60,000, vir die huisvesting van 250 Bantoe kinders.

(c) Welsyn :

Die volgende welsynsdienste word verrig:

'n Jaarlikse uitdeel van komberse aan armlastiges, versorging van verstandelik-vertraagdes, reëling van ouderdom- en ongeskiktheidspensioene en die reëling van 'n jaarlikse Kersfunsie. (1)

Doeltreffende en gerieflike voorsiening is gemaak vir die vervoer van die Bantoe na hul werk teen die volgende tariewe:

(a) Vanaf Thabond na die middedorp of voorstad; 5 sent.

(b) Vanaf Thabong na die nywerheidsgebied; $2\frac{1}{2}$ sent tot 3 sent.

/Die

-
- (1) Die Stadsraad het in 1964 'n bedrag van R15,000 aan die Departement van Bantoe-administrasie en Ontwikkeling uit die Munisipale Bantoe-inkomstefonds geskenk om "na goeddunke van die Minister vir enige onderneming in die tuislande aangewend te word". Dié stap is aanbeveel deur die Bantoe-Adviesraad van die Thabong Bantoe-dorp. (Sien: Bantu, Januarie 1964, Vol. XI, Nr. 1., bl. 21).

Die Thabong Bantoedorp is nie ver van die middestad nie, en teenaan die uitgelegde nywerheidsgebied. Groot getalle loop na hul werk, of gebruik fietse.

Die Bantoedorp word reeds bedien deur twee skole, nl. een laer primêre met 1,754 leerlinge, en een hoër primêre skool met 657 leerlinge. Die oprigting van 'n derde skool is reeds goedgekeur.

8. GRONDSTOWWE

Die belangrikste mineraal wat ontgin word is goud, wat die grondslag vorm van die relatiewe grade van welvarendheid wat in verskillende dorpe in die Kerngebied aangetref word. Met die rykste goudriwwe in die onmiddellike omgewing van Welkom, word die grootste ekonomiese vooruitgang in hierdie dorp aangetref. Goud vorm ongelukkig egter nie 'n basis vir sekondêre nywerheid nie.

Die Welkom-area beskik ook oor steenkool en kalkneerslae wat, volgens die Stadsklerk, van ekonomiese belang mag wees. Die dorp Welkom is aangelê bo-op "aansienlike" steenkoolneerslae, benewens "beweerde" steenkoolneerslae op die plase Kaalvallei en De Bron, wat ten Ooste van Welkom geleë is. Die kalkneerslae kom ook in hierdie area voor.

Hierbenewens is Welkom geleë binne die mieliedriehoek van die Republiek, waar die grootste deel van die land se mielie-oes jaarliks ge-in word.

Kaster-oliesaad en grondbone word ook in die area verbou. Die verwagting is verder dat groot hoeveelheid vrugte en groente in die gebied verbou sal kan word, sodra die Sand- Vetrivier-besproeiingskema voltooi is.

Die vernaamste grondstowwe en deelsverwerkte

/grondstowwe ...

grondstowwe wat op die oomblik vir vervaardiging of verdere verwerking aangewend word, is gouddraende erts (waaruit ook uraan gehaal kan word), sement klipprodukte, mielies en staal, laasgenoemde hoofsaaklik vir konstruksiedoeleindes.

9. PAD- EN SPOORVERBINDINGS

Welkom is geleë in die hart van die goudveld-kerngebied. Oor Kroonstad is dit per teerpad 150 myl van Johannesburg geleë, en oor Theunissen en Brandfort ongeveer 100 myl van Bloemfontein. Verder is dit oor Odendaalsrus en Allanridge per teerpad met Klerksdorp verbind, en oor Wesselsbron en Hoopstad met Bultfontein.

Per spoor is Welkomstasie verbind met die Johannesburg - Bloemfontein-lyn by Whites naby Hennenman. Oor Odendaalsrus is dit per spoor verbind met Allanridge. Sodra die Allanridge - Ancona-lyn voltooi is, sal die dorp ook direkte spooraansluiting hê met Klerksdorp en verder Noord.

10. KULTURELE EN ONTSPANNINGSFASILITEITE

Welkom is kortliks as volg toegerus t.o.v. bogenoemde fasiliteite:

(a) Kerklik:

Daar is gevestigde gemeentes van al die groot Afrikaanse en Engelse Kerke.

/(b) Kultureel ...

(b) Kultureel :(i) Kuns :

Die dorp beskik oor voldoende fasiliteite vir die hou van kunsuitstallings.

(ii) Musiek- en Toneelverenigings :

Toneelopvoerings, operettes en musiek-konserte word gereeld opgevoer onder beskerming van aktiewe musiek- en ander kulturele verenigings.

Die gemeenskap beskik oor die dienste van twee aktiewe amateur toneelverenigings.

(iii) Kunswedstryde :

Saam met anderskole in die omgewing neem welkom se skole gereeld deel aan jaarlikse Kunswedstryde.

(c) Ontspanningsfasiliteite :

Veral vir die mynwerkers in die dorp is deeglik voorsiening voor gemaak in die vorm van die Welkom-Mynklub en die St. Helena-Mynklub, albei deeglik toegerus vir 'n groot verskeidenheid sportsoorte.

'n Puik klubgebou pryk op die terrein van die Roversklub, vir persone wat nie lede van die mynklubs kan word nie.

Die dorp beskik oor een van die mees moderne swembaddens van Olimpiese standaard in die land, asook oor 'n uitstekende gholfbaan.

'n Seiljagklub is gevestig op die oewer van die Theroniapan, waar ook visvanggeriewe is.

11. OPENBARE DIENSTE EN GEBOUE

Welkom is vir sy onmiddellike behoeftes deeglik toegerus met al die noodsaaklike dienste soos polisiestasies, 'n verkeersafdeling, poskantore, (in-

/sluitende

sluitende en outomatiese telefoonsentrale), kantore vir
nie-blanke aangeleenthede, skole, tentoonstellings-
gronde, munisipale werksinkels, ens.

Die wye verspreiding van openbare geboue en
dienste in die verskillende dele van die dorp blyk uit
die volgende lys:

SAKESENTRUM :

Landdroshof
Polisie-Kwartiere
Telefoonsentrale
Hospitaal
Blanke Wieg
Rovers Klub.

ST. HELENA :

Polisiestasie
Een skool.

DOORN :

Verkeerskantore
Drie skole.

BEDELIA :

Twee skole.

DAGBREEK :

Twee skole
Een poskantoor.

ORANGIA :

Een skool.

VOORSPOED :

Drie Munisipale werksinkels
Een Hoof-Poskantoorwerksplaas
Een Provinsiale toetsterrein
Een Bantoe-Bierbrouery.

UITBREIDING 10 :

Twee skole.

UITBREIDING 11 :

Een skool.

/ UITBREIDING 12 :

UITBREIDING 12 :

Twee Munisipale kantoorblokke

UITBREIDING 14 :

Tentoonstellinggronde.

UITBREIDING 15 :

Munisipale elektriese werkswinkel.

RHEEDERPARK :

Een skool.

12. PLAASLIKE OORHEIDSBELID
EN ONTWIKKELINGSPROBLEME :

Dit is die uitgesproke beleid en strewe van die Welkomse Stadsraad om nou, nadat alle moontlike hulp verleen en alle dienste aan die myne voorsien is, die gesonde sosio-ekonomiese ontwikkeling van die dorp op 'n gesonde langtermyn grondslag te plaas.

Dit blyk egter dat daar sekere faktore is wat probleme skep vir toekomstige beplanning. (1)
Die volgende is aan die skrywer hiervan gestel:

(a) 'n Plaaslike probleem is die feit dat die Lissensieraad:

"enige aansoek vir algemene handels-lissensies toestaan, nieteenstaande besware deur die stadsraad dat die betrokke erf geen algemene handelsregte het nie, ingevolge die titel-voorwaardes van toepassing op die betrokke erf".

Om hierdie toestand die hoof te bied stel die stadsraad voor:

/"dat

(1) Menings uitgespreek in 'n voltooiende vraelys van die stadsklerk ontvang.

"dat die ordonnansie sodanig gewysig word dat dié applikant verplig word om met sy aansoek 'n sertifikaat, uitgereik deur die Stadsraad, in te dien, waarin gesertifiseer word dat ingevolge die titelvoorwaardes van die betrokke erf, algemene handelsregte daarop bekom kan word, en dat indien sodanige algemene handelsregte nie op so 'n erf bestaan nie, die aansoek geweier moet word".

(b) Plaaslike Padvervoerraad :

Die Stadsraad voel dat die plaaslike nywerheidsontwikkeling ernstig gestem word deur:

"die besware wat deur die Suid-Afrikaanse Spoorweë gemaak word teen aansoeke by die Plaaslike Padvervoerraad om vervaardigde produkte vinnig per padvervoer af te lewer, soos byv. vanaf Welkom na Klerksdorp, in welke geval die nyweraars baie vinniger aflewering kan waarborg as die Spoorweë vanaf Welkom".

Hierdie beswaar is, terloops, 'n probleem van nyweraars elders in die Provinsie, byvoorbeeld in Bloemfontein t.o.v. die aflewering van sekere metaalprodukte en olie- en petrolprodukte.

(c) Spoorwegtariewe :

Baie sterk beswaar word gemaak teen huidige spoorwegtariefstruktuur, waarvolgens daar so 'n groot verskil is tussen die tariewe op grondstowwe wat na Welkom aangevoer moet word enersyds, en andersyds die hoë tarief op die vervoer van klaar produkte na die Witwatersrandkompleks en die ander groot verbruikers- en bevolkingssentra van die land.⁽¹⁾

/Die

(1) Sien in hierdie verband: "Spoorwegtariefsbeleid en Nywerheidsvestiging". - Uittreksel uit 'n memorandum wat deur die O.V.S. Provinsiale Administrasie voorgelê is aan die Ministeriële Komitee van Onderzoek na Spoorwegtariefbeleid en Nywerheidsvestiging. Jaarboek van die O.V.S. 1963/4, Bloemfontein 1964, p.65.

(d) Regeringsbeleid en desentralisasie :

Die Stadsraad is van mening dat die sentrale owerheid sy beleid van desentralisasie moet bespoedig en meer intensief moet implementeer.

(e) Beskikbaarheid van Bantoearbeid :

Die Stadsraad beskou as 'n stremmende faktor:

"die indruk wat by die algemene industrialis bestaan dat Bantoearbeid nie beskikbaar sal wees nie, en nie tot hierdie gebied toegelaat sal word nie".

(f) Differensiasie van ekonomiese bedrywighede :

Die Stadsraad voel erg bekommerd oor die feit dat:

- (i) "die dorpe in die O.V.S. Goudveld ontstaan en ontwikkel het, alleenlik as gevolg van en vir die ontginning van goud;
- (ii) die mynbedryf dus die grootste werkverskaffer is;
- (iii) nog net op 15 jaar van Goudproduksie vir die Vrystaatse myne gereken kan word;
- (iv) voortspruitend hieruit die feit dat, as die myne die einde van hul ekonomiese leeftyd bereik het, daar duisende werknemers sonder werk sal wees, en dat die dorp dieselfde probleme sal hê as die gebiede aan die Rand, waar die vraagstuk van werkloosheid na sluiting van die ouer myne, wat die einde van hul ekonomiese leeftyd bereik het, groot afmetings begin aanneem."

(g) Afwesigheid van bona-fide vervaardigende maatskappye :

Die Stadsraad voel verder verontrus oor die

/feit

feit dat, betreffende die behoeftes van die Vrystaatse myne, 'n geweldige klein persentasie op Welkom self vervaardig word, maar feitlik alles van die Rand, die buiteland en elders ingevoer word. Hierdie toestand word verder beklemtoon deur die feit dat Welkom nie oor dieselfde gekonsentreerde verbruikersmark beskik as die Witwatersrand-gebied en groot sentra elders in die Republiek nie.

(h) Afwesigheid van "strategiese" grondstowwe :

Die afwesigheid van "strategiese" grondstowwe waarop 'n stewige sekondêre nywerheid uitgebou kan word, vererger die ongunstige posisie vir nywerheidsvestiging wat alreeds deur die huidige tariefbeleid van die S.A. Spoorweë meegebring het.

(i)

Op die huidige oomblik word die volgende aspekte t.o.v. die beskikbaarstelling van nywerheidspersele deur die Raad ondersoek: (1)

- "(a) om grond aan nyweraars te verkoop teen 'n prys wat bereken sal word volgens 'n formule gebaseer op die sosio-ekonomiese waarde (daarvan) vir die dorp - hoe meer gunstig die sosio-ekonomiese waarde hoe goedkoper die koopsprys;
- (b) gunstige gedifferensieerde belasting op sulke persele;
- (c) vermindering in elektrisiteits- en watertariewe indien nodig;
- (d) om nywerheidspersele uit die hand te verkoop;
- (e) reklame nadat (resultaat van) bodemopname bekend is;
- (g) hierdie reklame word be-oog d.m.v. (die samestelling) van 'n statistiese opgawe vir verspreiding in die buiteland sowel as in S.A. /Om

(1) Volgens inligting verskaf deur die Stadsklerk van Welkom.

Om bogenoemde toestand die hoof te bied
beveel die Stadsraad aan dat:

(i) Spesiale spoorwegtariewe in die
lewe geroep word om die vervoer
van grondstowwe na fabriek in
die Goudveld moontlik te maak en
die oprigting van nuwe fabriek
te stimuleer;

(ii) van Regeringsweë oorweging ver-
leen word aan die moontlikheid
om:

"n Staats-gesubsidieërde nywer-
heid, soos n uitbreiding van
YSKOR of n SASOL"

in die Goudveld gevestig te kry;

of

(iii) om fabriek, soos Wapentuig-
fabriek, in die gebied op te
rig.

HOOFSTUK 3

DORPE IN DIE KERNGEBIED

(ii) ODENDAALSRUS

1. STIGTING EN STATUS

Odendaalsrus is die oudste dorp in die Vrystaatse Goudveld. Die distrik is in 1906 gestig uit die Hoopstad-distrik en die dorp is in 1912 tot volwaardige Munisipaliteit verklaar. Die jonger welvarende distrik Welkom is later in 1954 uit die distrik Odendaalsrus gestig. Sedert Mei 1947 is dit 'n landdrosdistrik.

2. BEVOLKING

Soos aangedui in TABEL 10 het die dorp se totale bevolking vanaf 1945 tot 1963 met 17,680 persone vermeerder, nl. vanaf 650 tot 18,330, 'n vermeerdering van 2720%. Die blanke en nie-blanke bevolking het vir dieselfde periode met 8,250 en 9,430 persone vermeerder dus met 3300% en 2357% onderskeidelik.

Die uitwerking van die ontdekking van goud in 1946 is baie duidelik waarneembaar. Vanaf 1946 het die bevolking fenomenaal gegroei vanaf 850 persone tot 18,300 in 1957, wat 'n aanwas van 2052% verteenwoordig. Vanaf 1957, egter, blyk die invloed van stagnasie van die plaaslike goudnywerheid baie duidelik in terme van 'n baie stadiger, feitlik minimale bevolkingsgroei. Vanaf die laasgenoemde jaar tot 1963 het die totale bevolking met slegs 30 persone of .16% toegeneem.

Die oorwegende rede vir hierdie toestand was die mislukking van die twee Fredgies goudmyne wat as gevolg van die lae gehalte van die goudriwwe, nie ekonomies kon produseer nie.

/Die

TABEL 10
ODENDAALSUS: BEVOLKINGSAAFWAS 1945-1963 1)

J a a r	B l a n k e s	% Vermeerde- ring	Nie-Blankes	% Vermeerde- ring	Totale Bevolking	% Vermeerde- ring
1945	250	-	400	-	650	-
46	350	40.0	500	20.0	850	30.7
47	200	242.8	000	300.0	200	276.4
48	800	50.0	200	10.0	000	25.0
49	300	27.7	000	81.8	300	57.5
1950	900	26.0	500	37.5	400	52.5
51	500	20.6	000	27.5	500	25.0
52	500	28.5	060	15.4	560	19.6
53	300	17.7	700	7.9	000	11.4
54	500	41.5	000	3.4	500	10.7
55	000	6.6	500	5.5	500	6.0
56	300	3.7	700	2.1	000	2.8
57	500	2.4	800	1.0	300	1.6
58	500	-	800	-	300	-
59	500	-	800	-	300	-
1960	500	-	800	-	300	-
61	500	-	800	-	300	-
62	500	-	800	-	300	-
1963	500	-	830	-	330	-

1) Bron: Gegewens deur die Kantoor van die Stadsklerk verskaf. Sien ook: A. Reitsma en J.H. Oosthuizen, op. cit., p. 10.

2) Syfers soos beraam deur die Stadsklerke. Vir syfers gebaseer op die Bevolkingssensus van 1960, sien A. Reitsma en J.H. Oosthuizen, op. cit., Tabel I.

Die toestand het veral kritiek geword nadat die Freddie-Suid goudmyn moes sluit vanweë swak ertsneerslae. Hoewel die Freddie-Suid myn in produksie gebly het, het albei myne later hul identiteit verloor in 'n amalgamasie wat tot die stigting van die Freddie Consolidated Mines Ltd. gelei het.

'n Besluit van die direksies van die Free State Geduld en Western Holdings Goudmynmaatskappye om die Freddie Consolidated Mines oor te neem en die myn in produksie te hou, het 'n baie groot verbetering in algemene toestande teweeg gebring, en dit kan verwag word dat met groter mynaktiwiteit vir baie jare die bevolking ook dienooreenkomstig sal aangroei. Die beslissende rol wat die mynbedryf in die dorp se bestaan en vooruitgang en, sedert 1957, in sy stagnasie gespeel het, blyk duidelik uit die voorgaande.

3. BEDRYFSONDERNEMINGS (1)

'n Ontleding van sake-ondernemings op die dorp sedert 1945 bevestig die vermoede dat die ekonomiese groei baie nou vasgekoppel was, en nog is, aan die verloop van die mynbedrywigheide in die omgewing. Uit TABEL 11 blyk dit dat vanaf 1950 tot 1963 die aantal handels- en diensondernemings met 32 toegeneem het, terwyl die aantal nywerhede toegeneem het met slegs 2 en wel van 6 tot 8. Die totale aantal ondernemings het vir dieselfde periode toegeneem met 36 of 51%.

4. EIENDOMSWAARDASIES

Met die aanvanklike ontwikkeling en beplanning van dorpsgebiede in die Vrystaatse Goudveld, was die verwagting dat groot mynontwikkeling in die Odendaalsrus - Hennenman - areas sou plaasvind.

/In

(1) Sien ook Deel II van hierdie verhandeling.

TABEL 11

ODENDAALSRUS: ONTLEDING VAN SAKKE-ONDERNEMINGS 1950-1963 1)

GROEP EN TYPE ONDERNEMING	J a a r v a n b e s t a a n													Vermeerdering (+) en Verminderings(-)	
	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	
Handels- en Diensondernemings:															
Winkels (allerlei)	48	48	51	51	51	51	58	60	61	61	61	57	57	57	+
Kafees	8	8	8	8	9	11	11	11	11	11	11	12	12	12	9
Varsprodukte-handelaars	2	2	2	2	2	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
Slaghuisse	-	-	5	5	5	5	5	6	7	7	7	7	7	7	2
Aptekers	1	1	2	2	2	3	3	3	2	2	2	2	2	2	1
Kleremakers	-	-	1	1	1	1	1	2	2	2	2	2	2	2	-
Droogskoonmakers	1	1	1	1	1	1	2	2	2	2	2	2	2	2	1
Haarkappers	-	3	3	3	3	4	4	4	5	5	5	4	4	4	1
Meulens	-	-	-	-	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	-
Begrafnisondernemers	-	-	1	1	1	1	1	1	2	2	2	2	2	2	1
Bakkerie	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	-
T O T A A L	61	64	74	74	77	83	91	95	98	98	98	94	93	93	+ 32
Gelissensieërde Hotelle, Losieshuise en Drankwinkels:															
Gelissensieërde Hotelle	1	1	2	2	2	2	3	3	3	3	3	3	3	3	2
Drankwinkels	2	2	1	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1
T O T A A L	3	3	3	3	4	4	5	5	5	5	5	5	5	5	+ 2
Nywerhede:															
Mors en Vleisfabrieke	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	-
Koeldrankfabriek (Minerale)	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	-
Houtprodukte	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	-
Drukwerk	1	1	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Staalvensterfabrieke	-	-	-	-	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	-
Boukonstruksie (paaie en damme)	1	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1
Teëlfabriek en betonwerke	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1	1	1	-
T O T A A L	6	6	7	7	8	7	7	7	8	8	8	8	8	8	+ 2
G R O O T T O T A A L	70	73	84	84	89	94	103	107	111	111	111	107	106	106	+ 36

1) Inligting verskaf deur die Stadsblare.

In die geval van Odendaalsrus is gevolglik dadelik vanaf 1950 op 'n groot skaal beplan. Baie private en sake-geboue is opgerig teen 'n tempo wat later geblyk het heeltemal uit verband te wees met die werklike ontwikkeling.

Volgens die gegewens in TABELLE 12 en 13 het die totale waarde van alle eiendomme vir die periode 1952/3 tot 1960/61 gestyg met R7,766,898, of 148.7%.

Totale belasbare eiendomme se waarde het nl. gestyg met R5,783,632 (130.5%) vrygestelde eiendomme met R1,995,578 (252.4%).

5. NYWERHEIDSPERSELE

Die enigste inligting m.b.t. nywerheidspersele wat van die stadsmerk verkry kon word is dat -

"Daar is 600 akker vir nywerheidspersele reserveer (en) beplan met spoorgeriewe ensovoorts, wat eersdaags proklameer sal word, waarna die tariewe en belasting vasgestel sal word. Hierdie tariewe sal die minimum wees".

Geen inligting t.o.v. moontlike belasting en grondpryse is beskikbaar gestel nie. Al die nie-handelsondernemings is in die midde-dorpsgebied geleë en daar is geen nywerhede wat in 'n goedgekeurde beplande nywerheidsarea geleë is nie.

T.o.v. beleid aangaande nywerheidsontwikkeling sê die stadsmerk dat dit beleid is -

"om krag en water so goedkoop moontlik te voorsien, asook die nodige persele".

Sedert 1958 het die Stadsraad van Odendaalsrus by verskeie geleenthede vertoë gerig aan die Minister van Ekonomiese Sake en die Raad van Handel en Nywerheid in verband met die oprigting van 'n yster en staalfabriek "in die omgewing van Odendaalsrus".

/In

TABEL 12

ODENDAALSRSUS: EIENDOMSWAARDASIES 1952/53 - 1960/1¹⁾

Jaar Eindi- gende	Belasbare Eiendomme			Vrygestelde Eiendomme			Groottotaal		
	PersELE	Verbeteringe	Totaal	PersELE	Verbeteringe	Totaal	PersELE	Verbeteringe	Totaal
1952/53	1 934 580	2 495 110	4 429 690	524 300	266 290	790 590	458 880	2 761 400	5 220 280
1953/54	3 600 168	6 392 440	9 992 608	1 206 620	372 740	1 579 360	4 806 788	6 765 180	11 571 968
1954/55	3 584 928	6 862 430	10 447 358	1 214 160	372 740	1 586 900	4 799 088	7 235 170	12 034 258
1955/56	3 601 964	6 803 200	10 405 164	1 023 910	869 300	1 893 210	4 625 874	7 672 500	12 298 374
1956/57	3 588 496	7 913 710	11 502 206	1 054 194	1 231 200	2 285 394	4 642 690	9 144 910	13 787 600
1957/58	3 686 536	7 503 760	11 190 296	1 050 674	1 579 160	2 629 834	4 737 210	9 082 920	13 820 130
1959/59	3 531 632	6 594 660	10 126 292	1 161 368	1 599 040	2 760 408	4 693 000	8 193 700	12 886 700
1959/60	3 535 072	6 656 080	10 191 152	1 163 128	1 627 040	2 790 168	4 698 200	8 223 120	12 981 320
1960/61	3 535 072	6 678 250	10 213 322	1 163 128	1 623 040	2 786 168	4 698 200	8 301 290	12 999 490
1961/62 ²⁾	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1962/63 ²⁾	-	-	-	-	-	-	-	-	-

1) Bron: Gegewens verkry uit die Kantoor van die Provinsiale Ouditeur.

2) Gegewens vir 1961/2 en 1962/3 kon nie verkry word nie.

TABEL 13

ODENDAALSREUS: VERMEERDERING IN EIENDOMSWAARDASIES VANAF 1952/3 TOT 1960/61¹⁾

Eiendomme	Waardasies in 1960/1	Waardasies in 1952/3	Vermeerdering in Waardes	Persentasie Vermeerdering/ Vermindering
<u>Belasbare Eiendomme:</u>				
Persele	3 535 072	1 934 580	1 600 492	82.7%
Verbeteringe	6 678 250	2 495 110	4 183 140	167.6%
Totaal	10 213 322	4 429 690	5 783 632	130.5%
<u>Vrygestelde Eiendomme:</u>				
Persele	1 163 128	524 300	638 828	121.8%
Verbeteringe	1 623 040	266 290	1 365 750	512.8%
Totaal	2 786 168	790 590	1 995 578	252.4%
<u>Gesamentlike Waardasies:</u>				
Persele	4 698 200	2 458 880	2 239 320	91.0%
Verbeteringe	8 301 290	2 761 400	5 539 890	200.6%
GROOTOTAAL	12 987 178	5 220 280	7 766 898	148.7%

1) Bron: Gegewens verkry uit die Kantoor van die Provinsiale Ouditeur.

In 'n memorandum wat aan die genoemde instellings voorgelê is t.o.v. die vestigingsfaktore soos steenkool, water, erts, pad- en spoorgeriewe, elektrisiteit en persele, in breë trekke dieselfde inligting vervat as in die Verslag van die Raad vir Ontwikkeling van Natuurlike Hulpbronne van 1954.¹⁾

Geen nywerheidsontwikkeling van groot betekenis het tot dusver binne die munisipale gebied van Odenaalsrus plaasgevind nie, wat moontlik die afwesigheid van 'n goedbeplande en versorgde nywerheidsarea verklaar.

Die oplewing in die plaaslike goudmynbedryf as gevolg van die ooreenkoms tussen die Freddie's Consolidated, Free State Geduld en Western Holdings goudmyne, dui egter reeds op hierdie stadium op 'n mate van algemene ekonomiese oplewing, wat 'n beperkte oplewing op nywerheidsgebied tot gevolg mag hê.

6. KRAG EN WATER

(a) Elektriese krag:

Odendaalsrus, geleë halfpad tussen die twee distribusiestasies Alma en Grootkop, word deur die Elektrisiteitsvoorsieningskommissie van elektrisiteit voorsien.

Vanaf die distribusiestasies word die hoogspanningstroom deur die Stadsraad se transformators afgebring na 'n 380/220 volt, drie-fasige stroom met vier geleiers (50 periodes).

Die kapasiteit van elektrisiteit tot beskikking van die Stadsraad se verbruikers is 5225 K. watt, terwyl die spitsverbruik tans ongeveer 2500 K. watt. beloop.

/Die

(1) Sien: Raad vir die Ontwikkeling van Natuurlike Hulpbronne, 'n Streeksopname van die O.V.S. Goudveld (Staatsdrukker, Pretoria, 1954).

Die verbruik van elektrisiteit vanaf 1957 tot 1963, volgens TABEL 14, weerspieël n toestand van stagnasie en selfs agteruitgang, veral vanaf 1961. Totale elektrisiteitsverbruik vir die dorp het vir die ses jaar vanaf 1957 tot 1963 gestyg met slegs 1,537,471 eenhede, of 17.93%. Dit dui bepaald op n uiters stadige groei as dit vergelyk word met n vermeerdering van 24,704,032 eenhede of 51.9% in die geval van Welkom vir die periode 1958 tot 1963.

Handelsverbruik het toegeneem met 235,700 eenhede of 16.89%, Staats-, Provinsiale en Munisipale verbruik met 236,872 eenhede of 22.36%, residensiële verbruik met 1,053,244 eenhede of 17.74%, en nywerheidsverbruik met slegs 11,655 eenhede of 0.64%. Die toename in nywerheidsverbruik vir Welkom vir die periode 1958/63 was 3,745,941 eenhede of 47.7%, en hoewel hierdie syfer in vergelyking met die ander verbruiksgroepe in Welkom vir dieselfde periode nie so goed vergelyk nie, dui dit op n baie hoër tempo van algemene groei en ontwikkeling as in die geval van Odendaalsrus.

Behalwe in die geval van die nywerheidsverbruik, waar die verhouding tot totale verbruik gedaal het van 2.1% in 1957 tot 1.9% in 1963, het die verhouding van verbruik vir individuele jare vir die ander groepe ongeveer konstant gebly of kleiner stygings getoon.

Volgens gegewens verstrek deur die Elektrisiteitsvoorsieningskommissie het die elektrisiteitsverbruik van Odendaalsrus met insluiting van die goudmyne, vanaf 1950 tot 1962 toegeneem vanaf 865,747 eenhede tot 10,803,082 eenhede, d.w.s. met 1147.8%. Die oorwegende belangrikheid van die goudmynbedryf in die omgewing blyk duidelik hieruit.

(b) Water :

Water word aan die dorp voorsien deur die

/Departement

TABEL 14

ODENDAALSRS: OMVANG VAN ELEKTRISITEITSVERBRUIK 1957/1963 1)

Jaar	Nywerheidsverbruik		Handelsverbruik		Staats-, Provinciale & Municipale Verbruik		Residensiële Verbruik		Totale Verbruik	
	Eenhede	%	Eenhede	%	Eenhede	%	Eenhede	%	Eenhede	%
1957	181	659	1	16.2	1	12.3	5	69.4	8	100.0
1958	171	120	1	15.7	1	11.6	6	70.8	9	100.0
1959	170	635	1	15.3	1	11.0	6	71.8	9	100.0
1960	256	515	1	14.8	1	9.9	7	72.8	10	100.0
1961	262	454	1	16.6	1	11.1	7	69.7	10	100.0
1962	281	158	1	17.2	1	11.5	6	68.5	9	100.0
1963	193	314	1	16.2	1	12.8	6	69.1	10	100.0
TOENAME IN VERBRUIK										
1963	193	314	1		1		6		10	
1957	181	659	1		1		5		8	
Toename	11	655	235		236		1		1	
% Toename	=	.64%	=	16.89%	=	22.36%	=	17.74%	=	17.93%

1) Bron: Gegewens verkry uit die Kantoor van die Stadsklerk.

Departement van Waterwese vanaf Balkfontein op die Vaalrivier, vanwaar die res van die Goudveld ook van water voorsien word.

Opgaardamme is aangebring by Koppie Alleen, vanwaar die water voorsien word met behulp van 'n 27 duim ring-hoofgeleiding na Welkom en Odendaalsrus.

In 'n memorandum voorgelê aan die Minister van Ekonomiese Sake m.b.t. die moontlikheid van die oprigting van 'n yster- en staalfabriek in die omgewing van die dorp, is die volgende moontlike bronne van watervoorsiening genoem:

1. Die moontlikheid van suksesvolle ontsouting van mynwater. Proefinstallasies is reeds opgerig, en volgens die Stadsmerk is die eerste resultate "baie bevredigend". Indien hierdie proefnemings suksesvol is, sal "onbepaalde" hoeveelhede water beskikbaar wees.
2. Verdere voorsiening van water aan die Goudveld na voltooiing van die Sand-Vettrivierskema.
3. Ongeveer 100,000 gelling gesuiwerde rioolwater sal daagliks beskikbaar wees sodra die rioolskema van die dorp oor ongeveer twee jaar voltooi is.

Op die huidige oomblik is daar geen nywerhede wat meer as 50,000 gelling water per dag verbruik nie.

Die huidige reserwe kapasiteit van gesuiwerde water wat op kort kennisgewing aangewend kan word is ongeveer 1 miljoen gelling per week.

Die huidige eenvormige tarief vir water is 45 sent per gelling.

Die verloop van waterverbruik in die munisipale gebiede van Odendaalsrus vir die periode 1957 tot 1963 blyk uit die gegewens in TABEL 15.

/Hoewel

TABEL 15

ODENDAALSREUS: OMVANG VAN WATERVERBRUIK 1957 - 1963 1)

Jaar	Nywerheidsverbruik		Handelsverbruik		Staats-, Provinsiale & Munisipale Verbruik		Residensiële Verbruik		Totale Verbruik	
	000 e gelling	%	000 e gelling	%	000 e gelling	%	000 e gelling	%	000 e gelling	%
1957	1 194	1.5	10 805	13.6	14 144	18.4	52 516	66.5	78 659	100.0
1958	1 155	1.4	11 698	14.5	19 050	23.6	48 762	60.5	80 665	100.0
1959	1 308	1.0	17 544	13.9	27 652	4.9	79 658	63.2	126 162	100.0
1960	1 779	1.3	14 958	11.3	27 307	20.5	89 417	66.9	133 461	100.0
1961	2 104	1.5	14 745	10.6	30 365	22.1	90 598	65.8	137 812	100.0
1962	2 202	1.4	15 699	10.2	38 207	24.8	98 336	63.6	154 444	100.0
1963	2 069	1.4	13 930	9.6	32 712	22.7	95 406	66.3	144 117	100.0
TOENAME IN VERBRUIK										
1963	2 069		13 930		32 712		95 406		144 117	
1957	1 194		10 805		14 144		52 516		78 659	
Toename	875		3 125		4 424		42 890		65 458	
% Toename	= 73.3%		= 28.9%		= 31.3%		= 81.6%		= 83.2%	

1) Bron: Gegewens verkry uit die Kantoor van die Stadsklerk.

Hocwel die absolute toenamesyfers nie juis van groot vooruitgang gedurende hierdie periode getuig nie, het die verbruik in die vier kategorieë soos volg toegeneem:

Nywerheidsverbruik het toegeneem met 875,000 gelling vanaf 1,194,000 tot 2,069,000 gelling, of 73%, en Handelsverbruik met 3,125,000 gelling vanaf 10,805,000 tot 13,930,000 gelling, of 28.9%. Die verbruik deur openbare instellings het toegeneem met 4,424,000 gelling, d.w.s. vanaf 14,144,000 tot 32,712,000 gelling, d.w.s. met 31.3%, terwyl huislike verbruik toegeneem het met 42,890,000 gelling, nl. vanaf 52,516,000 tot 95,406,000 gelling, of 81.6%.

Totale waterverbruik het toegeneem met 65,458,000 gelling of 83.2% vir die periode 1957-1963.

7. ARBEID, OPLEIDINGSFASILITEITE EN BEHUISING

In die afwesigheid van noemenswaardige nywerheidsbedrywigheide is die arbeidspotensiaal van die dorp beperk tot die huidige gevestigde blanke bevolking van ongeveer 8500 en die Bantoebevolking van ongeveer 9,800.

Opleidingsfasiliteite vir Blankes op Oendaalsrus bestaan uit:

- (a) Skole: 1 Hoërskool
 - 1 Laer Afrikaans-Medium skool
 - 1 Laer parallel-mediumskool
- (b) Tegniese Kolleges: 1 Tegniese Kollege

Die blanke behuisingsposisie, in teenstelling met die toestand n jaar gelede, is volgens die Stads-klerk "kritiek".

12 Munisipale huise is tans in aanbou, en n
/aansoek

aansoek om fondse vir die bou van nog 20 huise uit Nasionale Behuisingsfondse is hangende. Die huidige tekort word beraam op ongeveer 100 huise. Tensy 'n kragdadige bouprogram aangepak word, word die tekort vir 1965 op 300 huise beraam.

Die huurgeld vir huise op die oomblik varieër tussen R600 en R800 per jaar.

Die onmiddellike behoefte aan nie-blanke arbeid word voorsien uit 'n goedgevestigde Bantoe-dorp "Kutloanong", ongeveer sewe myl van die blanke gebied geleë. Hierbenewens is daar ook 'n klein aantal huise wat deur die huurders van persele self opgerig is.

Huisvesting vir die Bantoes in die Bantoe-dorp bestaan uit 1,250 voltooide huise, wat volgens 'n huurkoopskema na 30 jaar die eiendom van die huurders kan word as hulle so verkies.

Die maandelikse paaieimente bestaan uit 'n huispaaieiment ten bedrae van R2.30 en 'n huurpaaieiment vir die perseel van R2.00 per maand.

'n Gereëlde busdiens is in werking tussen die Bantoe-dorp en die dorp vir die vervoer van passasiers van en na hulle werk.

8. GRONDSTOWE

Die belangrikste grondstof wat in die ongewing van die dorp ontgin en deels verwerk word, is gouddraende erts van 'n betreklik lae gehalte uit die Freddie's Consolidated myn.

Die myn het 'n moeilike bestaan gevoer en is tot onlangs met sluiting gedreig, veral as gevolg van stygende kostes t.o.v. mynbedrywighede in die Republiek. Onderhandelinge op hoë vlak is egter aangeknoop tussen die Regering en die twee ryk aangrensende myne, Western Holdings en Free State Geduld, met die oog op die oorname van die Freddie's Consolidated myn deur eers-

/genoemde

genoemde twee myne.

Die onderhandelings was geslaagd en die Freddie's Consolidated myn is teen die einde van 1963 deur Free State Geduld en Western Holdings oorgeneem onder bepaalde voorwaardes: die twee ryk myne sou, deur middel van 'n tonnel na Freddie's Consolidated, 'n sekere tonnemaat erts van hoë gehalte deurstuur vir vergruising saam met die lae-graadse erts van Freddie's Consolidated. Hierbenewens sou ook 'n addisionele skag in die Freddie's Consolidated myngebied naby Oden-daalsrus gegrawe word. Verder sou die twee ryk myne die groot opgehoopte verliese van Freddie's Consolidated of 'n gedeelte daarvan, oor 'n bepaalde tydperk kan aanwend om hul belastingsaanspreeklikheid mee te verminder. Daar die ekonomiese ontwikkeling van die dorp, soos van die ander dorpe in die Vrystaatse Goudveld, van die omliggende myne se welvaart afhang, word verwag dat hierdie stap veel sal bydra om die lewe van die Freddie's Consolidated myn aansienlik te verleng en sal dien om 'n ekonomiese oplewing in Odendaalsrus te weeg te bring.

Benewens landbouprodukte soos mielies en grondbone, is daar volgens die Verslag van die Raad vir die Ontwikkeling van Natuurlike Hulpbronne steenkoollae in die Goudveld aanwesig. Dit is egter van 'n betreklik lae gehalte en kom op so 'n diepte voor dat ekonomiese ontginning baie moeilik sal wees, selfs onder huidige omstandighede. Noordwes van Odendaalsrus is daar egter 'n kooldraende area wat deur die General Mining and Finance Corporation ondersoek is. Toetse het getoon dat die koollae minder as 600 voet diep geleë is, in kwaliteit gelyk is aan die Vereeniging-tipe kool, en dat "genoegsame reserwes aanwesig is om die oprigting van 'n steenkoolmyn te regverdig". (1) Dié tipe steenkool is veral geskik vir huishoudelike doeleindes en die opwekking van elektriese krag en stoom.

/ 9. SPOOR

(1) Sien: Raad vir die Ontwikkeling van Natuurlike Hulpbronne, 'n Streeksopname van die J.V.S. Goudveld (Staatsdrukker, Pretoria, 1954).

9. SPOOR EN PADVERBINDINGS(a) Teerpaaie :

Odendaalsrus is d.m.v. teerpaaie verbind met die Kaap - Johannesburg-roete oor Welkom, Theunissen, Brandfort en Bloemfontein na die Suide, en oor Kroonstad na die Noorde.

Daar is ook n teerpad-aansluiting oor Allaridge, Bothaville en verby Vierfontein na Klerksdorp.

Die teerpad tot op Bultfontein, waar die spoorlyn vanaf Vierfontein ook doodloop, gaan oor Wesselsbron en Hoopstad.

(b) Padvervoerdienste :

Die dorp word as volg bedien deur Padmotor-dienste:

n Padmotordiens met n 10-ton passasiers- en n 5-ton sleepwa word driekeer per week aangebied oor die roete Welkom, Odendaalsrus, Bothaville tot op Vierfontein. Terugreise word op dieselfde dag onderneem.

n Spesiale goedere-diens word een keer per week oor dieselfde roete aangebied.

In geval van swaar seisoensverkeer word n addisionele 10-ton sleepwa in gebruik geneem en word die diens 4 keer per week aangebied.

n Verdere vervoerdiens, hoofsaaklik vir passasiers, word ses keer per week aangebied oor die roete Wesselsbron, Odendaalsrus, Eerstemyn, Riebeeckstad en Welkom na Kroonstad.

Hierbenewens word n vervoerdiens aangebied, hoofsaaklik passasiers, een keer per week oor die

/roete

roete Wesselsbron, Odendaalsrus, Kroonstad, Edenville na Heilbron.

Gedurende die 1962/3 mielieseisoen was dit die eerste keer nodig om sewe 10-ton voertuie, elk met 'n 10-ton sleepwa, in diens te neem vir die vervoer van uitvoer mielies. Vir die komende seisoen word be-oog om nog 3 dergelike voertuie (met sleepwaens) beskikbaar te stel.

Uit die bespreking van vervoerdienste in Deel II is dit duidelik dat die passasiersverkeer feitlik uitsluitlik blankes was.

(c) Treindienste :

Vanweë die feitlike afwesigheid van groot myn- en nywerheidsaktiwiteite op en in die onmiddellike omgewing van die dorp, dra die stasie geensins so 'n intensiewe treinverkeer soos in die geval van Welkom nie.

Die stasie is geleë op die Whites - Allanridge spoorlyn. Treinverkeer oor die stasie is nie baie intensief nie, en feitlik alle terugverkeer oor die taklyn vanaf Allanridge via Odendaalsrus - Welkom na Whites aan die Vrystaatse hooflyn bestaan uit leë trokke. Dié toestand sal na verwagting wesenlik verander wanneer die Ancona - Allanridge verbindingslyn oopgestel is.

Die aanbou van die spoorlyn tussen Allanridge en Ancona, tussen Bothaville en Wesselsbron op die Bultfontein - Vierfontein spoorlyn, is onlangs deur die Regering goedgekeur, en is daar reeds 'n begin mee gemaak. ⁽¹⁾ Vanweë die veel korter roete wat dit bied na die hawens, veral t.o.v. die vervoer van uitvoermielies uit dié area, kan 'n groot oplewing in die /treinverkeer

(1) R.P. 27 van 1964, Spoorweg- en Haweraadverslag, p. 4.

treinverkeer oor die betrokke stasie en roetes verwag word. Volgens die aanbevelings in die verslag sal Allanridge, waar baie geriewe reeds bestaan, die spil wees waarom die nuwe bedryfsreëlins in die gebied sal draai.

Die afwesigheid van betekenisvolle myn- en nywerheidsontwikkeling in die dorpsgebied het tot gevolg gehad dat daar slegs twee sylyne bestaan, t.w. die wat die Freddie's Consolidated Mines en die Free State Industrial Construction Corporation bedien.

10. KULTURELE EN ONTSPANNINGSFASILITEITE

Gemeentes en Kerkgeboue van die vernaamste groot Kerke in die Republiek is op die dorp gevestig.

Die dorp beskik oor 'n aktiewe toneelvereniging en kunswedstryde wat baie goed ondersteun word, word gereeld gereël.

Die dorp beskik verder oor 'n plesieroord met 'n goed-toegeruste swembad, asook geriewe vir ander vorms van sport en vermaaklikheid. 'n Goedtoegeruste gedreineerde voetbalveld en atletiekbaan is onlangs voltooi. Tennisgeriewe is aanwesig en word op die oomblik uitgebrei. 'n Gesentraliseerde sportterrein in aanbou maak voorsiening vir tennis, rolbal, jukskei en netbal.

11. OPENBARE DIENSTE EN GEBOUE

Die dorp beskik oor goed-uitgelegde geteerde strate, 'n moderne rioolskema, 'n busdiens tussen die dorp en nywerheidsarea en die Bantoedorp ongeveer 6 myl daarvandaan. Verder beskik die dorp, wat as 'n landdrosdistrik sorteer oor 'n poliesiestasie, 'n brandweer, 'n goedtoegeruste Provinsiale Biblioteek en goedtoegeruste Munisipale Werkswinkels.

Die nuwe gebou vir die outomatiese telefoon-
/sentrale

sentrale sal teen die end van die jaar in gebruik geneem word.

12. PLAASLIKE OWERHEIDSBELEID EN ONTWIKKELINGSPROBLEME

Die plaaslike owerheid, aldus die stadsklerk is oortuig dat groter nywerheidsontwikkeling noodsaaklik is vir die gesonde ekonomiese ontwikkeling van die dorpsgebied en die distrik. Hoewel die Fredgies Consolidated - Anglo-American amalgamasie vir die dorp geweldig baie sal beteken, voel die Stadsraad nog bekommerd oor die feitlik oorheersende rol wat die goudmynbedryf speel in die ekonomiese ontwikkeling van die dorp. (1)

"Die hoë spoorwegtariewe en die gebrek aan grondstowwe in die gebied", word deur die Stadsklerk voorgehou as die belangrikste redes vir die stadige nywerheidsontwikkeling.

Die bou van die Allanridge- Ancona spoorlyn sal uit die verkeersoogpunt ook n bydrae lewer tot die oplewing wat op die oomblik ondervind word.

Die Stadsraad spreek ook sy teleurstelling uit oor die Provinsiale Raad se beleid insake die skepping van "verbypaaie". Hulle vestig die aandag daarop dat, toe die dorp beplan is, die idee van "deurpaaie" aanvaar is, en die dorp teen groot koste "boulevard" - tipe paaie van 220 vt. moes bou en onderhou. Dié belegging en die groot onderhoudskoste daaraan verbonde is n groot las op die skouers van die gemeenskap in die lig van die nuwe beleid van "verbypaaie".

(1) Sien ook The Friend 21 Maart 1964, p.2.

HOOFSTUK 4

DORPE IN DIE KERNGEBIED

(iii) VIRGINIA

1. STIGTING EN STATUS

Die dorpsgebied is in Januarie 1954 geskep in die distrik van Ventersburg. Sedert April 1959 is Virginia ook 'n landdrostdistrik, gestig uit die distrikte Ventersburg en Theunissen.

Die beheer van die dorp word behartig deur 'n Dorpsbestuur. Sedert Julie 1948 het die Dorpsbestuur bestaan uit 5 lede. Vanaf 1 Februarie 1952 is die aantal lede vermeerder na 9, en vanaf 1 April 1959 na 12. Die lede word aangestel deur die Administrateur vir sodanige tydperke as wat hy mag besluit.

2. BEVOLKING

Volgens gegewens deur die Stadsklerk verskaf was die totale bevolking in 1963 ongeveer 42,000 waarvan 13,000 blank en 29,000 nie-blank was. Laasgenoemde sluit in ongeveer 100 Kleurlinge. ⁽¹⁾

Soos blyk uit die gegewens in TABEL 16 het die totale bevolking toegeneem van 23,000 in 1954 tot ongeveer 42,000 in 1963, of 82.6%.

Die groot toename vanaf 1954 tot 1958/9 was hoofsaaklik toe te skryf aan die goudmynaktiwiteite in die gebied. Die dorpsgebied word immers begrens deur vier goudmyne, t.w. Free State Saaiplaas, Merriespruit, Harmonie en Virginia.

/Die

(1) Sien A. Reitsma en J.H.Oosthuizen, op. cit.

TABEL 16
VIRGINIA: TOTALE BEVOLKINGSAANWAS 1954 - 1963 1)

JAAR	TOTALE BEVOLKING	VERANDERING: + en -	% VERANDERING: + en -
1954	23 000	-	-
55	34 000	+ 10 000	+ 43.4%
56	41 000	+ 7 000	20.5
57	37 500	- 4 000	- 9.7
58	37 500	-	-
59	37 500	-	-
1960	40 500	+ 3 000	+ 8.0
61	41 000	+ 500	1.2
62	42 000	+ 1 000	2.4
63	42 000	-	-

1) Bron: Gegewens verstrek deur die Stadsklerk.

Die Meriespruit-myn, wat in 1956 deur water oorstrom is en produksie moes staak, word nou leeggepomp vanaf die Virginia-myn langsaan, ingevolge 'n ooreenkoms tussen die twee myne. Volgens die jongste gegewens is die projek suksesvol, word die skagte her-toegerus, en word verwag dat produksie moontlik teen 1966 hervat kan word. Daar die staking van ontginningsaktiwiteite by die myn in 1956/7 gepaard gegaan het met 'n bevolkingsdaling van 9.7% kan verwag word dat die hervatting van aktiwiteite by die myn 'n gunstige uitwerking op die bevolking van die dorp sal hê. (1)

3. BEDRYFSONDERNEMINGS

Volgens TABEL 17, het die totale aantal ondernemings toegeneem van 31 in 1954 tot 261 in 1963, wat 'n toename van 741.8% beteken. Die grootste toename was in die groep Handels- en Diensondernemings, wat aangegroei het van 26 tot 224, of 761.5%. (2) 'n Vermeerdering van gelisensieërde hotelle het toegeneem van 1 in 1956 tot 2 in 1963, gelisensieërde klubs van 2 in 1964 tot 6 in 1963 en Drankwinkels van 1 tot 2 oor dieselfde periode. Nywerheidsondernemings het toegeneem van 2 in 1954 tot 27 in 1963. As egter in aanmerking geneem word dat 14 hiervan motorherstelwinkels was, is dit duidelik dat daar nog geen sprake van wesenlike nywerheidsontwikkeling is nie. Die opvallendste nywerheidsontwikkeling was dat Virginia nou oor die grootste swawelsuurinstallasie in die Suidelike Halfrond beskik. Daar hierdie onderneming beoefen word saam met die goudmynbedryf, wat groot hoeveelhede van die produk ook verbruik, is dit egter nie saam met die ander nywerhede gegroepeer nie.

/Benewens

(1) Sien: Die Volksblad, 23 April 1964, p. 1.

(2) Sien: Raad vir die Ontwikkeling van Natuurlike Hulpbronne, 'n Streeksopname van die O.V.S. Goudvelde (Staatsdrukker, Pretoria, 1954).

TABEL 17
VIRGINIA: ONTLEDING VAN SAK-ONDERNEMINGS 1954 - 1963
1)

GROEP EN SOORT ONDERNEMING	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963
I. <u>Handels- en Diensondernemings</u>										
Winkels (allerlei)	14	20	28	49	70	76	81	83	83	85
Kafees	4	7	11	22	22	24	38	40	41	43
Varsprodukte	2	5	7	9	14	18	22	22	23	23
Slaghuisse	2	4	6	6	7	9	9	10	10	10
Aptekers	1	1	2	3	4	4	5	5	4	4
Haarkappers	1	1	3	7	6	7	9	10	10	11
Marskramers en Venters	1	2	2	4	6	30	27	30	32	28
Bloemiste	-	-	1	1	1	1	2	2	2	2
Biljart lisenstehouers	-	1	1	2	2	3	4	4	5	5
Droogskoonmakers	-	1	3	2	1	3	3	4	2	3
Bakkerye	-	1	2	2	2	2	2	1	1	1
Melkerye	1	1	2	3	3	3	3	3	3	2
Skoenmakers	-	1	2	1	1	1	1	1	1	1
Begrafnisonderneiners	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hardeware	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Vervoerondernemings	-	-	-	2	2	3	3	3	3	3
T o t a a l	26	44	68	113	142	186	212	222	223	224
II. <u>HOTELLE, LOSIESHUISE EN DRANKWINKELS.</u>										
Gelisenstieërde Hotelle	-	-	1	2	2	2	2	2	2	2
Geregistreeerde Losieshuise	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
Geregistreeerde Drankwinkels	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Gelisenstieërde Klubs	2	3	3	3	3	4	5	5	6	6
T o t a a l	3	5	7	7	7	8	9	9	10	10

TABEL 17 (vervolg)

VIRGINIA: ONTLEIDING VAN SAKE-ONDERNEMINGS 1954 - 1963. 1)

GROEP EN SOORT ONDERNEMING	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963
III. NYWERHEDE										
Voedsel (meule)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Drank (minerale)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Hout	-	2	2	2	2	2	2	2	2	1
"Petroleum- & Steenkoolprodukte"	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Metaalprodukte	-	-	-	3	4	4	4	5	4	4
Masjinerie	-	-	-	-	-	1	2	1	1	1
Elektriese masjinerie	-	-	-	-	1	1	1	1	-	-
Konstruksie	-	-	-	-	-	1	2	1	1	1
Betonprodukte	-	1	1	1	2	2	2	2	2	2
Steengroewe	-	-	1	1	1	1	1	1	1	1
Motorherstelwinkels	2	2	2	8	10	16	14	13	14	14
T o t a a l	2	5	6	15	20	30	30	28	27	27
GROOTOTAAL	31	54	81	135	169	224	251	259	260	261

1) Bron: Gegewens verstrek deur die Stadsklerk.

Benewens die swawelsuur fabriek is daar geen swaar of lig-swaar nywerhede in die dorpsgebied aanwesig nie.

4. EIENDOMSWAARDASIES

As die jaarlikse waardasiesyfers op TABEL 18 in oënskou geneem word, blyk die uitwerking van die mynbedryf baie duidelik. Aangevuur deur die moontlikhede wat 'n florerende goudmynbedryf vir die dorp kon inhou, het die pryse van eiendomme, veral die pryse van onbeboude persele, eers die hoogte ingeskiet.

Nadat die waarde van belasbare persele skerp gedaal het, het beleggers 'n meer besadigde uitkyk op ontwikkelingsmoontlikhede ontwikkel, veral vanaf 1960/1, toe die uitwerking van die sluiting van die Merriespruit myn sterk gevoel is. Vanaf R8,220,000 in 1955/6 was daar 'n daling tot R5,301,040 in 1962/3, d.w.s. 'n daling van 35.5%.

Die groei van die dorp sedert 1955/6 blyk egter duidelik uit die verhoging in die waarde van verbeteringe, wat t.o.v. belasbare en onbelasbare eiendomme R13,621,857 en R811,050, d.w.s. 202% en 270% onderskeidelik beloop het.

Volgens die syfers vervat in TABEL 19 het die totale waarde van eiendomme in die dorpsgebied met R11,768,617 toegeneem vanaf 1955/56 tot 1962/63, nl. vanaf R16,621,670 tot R28,390,287, d.w.s. met 70.8%.

5. NYWERHEIDSPERSELE

Die dorp beskik oor 'n industriële area, volledig toegerus met water, krag en riool fasiliteite. Voldoende sylyngeriewe is aanwesig.

/Op

TABEL 18

VIRGINIA: EIENDOMSWAARDASIES VANAF 1955/6 - 1962/3

JAAR	BELASBARE EIENDOMME			VRYGESTELDE EIENDOMME			GROOTTOTAAL		
	Persele	Verbeteringe	Totaal	Persele	Verbeteringe	Totaal	Persele	Verbeteringe	Totaal
1955/56	8 220 000	6 740 060	14 960 060	1 361 610	300 000	1 661 610	9 581 610	7 040 060	16 621 670
1956/57	6 490 668	12 000 000	18 490 668	1 421 150	400 000	1 821 150	7 911 818	12 400 000	20 311 818
1957/58	6 490 668	15 409 332	21 900 000	1 421 150	700 000	2 121 150	7 911 818	16 109 332	24 021 150
1958/59	7 714 800	16 115 740	23 830 540	1 310 740	818 000	2 128 740	9 025 540	16 933 740	25 959 280
1959/60	7 714 800	16 115 740	23 830 540	1 310 740	818 000	2 128 740	9 025 540	16 933 740	25 959 280
1960/61	8 404 080	17 540 555	25 944 635	1 320 560	877 200	2 197 760	9 724 640	18 417 755	28 142 395
1961/62	5 818 350	20 219 787	26 038 137	1 382 720	1 111 050	2 493 770	7 201 070	21 330 837	28 531 907
1962/63	5 301 040	20 361 917	25 662 957	1 616 280	1 111 050	2 727 330	6 917 320	21 472 967	28 390 287

1) Bron: Gegewens deur Stadsklerk verskaf.

TABEL 19

VERANDERING IN EIENDOMSWAARDASIES IN VIRGINIA VANAF 1955/6 - 1962/3

Eiendomme	Waarde in 1962/3	Waarde in 1955/6	Verandering in waarde (+ en -)	Per sentasie verandering (+ en -)
<u>Belasbare Eiendomme</u>				
Persele	5 301 040	8 220 000	2 918 960 (-)	35.5% (-)
Verbeteringe	20 361 917	6 740 060	13 621 857 (+)	202.1% (+)
Totaal	R25 662 957	14 960 060	10 702 897 (+)	71.5% (+)
<u>Vrygestelde Eiendomme</u>				
Persele	1 616 280	1 361 610	254 670 (+)	18.7% (+)
Verbeteringe	1 111 050	300 000	811 050 (+)	270.3% (+)
Totaal	R2 727 330	R1 661 610	R1 065 720 (+)	
<u>Gesamentlike Waardasies</u>				
Persele	R6 917 320	R9 581 610	R2 664 290 (-)	20.5% (-)
Verbeteringe	21 472 967	7 040 060	14 432 907 (+)	205.0% (+)
Totaal	R28 390 287	R16 621 670	R11 768 617 (+)	70.8% (+)

Bron: Gegewens verstrek deur die Stadsklerk.

Op kort kennisgewing kan 46 persele vir "enige tipe nywerheid" en 31 vir "ligte nywerhede" beskikbaar gestel word. Op die huidige oomblik is daar geen nywerhede wat meer as 50,000 gelling water per dag verbruik nie.

Die getal persele beset het toegeneem vanaf 14 in 1957 tot 51 in 1963. Daar was 'n vinnige toename tot 48 in 1960, vanaf welke jaar die toestand feitlik staties gebly het tot 1963.

Volgens die Stadsklerk is dit die beleid van die Dorpsbestuur dat persele teen nominale pryse en belasting beskikbaar gestel word.

Soos uit TABEL 20 blyk is daar nog 215.5 akker beskikbaar vir nywerheidsontwikkeling. Die prys per akker van nywerheidsperselle het ook drasties verminder vanaf R2,500 per akker in 1956 tot "enige redelike prys" in 1963.

Dorpsbelasting op nywerheidsperselle het varieër van 2.5c in die Rand vanaf 1956 tot 1958, 3.125c vanaf 1959 tot 1962 en 3c in die Rand in 1963.

6. KRAG EN WATER

(a) Elektriese Krag :

Die dorp word van elektriese krag voorsien deur die Elektrisiteitsvoorsieningskommissie teen 'n hoogspanning van 11,000 Volt tot by die verspreidingsstasies, vanwaar dit afgebring word na die nodige 400/230 Volt. deur die Dorpsbestuur se transformators. Van hier af word die krag in die gebied versprei deur die dorp se hoogspanningsdistribusienetwerk. Dit is 'n drie-fasige 50 mega-periodes-sisteem met vier geleiers vir verbruikersaansluiting (wisselstroom).

Die huidige kapasiteit van die sisteem is 10,000 Kw. spitsverbruik met 'n gemiddelde verbruik van 7,500 Kw.

/Tariewe

TABEL 20

VIRGINIA: BESONDERHEDE INSAKE NYWERHEIDSPERSELE 1956 - 1963 1)

Jaar	Persele Besikbaar (akker)	Prys per akker	Belasting		Aantal persele beset
			Persele	Geboue	
1956	293.5	R2,500	2.5 c. in R	geen	-
57	252.5	2,500	2.5 c. " "	"	14
58	237.5	2,500	2.5 c. " "	"	37
59	232.0	1,700	3.125 c. " "	"	46
1960	220.5	1,700	3.125 c. " "	"	48
61	218.5	1,700	4.167 c. " "	"	50
62	216.5	1,700	4.167 c. " "	"	51
1963	215.5	"enige redelike prys"	3.0 c. " "	"	51

1) Bron: Gegewens deur Stadsklerk verskaf.

Tariewe vir nywerheids- en grootmaatverbruik is soos volg:

Verbruikers wat persele beset wat binne die volgende algemene indeling val, word met elektrisiteit voorsien in ooreenstemming met die tariewe hieronder neergelê:

- (i) Persele wat ingesluit word in die definisie van "fabriek", soos vervat in Artikel 3(1) (a) van die Wet op Fabriek, Masjinerie en Bouwerk (Wet Nr. 22 van 1941) soos van tyd tot tyd gewysig.
- (ii) Grootmaat olie- en brandstofopslagplekke en/of hanteerdepots.
- (iii) Landboutentoonstellingsterreine.
- (iv) S.A.S. en H. Administrasie.
- (v) Sodanige soortgelyke bedrywigheede as wat die Bestuur van tyd tot tyd mag bepaal;

met dien verstande dat enige persele waarop boekhouwerk, tikwerk, of vertoonkamerpligte wat saamval met enige bedrywigheid waarna verwys is in paragrawe (i), (ii), (iii), (iv) en (v) hierbo, verrig word indien sodanige bedrywigheede as 'n onafskeidbare gedeelte van sodanige bedrywigheede beskou word, en met dien verstande verder dat sodanige persele 'n gedeelte is van, of aangrensend is, of verbind is met die persele waarin die voornoemde bedrywigheede uitgevoer word.

- (a) 'n Diensheffing van R3.00 per maand.
- (b) 'n Maksimum-aanvraagheffing van 30c per ampere, R1.22 per kilovolt-ampere of R1.35c per kilowatt van die maksimumaanvraag en pro rata vir enige gedeelte van 'n ampere, kilovotampere of kilowatt gebaseer op 'n 30 minute tydtussenpose van die aanvraagmeter, plus
- (c) 'n Kragheffing van 00.75c per eenheid vir alle elektrisiteit verbruik gedurende die maand.

/(d) Die

- (d) Die minimum maandelikse betaling deur enige verbruiker aan wie elektrisiteit kragtens hierdie tarief voorsien word is R3.00 ongeag of krag tot hierdie waarde verbruik is al dan nie.

Grootmaat-verbruikers kan op aansoek, van elektrisiteit gedurende die ure 8.00 nm. tot 5.30 vm. voorsien word volgens die heffingstariewe hieronder genoem:

- (a) n Kragheffing van 0.475 sent per eenheid.
- (b) Die koste van installering en van spesiale toerusting vir hierdie doel is vir die verbruiker se rekening.

Die inligting vervat in TABEL 21, gee n aanduiding van die elektrisiteitsverbruik in Virginia vanaf 1957 tot 1963.

Totale verbruik van elektrisiteit het gestyg met 13,969,654 of 75.9%, nl. vanaf 18,401,683 eenhede in 1957 tot 32,371,337 eenhede in 1963.

Syfers vir die periode 1957 tot 1960 vir die afsonderlike groepe is nie beskikbaar nie. In die nywerheids- en veral die handelssektor was daar n aansienlike verhoging in verbruik vanaf 1961 tot 1963; nywerheids- en handelsverbruik het nl. toegeneem met 686,844, en 326,481 eenhede, of 34.1% en 98.2%, respektiewelik. Residensiële verbruik het n absolute toename getoon, maar het as persentasie van die totale verbruik n klein afname getoon.

(b) Water :

Die dorp word vanaf Balkfontein aan die Vaalrivier van water voorsien.

Die water tarief vir nywerheidsverbruik is

/ 35 sent

TABEL 21.

VIRGINIA: OMVANG VAN ELEKTRISITEITSVERBRUIK 1957 - 1963 1)

JAAR	Nywerheidsverbruik 2)		Handelsverbruik 2)		Staats-, Provinsiale en Munisipale Verbruik 2)		Residensiële Verbruik		Totale Verbruik	
	Eenhede	%	Eenhede	%	Eenhede	%	Eenhede	%	Eenhede	%
1957									18	683
58									21	222
59									25	459
1960									28	263
61	2 016 208	6.9	841 282	2.9	2 411 150	8.2	23 990 232	82.0	29 258 872	100.0
62	2 385 078	7.7	1 313 399	4.2	2 520 681	8.1	24 892 618	80.0	31 111 776	100.0
1963	2 703 052	8.4	1 667 763	5.2	2 716 735	8.3	25 283 787	78.1	32 371 337	100.0
	Toename in Verbruik	%	Toename in Verbruik	%	Toename in Verbruik	%	Toename in Verbruik	%	Toename in Verbruik	%
1963	2 703 052		1 667 763		2 716 735		25 283 787		32 371 337	
1961	2 016 208		841 282		2 411 150		23 990 232		18 401 683	
Toename	686 844	34.1	826 481	98.2	305 585	12.6	1 293 555	5.3	13 969 654	75.9

1) Bron: Gegewens deur die Stadsklerk verskaf.

2) Syfers vir die afsonderlike verbruikersgroepe kon slegs vir die tydperk vanaf 1961 verskaf word.

35 sent vir die eerste 25,000 gelling, 30 sent vir die volgende 75,000 gelling en 25 sent per 1000 gelling vir enige hoeveelheid bokant 100,000 gelling.

Daar is tans geen nywerhede wat meer as 50,000 gellings water per dag verbruik nie.

Volgens die Stadsklerk, beskik die dorp oor 'n reserwe van 2 miljoen gelling gesuiwerde water per dag, asook 2 Cusecs ongesuiwerde water.

Volgens die syfers vervat in TABEL 22 het die totale waterverbruik vir die dorp vanaf 1958 tot 1963 toegeneem met 66,236,000 gelling, of 17.5% nl. vanaf 377,341,000 gelling tot 443,577,000 gelling. (1)

Nywerheidsverbruik het toegeneem met 19.1%, Handelsverbruik met 17.6%, Staats-, Provinsiale en Munisipale Verbruik met 81.8% en huislike verbruik met 16.5%.

Die minimale verbruikstoename vir hierdie periode t.o.v. die nywerheid en die handel, t.w. 5,888,000 en 600,000 gelling onderskeidelik, vergelyke met 'n toename van 57,048,000 in die residensiële sektor, beklemtoon die stagnerende toestand op nywerheidsgebied. Die totale verbruik op die dorp het, trouens, na 1962 'n daling getoon.

Die verbruik in elke sektor as persentasie van die totaal het ongeveer konstant gebly vir die hele periode, behalwe dat Staats-, Provinsiale en Munisipale verbruik persentueel ietwat gestyg het.

7. ARBEID, OPLEIDINGSFASILITEITE EN BEHUISING

(a) Bantoe-arbeid :

Volgens die Stadsklerk is nie-blanke arbeid
/"maklik

(1) Geen syfers voor 1958 kon verkry word nie.

TABEL 22

VIRGINIA: OMVANG VAN WATERVERBRUIK²⁾ 1958 - 1963 1)

JAAR	Nywerheidsverbruik		Handelsverbruik		Staats-, Provinsiale en Munisipale Verbruik		Residensiële Verbruik		Totale Verbruik	
	gelling	%	gelling	%	gelling	%	gelling	%	gelling	%
1958	25 000 000	6.6	3 400 000	0.9	3 300 000	0.9	345 641 000	91.6	377 341 000	100.0
59	27 000 000	6.8	3 500 000	0.8	4 800 000	1.3	362 139 000	91.1	397 439 000	100.0
1960	28 000 000	6.3	3 700 000	0.8	5 700 000	1.3	409 591 000	91.6	446 991 000	100.0
61	33 642 000	7.0	3 900 000	0.8	6 200 000	1.3	437 043 000	90.9	480 785 000	100.0
62	35 782 000	6.5	4 300 000	0.8	6 500 000	1.1	506 676 000	91.6	553 258 000	100.0
1963	30 888 000	6.9	4 000 000	0.9	6 000 000	1.4	402 689 000	90.8	443 577 000	100.0
1963 1958 Toename	Toename in Verbruik		Toename in Verbruik		Toename in Verbruik		Toename in Verbruik		Toename in Verbruik	
1963	30 888 000		4 000 000		6 000 000		402 689 000		443 577 000	
1958	25 000 000		3 400 000		3 300 000		345 641 000		377 341 000	
Toename	5 888 000	19.1	600 000	17.6	2 700 000	81.8	57 048 000	16.5	66 236 000	17.5

1) Bron: Geweens deur Stadsklerk verskaf.

2) Geen geweens vir die tydperk voor 1958 beskikbaar nie.

"maklik verkrygbaar" en kan nog meer Bantoe van elders verkry word indien nodig. Op die oomblik is daar egter "n geringe mate" van reserwe Bantoe-arbeid:

Vir die Bantoe se opleiding word voorsiening gemaak deur 1 hoër primêre skool en 1 laer primêre skool, met 250 en 585 leerlinge onderskeidelik.

Bantoe-werknemers word gehuisves in 'n Bantoe-dorp, geleë ongeveer 1.5 myl van die nywerheidsgebied. Daar word voorsiening gemaak vir die inwoners van beide getroude en ongetroude Bantoe, en wel deur:

- (i) 'n ekonomiese behuisingskema waarvolgens 'n ongetroude Bantoe in die Hostelkompleks R2.00 per maand betaal, en twee-kamer en drie-kamer huise teen R3.80 en R5.50 per maand onderskeidelik aan gesinne verhuur word.
- (ii) 'n "erf en diens"-skema, waarvolgens die Dorpsbestuur 'n erf aan die Bantoe verhuur teen R2.00 per maand per perseel, waarop die eienaar dan sy gebou kan oprig, wat hy later weer kan afbreek of aan 'n nuwe huurder kan verkoop.

Hierbenewens word agt "luukse" huise wat onlangs deur die Departement van Waterwese aan die Dorpsbestuur geskenk is, aan Bantoe-gesinne verhuur teen R6.80 per maand.

Die Hostelkompleks maak voorsiening vir ongeveer 1,300 ongetroude Bantoe. Saam met die res van behuisingskema word voorsiening gemaak vir ongeveer 6,000 Bantoe.

(b) Blanke Arbeid :

Die omliggende myne is die vernaamste werksverskaffers in die dorp. Om die afwesigheid van noemenswaardige nywerheidsaktiwiteite word gevind dat baie jong mense wat die plaaslike skole verlaat, en nie in die myne opgeneem word nie, elders 'n heenkome

/gaan

gaan vind.

Die blanke behuisingsposisie op die dorp is onbevredigend, veral t.o.v. behuising vir die laer en middel-inkomstegroepe. Etlike werknemers in die dorp woon op die oomblik op naburige dorpe.

Geen skema word op die oomblik uitgevoer nie. Onderhandelings met die Departement van Behuising in verband met 'n voorskot vir die oprigting van 50 ekonomiese huise, is op die oomblik aan die gang.

Skool- en ander opleidingsgeriewe vir die blankes bestaan uit die volgende:

(i) Skole:

Skoolopleiding word voorsien deur 1 Hoërskool met ongeveer 700 leerlinge, en 4 Volksskole (laer) met 710, 688, 453 en 408 leerlinge onderskeidelik in 1963.

(ii) Tegniese Kollege:

'n Tegniese Kollege met 'n huidige rol van 115 leerlinge bied geleentheid vir bekwaming in verskillende ambagte, soos bv. messelaars, elektrisiëns, motorwerktuigkundiges, ens. Jaarliks kwalifiseer van 35 tot 40 studente in die verskillende vakrigtings.

8. GRONDSPOWIE

Benewens die aanwesigheid van goud- en uraan-draende erts in die omgewing, word landbouprodukte soos mielies, vleis, grondbone en sonneblomsaad in genoegsame hoeveelhede verbou vir verdere verwerking.

Die enigste van hierdie landbouprodukte wat op die oomblik plaaslik verwerk word is mielies, en wel vir die produksie van mielie-meel deur die meulens in die omgewing. 'n Groot rollermeule is in die proses van oprigting.

9. SPOOR- EN PADVERBINDINGS

Virginia-stasie is geleë aan die hoofspoorlyn tussen Theunissen na die Suide en Hennenman na die Noorde.

Per teer pad is die dorp verbind met Welkom, Theunissen, Hennenman, Odendaalsrus en Kroonstad. Die dorp is geleë 89 myl van Bloemfontein, 53 myl van Kroonstad en 182 myl van Johannesburg.

10. KULTURELE EN ONTSPANNINGSFASILITEITE

Daar is gevestigde gemeentes van al die bekende Engelse en Afrikaanse Kerke, insluitende 'n Roomse gemeenskap en klooster.

Die dorp beskik oor 'n gevestigde Kultuur- en Musiekvereniging.

Die dorp is besonder goed bedeele met Klubs, die meeste goed toegerus om fasiliteite vir die belangrikste sportsoorte soos tennis, rolbal, krieket, ens., aan te bied. Die belangrikste Klubs is die Virginia, Harvinia, Saaiplaas, Merriespruit en Harmonie Klubs.

'n Aantreklike en gewilde gholfbaan is langs die Sandrivier uitgelê, terwyl 'n rugbyveld ook deur die Dorpsbestuur voorsien is.

11. OPENBARE DIENSTE EN GEBOUE

Die dorp is goed toegerus met die noodsaaklike publieke dienste soos 'n polisiestasie, 'n brandweer en 'n Provinsiale Hospitaal waar voorsiening ge-

maak word vir beide blanke en nie-blanke pasiënte.⁽¹⁾ Hierbenewens is daar ook twee mynhospitale in die area.

Die dorp beskik oor 'n goedtoegeruste hoofposkantoor en takposkantoor by Glen Harmonie en Saaiplaas. Alle telefoonhuurders in die gebied is outomaties aangeskakel ook met huurders in Bloemfontein.

Verdeel deur die Sandrivier wat deur die dorp vloei, is die residensiële en sake-sentra doeltreffend en ruim beplan en gerieflik uitgelê.

12. PLAASLIKE OWERHEIDSBELEID EN ONTWIKKELINGSPROBLEME

Daar die Bestuur besef dat die goudmynbedryf nie vir 'n onbepaalde tyd die ekonomie van die dorp sal kan onderskraag nie, is dit die beleid van die Dorpsbestuur om nywerheidsontwikkeling soveel moontlik aan te moedig.

Hoewel die Bestuur se pogings tot dusver nog nie met groot sukses bekroon is nie, word van tyd tot tyd "by wyse van advertensies in die pers en deur persoonlike kontak, onderhoude en briefwisseling" gepoog om nyweraars na die dorp te trek.

Die drie belangrikste besware van die kant van nyweraars waarmee die Bestuur te kampe het, is:

- (a) dat die prys van nywerheidspersonele te hoog is,
- (b) dat Spoorwegtariewe nie gunstig is nie,⁽²⁾
- (c) en dat, om verskeie redes, die Witwatersrand as vestigingsarea verkies word.

/Om

-
- (1) Die dorp beskik nie oor 'n eie brandweer nie, maar brandweersfasiliteite van die myne is onder kontrak tot die Bestuur se beskikking.
 - (2) m.b.t. Spoorwegtariewe meld die Stadsklerk dat: "om hierdie rede het Virginia dan ook die ferro-allooi-fabriek verloor".

Om toestande vir nywerheidsontwikkeling oor die langtermyn meer gunstig te maak, beveel die Dorpsbestuur oorweging t.o.v. die volgende aan:

- (1) dat die Staat dit ernstig oorweeg om, slegs t.o.v. nywerheidsverbruik, die tariewe waarteen water en elektrisiteit van die Departement Waterwese en van EVKOM gekoop word, drasties te verlaag, "slegs oor die beginjare" van so 'n nywerheid se bestaan;
- (2) dat oorweging ook verleen moet word aan die moontlikheid om die behuisingsvraagstuk meer doeltreffend op te los; (1)
- (3) dat oorweging geskenk word aan 'n hersiening van spoorwegtariewe;
- (4) dat oorweging geskenk moet word aan 'n direkte spoorverbinding tussen Welkom en Virginia. Hierdie verbinding is belangrik in die lig van die Departement van Gemeenskapsbou se besluit om 'n Kleurlingwoongebied, wat die Goudveld-kompleks sal bedien, by Welkom te vestig. 'n Nyweraar in Virginia wat Kleurlingarbeid sou wou gebruik sal hom gevolglik in 'n baie nadelige posisie bevind sonder 'n dergelike verbinding.

Die houding van die Dorpsbestuur m.b.t. nywerheidsontwikkeling kan saamgevat word in die volgende aanhaling uit 'n brief van die Stadsklerk in hierdie verband: (2)

"Voorts kan nywerheidsvestiging aangemoedig word deur daadwerklike uitvoering aan Regeringsbeleid m.b.t. desentralisasie van nywerhede te gee. In dié opsig kan die Raad vir die Ontwikkeling van Natuurlike Hulpbronne 'n groot bydrae lewer om te verhoed dat Virginia eendag in dieselfde penarie as die Oosrand beland wanneer die Goudmyne alhier uitgewerk is.

Ek vertrou dat u bostaande vraagstukke in die loop van u ondersoek daadwerklike aandag sal skenk en Virginia behulpsaam sal wees in ons eerlike poging om die voortbestaan van die dorp te verseker en dit op geen tydstip 'n las vir die owerhede te maak nie."

-
- (1) Na aanleiding van 'n Memorandum van die Dorpsbestuur van Virginia aan die "Kommissie insake Bouverenigingslenings".
 - (2) Brief van die Stadsklerk, gedateer 31 Jan. 1964.

HOOFSTUK 5

DORPE IN DIE RANDGEBIED

(iv) KROONSTAD

1. STIGTING EN STATUS

Kroonstad is gestig in 1855 en het in 1875 die status van 'n Munisipaliteit verwerf. Die distrik is 'n landdrosdistrik sedert 1859.

2. BEVOLKING

Die bevolkingsaanwas van Kroonstad word aangegee in TABEL 23.

Die totale bevolking het vanaf 17,300 persone in 1945 met 172.8% toegeneem tot 47,200 persone in 1963. Gedurende dieselfde periode het die blanke bevolking toegeneem vanaf 7,000 persone tot 15,000 persone, d.w.s. met 114.2% en die nie-blanke bevolking vanaf 10,300 tot 32,000, d.w.s. met 212,6%. Die blanke bevolkingsaanwas het 'n opmerklike verhoging in tempo vanaf 1960 aan die dag gelê. In vergelyking met 'n gemiddelde aanwas van 2.7% vir die jare 1958, 1959 en 1960 het dit gestyg na 4.8% vir die jare 1961, 1962 en 1963.

Nader ondersoek dui daarop dat hierdie skerper styging in die blanke bevolkingsaanwas toegeskryf kan word aan die vestiging van die nuwe Gevangenis, die Mobielewag en die nuwe Hoër Landbouskool op Kroonstad.

Die abnormale hoë bevolkingsaanwas vir beide blank en nie-blank vir die tydperk 1945-46 soos aangedui in TABEL 23, kon geen verklaring voor gevind word nie, en moet gewyt word aan 'n abnormale lae raming van die 1945 syfer deur die Stadsklerk.

/Die

TABEL 23

KROONSTAD: BEVOLKINGSAANWAS, 1945 tot 1963 ¹⁾

Jaar	Blank	%	Nie-Blank	%	Totaal	%
1945	7 000	-	10 300	-	17 300	-
46	7 634	9.0	13 328	9.9	20 962	21.1
47	8 000	4.7	15 000	12.5	23 000	9.7
48	8 500	6.3	15 700	4.6	24 200	5.2
49	9 000	5.9	16 220	3.3	25 220	4.2
1950	9 500	5.6	16 750	3.3	26 250	4.1
51	10 004	5.4	17 550	4.8	27 554	5.0
52	10 300	3.0	18 785	7.0	29 085	5.6
53	10 650	3.4	20 300	8.6	30 950	6.4
54	10 900	2.3	21 710	6.9	32 610	5.4
55	11 300	3.6	23 020	6.5	34 320	5.2
56	11 700	3.5	24 430	6.1	36 130	5.3
57	12 000	2.6	25 745	5.4	37 745	4.5
58	12 400	3.3	27 160	6.0	39 560	4.8
59	12 700	2.4	28 500	5.2	41 280	4.3
1960	13 000	2.4	30 200	6.0	43 200	4.7
61	14 000	7.6	30 900	2.3	44 900	4.0
62	14 500	3.6	31 500	1.9	46 000	2.4
1963	15 000	3.4	32 200	2.2	47 200	2.6

1) Bron: Gegewens deur die Stadsklerk verstrek.

Die inligting vervat in GRAFIEK 1(a) (totale bevolking) en GRAFIEK 1(b) (blanke bevolking) dui op 'n besonder vinnige bevolkingsaanwas, veral as dit vergelyk word met die bevolkingsaanwas van die ander dorpe in die Randgebied.

Volgens albei grafieke is dit ook duidelik dat Kroonstad se bevolking reeds vanaf 1910 heelwat sneller gegroei het as dié van die ander dorpe in die Randgebied.

M.b.t. die uitwerking van die snelle ontwikkeling in die Kerngebied sedert 1946/7 op die bevolkingsgroei van Kroonstad, kom die volgende aan die lig:

Teen ongeveer 1950/1 (sien GRAFIEK 1(a)) het die totale bevolking ietwat sneller begin toeneem, terwyl die tempo van aanwas van die blanke bevolking (sien GRAFIEK 1(b)) teen ongeveer 1948/9 'n ietwat dalende neiging begin toon het.

Laasgenoemde verskynsel kan in verband gebring word met die groter werkgeleenthede vir blankes by die myne in die Kerngebied.

3. BEDRYFSONDERNEMINGS

Die gegewens op TABEL 24 weerspieël die verskeidenheid en getalle gevestigde ondernemings op die dorp vir die jare vanaf 1950 tot 1963.

Gedurende dié periode het die aantal handels- en diensondernemings toegeneem van 146 tot 197, of met 34.9%, terwyl die aantal nywerheidsondernemings toegeneem het vanaf 47 tot 73, of met 57.8%. Die totale aantal ondernemings het toegeneem vanaf 213 tot 271, of met 27.2%.

Die aantal geregistreerde losieshuise, gelisensieërde hotelle en drankwinkels het ongeveer

/konstant

TABEL 24 1)

KROONSTAD: ONTLEDING VAN BEDRIJFSONDERNEMINGS 1950 tot 1963

SOORTE ONDERNEMINGS	J a r e													
	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963
A. Handels- en diensondernemings:														
Winkels	76	76	78	81	80	84	83	85	85	87	88	90	91	95
Kafees	18	18	20	20	20	24	24	23	25	25	26	26	27	25
Varsprodukte	6	7	9	9	9	8	8	9	8	7	7	8	8	10
Slaghuisse	5	6	6	6	7	8	9	9	10	11	11	11	11	11
Aptekers	4	3	3	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
Kleremakers ..	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	4	4	4
Haarkappers ..	8	8	8	8	9	9	9	10	10	10	11	11	12	12
Motoronderdele	2	2	2	2	2	2	3	3	3	3	3	3	3	4
Melkwinkels ..	3	3	3	3	3	3	3	3	3	2	2	2	3	3
Afvalwerwe	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	3	3	2
Juweliers	4	4	5	5	5	5	5	5	6	6	6	7	7	7
Hout en Kole ..	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	3	2
Blomnewinkels	3	3	3	3	3	3	3	3	4	4	4	4	4	4
Fotograwe	3	3	3	3	3	3	3	3	4	4	4	4	4	4
Droogskoonmakers	3	3	3	3	3	3	3	3	4	4	4	4	4	4
Bakkerye	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Landboukoöperasies	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Busdienste	-	-	-	-	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
T O T A A L ...	146	147	154	158	160	168	169	173	178	179	183	188	193	197
B. Hotelle, Losieshuise en Drankwinkels:														
Hotelle	5	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	6	6	6
Losieshuise	5	5	5	4	4	4	4	3	3	3	3	3	2	2
Drankwinkels	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	11	11	11
T O T A A L ...	20	20	20	19	19	19	19	18	17	18	18	20	19	19

TABEL 24 (vervolg)

GROEPE ONDERNEMINGS	J a r e													
	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963
C. <u>Nywerhede:</u>														
Voedsel	4	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	6
Dranke	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	2	1
Klerasie	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	2	2	2
Meubel & Houtverwerking	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	4	4	4	4
Drukwerk	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Masjinerie	4	4	5	5	5	5	5	4	4	4	4	4	5	5
Vervoer en Uitrusting	7	7	7	7	7	7	8	9	9	9	9	10	10	10
Konstruksie	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
Ysvervaardigers	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2
Motorherstelwinkels en Diensstasies	10	11	11	13	13	14	15	17	18	20	19	20	21	22
Duikklopperswerke	2	2	2	2	2	3	3	2	2	3	3	3	3	3
Landboumasjinerie	2	2	2	2	2	2	3	3	3	3	3	3	3	4
Ingenieurswerke (herstel)	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
Bandversoling	1	1	1	1	1	1	1	1	2	3	3	3	3	3
T O T A L	47	46	50	52	52	54	57	58	61	65	65	68	70	73
G R O O T T O T A L	213	213	224	229	231	241	245	249	256	262	266	276	282	271

1) Bron: Gegewens verskaf deur Stadsklerk.

konstant gebly oor dié periode. Die aantal losies-huise toon 'n afname van 5 in 1950 tot 2 in 1963.

Die nywerhede behels hoofsaaklik die ligte en diensnywerhede eie aan 'n groot plattelandse dorp, soos motorherstelwinkels, ligte ingenieurswerke hoofsaaklik vir herstelwerk, skrynwerkerswinkels, mineraalwaterfabrieke, vervoerkontrakteurs en konstruksiewerke.

Geen swaar nywerhede word op die dorp aangeref nie.

Benewens die ondernemings hierbo aangedui is daar ook 5 groot olie-opslagplekke wat die dorp en landboubelange in die omgewing bedien.

Twee groot graansuiers vir die hantering van mielies ter waarde van R400,000 elk, en 'n grondbone-sorteerfabriek ter waarde van R250,000, is tans in aanbou. Een van die graansuiers en die grondbone-sorteerfabriek word deur bestaande groot koöperatiewe instellings opgerig.

4. EIENDOMSWAARDASIES

Die verloop van eiendomswaardasies word aangegee in TABELLE 25 en 26.

Daaruit blyk dat die gesamentlike waarde van belasbare en vrygestelde eiendomme in die munisipale gebied van Kroonstad gestyg het met R15,406,886, of 95.5%, tussen die jare 1952/53 en 1962/3. Verbeteringe en persele het gedurende dieselfde periode gestyg met 98.7% (R12,641,070) en 83.1% (R2,765,816) onderskeidelik.

Die waarde van vrygestelde eiendomme het gestyg met R4,937,732, of 145.7%. Die waarde van belasbare eiendomme het 'n styging van R10,469,154, of 82.1%, getoon. Belasbare verbeteringe verantwoorde-

/lik

TABEL 25

KROONSTAD: EIENDOMSWAARDASIES 1946/47 - 1962/63. 1)

Jaar eindi- gende	BEIPLASBARE EIENDOMME			VRYGESTELDE EIENDOMME			GROOTTOTAAL		
	Persele	Verbeteringe	Totaal	Persele	Verbeteringe	Totaal	Persele	Verbeteringe	Totaal
1946/47	896 634	3 316 250	4 212 884	2)	2)	1 663 210	2)	2)	5 876 094
1947/48	966 736	3 829 500	4 796 236	2)	2)	1 663 210	2)	2)	6 459 446
1948/49	2 217 776	5 208 730	7 426 506	2)	2)	3 093 298	2)	2)	10 519 804
1949/50	2 412 568	6 225 250	8 637 818	2)	2)	3 113 998	2)	2)	11 751 816
1950/51	2 526 910	6 958 860	9 485 770	2)	2)	3 191 168	2)	2)	12 676 938
1951/52	2 764 696	8 124 620	10 889 316	2)	2)	3 210 000	2)	2)	14 099 316
1952/53	2 773 796	9 969 890	12 743 686	551 658	2 835 540	3 387 198	3 325 454	12 805 430	16 130 884
1953/54	2 816 606	11 261 120	14 077 726	551 658	3 057 840	3 609 498	3 368 264	14 318 960	17 687 224
1954/55	4 477 050	12 821 250	17 298 300	814 950	3 620 050	4 435 000	5 292 000	16 441 300	21 733 300
1955/56	4 497 200	13 535 850	18 033 050	793 950	3 619 850	4 413 800	5 309 150	17 155 700	22 464 850
1956/57	4 537 950	14 393 650	18 931 600	790 200	3 692 250	4 482 450	5 328 150	18 085 900	23 414 050
1957/58	4 608 850	16 040 820	20 649 670	790 750	4 095 926	4 886 676	5 399 600	20 136 746	25 536 346
1958/59	4 648 450	16 772 820	21 421 270	782 500	4 100 576	4 883 076	5 430 950	20 873 396	26 304 346
1959/60	4 912 270	17 226 610	22 138 880	1 149 750	5 456 380	6 606 130	6 062 020	22 682 990	28 745 010
1960/61	4 914 820	17 513 090	22 427 910	1 148 150	5 914 580	7 062 730	6 062 970	23 427 670	29 490 640
1961/62	4 927 570	17 973 350	22 900 920	1 159 850	6 000 380	7 160 230	6 066 470	23 961 730	30 028 200
1962/63	3 948 870	18 263 970	23 212 940	1 142 400	7 182 530	8 324 930	6 091 270	25 446 500	31 537 770

1) Bron: Gegewens verskaf deur die Provinsiale Ouditeur.
 2) Syfers nie beskikbaar nie.

TABEL 26.

KROONSTAD: VERANDERING IN EIENDOMSWAARDASIES 1952/53 - 1962/63 1)

Eiendomme	Waarde in 1962/63	Waarde in 1952/53	Vermeerdering in waarde	Persentasie Vermeerdering
<u>Belasbare Eiendomme</u>				
Persele	4 948 870	2 773 796	2 175 074	78.4%
Verbeteringe	18 263 970	9 969 890	8 294 080	83.1%
Totaal	23 212 840	12 743 686	10 469 154	82.1%
<u>Vrygestelde Eiendomme</u>				
Persele	1 142 400	551 658	590 742	107.0%
Verbeteringe	7 182 530	2 835 540	4 346 990	153.3%
Totaal	8 324 930	3 387 198	4 937 732	145.7%
<u>Gesamentlike Waardasies</u>				
Persele	6 091 270	3 325 454	2 765 816	83.1%
Verbeteringe	25 446 500	12 805 430	12 641 070	98.7%
Totaal	31 537 770	16 130 884	15 406 886	95.5%

1) Bron: Gegewens verkry van die Kantoor van die Provinsiale Ouditeur.

lik was vir 'n styging van R8,294,080, of 83.1%.

Groot bouskemas en die uitbreiding van publieke dienste sal, volgens die Stadsklerk, waar-
dies in die volgende paar jaar wesenlik verhoog.

5. NYWERHEIDSPERSELE

Soos meer volledig uiteengesit hieronder, is die Stadsraad bereid om "grond teen nominale of insetpryse aan goedgekeurde nywerhede beskikbaar te stel".

Aktiewe reklame met behulp van persoonlike kontak, waar moontlik, en brosjures word aangewend om fasiliteite wat die dorp aan nyweraars kan bied bekend te stel.

Die Stadsraad het 23.67 akker (20 persele) dadelik gereed vir aanbidding as nywerheidsperselle teen 'n prys van R400 per morg, "aan goedgekeurde nywerhede". Elke aansoek word deur die Stadsraad "op meriete behandel".

Nywerheidsperselle vir ligte en swaar nywerhede kan op kort kennisgewing beskikbaar gestel word.

Die dorp beskik oor twee nywerheidsareas volledig toegerus met alle fasiliteite, t.w. Gunhill (23 Standplase) en Industria (106 Standplase).

Hierbenewens beskik die Stadsraad oor 'n reserwe 150 morg goedgekeurde nywerheidsgebied wat nog beplan moet word.

/TABEL 27

TABEL 27

KROONSTAD: NYWERHEIDSPERSELE BESET, 1957 - 1963.⁽¹⁾

Jaar	Nywerheidsgebied	Dorp	Totaal
1957	53	8	61
1958	53	8	61
1959	54	8	62
1960	56	10	66
1961	56	10	66
1962	56	12	68
1963	57	12	69

TABEL 27 dui op 'n klein vermeerdering van slegs 4 persele beset vanaf 1957 tot 1963 in die nywerheidsgebied en 4 in die dorp.

Die eiendomsbelasting op nywerheidsperselle is 2.71 sent per Rand, en vir nywerheidsgeboue 0.81 sent per Rand. Tot 1960 was dit 7.5 sent en 1.85 sent per Rand vir persele en geboue respektiewelik. Die huur vir sylyngericwe is R150 per jaar per perseel.

Verdere persele is reeds in beginsel opgeneem deur die Sentraal-Westelike Koöperasie Bpk. vir die oprigting van 'n graansuier en 'n grondbone-uitsoekfabriek.

6. KRAG EN WATER

(a) Voorsiening van Elektrisiteit :

Die dorp word van elektrisiteit voorsien
/deur

(1) Bron: Gegewens verskaf deur Stadsklerk.

deur n eie kragssentrale onder beheer van die Stadsraad.

Die huidige geïnstalleerde vermoë van die kragstasie is 25,000 KW. n Spitsaanvraag van 14,000 KW. kan sonder enige risiko onmiddellik gehandhaaf word. Die spitsaanvraag vir die diensjaar 1962/63 was 9,600 KW, terwyl die gemiddelde verbruik ongeveer 4,400 KW. was.

Volgens die Stadsklerk sal:

"gesien teen die huidige groeitempo van ongeveer 6% per jaar, die huidige installasie in staat wees om in alle behoeftes te voorsien tot ongeveer 1967/68, teen welke tyd reeds addisionele voorsiening gemaak sal wees".

Die sisteem behels wisselstroom (220 Volt) teen 50 siklusse.

Die huidige tarief (1963) vir nywerhede is soos volg:

1. Verbruik tot 600 eenhede p.m.
n Diensheffing van R4 p.m. + 2.5 sent per eenheid.
2. Verbruik 601 - 2500 eenhede p.m.
Diensheffing R11.50 p.m. + 1.25 sent per eenheid.
3. Verbruik meer as 2500 eenhede p.m. of 15 K.W. tot 100,000 eenhede p.m.
R1.50 per K.W. + 0.625 sent per eenheid.
4. Verbruik van meer as 100,000 eenhede.
R1.50 per K.W. en 100,000 eenhede teen 0.625 sent per eenheid, " 0.416 sent per eenheid bo 100,000 eenhede verbruik.

Die Raad maak verder voorsiening vir n

/allesinsluitende

allesinsluitende lae tarief van 0.416 sent per eenheid gedurende lae verbruikstye, onderworpe aan o.a. die volgende voorwaardes:

- (i) die tarief is van toepassing vir slegs 8 uur per dag tussen die ure 8 n.m. en 6 v.m.; en
- (ii) is slegs van toepassing vir 'n minimum geïnstalleerde kapasiteit van 7.5 K.W. vir alle tipes verbruikers.

Die elektrisiteitsverbruik in die dorp word weerspieël deur die gegewens in TABEL 28.

Totale verbruik het toegeneem met 7,194,976 eenhede, of 27.5%, vanaf 1957 tot 1963.

Nywerheidsverbruik het vir dieselfde periode toegeneem met 693,502 eenhede, of 8.4%. Geen besondere verklaring kan verkry word vir die dalende neiging vanaf 1957 tot 1960 nie.

Handelsverbruik het vanaf 1960 tot 1963 toegeneem met 1,843,120 eenhede, of 29.5%.⁽¹⁾

Staats-, Provinsiale en Munisipale verbruik toon egter 'n daling van 9.8% vir die jare 1957 - 1963 'n tendens wat nie in ooreenstemming met die ander gegewens, wat op definitiewe groei vir die periode dui is nie. Persoonlike navraag en ondersoek het aan die lig gebring dat

"die afwyking skynbaar toegeskryf moet word aan inkonsekwente beskouings deur amptenare oor wat presies met "Staats-, Provinsiaal en Munisipaal" bedoel word".

/Residensiële

(1) Vir die jare 1957/8/9 is handelsverbruik ingesluit by Residensiële Verbruik.

TABEL 28

KROONSTAD: OMFANG VAN ELEKTRISITEITSVBRUUK 1957 - 1963 1)

JAAR	Nywheidsverbruik		Handelsverbruik		Staats-, Provinsiale en Munisipale Verbruik		Residensiële Verbruik		Totale Verbruik	
	eenhede	%	eenhede	%	eenhede	%	eenhede	%	eenhede	%
1957	8 210 741	31.4	(2) -	-	4 345 008	16.7	(2) 13 576 759	51.9	26 132 508	100.0
1958	7 752 207	27.4	(2) -	-	4 820 432	17.1	(2) 15 695 366	55.5	28 268 005	100.0
1959	7 086 619	25.1	(2) -	-	5 023 415	17.8	(2) 16 174 205	57.1	28 284 239	100.0
1960	6 746 166	23.3	6 239 667	21.5	4 754 189	16.4	11 288 236	38.8	29 028 258	100.0
1961	8 737 367	28.6	6 540 224	21.4	3 907 095	12.8	11 391 655	37.2	30 576 341	100.0
1962	8 742 343	27.8	6 987 451	22.3	3 842 148	12.3	11 764 314	37.6	31 336 256	100.0
1963	8 904 243	26.7	8 082 787	24.2	3 920 333	11.8	12 420 121	37.3	33 327 484	100.0
Toe- name	Toename in Verbruik		Toename in Verbruik		Afname in Verbruik		Toename in Verbruik		Toename in Verbruik	
	eenhede	%	eenhede	%	eenhede	%	eenhede	%	eenhede	%
	8 904 243 8 210 741		8 082 787 (3) 6 239 667		3 920 333 4 345 008		12 420 121 (3) 11 288 236		33 327 484 26 132 508	
	693 502	8.4	1 843 120	29.5	424 675	9.8	1 131 885	10.0	7 194 976	27.5

1) Bron: Gegewens verskaf deur Stadsklerk.

2) Vir die jare 1957/8/9 was Handelsverbruik by Residensiële verbruik ingesluit.

3) Vanaf 1960.

Residensiële verbruik toon 'n styging van 1,131,885 of 10.0% eenhede. Vir die jare 1957 en 1959 was residensiële verbruik as persentasie van totale verbruik besonder hoog vanweë die feit dat handelsverbruik daarby ingesluit was.

(b) Watervoorsiening :

Die dorp se water word voorsien vanuit die Valschrivier wat deur die dorp vloei.

Die dorp word met gesuiwerde water bedien vanuit vier diensopgaardamme met 'n inhoudsvermoë van 5 miljoen gelling water. Die verhoging van die damme se walle is goedgekeur, en sal eersdaags 'n begin mee gemaak word.

Hierbenewens het die Stadsraad 'n toekenning gekry van 6.5 miljoen gelling vanuit die Vaalrivier vanaf die verspreidingspunt by Koppie Alleen. Die nodige pyplyn is nog nie aangelê nie.

Tesame met bogenoemde toekenning is die totale gesuiwerde watervoorsiening waarop die dorp kan reken, 11 miljoen gelling per dag. Die gemiddelde verbruik is ongeveer 2.7 miljoen gelling per dag. Die Serfonteindam-skema onder beplanning sal, volgens beraming by voltooiing 'n verdere 1200 miljoen gelling ongesuiwerde water per jaar aan die dorp kan lewer.

Water word vir nywerheidsdoeleindes voorsien teen 20 sent per 1000 gelling.

Daar is op die oomblik geen nywerhede wat meer as 50,000 gelling water per dag verbruik nie. Van die 69 wat minder as 50,000 gelling per dag verbruik, is 57 in die nywerheidsgebiede en 12 in die dorp geleë.

/Die

Die gegewens in TABEL 29 gee n aanduiding van die verloop van waterverbruik vir die dorp sedert 1957. Daaruit blyk dat die totale waterverbruik vir die dorp vanaf 1957 tot 1963 gestyg het met 219,953,000 of 35.7%, nl. vanaf 614,928,000 gelling tot 834,881,000 gelling.

Nywerheidsverbruik toon n groot styging van 93.4% (30,199,000 gelling) nl. vanaf 32,301,000 gelling tot 62,500,000 gelling, vir dieselfde periode.

Residensiële en handelsverbruik, wat ongelukkig saamgevoeg is, toon n vermeerdering van 130,529,600 gelling of 49.1% nl. vanaf 265,876,400 tot 396,406,000 gelling. Hierdie toename in residensiële en handelsverbruik moet hoofsaaklik toegeskryf word aan die nuwe Gevangenis en die uitbreiding op opvoedkundige gebied.

Waterverbruik deur die Suid-Afrikaanse Spoorweë het n daling getoon van 1.2%, of 3,265,900 gelling, nl. vanaf 269,025,900 tot 265,760,000 gelling. Die daling is skynbaar toe te skrywe aan elektrifikasie van die spoorlyn en aan meer ekonomiese verbruik van water deur die Spoorweë op daardie trajek.

7. ARBEID, OPLEIDINGSFASILITEITE EN BEHUISING

Die aanwesigheid van genoegsame skole, n Tegniese Kollege, n Landbouskool en n Hoër Tegniese Skool, het tot gevolg dat die dorp redelik goed voorsien in sy onmiddellike opgeleide blanke arbeidsbehoeftes. Die Stadsklerk beraam dat daar elke jaar ongeveer 150 blanke persone werkpligtig word.

/Die

TABEL 29
KROONSTAD: OMVANG VAN WATERVERBRUIK VANAF 1957 - 1963 1)

JAAR	Handelsverbruik		S.A. Spoorweë		Munisipale Verbruik		Residensiële Verbruik		Totale Verbruik	
	gell.	%	gell.	%	gell.	%	gell.	%	gell.	%
1957	32 301 000	5.2	269 025 900	43.8	47 724 700	7.8	265 876 400	43.2	614 928 000	100.0
1958	36 193 000	5.5	266 953 600	40.5	77 984 200	11.9	277 879 200	42.1	659 010 000	100.0
1959	40 000 000	5.6	238 379 000	33.7	84 041 000	11.9	346 760 000	48.8	709 180 000	100.0
1960	42 017 000	5.9	229 342 000	32.1	79 877 000	11.2	361 213 000	50.8	712 449 000	100.0
1961	43 070 000	6.1	235 215 000	32.8	74 026 000	10.4	363 043 000	50.7	715 354 000	100.0
1962	49 734 000	6.6	250 015 000	33.2	86 923 000	11.6	365 108 000	48.6	751 780 000	100.0
1963	62 500 000	7.5	265 760 000	31.8	110 215 000	13.2	396 406 000	47.5	834 881 000	100.0
1963 1957 Toe- name	Toename in Verbruik		Afname in Verbruik		Toename in Verbruik		Toename in Verbruik		Toename in Verbruik	
	gell.	%	gell.	%	gell.	%	gell.	%	gell.	%
	62 500 000		265 760 000		110 215 000		396 406 000		834 881 000	
	32 301 000		269 025 900		47 724 700		265 876 400		614 928 000	
	30 199 000	93.4%	- 3 265 900	1.2%	62 490 300	130.9	130 529 600	49.1	219 953 000	35.7

1) Bron: Gewens verskaf deur Stadsklerk.

Die voorsiening vir blanke opleidingsgeriewe blyk uit die gegewens vervat in TABEL 30. T.o.v. opleidingsgeriewe vergelyk die dorp, veral na die toevoeging van die Opleidingskollege vir Gevangenisbeamp-tes, baie goed met die ander dorpe in die Randgebied.

TABEL 30

OPLEIDINGSGERIEWE TE KROONSTAD IN 1963

Soort Inrigting.	Aantal Inrigtings	Aantal Leerlige
Skole: Hoërskole	2	1,016
Laerskole	5	2,335
Gekombineerde Hoër- en Laerskole	1	302
Kleuterskole	2	91
Hulpskole	1	108
<u>Hoër Tegniese Skool:</u>	1	670
<u>Handelskool en Tegniese Kollege</u> (Deeltydse leerlinge uitgesluit)	1	184
Hoër Landbouskool	1	77
<u>Opleidingskollege vir Gevangenisbe-</u> <u>ampes</u>	1	450
	15	5,233

Die blanke behuisingsposisie te Kroonstad is volgens die Stadsklerk onbevredigend.

Die vestiging van die Mobiele wag aldaar en die aanwas van die bevolking "te wyte aan ander uitbreidings", het meegebring dat daar op die huidige tyd-
stip 'n ernstige tekort aan blanke behuising op die dorp is.

Op die oomblik is 30 private wonings en een woonstel-blok in aanbou.

/Hierbenewens

Hierbenewens be-oog die Stadsraad die oprigting van 80 ekonomiese huise gedurende 1964. Die skema behels die oprigting van vyf soorte huise teen 'n totale koste van R410,000, en teen insetpryse wat sal wissel tussen R550 en R1,220.

Die aanduidings is dat daar 'n behoefte bestaan vir beide ekonomiese en sub-ekonomiese behuising. Voorkeur word op die oomblik aan die ekonomiese skema gegee. Die sub-ekonomiese skema sal aandag geniet sodra die uitwerking van die huidige skema op die behuisingsposisie duidelik is.

Volgens die Stadsklerk was die aanwas van die Bantoebevolking sulks dat daar genoegsaam voorsien kan word in die dorp se behoefte aan Bantoe-arbeid. Die gemiddelde aantal Bantoes wat hulle gedurende 1963 daaglik by die Arbeidsburo vir werk kom aanmeld het, was ongeveer 80.

Daar is ook 'n gevestigde Kleurlinggemeenskap op die dorp. Kleurlingarbeid word veral aangewend vir die hoër geskoolde poste by nywerheids- en ander ondernemings.

Aparte voorsiening vir die opleiding van Bantoe- en Kleurling kinders word as volg aangebied:

(a) Bantoe :

- 1 Hoërskool met 400 leerlinge.
- 6 Laerskole met 5000 leerlinge.
- 1 Bantoe-bewaarskool (kleuter) met 300 kinders.

(b) Kleurlinge :

- 1 Laerskool met 326 leerlinge.

M.b.t. nie-blanke huisvesting is die posisie as volg:

Bantoe-werknemers word gehuisves in twee nuwe-liggende lokasies geleë ongeveer een myl vanaf die

/dorp

dorp se middelpunt.

Die Kleurlinge, wat ongeveer 1000 persone tel, word gehuisves in die naby-liggende Kleurlingdorp "BRENTPARK".

Geen probleme word ondervind met die huisvesting van nie-blanke werknemers nie.

Die Stadsraad maak op die oomblik as volg voorsiening vir Bantoe-huisvesting:

- (i) 4437 standplase vir gewone woonhuise vir families word beskikbaar gestel teen 'n huur van R1.65 per maand. Huurders kan self bou op hierdie standplase, of huise wat deur die Raad gebou is op hierdie standplase word aan huurders "verkoop" teen R1.95 per maand (plus die huur van die standplaas teen R1.65 per maand).
- (ii) 'n hostelkompleks vir 725 ongehuide Bantoe teen 'n huur van R2 per maand per persoon.

Benewens bogenoemde fasiliteite word addisionele fasiliteite beplan vir 4400 Bantoe.

Huise in die Kleurlingdorp word verhuur vir R3.80 per maand.

Die normale beperkings t.o.v. Bantoe-instroming in stede en dorpe geld ook vir die dorpsgebied van Kroonstad. Geen instroming van Bantoes op gesinsbasis word toegelaat nie. Genoegsame voorsiening, kan indien nodig, op kort kennisgewing gemaak word vir addisionele enkellopende Bantoe arbeiders, wat getrek kan word uit die Witzieshoekreservaat. Huidige hostelgeriewe is heeltemal toereikend.

8. GRONDSTOWE

Die belangrikste grondstowe en minerale wat verwerk word of beskikbaar is vir verwerking, is

/doleriet

doleriet, bouklip, bousand, klei en natuurlik mielies, wat op baie groot skaal in die omgewing verbou word.

n Onlangse beywering om n fabriek vir die verwerking van mielies op die dorp gevestig te kry het misluk.

In die omgewing van die dorp en elders in die Streek word op aansienlike skaal prospekteer na goud, steenkool en ander minerale.

9. SPOOR EN PADVERBINDINGS

(a) Padverbindings :

Kroonstad is geleë aan die nasionale pad tussen die Witwatersrand en Bloemfontein. Die dorp is 129 myl van Johannesburg en 135 myl van Bloemfontein.

Daar is ook n hoofteerpad-verbinding na Welkom, die res van die O.V.S. Goudveld-kompleks in die Noordoos-Vrystaat.

Volgens die Stadsklerk sal alle paaie wat van en na Kroonstad lei in 1965 geteer wees.

n Gereelde S.A.S. Padmotordiens word ses keer per week in albei rigtings aangebied op die roete Wesselsbron - Odendaalsrus - Eerstemyn - Riebeeckstad - Welkom - Kroonstad. n Dergelike diens een keer per week word aangebied op die roete Wesselsbron - Kroonstad - Heilbron.

Hierbenewens is daar n blanke passasiersbusdiens oor Kroonstad, tussen Welkom en Johannesburg, een keer per week.

/ (b) Spoorverbindings :

(b) Spoorverbindings :

Kroonstadstasie, onmiddellik aan die dorp, is strategies geleë op die besige spoorwegroete tussen die Witwatersrand en Bloemfontein.

Die voltooiing van die Allanridge - Ancona spoorlyn sal, na verwagting, die verkeersdrukte van uitvoermielies oor Kroonstad na die kushawens baie verlig, daar groot hoeveelhede mielies nou oor Welkom en Bloemfontein suidwaarts na Oos-Londen verskeep sal word. Die Spoorwegowerhede is egter nog nie in staat om aan te dui wat die omvang van die verandering sal wees nie.⁽¹⁾

10. KULTURELE EN ONTSPANNINGSFASILITEITE

Die gemeenskap is goed voorsien van geriewe vir kultuuraktiwiteite en die verenigingslewe.

Kerkgenootskappe is baie goed verteenwoordig en daar is die volgende gevestigde gemeentes:

Ned. Gereformeerde Kerk (7 gemeentes),
 Gereformeerde Kerk,
 Hervormde Kerk,
 Anglikaanse Kerk,
 Methodiste Kerk,
 Presbiteriaanse Kerk,
 Apostoliese Geloofsending,
 Rooms-Katolieke Kerk (en 'n Klooster),
 Volle Evangelie Kerk,
 Sewende Dag Adventiste,
 Baptiste Kerk, en
 Heilsleër.

/Die

(1) R.P. 27 van 1964, Verslag van die Spoorweg- en Haweraad (Staatsdrukker, Pretoria), p. 5.

Die dorp is goed voorsien van blanke ontspanningsgeriewe, wat hoofsaaklik uit die volgende bestaan:

Kroonstad Klub - sosiaal,
 Buite-Klub - gholf, tennis, rolbal, ens.,
 Kroonstad-rolbalklub,
 Spoorwegontspanningsklub - allerlei,
 Vooruitsigontspanningsklub vir die
 Gevangeniswese - allerlei.
 Vier Tennis Klubs,
 Twee Rugby-Klubs,
 Netbalklub,
 Kroonstad Gekombineerde Hokkie en
 Krieket Klub,
 Setel van die Suid-Afrikaanse Jukskeiraad.

Voorsiening vir ontspanning vir die nie-blankes is in die lokasie en die Kleurling-dorp aangebring. Verdere uitbreiding word beplan.

11. OPENBARE DIENSTE EN GEBOUE

Met betrekking tot die belangrikste openbare dienste, beskik die dorp oor die volgende geriewe:

(a) Pos- en Kommunikasie-geriewe :

n Toereikende Hoofposkantoor wat alle pos- en kommunikasiedienste aan die sakeman bied is aanwesig.

n Outomatiese telefoonsentrale sal vroeg in 1965 in diens geneem word. Die gebou is reeds voltooi en moderne toerusting word op die oomblik geïnstalleer.

(b) Polisie-stasie :

n Moderne, goed-bemande en goed-toegeruste polisiestasie is tot die beskikking van die publiek.

/Hierbenewens

Hierbenewens is daar onlangs 'n nuwe polisie-stasie in die Bantoebuurt, ongeveer 1 myl van die dorp, opgerig.

(c) Gesondheids- en Hospitaaldienste :

Die dorp beskik oor die volgende hospitaal- en gesondheidsgeriewe:

- (i) 'n Moderne toegeruste blanke hospitaal (Provinsiaal) met akkommodasie vir 216 pasiënte;
- (ii) 'n Nie-blanke afdeling met geriewe vir 135 pasiënte. 'n Moderne nie-blanke hospitaal is reeds beplan en bouwerk sal eersdaags 'n aanvang neem.
- (iii) 'n Afsonderingshospitaal met 25 beddens vir blanke en 40 beddens vir nie-blanke pasiënte.
- (iv) 'n Gesondheidsdepartement, onder beheer van 'n gesondheidsbeampte, beskik oor die dienste van vier voltydse blanke gesondheidsinspekteurs, twee gesondheidsklerke en elf nie-blanke verpleegsters.

(d) Biblioteek :

'n Goed-toegeruste biblioteek met meer as 25,000 boeke is gehuisves in 'n gerieflike en moderne gebou.

(e) Brandweer :

'n Goed-toegeruste brandweer, voltyds beman, word in 'n moderne gebou gehuisves.

12. PLAASLIKE ONVEILIGHEIDSBELEID EN ONTWIKKELINGSPROBLEME

(a) Beleid :

Die sienwyse en beleid van die Kroonstadse stadsraad m.b.t. nywerheidsontwikkeling word as volg

/deur

deur die Stadsklerk aangegee:

"Die Stadsraad van Kroonstad se beleid is om nywerhede op 'n beheerde en geselekteerde grondslag aan te moedig en te vestig.

Die Raad het dit nie ten doel om Kroonstad in 'n oorwegend nywerheidsdorp te verander nie, maar hy wil slegs 'n gesonde nywerheidskern probeer skep om daardeur:-

- (i) 'n meer stabiele ekonomie vir sy gemeenskap te verseker;
- (ii) die nodige werkgeleentheid vir sy natuurlike en normale bevolkingsaanwas, blank sowel as Bantoe en Kleurling, daar te stel;
- (iii) 'n doeltreffende plaaslike mark vir sy landbougemeenskap beskikbaar te stel; en
- (iv) die potensiaal, wat hy glo in Kroonstad bestaan, en die kapitale beleggings wat hy as Plaaslike Bestuur ten opsigte van dienste vir nywerhede gemaak het, te laat benut.

Die Raad het reeds, met die oog op moontlike nywerheidsvestiging, die nodige dienste soos water, krag, spoorfasiliteite en beplande nywerheidsaanlegte beskikbaar gestel, en hy is bereid om grond teen nominale of insetpryse aan goedgekeurde nywerhede beskikbaar te stel.

As Kroonstad oor geen nywerheidspotensiaal beskik het nie, sou die Raad nie so dwaas wees om die dorp en gemeenskap willens en wetens in daardie rigting te probeer dwing nie, maar hy het hom daarvan oortuig dat Kroonstad weens verskeie faktore net so 'n nywerheidspotensiaal het as die meeste ander sentra, en hy voel hom dus verplig om ook hierdie kanaal van ontwikkeling vir sy dorp te ontgin.

Frustrerend en uiters teleurstellend is egter die huidige praktyk waardeur die nyweraars toegelaat word om Plaaslike Bestuur teen mekaar af te speel met voordele en aanbeidings om 'n beplande nywerheid gevestig te kry. Die Raad vra homself die vraag af of dit billik is dat 'n Plaaslike Bestuur 'n premie moet betaal of indirekte subsidies moet uitdeel net om die naam te hê dat 'n nywerheid hier gevestig is. Op hierdie wyse sal Kroonstad nooit 'n groot nywerheid kan trek nie en hy is ook nie bereid om 'n nywerheid te koop nie".

/ (b) Reklame

(b) Reklame en Skakelwerk :

'n Algemene publisiteitsbrosjyre en 'n spesiale nywerheidsbrosjyre is in 1960 uitgegee vir verspreiding oorsee en in die Republiek van S.A.

Hierbenewens het die Burgemeester en Stads-
klerk by verskillende geleenthede persoonlike onder-
houde gevoer met vooraanstaande instansies in 'n poging
om groot nywerhede na die dorp te trek, o.a. Die Voor-
sitter van die Nywerheidontwikkelingskorporasie, die
direkteur van die Raad vir die Ontwikkeling van Natuur-
like Hulpbronne, 'n firma van nywerheidsraadgewers in
Johannesburg, en dr. F. Meyer van Yskor.

Volgens die stadsklerk is:

"Volledige besonderhede en publisiteits-
materiaal in verband met Kroonstad aan
al hierdie instansies besorg, met die
versoek dat Kroonstad in gedagte gehou
sal word by die vestiging van nuwe of
die uitbreiding van bestaande nywerhede.
Geen resultate is tot dusver behaal nie".

(c) Persoonlike onderhandelings met nyweraars :

Gedurende die afgelope vyf jaar het die Raad
ook verteenwoordigers van die volgende nywerheids-
onternemings na Kroonstad genooi en plaaslik onthaal
met die oog op oorreding tot vestiging op die dorp:

1. Siemens (S.A.) Bpk. (Elektriese Toerusting).
2. International Harvester Bpk. (landbou-
masjinerie).
3. Henschel (Diesel-voertuie).
4. Bullbrand Fertilizers Bpk. (Kunsmis-
stowwe).

Slegs in die geval van laasgenoemde is enige
sukses behaal. In die geval van die Siemens Mpy.,
wat Kroonstad as vestigingsentrum oorweeg het, berig

/die

die Stadsclerk soos volg:

"Gedurende 1959 het dit tot die Raad se kennis gekom dat die firma Siemens (S.A.) Ltd.; 'n regerings-kontrak verkry het vir die vervaardiging van telefoon- en telekommunikasie toerusting, en dat die firma 'n fabriek in Suid-Afrika sou oprig vir die vervaardiging daarvan. Die grootste gedeelte van die toerusting was vir die Vrystaat benodig, o.a. vir die outomatiese sentrales te Kroonstad en Bethlehem.

Die Raad het onmiddellik met die firma in verbinding getree en onderhandelinge aangeknoop vir die vestiging van die fabriek te Kroonstad. Die firma het baie simpatiek teenoor Kroonstad gestaan aangesien hulle van die Raad die kontrak vir twee 10,000 K.W. turbines vir die nuwe kragssentrale wat toe in aanbou was, verkry het.

Die enigste twee sentrums wat oorweeg is vir die oprigting van die fabriek was Kroonstad en Pretoria. Die Raad se aanbod i.v.m. grond, koopprys, tariewe ens. was heeltemal aanneemlik vir die firma, en aangesien dit 'n regeringskontrak was wat uitgevoer moes word, het die direkteure dit gestel dat hulle bereid sou wees om die fabriek op te rig op die plek wat deur die Minister van Pos- en Telegraafwese aangedui word - destyds Minister Serfontein. Ten spyte van vertoë deur middel van die plaaslike L.V. aan die Minister, kon die Raad nie die Minister betyds tot so 'n opdrag oorreed nie. Intussen het 'n skommeling van die Kabinet gevolg en is dr. A. Hertzog as Minister van Pos- en Telegraafwese aangestel.

Kort daarna het die Raad verneem dat die fabriek op Pretoria gevestig gaan word. 'n Bevredigende verduideliking is tot nog toe nie aan die Raad gegee nie".

(d) Skepping van Plaaslike Nywerheidsbewustheid:

'n Plaaslike Nywerheidskomitee bestaande uit verteenwoordigers van die Raad, sakelui, nyweraars en beroepslui, is in 1961 in die lewe geroep om nywerheidsbewustheid plaaslik aan te moedig "en die dorp se potensiaal te propageer op die verskillende terreine waarin sake- en beroepslui beweeg en kontakte op te bou".

/(e) Direkte

- (e) Direkte vertoë aan Sentrale en Provinsiale Owerhede deur die Raad en deur middel van Streeks- en ander verenigings :
-

Om aan te sluit by die Raad se plaaslike pogings en beywering om noodsaaklike dienste vir nywerheidsontwikkeling daar te stel, is met behulp van liggame soos o.a. Die Noordwes-Vrystaatse Streekontwikkelingsvereniging direkte vertoë, deur middel van die dorp se Provinsiale- en Volksraadslede, tot die hoogste gesag gerig. Hierdie optrede kan kortliks as volg saamgevat word:

- (i) Vertoë tot die Minister van Bantoe-administrasie en Ontwikkeling om n bykomende 150 morges grond vir nywerheidsdoeleindes te beplan en te ontwikkel is goedgekeur.
- (ii) In 1958 word die Noordwes-Vrystaatse Streekontwikkelingsvereniging, na voorlegging van n Memorandum deur die Stads-klerk, oorreë "om die kwessie van nywerheidsvestiging in dié streek, en nywerheidsdesentralisasie daadwerklik op te neem en te propageer."

By hierdie geleentheid het die vereniging besluit om n deeglike nywerheidsopname van sy gebied te laat maak, en "n streeksforum in verband met nywerheidsvestiging te belê" wat op 22 Junie 1960 te Kroonstad gehou is, en by geleentheid waarvan die betrokke Volksraads- en Provinsiale Raadslede, asook verteenwoordigers van plaaslike besture vir die gebied, se samewerking vir "die nywerheidspoging gevra is."

Met betrekking tot die gevolge van bogenoemde optrede, berig die Stadsklerk dat:

"hoewel daar tot dusver nog nie noemenswaardige resultate behaal is nie, kan gekonstateer word dat die betrokke liggame aan die Vereniging verbonde bepaald meer nywerheidsbewus is. Die L.V.'s en L.P.R.'s se reaksie was met een of twee uitsonderings beslis teleurstellend.

/Hulle

Hulle is blykbaar huiwerig om die stryd in die Vrystaat aan te knoop, en in dié opsig staan hulle nog ver agter by hulle Transvaalse kollegas".

- (iii) In November 1958 is 'n beskrywingspunt deur die Raad voor die O.V.S. Munisipale Vereniging se Kongres gelê teneinde "gesamentlike optrede vir nywerheidsvestiging in die Vrystaat te verkry". Die beskrywingspunt is aanvaar en deur die Sekretaris van die Minister van Ekonomiese Sake voorgelê.
- (iv) Aan die begin van 1960 is die Hoofbestuurder van die S.A.S. & Hawens deur die Burgemeester genader insake spoorwegtariewe.
- (v) Vertoë in 1961 gerig aan die Minister van Kleurlingsake in verband met "die daarstelling van werkgeleentheid, deur middel van nywerhede, aan Kroonstad se Kleurlingbevolking," het, aldus die Stadsklerk, "tot niks positiefs gelei nie", daar die amptenaar van die departement "blykbaar nie met gesag kon praat nie".

(f) Uitleg van nywerheidsareas en vervreemding van erwe :

Aangaande probleme om nywerheidsareas uitgelê te kry en erwe so gou moontlik aan nyweraars beskikbaar te stel, laat die Stadsklerk hom as volg uit:

"Die grootste benadeling van die kant van die Provinsiale Administrasie is die omslagtige en tydrowende prosedure wat gevolg moet word by die verkryging van toestemming om nywerheidserwe uit te lê en aan nyweraars te vervreem". (1)

(g) Sentrale Owerheidsbeleid :

Ten opsigte van die Regering se beleid van
/desentralisasie

-
- (1) Sien in dié verband, Dr.H.J. van Eck: "Local Authorities and Industry", Municipal Affairs, Julie 1962.

desentralisasie laat die Stadsklerk hom as volg uit:

"Teh spyte van die aanvaarde beleid van desentralisasie wat al etlike jare verkondig word, neem die Sentrale Regering nie 'n sterk genoeg standpunt in verband daarmee in nie. 'n Mens kry die indruk dat dit slegs lippetaal is, maar dat in die praktyk weinig daarvan tereg kom. Veral die ou Vrystaat. Hy bly maar die aspoestertjie en van ons word verwag om op grond van oor-uitgebuite sentiment die pragtige landelike bevolking en die handhawer van boere-tradisie te bly. Intussen stroom ons seuns en dogters weg na die reeds oorbevolkte nywerheidsareas".

HOOFSTUK 6

DORPE IN DIE RANDGEBIED

(v) VILJOENSKROON

1. STIGTING EN STATUS

Viljoenskroon is geleë 142 myl van Johannesburg oor Klerksdorp en 71 myl van Kroonstad op die hooflyn tussen Johannesburg en Bloemfontein.

Viljoenskroon is oor Vierfontein en Klerksdorp met Johannesburg en direk met Kroonstad per spoor verbind.

Die dorpsgebied is in 1920 aangelê in die distrik Bothaville en is onder munisipale beheer sedert 1925.

Viljoenskroon is n landdrosdistrik sedert 1951.

2. BEVOLKING (1)

TABEL 31

VILJOENSKROON: BEVOLKINGSAANWAS 1951 - 1960. (2)						
Jaar	Blank		Nie-Blank		Totale Bevolking	
	Getal	%.	Getal	%.	Getal	%.
1951	1,320	-	2,483	-	3,803	-
1960	2,411	+ 82.7	6,244	+ 151.5	8,655	+ 127.6

/Die

(1) Sien A. Reitsma en J.H. Oosthuizen, op. cit.

(2) Sensusgegewens.

Die jaarlikse bevolking syfers verskaf deur die Stadsmerk verskil so vër van die sensussyfers, dat dit nie as betroubare basis aangewend kon word nie. Volgens die sensussyfers vir 1951/60 in TABEL 31, het die totale bevolking vanaf 1951 tot 1960 vermeerder met 4,852 persone of 127.6%, die blanke en nie-blanke bevolking met 1,091 persone of 82,7% en 6,244 persone of 151.5% onderskeidelik.

Die oprigting van n Evhomkragstasie te Vierfontein, die vergroting van die Sentraal-Westelike Fabriek op die dorp en die ontginning van steenkool by Vierfontein, het aldus die Stadsmerk, baie bygedra tot die bevolkingsaanwas in die dorp.

3. BEDRYFSONDERNEMINGS

Gegewens kon slegs soos vanaf 1958 verkry word.

Die totale getal gevestigde ondernemings het vermeerder van 45 in 1958 tot 48 in 1963.

Hiervan was 29 in 1963 handels- of diensondernemings, 5 losieshuise, hotelle of drankwinkels, en 17 nywerheidsondernemings. Hiervan was onder andere 5 motorhawens, 2 smede, 4 ingenieursondernemings, n groot olie-uit-grondbone en n veevoerefabriek, benevens 1 groot steengroef.

Die dorp beskik ook oor die dienste van drie graansuiers vir die grootskaalse hantering van mielies.

4. EIENDOMS- en LIGTING

Die waarde van alle eiendomme het gestyg met R1,456,458 of 149.8% vanaf 1952/3 tot 1962/3.

Vrygestelde en belasbare eiendomme se waarde het gestyg met R247,962 of 157.8% en R1,132,686 of

/127.2%

T A B E L 32 VILJOENSKROON: ONTLEDING VAN BEDRIJFSONDERNEMINGS 1958 - 1963 1)

GROEPE EN SOORTE ONDERNEMINGS.	J A R E					
	1958	1959	1960	1961	1962	1963
A. <u>Handels- en Diensondernemings:</u>						
Winkels	18	18	18	18	18	18
Kafees	2	2	2	2	2	2
Varsprodukte	2	2	2	2	2	2
Slaghuisse	2	2	2	2	2	2
Aptekers	1	1	1	1	1	1
Kleremakers	1	1	1	1	1	1
Droogskoonmakery	1	1	1	1	1	1
Bakkery	1	1	1	1	1	1
TOTAAL	28	28	28	29	29	29
B. <u>Hotelle, Losieshuise en Drankwinkels:</u>						
Gelisensieërde Hotelle	2	2	2	2	2	2
Drankwinkels	3	3	3	3	3	3
TOTAAL	5	5	5	5	5	5
C. <u>Nywerhede:</u>						
Motorhawens	5	5	5	5	5	5
Smede	2	2	2	2	2	2
Landbou-ingenieurs	1	1	1	1	1	1
Ander Ingenieurswerke	1	1	1	1	1	1
Meulens	2	2	2	2	2	2
Grondbone-olie en veevoere fabriek	1	1	1	1	1	1
Steengroewe	-	-	-	-	-	-
TOTAAL	12	12	12	12	13	14
GROOTTOTAAL	45	45	45	46	47	48

1) Bron: Gegewens deur Stadsklerk verskaf.

127.2% onderskeidelik. Van laasgenoemde was persele verantwoordelik vir 'n styging van R280,500 (205.6%) en verbeteringe vir R852,186 (113.2%).

5. NYWERHEIDSPERSELE

Die Stadsraad beskik oor 140 akker nywerheidsgrond, wat vir nywerheidsontwikkeling beskikbaar gestel kan word teen R475 per akker.

Die munisipale belasting op nywerheidspersede is 5 sent per Rand. Geen belasting word op nywerheidsgeboue gehef nie.

Die Stadsraad is bereid om "alle geriewe beskikbaar te stel vir enige groot nywerheid wat vestiging op die dorp oorweeg" (1)

Die nywerheidsgebied is nuut beplan en persele sal eersdaags beskikbaar gestel word.

Die nywerheidsgebied is voorsien van dienste soos elektriese krag, water en spoorlyngeriewe. Hierdie dienste kan op kort kennisgewing vir 30 persele voorsien word.

6. KRAG EN WATER

(a) Water :

Die dorp word van water uit die Rhenoster-rivier voorsien.

Water word aan nywerhede verskaf teen 'n tarief van 35 sent per 1,000 gelling aan klein nywerhede. 'n "Spesiale goedkoop tarief" word aan groot nywerhede beskikbaar gestel en kan onderling gereël word.

/Die

(1) Na aanleiding van 'n persoonlike onderhoud met die Stadsklerk en lede van die Stadsraad.

T A B E L 33

VILJOENSKROON: EIENDOMSWAARDASIES VANAF 1952/3 - 1962/3 1)

Jaar Eindigende	BELASBAAR EIENDOMME			VRYGESTELDE EIENDOMME			GROOTTOTAAL											
	Persele	Verbeteringe	Totaal	Persele	Verbeteringe	Totaal	Persele	Verbeteringe	Totaal									
1952/53	137	500	752	940	19	250	137	838	157	088	152	950	818	768	971	718		
1953/54	147	740	807	738	20	400	137	838	158	238	168	140	945	576	1	113	716	
1954/55	149	290	955	398	1	104	688	277	838	238	169	690	1	233	236	1	402	926
1955/56	149	290	1	086	20	400	277	838	298	238	169	690	1	326	276	1	495	966
1956/57	373	150	1	300	38	400	352	900	391	300	411	550	1	625	020	2	036	570
1957/58	373	150	1	409	38	400	353	300	391	700	411	550	1	737	080	2	148	630
1958/59	373	950	1	429	37	600	355	300	392	900	411	550	1	771	390	2	182	940
1959/60	373	950	1	454	37	600	374	300	411	900	411	550	1	810	280	2	221	830
1960/61	373	950	1	497	37	600	381	300	418	900	411	550	1	878	430	2	289	980
1961/62	418	000	1	576	104	450	424	918	529	368	522	450	2	001	784	2	524	234
1962/63	418	000	1	605	39	200	365	850	405	050	457	200	1	970	976	2	428	176

1) Bron: Gegewens verskaf deur die Provinsiale Ouditeur.

T A B E L 34

VILJOENSKROON: VERANDERING IN EIENDOMSWAARDASIES VANAF 1952/53 - 1962/63 1)

Eiendomme	Waarde in 1962/3	Waarde in 1952/3	Verandering in waarde	Persentasie Verandering
<u>Belasbare Eiendomme</u>				
Persele	418 000	137 500	280 500	205.6%
Verbeteringe	1 605 126	752 940	852 186	113.1%
Totaal	2 023 126	890 440	1 132 686	127.2%
<u>Vrygestelde Eiendomme</u>				
Persele	39 200	19 250	19 950	103.6%
Verbeteringe	365 850	137 838	228 012	165.4%
Totaal	405 050	157 088	247 962	157.8%
<u>Gesamentlike waardasies</u>				
Persele	457 200	152 950	304 250	198.9%
Verbeteringe	1 970 976	818 768	1 152 208	140.3%
Totaal	2 428 176	971 718	1 456 458	149.8%

1) Bron: Gegewens verskaf deur die Provinsiale Ouditeur.

Die dorp het op die oomblik een nywerheid nl. die olie-uit-grondbone-fabriek van die Sentraal-Westelike Koöperasie, wat meer as 50,000 gelling water per dag verbruik.

Die dorp, aldus die Stadsklerk, beskik verder oor n addisionele 300,000 gelling gesuiwerde en 100,000,000 gelling ongesuiwerde water per jaar wat vir uitbreiding aangewend kan word.

Die verloop van waterverbruik in die dorp word weerspieël deur die gegewens in TABEL 35.

Die totale waterverbruik vanaf 1950 het tot 1963 toegeneem met 18,200,000 gelling of 233.4% per maand.

Handels- en nywerheidsverbruik het toegeneem met 1,100,000 gelling elk of met 366.7% en 275.0% respektiewelik.

Staats-, Provinsiale, en munisipale en residensiële verbruik het toegeneem met 2,600,000 en 13,400,000 gelling of 433.3% en 206.1% onderskeidelik.

(b) Elektriese Krag :

Die dorp word deur die Elektrisiteitsvoorsieningskomissie van elektriese krag voorsien. Die Vierfontein-kragentrale is 14 myl van die dorp geleë. Krag word voorsien teen 220 Volt Wisselstroom en 50 periodes.

Spitsverbruik is ongeveer 585 KW. en gemiddelde verbruik ongeveer 425 KW.

Elektriese krag word aan nywerhede beskikbaar gestel as volg: (1)

/ (i) Klein

(1) Geen aanduiding kon verkry word van wat spesifiek as n "groot" en "klein" nywerheid beskou word nie.

T A B E L 35

VILJOENSKROON: OMVANG VAN WATERVERBRUIK VANAF 1950 - 1963

1)

JAAR	NYWERHEIDSVERBRUIK		HANDELSVERBRUIK		STAATS-, PROVINSIALE EN MUNISIPALE VERBRUIK		RESIDENSIËLE VERBRUIK		TOTALE VERBRUIK	
	gell.	%	gell.	%	gell.	%	gell.	%	gell.	%
1950	400 000	5.1	300 000	3.9	600 000	7.7	6 500 000	83.3	7 800 000	100
1957	800 000	6.7	600 000	5.0	2 000 000	16.7	8 600 000	71.6	12 000 000	100
1958	800 000	6.2	700 000	5.4	2 200 000	16.9	9 300 000	71.5	13 000 000	100
1959	900 000	6.0	800 000	5.3	2 400 000	16.0	10 900 000	72.7	15 000 000	100
1960	1 100 000	6.5	1 000 000	5.9	2 500 000	14.7	12 400 000	72.9	17 000 000	100
1961	1 200 000	6.7	1 000 000	5.6	2 500 000	13.9	13 300 000	73.8	18 000 000	100
1962	1 400 000	6.4	1 200 000	5.5	2 700 000	12.3	16 700 000	75.8	22 000 000	100
1963	1 500 000	5.8	1 400 000	5.4	3 200 000	12.3	19 900 000	76.5	26 000 000	100
	Toename in Verbruik		Toename in Verbruik		Toename in Verbruik		Toename in Verbruik		Toename in Verbruik	
1963 1950	1 500 000 400 000		1 400 000 300 000		3 200 000 600 000		19 900 000 6 500 000		26 000 000 7 800 000	
Toe- name	1 100 000	275.0	1 100 000	366.7	2 600 000	433.3	13 400 000	206.1	18 200 000	233.4

1) Bron: Gegewens verskaf deur die Stadsklerk.

(i) Klein Nywerhede:

50 sent per geïnstalleerde perdekrag plus .63 sent per eenheid.

(ii) Groot Nywerhede:

R1.50 per KW. en 5 sent per eenheid.

Addisionele krag kan van EVKOM voorsien word op aanvraag.

Die verloop van kragverbruik word weerspieël deur die gegewens in TABEL 36.

Totale kragverbruik het vanaf 1957 tot 1963 toegeneem met 1,498,000 eenhede of 256.5%.

Verbruik vir die handel- en nywerheidssektor het toegeneem met 105,000 en 113,000 eenhede of 140.0% en 83.3% onderskeidelik.

Staats-, Provinsiale en Munisipale en Residensiële verbruik het toegeneem met 125,000 en 1,155,000 eenhede of 158.2% en 382.5% onderskeidelik.

7. ARBEID, OPLEIDINGSFASILITEITE EN BEHUISING

Die dorp is vir sy ontwikkeling aangewys op sy plaaslike blanke en nie-blanke arbeidspotensiaal.

Die jong mense wat die skool verlaat en nie deur die beperkte plaaslike arbeidsmark opgeneem word nie, gaan soek n heenkome aan die Rand of elders.

Opleidingsfasiliteite vir blankes bestaan uit n Hoër- en n Laerskool met 220 en 410 leerlinge onderskeidelik.

Daar is twee koshuise, een vir seuns en een vir dogters, met akkommodasie vir 60 kosgangers elk.

/Die

T A B E L 36

VILJOENSKROON: OMVANG VAN ELEKTRISITEITSVERBRUIK VIR 1957 - 1963 1)

JAAR	Nywheidsverbruik		Handelsverbruik		Staats-, Provinsiale en Munisipale Verbruik		Residensiële verbruik		Totale verbruik	
	eenhede	%	eenhede	%	eenhede	%	eenhede	%	eenhede	%
1957	128 000	21.9	75 000	12.8	79 000	13.5	302 000	51.8	584 000	100.0
1958	130 000	20.6	78 000	12.4	110 000	17.5	312 000	49.5	630 000	100.0
1959	142 000	21.7	78 000	11.9	114 000	17.4	320 000	49.0	654 000	100.0
1960	174 000	17.8	102 000	10.4	157 000	16.0	546 000	55.8	979 000	100.0
1961	189 000	13.8	131 000	9.5	157 000	11.4	898 000	65.3	1 375 000	100.0
1962	216 000	13.2	170 000	10.4	179 000	10.9	1 074 000	65.5	1 639 000	100.0
1963	241 000	11.6	180 000	8.6	204 000	9.8	1 457 000	70.0	2 082 000	100.0
.	Toename in verbruik		Toename in verbruik		Toename in verbruik		Toename in verbruik		Toename in verbruik	
1963	241 000		180 000		204 000		1 457 000		2 082 000	
1957	128 000		75 000		79 000		302 000		584 000	
Toe- name	113 000	88.3	105 000	140.0	125 000	158.2	1 155 000	382.5	1 498 000	256.5

1) Bron: Gegewens deur die Stadsklerk verskaf.

Die blanke behuisingsposisie volgens die Stadsklerk is nog nie na wense, maar behoort teen die einde van 1964 voldoende te wees vir die onmiddellike behoeftes van die dorp en distrik. n Totaal van 200 erwe is reeds beskikbaar gestel en word teen n tempo van 20 op n keer verkoop teen pryse wat wissel van R500.00 tot R750.00.

Hierbenewens word beplan vir n verdere 16 sub-ekonomiese huise, die eerstes waarvan vroeg in 1965 voltooi sal wees.

Die Raad het, met die oog op toekomstige ontwikkeling, n dorpsaanlegskema opgestel, en verwag dat in die toekoms aan enige vraag na wonings voorsien sal kan word, "selfs al sou daar n abnormale aanvraag vir woonerwe ontstaan". (1)

Die Bantoe-bevolking van ongeveer 3,900 is in die dorp se Bantoe-woonbuurt gevestig, waar hulle n huurgeld van R1.00 per maand per perseel (water en sanitasie ingesluit) betaal. Die oprigting van huise word aan hulself oorgelaat, en die Raad verhuur nog nie huise van sy eie nie.

n Begin is reeds gemaak met die bou van 160 huise vir families asook n hostel vir 288 ongetroude Bantoes is goedgekeur. Die huis- en hostelhuur sal R3.50 en R2.25 per familie en ongetroude huurder onderskeidelik bedra.

Opleidingsgeriewe vir die Bantoes behels 1 gemeenskaplike skool tot standaard 6, met ongeveer 750 leerlinge. (2)

/ 8. GRONDSTOWE

(1) Sien paragraaf 12 vir probleme in verband met nie-blanke huisvesting.

(2) Soos aangedui deur die Stadsklerk in n voltooide vraelys.

8. GRONDSTOWWE

Die belangrikste landbou-grondstowwe in die distrik is die jaarlikse produksie van ongeveer 2,000,000 sakke mielies, 200,000 sakke grondbone, benevens aansienlike hoeveelhede koring, hawer en sonneblomsaad.

Grondbone word reeds op 'n groot skaal verwerk deur die Sentraal-Westelike Koöperatiewe Fabriek. Mielies en sonneblomsaad word ook in veevoere verwerk tesame met die grondbone-afvalprodukte.

Steenkool word op 'n groot skaal by Vierfontein aan die Vaalrivier in die Viljoenskroondistrik, ontgin.

9. SPOOR- EN PADVERBINDINGS

Viljoenskroon is geleë op die teerpad tussen Kroonstad, en Klerksdorp oor Vierfontein. Dit is geleë 71 myl van Kroonstad en 141 myl van Johannesburg oor Klerksdorp.

Met 'n aansluiting by Westleigh, net Noord van Kroonstad, is Viljoenskroonstasie verbind met die hoofspoorlyn tussen Bloemfontein en Johannesburg, asook met die Kimberley - Johannesburg hoofspoorlyn met 'n aansluiting by Vierfonteinstasie.

Die dorp beskik ook oor 'n gelisensieërde vlieghawe.

/10. KULTURELE

10. KULTURELE EN ONTSPANNINGSFASILITEITE(a) Kulturele

Daar is gevestigde gemeentes van die N.G., Gereformeerde, Anglikaanse en Apostoliese Geloofsending Kerkgenootskappe.

n Plaaslike komitee van SUKOVIS is aktief op die dorp.

(b) Ontspanningsfasiliteite :

Gesentraliseerde fasiliteite vir die volgende sportsoorte bestaan:

Rugby, tennis, hokkie, bofbal, netbal, pluimbal, gholf, rolbal en swem.

11. OPENBARE DIENSTE EN GEBOUE

Die huidige Poskantoorlokaal sowel as die Landdroskantoor word van n privaatinstansie gehuur.

Reeds in 1920 is n aantal erwe aan die Regering beskikbaar gestel vir n openbare-geboue-kompleks, maar tot op die huidige is dit nog nie aangewend of ontwikkel nie.

Die Polisiekantoor en Stadsaal is, aldus die Stadsklerk, nog toereikend vir die onmiddellike behoeftes van die gemeenskap.

n Biblioteek word van boeke voorsien deur die Provinsiale Biblioteekdiens.

Die dorp beskik nie oor n hospitaal nie.

/12. PLAASLIKE

12. PLAASLIKE OWERHEIDSBELEID
EN ONTWIKKELINGSPROBLEME

Dit is, volgens die Stadsklerk, die ongekwalifiseerde beleid en strewe van die Stadsraad om nywerheidsontwikkeling in die dorp en distrik aan te moedig en te stimuleer deur byv. die beskikbaarstelling van elektriese krag, grond, bediende persele, water en ander dienste teen mededingende en redelike tariewe.

Die volgende is enkele van die belangrikste probleme waarmee die Plaaslike Owerheid in hierdie verband die afgelope jare te doen gehad het:

(a) n Sekere groot nywerheid, het, nadat Viljoenskroon sterk as vestigingsplek oorweeg is, besluit om elders te gaan omdat "my Raad nie die (nodige) spoorwegfasiliteite, weens omslagtige prosedures, in tyd beskikbaar kon stel nie, asook die verskaffing van Bantoe arbeid, wat deur die Departement Bantoe Administrasie geweier is". (1)

(b) Die Stadsklerk maak verder beswaar teen:

"te veel rooilint prosedures van Staats- en semi-staatsdepartemente wanneer n nyweraar skielik n nywerheid op n plattelandse dorp wil vestig" (1)

Die Stadsklerk noem o.a. dat:

" byvoorbeeld toestemming moet eers gekry word van

- (a) Die Provinsiale Sekretaris,
- (b) Dorperaad,
- (c) Bantoeadministrasie,
- (d) S.A.S. & H.,
- (e) Raad vir die Ontwikkeling van Natuurlike Hulpbronne,

/(f) Provinsiale..

(1) Soos aangedui deur die Stadsklerk in n voltooide vraelys.

- (f) Provinsiale Paaie Admini-
strasie (asook) van die
Departement van Waterwese
en Raad van Beheer oor
Elektrisiteit, indien die
Raad sy skemas vir dié doel
wil vergroot."

Daar word gevolglik gevind, aldus die Stads-
klerk, dat nyweraars hulle "op groter sentra" gaan
vestig, waar hierdie tydrowende prosedures nie in hul
weg staan nie.

- (c) Die Raad het, in 'n poging om doeltreffender
behuisingsvoorsiening vir nie-blankes te maak, met
die oog op nywerheidsontwikkeling, "geweldige ver-
tragings ondervind met die Departement Bantoe Admini-
strasie om die Raad se Bantoe woonbuurt vergroot te
kry - dit het vier jaar geneem". (1)

- (d) Op 'n vraag of enige vorm van wetgewing ny-
werheidsontwikkeling in die area beïnvloed, het die
Stadsklerk as volg geantwoord:

"Ja, die beleid van die Regering om ny-
werhede na grensgebiede aan te moedig,
word deur party Regeringsdepartemente
nou vertolk asof alle soorte nywerhede
op grensgebiede gevestig moet word.
So bv. is 'n aansoek van 'n nyweraar, wat
stene in Viljoenskroon wou vervaardig,
deur amptenare van Bantoeadministrasie
beskou as 'n grensnywerheid en wou hul
geen Bantoe-arbeid van elders vir die
nyweraar toelaat nie. Sulke gevalle
kom voor, en my Raad voel dat 'n nywer-
heid geplaas moet word op feite en (1)
meriete en op geen ander oorwegings nie".

(1) Soos aangedui deur die Stadsklerk in 'n vol-
tooide vraelys.

HOOFSTUK 7

DORPE IN DIE RANDGEBIED

(vi) BOTHAVILLE

1. STIGTING EN STATUS

Die dorp is per teerpad geleë 144 myl vanaf Johannesburg oor Klerksdorp, en 44 myl vanaf Welkom oor Odendaalsrus.

Die stasie is oor Vierfontein - Klerksdorp met Johannesburg verbind. Sodra die Allanridge - Ancone-lyn voltooi is, sal dit ook oor Odendaalsrus direk met die hooflyn tussen Kroonstad - Bloemfontein, by Whites aansluiting vind.

Bothaville is in 1891 gestig en word sedert 1913 as 'n munisipaliteit beheer. Op 1 September 1925 het dit 'n landdrosdistrik geword.

In 1951 het die distrik van Bothaville bygedra tot die skepping van die Viljoenskroondistrik.

2. BEVOLKING (1)

TABEL 37

BEVOLKINGSAANWAS VAN BOTHAVILLE VANAF 1951 - 1960 (2)						
Sensus jaar.	Blank	Persen-tasie verandering	Nie-Blank	Persen-tasie verandering	Totale Bevolking	Persen-tasie verandering
1960	2,087	-	3,690	-	5,777	-
1951	1,462	42.7%	1,876	96.7%	3,338	73.0%

(1) Sien A. Reitsma en J.H. Oosthuizen, op. cit.

(2) Daar geen jaarlikse syfers verskaf kon word nie is van die Sensyssyfers vir 1951 en 1960 gebruik gemaak.

Die totale bevolking het gestyg vanaf 3,338 persone in 1951 tot 5,777 persone in 1960 of met 73.0%. Die blanke en nie-blanke bevolking het in dieselfde periode gestyg met 625 (42.7%) en 1,814 (96.6%) onderskeidelik.

n Beraming van die Stadsklerk stel die blanke, nie-blanke en totale bevolking vir 1963 op 2,000 3,500 en 5,500 persone respektiewelik. Dit verteenwoordig n klein styging van 87,190 persone en 277 persone ten opsigte van blankes, nie-blankes en totale bevolking respektiewelik. Die handhawing en groei van die bevolkingsgetalle word deur die Stadsklerk toegeskryf aan die aanwesigheid van n groot landbou-implementefabriek.

3. BEDRYFSONDERNEMINGS

Die ontleding van bedryfsondernemings, soos vervat in TABEL 38 dui aan dat die totale getal ondernemings toegeneem het vanaf 51 in 1950 tot 75 in 1963 of met 47.1%.

Die getal handels- en diensondernemings het vir dieselfde periode toegeneem met 20 vanaf 32 in 1950 tot 52 in 1963 of met 62.5%, terwyl die getal nywerheidsondernemings toegeneem het met slegs 2 of met 11.7% gedurende dieselfde periode.

Van die Handels- en Diensondernemings was daar in 1963 31 winkels, 13 kafees, en die res hoofsaaklik diensondernemings.

Die nywerheidsondernemings het bestaan uit 9 motorhawens, 7 sweiswerke, 1 meule, 1 skrynwerkersonderneming en 1 groot landbou-implementeonderneming, wat op groot skaal landbou-implemente vir verspreiding in die Republiek en die buiteland vervaardig.

/Daar

TABEL 38
BOTHAVILLE: OORDEELING VAN BEDRYFSONDERNEMINGS 1950 -- 1963¹⁾

GROEP EN SOORTE ONDERNEMINGS	J A R E													
	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963
A. <u>Handels- en Diensondernemings:</u>														
Winkels	16	19	19	20	25	25	24	26	27	27	29	31	30	31
Kafees en Varsprodukte	10	8	8	7	7	7	8	7	8	10	11	12	13	13
Slaghuisse	3	2	2	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Aptekers	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	2	2	2
Kleremakers	-	-	1	2	2	2	2	2	1	1	1	1	1	1
Droogskoonmakerye	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Bakkerie	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
TOTAAL ...	32	32	33	34	40	40	40	41	43	45	48	51	51	52
B. <u>Hotelle, Losieshuise en Drankwinkels:</u>														
Gelisenstieërde Hotelle	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2
Geregistreeerde Drankwinkels .	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
TOTAAL ...	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	4	4
C. <u>Nywerhede:</u>														
Motorhawens	9	9	10	10	9	11	13	12	12	11	11	10	11	9
Sweiswerke	5	5	5	5	5	5	5	4	4	5	5	6	7	7
Meulens	2	2	2	3	3	3	3	3	3	3	2	1	1	1
Meubels	-	-	-	-	-	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Minerale Water	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Landbou-implemente	-	-	-	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
TOTAAL ...	17	17	18	19	18	21	23	21	21	21	20	19	21	19
GROOTTOTAAL ...	51	52	54	56	61	64	66	65	67	69	71	73	76	75

1) Bron: Gegewens verskaf deur die Stadsklêrk.

Daar was, volgens inligting van die Stads-klerk 'n sterk moontlikheid dat 'n groot trekker-fabriek op die dorp mag opgerig sou word. Daar is egter intussen, volgens persberigte besluit dat die fabriek aan die Witwatersrand opgerig sal word.

Die dorp beskik oor 'n graansuier, maar 'n nuwe graansuier ter waarde van ongeveer R700,000 met 'n inhoudsvermoë van 420,000 sakke mielies word beplan.

4. EIENDOMSWAARDASIES

Volgens die inligting vervat in TABEL 39 het die waarde van totale eiendomme vanaf 1950/1 tot 1962/3 gestyg met R2,900,806 of 260.8%.

Belasbare en vrygestelde eiendomme het vir dieselfde periode gestyg met R2,189,166 en R684,950 of 244.2% en 330.1% onderskeidelik. Van die belasbare eiendomme het persele en verbeterings toegeneem met R184,490 (66.2%) en R2,004,676 (324.6%) onderskeidelik.

5. NYWERHEIDSPERSELE

Volgens die Stadsklerk beskik die Raad oor 60 morges wat as nywerheidsperselle beskikbaar gestel kan word op aanvraag. Die nywerheidsgrond word beskikbaar gestel teen 12.5 sent per 100 vk. vt. Ses persele is reeds beset.

Die belasting op nywerheidsperselle en geboue is 6.61 sent en 0.21 sent per Rand onderskeidelik.

Die finale goedkeuring van 'n beplande nywerheidsgebied word afgewag. Dit is reeds uitgelê en "gedeeltelik bedien".

Sowat 40 persele kan op kort kennisgewing beskikbaar gestel word vir "ligte sowel as swaar

/nywerhede ..

TABEL 39

BOTHAVILLE: EIENDOMSWAARDASIES 1950/1 - 1962/3 1)

Jaar Eindi- gende	BELASBARE EIENDOMME			VRYGESTELDE EIENDOMME			GROOTTOTAAL		
	Persede	Verbeteringe	Totaal	Persede	Verbeteringe	Totaal	Persede	Verbeteringe	Totaal
1950/51	278 640	617 772	896 412	53 380	188 870	242 250	332 020	806 642	1 138 662
1951/52	362 200	1 212 790	1 574 990	99 280	294 880	394 160	461 480	1 507 670	1 969 150
1952/53	362 200	1 295 990	1 658 190	99 280	294 880	394 160	461 480	1 507 670	1 969 150
1953/54	371 420	1 432 072	1 803 492	264 390	569 820	834 210	635 810	1 882 692	2 518 502
1954/55	379 510	1 495 102	1 874 612	256 300	569 820	826 120	635 810	1 952 922	2 827 078
1955/56	386 470	1 720 648	2 107 118	249 340	569 820	819 160	635 810	2 191 268	2 827 078
1956/57	387 780	2 039 014	2 426 794	269 970	569 820	839 790	657 750	2 528 834	3 186 584
1957/58	395 600	1 928 690	2 324 290	270 580	424 900	695 480	666 180	2 291 990	2 958 170
1958/59	406 600	2 001 810	2 408 410	270 580	424 900	695 480	677 180	2 381 110	3 058 290
1959/60	407 350	2 110 344	2 519 294	305 800	424 900	730 700	713 150	2 507 244	3 220 394
1960/61	411 370	2 286 604	2 697 974	301 780	424 900	726 680	713 150	2 711 504	3 424 654
1961/62	418 680	2 443 144	2 861 824	294 470	437 500	731 970	713 150	2 880 644	3 593 794
1962/63	463 130	2 622 448	3 085 578	453 540	473 660	927 200	916 670	3 096 108	4 012 778

1) Bron: Gegewens verskaf deur die Provinsiale Ouditeur.

TABEL 40
BOTHAVILLE: VERANDERING IN EIENDOMSWAARDASIES, 1950/1 - 1962/63 ¹⁾

Eiendomme	Waarde in 1962/3	Waarde in 1950/1	Verandering in waarde	Persentasie verandering
<u>BELASBARE EIENDOMME</u>				
Perselle	463 130	278 640	184 490	66.2%
Verbeteringe	2 622 448	617 772	2 004 676	324.6%
Totaal	3 085 578	896 412	2 189 166	244.2%
<u>VRYGESTELDE EIENDOMME</u>				
Perselle	453 540	53 380	400 160	749.6%
Verbeteringe	473 660	188 870	284 790	150.7%
Totaal	972 200	242 250	684 950	330.1%
<u>GESAMENTLIKE WAARDASIES</u>				
Perselle	916 670	305 330	611 340	200.2%
Verbeteringe	3 096 108	806 642	2 289 466	358.8%
Totaal	4 012 778	1 111 972	2 900 806	260.8%

1) Bron: Gewens verskaf deur die Provinsiale Ouditeur.

nywerhede".

In n later mededeling berig die Stadsklerk
dat:

" brei die plaaslike fabriek
(landbou-implemente) so geweldig uit
dat hulle al minstens drie-kwart van
die beskikbare persele opgekoop het en
die Raad in die nabye toekoms voor-
siening vir verdere erwe sal moet maak".

6. KRAG EN WATER

(a) Elektriese Krag

Die dorp word van elektriese krag voorsien
deur die Elektrisiteitsvoorsieningskommissie en dit
word aan nyweraars beskikbaar gestel teen n tarief van
R1.50 per KW plus $\frac{5}{8}$ sent per eenheid. Geen laer
tariewe word voorsien vir lae-verbruiksperiodes nie.

Die krag word voorsien teen 220/380 volt,
(wisselstroom, d.m.v. drie fases) en 50 periodes.

Spitsverbruik is 970 KW terwyl gemiddelde
verbruik 700 KW. beloop.

Volgens die Stadsklerk kan addisionele krag
van die Elektrisiteitsvoorsieningskommissie aangevra
word. Volgens hom is in die verlede "geen moeilik-
hede ondervind om groter hoeveelhede elektriese krag
van die Elektrisiteitsvoorsieningskommissie te bekom
nie".

Die inligting vervat in TABEL 41 dui op die
volgende tendense in kragverbruik gedurende die periode
1957/63:

Totale verbruik het toegeneem met 1,673,707
eenhede of 127.8%.

/Handels-

TABEL 41

BOTHAVILLE: OMVANG VAN ELEKTRISITEITSVERBRUIK, 1957 - 1963

1)

JAAR	Nywheidsverbruik		Handelsverbruik		Staats-, Provinsiale en Munisipale verbruik		Residensiële verbruik		Totale verbruik	
	eenhede	%	eenhede	%	eenhede	%	eenhede	%	eenhede	%
1957	66 747	5.1	232 984	17.8	88 097	6.7	921 492	70.4	1 309 320	100.0
1958	194 133	6.2	305 359	9.8	157 112	5.0	2 461 254	79.0	3 117 858	100.0
1959	142 200	8.6	256 981	15.5	136 531	8.2	1 120 209	67.7	1 655 921	100.0
1960	149 809	7.3	257 894	12.5	137 748	6.7	1 517 071	73.5	2 062 522	100.0
1961	346 540	7.4	1 243 155	26.6	198 548	4.3	2 881 161	61.7	4 669 404	100.0
1962	149 789	5.5	298 947	11.0	148 367	5.5	2 121 257	78.0	2 718 360	100.0
1963	171 021	5.7	304 267	10.3	156 201	5.2	2 351 538	78.8	2 983 027	100.0
Toe- name	Toename in eenhede		Toename in eenhede		Toename in eenhede		Toename in eenhede		Toename in eenhede	
	eenhede	%	eenhede	%	eenhede	%	eenhede	%	eenhede	%
	eenhede	%	eenhede	%	eenhede	%	eenhede	%	eenhede	%
1963	171 021		304 267		156 201		2 351 538		2 983 027	
1957	66 747		232 984		88 097		921 492		1 309 320	
Toe- name	104 274	156.2	71 283	30.6	68 104	77.3	1 430 046	155.2	1 673 707	127.8

1) Bron: Gegewens verskaf deur die Stadsklerk.

Handels- en nywerheidsverbruik het toegeneem met 71,283 en 104,274 eenhede of met 30.6% en 156.2% onderskeidelik.

Die ooreenstemmende verbruik vir Staats-, Provinsiale en Munisipale verbruik was 68,104 eenhede (77.3%) en 1,430,046 eenhede (155.2%) onderskeidelik.

(b) Water

Water word voorsien deur die Departement van Waterwese vanaf Balkfontein en aan nyweraars verkoop teen 40 sent per 1,000 gelling vir die eerste 3,000 gelling en dan 30 sent per 1,000 gelling.

Daar is 1 nywerheidsonderneming wat meer as 50,000 gelling per dag verbruik.

Volgens die inligting in TABEL 42 het die totale waterverbruik van die dorp vanaf 1957 tot 1963 toegeneem met 9,448,000 gelling of 22.9%. Vir dieselfde periode het die verbruik in die ander sektore as volg toegeneem:

nywerheidsverbruik met 180,000 gelling (18.0%), handelsverbruik met 191,000 gelling (6.8%), Staats-, Provinsiale en Munisipale verbruik met 2,934,000 gelling of 17.3%, en residensiële verbruik met 9,448,000 gelling of 22.9%.

7. ARBEID, OPLEIDINGSFASILITEITE
EN BEHUISING

Vir sy behoeftes aan blanke werkkragte is die dorp aangewys op die leerlinge wat die plaaslike skool verlaat.

Die dorp beskik oor twee blanke skole, t.w. 1 Hoërskool met 308 leerlinge en 1 Laerskool met 515 leerlinge.

/n Koshuis

TABEL 42

BOTHAVILLE: OMVANG VAN WATERVERBRUIK, 1957 - 1963 1)

JAAR	Nywheidsverbruik		Handelsverbruik		Staats-, Provinsiale en Munisipale Verbruik		Residensiële Verbruik		Totale Verbruik	
	gell.	%	gell.	%	gell.	%	gell.	%	gell.	%
1957	1 000 000	2.4	2 803 000	6.8	17 000 000	41.2	20 498 000	49.6	41 301 000	100.0
1958	1 101 000	2.5	2 917 000	6.5	18 090 000	40.3	22 772 000	50.7	44 880 000	100.0
1959	1 099 000	2.4	2 901 000	6.2	18 901 000	40.5	23 775 000	50.9	46 676 000	100.0
1960	1 126 000	2.3	2 978 000	6.1	19 817 000	40.4	25 079 000	51.2	49 000 000	100.0
1961	1 085 000	2.3	2 831 000	6.0	18 763 000	39.9	24 321 000	51.8	47 000 000	100.0
1962	1 130 000	2.3	2 975 000	6.1	19 801 000	40.5	25 021 000	51.1	48 927 000	100.0
1963	1 180 000	2.3	2 994 000	5.9	19 934 000	39.3	26 641 000	52.5	50 749 000	100.0
1963 1957 Toe- name	Toename in Verbruik		Toename in Verbruik		Toename in Verbruik		Toename in Verbruik		Toename in Verbruik	
	gell.	%	gell.	%	gell.	%	gell.	%	gell.	%
1963	1 180 000		2 994 000		19 934 000		26 641 000		50 749 000	
1957	1 000 000		2 803 000		17 000 000		20 498 000		41 301 000	
Toe- name	180 000	18.0	191 000	6.8	2 934 000	17.3	6 143 000	30.0	9 448 000	22.9

Bron: Gegewens deur die Stadsklerk verstrek.

n Koshuis met akkommodasie vir 189 blanke kosgangers is beskikbaar.

Blanke behuising, volgens die Stadsklerk, is "kritiek".⁽¹⁾ Geen sub-ekonomiese skema is op die oomblik aan die gang nie; slegs privaat-bouery op 'n klein skaal is aan die gang.

Die nie-blanke arbeidspotensiaal is volgens die Stadsklerk voldoende en kan tot dusver in alle arbeidsbehoeftes plaaslik voorsien word behalwe vir die invoer van klein getalle gespesialiseerde arbeid. Daar is, aldus die Stadsklerk, genoegsame reserwe met nie-blanke arbeid aanwesig vir nywerheidsuitbreiding wat mag plaasvind.

Daar is 'n Laer-primêre Bantoe-skool met 1,250 leerlinge.

Die Bantoe-bevolking van die dorp word gehuisves in 'n Bantoe-woonbuurt ongeveer $\frac{1}{2}$ myl van die dorp af. Daar is, 5,364 persone gevestig in die Bantoe-woonbuurt.

Huis- en perseelhuur vir families is R3.45 en R1.00 onderskeidelik.

Aansoek is gedoen vir die bou van 350 skemahuse onder die verhuur-verkoop-skema.

8. GRONDSTOWE

Die vernaamste landbougrondstof wat verwerk word tot meel en veevoere is mielies. Verder word beperkte hoeveelhede grondbone en sonneblomsaad verbou,

/asook

(1) Hierdie toestand hang saam met die vinnige groei en uitbreiding van die groot plaaslike landbou-implementefabriek.

asook die be-oefening van suiwelboerdery op 'n klein skaal.

Die belangrikste minerale rykdom is ekonomiese kalkneerslae wat in die distrik voorkom.

9. SPOOR- EN PADVERBINDINGS

Bothaville is geleë aan die teerpad vanaf die Goudveld oor Vierfontein en Klerksdorp na Johannesburg. Dit is geleë 151 myl van Johannesburg, 131 myl van Bloemfontein, en 49 myl en 42 myl van Kroonstad en Welkom respektiewelik.

Die stasie is geleë op die Bultfontein - Vierfontein-trajek. Op die oomblik ondervind nyweraars en handelaars op die dorp dat vir goederverkeer van en na die Suide, groot verdragings in die hand gewerk word daar hierdie verkeer langs omweë oor Vierfontein en Kroonstad na die hooflyne moet geskied. Hierbenewens is die dorp ook nie direk per spoor met die O.V.S. Goudveld verbind nie.

Sodra die Ancone-Allanridge lyn egter voltooi is, sal hierdie ongerief grootliks uitgeskakel wees, daar die voltooiing van hierdie trajek die hoofspoorlyne tussen Johannesburg en Kroonstad direk met Bothaville-stasie sal verbind. (1)

10. KULTURELE EN ONTSPANNINGSFASILITEITE

(a) Kulturele

Daar is gevestigde gemeentes van die volgende kerkgenootskappe:

Die N.G.-Kerk, die Gereformeerde Kerk, en
/die

1) R.P. 27/1964, Verslag van die Spoorweg- en Haweraad, op. cit.

die Metodiste-Kerk.

Daar is n aktiewe kultuurvereniging op die dorp. Die dorp is ook toegerus met n biblioteek wat van boeke voorsien word deur die Provinsiale biblioteekdiens.

(b) Ontspanning

Daar is voorsiening gemaak vir geriewe vir die volgende sportsoorte:

tennis, rugby, netbal, jukskei, gholf en krieket.

11. OPENBARE DIENSTE EN GEBOUE

Die dorp beskik oor n toereikende onlangs-geboude polisiestasie, stadsraadkompleks, en poskantoor.

n Hospitaal beskik oor akkommodasie vir 11 blanke en 12 nie-blanke pasiënte.

12. PLAASLIKE OORHEIDSBELEID EN ONTWIKKELINGSPROBLEME

Dit is volgens die Stadsklerk, die verklaarde beleid van die Raad om nywerheidsontwikkeling aan te moedig en om nywerhede na die dorp te trek.

Die huidige ekonomiese posisie van die dorp word hoofsaaklik onderskraag deur die aanwesigheid van n groot landbou-implemente fabriek wat nog steeds besig is om uit te brei.

Oor probleme wat ondervind word t.o.v. nywerheidsontwikkeling, laat die Stadsklerk hom as volg uit:

"Vir vinnige ontwikkeling word maar gedurig

/oponthoud

oponthoud veroorsaak deur ondersoeke van belanghebbende Departemente soos Spoorweë, Paaie en Bantoe-administrasie. Hoewel nulle bereidwillige hulp waardeer word, (asook) besef word dat sekere aspekte in oënskou geneem moet word, kan myns insiens sake vinniger afgehandel word om vertraging te probeer uit die weg ruim en tot 'n minimum te beperk".

Aangaande die beskikbaarheid van nie-blanke ongeskoolde arbeid, is die Stadsklerk van mening dat -

"Aangesien nog nie te veel nywerhede bestaan nie, strem arbeid nog nie nywerheidsvestiging nie. Bedenkinge word gehou oor die beleid van grensnywerhede en die hervestiging van nie-blankes".

Die bou van 'n oorbrug, wat op aandrang van die Suid-Afrikaanse Spoorweë nodig geword het, "nadat die nywerheidsgebied ontstaan het", verdraag die afhandeling van die beplanning van die nywerheidsgebied.

Verwysende na onderhandelinge met die Provinsiale Administrasie in verband met die verkryging van toegangspaaie na die dorp vanuit die hoofweë, maak die Stadsklerk melding van "moeilikhede wat maar gedurig opduik" en verdragings wat so in die hand gewerk word, en dat "na uitgerekte besprekings en menige onderhoude darem 'n kompromie bereik word ten koste natuurlik van die Stadsraad". (1)

(1) Volgens gegewens vervat in 'n voltooide vraelys van die Stadsklerk ontvang.

HOOFSTUK 8

DORPE IN DIE RANDGEBIED

(vii) THEUNISSEN

1. STIGTING EN STATUS

Die dorp is per teerpad geleë 60 myl vanaf Bloemfontein oor Brandfort en 204 myl vanaf Johannesburg oor Welkom en Kroonstad.

Theunissen-stasie is geleë tussen Brandfort en Kroonstad op die hooflyn tussen Bloemfontein en Johannesburg.

Die dorp is in 1907 gestig, en is saam met die omliggende gebied in 1954 tot landdrosdistrik verklaar.

Sedert 1912 word die dorp beheer deur 'n munisipale raad.

2. BEVOLKING

Die totale bevolking het met 1,199 persone of 27.0% toegeneem vanaf 1951 tot 1960. Die blanke en nie-blanke aanwas vir dieselfde periode was 48 (3.5%) en 1,151 (37.5%) onderskeidelik.

Die bevolkingsaanwas sedert 1950 word deur die Stadsklerk toegeskryf aan die nabyheid van die Goudmynaktiwiteite in die naburige goudveld, asook, veral vanaf 1956, die boubedrywigheide in die nabyheid t.o.v. die konstruksie van besproeiingskanale van die Erfenis- en Allemanskraal-skemas. Van die werknemers van die naby-geleë Star diamantmyn is ook woonagtig op die dorp.

/3. BE-DRYFS-SONDERNEMINGS

TABEL 43
THEUNISSEN: BEVOLKINGSAANWAS, 1951 - 1960 1)

SENSUSJAAR	Blank	Persentasie verandering (+) en (-)	Nie-blank	Persentasie verandering	Totale Bevolking	Persentasie verandering
1960	1 424	-	4 222	-	5 646	-
1951	1 376	+ 3.5%	3 071	+ 37.5%	4 447	27.0%

1) Daar geen jaarlikse syfers beskikbaar was nie, is van die 1951/60
 Sensussyfers gebruik gemaak.

3. BEDRYFSONDERNEMINGS

Volgens die inligting vervat in TABEL 44 het die totale aantal gevestigde sake-ondernemings in die dorp toegeneem vanaf 39 in 1952 tot 45 in 1963.

Dié toename was baie stadig en het bestaan uit 'n netto toevoeging van 1 handelonderneming en 5 nywerheidsondernemings. Die handels- en diensondernemings het met 'n netto toename van slegs 1 vir dieselfde periode feitlik konstant gebly.

Die nywerheidsondernemings het in 1963 bestaan uit 7 motorhawens, 1 skrynwerkersonderneming, 3 ligte ingenieurswerke, 'n drukkery en 1 meule.

'n Groot graansuier met 'n kapasiteit van 350,000 sak is op die huidige oomblik onder konstruksie vir die Sentraal-Westelike Koöperasie.

4. EIENDOMSWAARDASIES

Die totale waarde van alle eiendomme het toegeneem met R985,027 of 77.6% vanaf 1951/2 tot 1962/3.

Die waarde van belasbare en vrygestelde eiendomme het vir dieselfde periode toegeneem met R677,770 (58.7%) en R307,257 (212.1%) onderskeidelik.

Van die belasbare eiendomme was persele en verbeteringe verantwoordelik vir 'n toename van R21,766 (9.3%) en R656,004 (71.2%) onderskeidelik.

5. NYWERHEIDSPERSELE

Die huidige nywerheidsondernemings na verwys in paragraaf 3 hierbo is almal in die dorp geleë. Geen afgebakende of beplande nywerheidsgebied is aanwesig nie.

/Die

TABEL 44

THEUNISSEN: ONTLEDING VAN BEDRIJFSONDERNEMINGS, 1952 - 1963

1)

GROEP EN SOORT ONDERNEMING	J A R E											
	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963
A. Handels- en Diensondernemings.												
Winkels	16	14	14	14	14	14	14	14	12	12	12	12
Kafees	5	5	5	7	7	7	7	7	6	6	6	6
Varsprodukte	-	-	-	-	-	-	-	1	1	2	2	3
Slaghuisse	2	3	3	3	3	3	2	2	2	2	2	1
Aptekers	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Kleremakers	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Droogskoonmakers	-	-	-	-	-	1	1	1	1	1	1	1
Bakkerye	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Haarkappers	2	2	2	2	2	2	2	2	4	4	4	4
T o t a a l	29	28	28	30	30	31	30	31	30	31	31	30
B. Hotelle, Losieshuise en Drankwinkels.												
Gelisensieërde Hotelle	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
T o t a a l	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
C. Nywerhede												
Motorhawens	7	5	5	6	6	6	6	7	7	7	7	7
Houtwerke	-	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Drukwerke	-	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Metaalprodukte	-	-	-	-	3	3	3	3	3	3	3	3
Meulens	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
T o t a a l	8	8	8	9	12	12	12	12	13	13	13	13
GROOTTOTAAL	39	38	38	41	44	45	44	46	45	46	46	45

TABEL 45
THEUNISSEN: EIENDOMSWAARDASIES, 1951/2 - 1962/63 1)

Jaar Eindigende	BELASBARE EIENDOMME			VRYGESTELDE EIENDOMME			GROOTTOTAAL		
	Persele	Verbeteringe	Totaal	Persele	Verbeteringe	Totaal	Persele	Verbeteringe	Totaal
1951/52	233 024	920 380	1 153 404	66 000	48 900	114 900	299 024	299 024	1 268 304
1952/53	234 074	964 060	1 198 134	66 000	48 900	114 900	300 074	1 012 960	1 313 034
1953/54	242 680	1 123 050	1 366 730	51 030	132 800	183 830	293 710	1 256 850	1 550 560
1954/55	245 504	1 222 800	1 468 250	48 260	132 800	181 060	293 710	1 355 600	1 649 310
1955/56	245 940	1 330 830	1 576 770	47 770	132 800	180 570	293 710	1 463 630	1 757 340
1956/57	249 440	1 390 260	1 639 700	47 270	132 800	180 070	296 710	1 523 060	1 819 770
1957/58	249 700	1 403 340	1 653 040	47 010	132 800	179 810	436 065	1 536 140	1 972 205
1958/59	247 280	1 413 646	1 660 926	68 300	239 522	307 822	315 580	1 653 168	1 968 748
1959/60	250 090	1 434 042	1 684 132	65 490	250 022	315 512	315 580	1 684 064	1 999 644
1960/61	250 190	1 509 102	1 759 292	65 390	257 002	322 392	315 580	1 766 104	2 081 684
1961/62	250 390	1 540 046	1 790 436	65 190	356 967	422 157	315 580	1 897 013	2 212 593
1962/63	254 790	1 576 384	1 831 174	65 190	356 967	422 157	319 980	1 933 351	2 253 331

1) Bron: Gegewens verskaf deur die Provinsiale Ouditeur.

TABEL 46

THEUNISSEN: VERANDERING IN EIENDOMSWAARDASIES VANAF 1951/52 - 1962/63 1)

Eiendomme	Waarde in 1962/3	Waarde in 1951/2	Verandering in Waarde (+) en (-)	Persentasie Veranderinge (+) en (-)
<u>Belasbare Eiendomme</u>				
Persede	254 790	233 024	21 766	+ 9.3%
Verbeteringe	1 576 384	920 380	656 004	+ 71.2%
Totaal	1 831 174	1 153 404	677 770	+ 58.7%
<u>Vrygestelde Eiendomme</u>				
Persede	65 190	66 000	- 810	- 1.2%
Verbeteringe	356 967	48 900	308 067	+629.0%
Totaal	422 157	144 900	307 257	+212.1%
<u>Gesamentlike Waardasies</u>				
Persede	319 980	299 024	20 956	+ 7.0%
Verbeteringe	1 933 351	969 280	964 071	+ 99.4%
Totaal	2 253 331	1 268 304	985 027	+ 77.6%

1) Bron: Gegewens verskaf deur die Provinsiale Ouditeur.

Die Raad is op die huidige oomblik besig om grond aan te koop vir beskikbaarstelling as nywerheidspersele. (1)

Geen spesifieke grond- of eiendomsbelasting vir nywerhede is dus van toepassing nie. Grond en verbeterings word gevolglik belas teen n koers van 5 sent en 1 sent per Rand onderskeidelik.

6. KRAG EN WATER

(a) Elektriese Krag

Elektriese krag word deur die Elektrisiteitsvoorsieningskommissie voorsien teen 220/380 Volt (50 periodes) wisselstroom.

Die spits- en gemiddelde kragverbruik vir die dorp is onderskeidelik 475 KW en 343 KW.

Elektriese krag word op die oomblik beskikbaar gestel teen 0.625 sent per eenheid. Geen spesiale tarief is van toepassing gedurende lae-verbruiksperiodes nie.

Die verloop van verbruik van elektriese krag vir die belangrikste sektore in die dorp vir die periode 1957 tot 1963 blyk uit die gegewens in TABEL 47

Totale kragverbruik het toegeneem met 1,608,525 eenhede of 177.1%. Handels- en nywerheidsverbruik het toegeneem met 123,409 eenhede en 118,255 eenhede of 88.4% en 18.0% onderskeidelik.

Hierteenoor het verbruik in die openbare en

/huishoudelike

(1) Sien ook paragraaf 12 insake owerheidsbeleid en die besluit van die Departement van Bantoe-Administrasie insoverre dit hierdie aangeleentheid raak.

TABEL 47

THEUNISSEN: OMVANG VAN ELEKTRISITEITSVERBRUIK, 1957 - 1963 ¹⁾

JAAR	Nywheidsverbruik		Handelsverbruik		Staats-, Provinsiale en Munisipale Verbruik		Residensiële Verbruik		Totale Verbruik	
	eenhede	%	eenhede	%	eenhede	%	eenhede	%	eenhede	%
1957	8 016	2)	139 591	15.4	501 772	55.2	259 096	28.5	908 475	100.0
1958	655 745	43.9	146 946	9.8	501 118	33.6	188 789	12.7	1 492 598	100.0
1959	594 333	39.1	157 830	10.4	562 405	37.0	204 299	13.5	1 518 867	100.0
1960	635 649	37.2	188 615	11.1	515 220	30.2	367 169	21.5	1 706 654	100.0
1961	726 102	33.3	278 294	12.8	606 483	27.8	567 413	26.1	2 178 292	100.0
1962	861 000	35.6	269 000	11.0	654 000	27.1	635 000	26.3	2 419 000	100.0
1963	774 000	30.8	263 000	10.4	747 000	29.7	733 000	29.1	2 517 000	100.0
1963 ²⁾ 1957	Toename in Verbruik		Toename in Verbruik		Toename in Verbruik		Toename in Verbruik		Toename in Verbruik	
	774 000		263 000		747 000		733 000		2 517 000	
Toe- name	655 745		139 591		501 772		259 096		908 475	
	118 255	18.0	123 591	88.4	245 228	48.9	473 904	182.9	1 608 525	177.1

1) Bron: Gewens verskaf deur die Stadsklerk.

2) Bereken soos vanaf 1958 tot 1963 daar geen afdoende verklaring gevind kon word vir die abnormale lae verbruik van 8,016 eenhede vir 1957 nie.

huishoudelike sektore toegeneem met 245,228 en 473,904 eenhede of met 48.9% en 182.9% onderskeidelik.

(b) Water

Die dorp word van water voorsien vanuit 'n opvangdam in die Vetrivier. Die dam het 'n totale opvangkapasiteit van 70,000,000 gelling, terwyl die pomp- en suiweringsapparaat 'n kapasiteit van 408,000 gellings per dag het.

Water word aan nywerhede en sake-ondernemings voorsien teen die huishoudelike tarief van 42 sent per 1,000 gelling.

Die huidige reserwe gesuiwerde water word deur die Stadsklerk op ongeveer 200,000 gellings per dag gestel, terwyl die ongesuiwerde reserwe aangedui word as "onbeperk".

Die gegewens vervat in TABEL 48 gee 'n aanduiding van die verloop van waterverbruik vir die dorp vir die jare 1957 tot 1963.

Totale waterverbruik het toegeneem met 43,480,000 gelling of 123.3%. Handels- en nywerheidsverbruik het toegeneem met 550,000 en 81,000 gelling of 639.5% en 142.1% onderskeidelik vir dieselfde periode.

Verbruik t.o.v. die publieke en residensiële sektore het toegeneem met 5,446,000 en 37,403,000 gelling of 294.4% en 112.5% onderskeidelik.

7. ARBEID, OPLEIDINGSFASILITEITE
EN BEHUISING

Die blanke bevolking en die leerlinge wat die skool verlaat voorsien in die beperkte aanvraag na

/arbeid.....

TABEL 48

THEJNISSEN: OMVANG VAN WATERVERBRUIK, 1957 - 1962

1)

JAAR	Nyerheidsverbruik		Handelsverbruik		Staats-, Provinsiale en Munisipale Verbruik		Residensiële Verbruik		Totale Verbruik	
	gell.	%	gell.	%	gell.	%	gell.	%	gell.	%
1957	57 000	0.2	86 000	0.3	1 850 000	5.2	33 248 000	94.3	35 241 000	100.0
1958	63 000	0.2	97 000	0.3	2 100 000	5.7	34 100 000	93.8	36 360 000	100.0
1959	80 000	0.2	122 000	0.3	2 850 000	7.1	37 032 000	92.4	40 084 000	100.0
1960	74 000	0.2	143 000	0.3	3 268 000	6.7	45 631 000	92.8	49 116 000	100.0
1961	96 000	0.1	379 000	0.6	4 260 000	6.2	64 027 000	93.1	68 762 000	100.0
1962	114 000	0.2	486 000	0.7	5 796 000	7.9	66 651 000	91.2	73 047 000	100.0
1963	138 000	0.2	636 000	0.8	7 296 000	9.3	70 651 000	89.7	78 721 000	100.0
Toename in Verbruik			Toename in Verbruik		Toename in Verbruik		Toename in Verbruik		Toename in Verbruik	
1963	138 000		636 000		7 296 000		70 651 000		78 721 000	
1957	57 000		86 000		1 850 000		33 248 000		35 241 000	
Toe- name	81 000	142.1	550 000	639.5	5 446 000	294.4	37 403 000	112.5	43 480 000	123.3

1) Bron: Gegewens verskaf deur die Stadsklerk.

arbeid op die dorp.

Daar is 1 gemengde Hoër- en Laerskool met 224 en 371 leerlinge onderskeidelik. n Nuwe Hoërskool, wat hopelik vroeg in 1965 voltooi sal wees, word aangebou teen n koste van R160,000. (1)

Twee koshuise maak voorsiening vir 93 en 98 blanke seuns en dogters onderskeidelik.

Die behuisingsposisie is bevredigend. Geen skemas word op die oomblik uitvoering aan gegee nie en huise word privaat aangebou soos benodig. Huishuur is gemiddeld R25.40 per maand.

Volgens die Stadsklerk beskik die dorp "oor heelwat surplus Bantoe-arbeid wat oorgeplaas is na elders, maar wat teruggeroep kan word ingeval nywerheidsontwikkeling plaasvind".

Daar is n Laer Primêre en n Hoër Primêre Bantoeskool met 699 en 355 leerlinge elk.

Die Bantoebevolking van ongeveer 4,800 persone is gehuisves in die Bantoe-woonbuurt digby die dorp, waar persele gehuur kan word teen 75 sent per perseel (diens ingesluit).

Die behuisingsposisie is onbevredigend en uitbreiding word beplan. n Stuk grond van 70 morg groot word nou aangekoop vir uitbreiding ten Suide van die bestaande lokasie.

/8. GRONDSTOWWE

-
- (1) Hierdie uitbreiding vind o.a. plaas na aanleiding van dringende navraag van die Departement van Waterwese vir Skoolgeriewe op die dorp vir die kinders van die nabygeleë Erfenis- en Allemanskraalnedersettings.

8. GRONDSTOWWE

Die enigste grondstowwe aanwesig vir bewerking is landbouprodukte soos mielies, koring en grondbone.

Die enigste vorm van verwerking vind plaas by die graanmeule waar meel en ander neweprodukte produseer word.

Diamante word ontgin by Star-diamantmyn, ongeveer 16 myl ten Suide van Theunissen.

9. PAD- EN SPOORVERBINDINGS

Theunissen is geleë op die teerpad tussen Bloemfontein en die Goudveld.

Dit is geleë 60 myl van Bloemfontein oor Brandfort, en 75 myl van Kroonstad oor Welkom.

Theunissen is geleë op die hoofspoorlyn tussen Bloemfontein en Johannesburg.

10. KULTURELE EN ONTSPANNINGSFASILITEITE

(a) Kulturele

Daar is gevestigde gemeentes van die Ned. Gereformeerde, Gereformeerde en Metodiste Kerkgenootskappe op die dorp.

Daar is n aktiewe tak van die "Helpmekaar Afrikaanse Kultuurvereniging".

Die dorp beskik verder oor n besonder goed-
/toegeruste.....

toegeruste en moderne biblioteek met ongeveer 8,000 boekdele. Die oprigtingskoste van die gebou het twee jaar gelede meer as R9,000 beloop.

(b) Ontspanningsfasiliteite

Die dorp beskik oor geriewe vir voetbal, gholf, rolbal, hengel, asook 'n moderne swembad, wat na voltooiing R22,000 gekos het.

11. OPENBARE DIENSTE EN GEBOUE

Die dorp beskik o.a. oor 'n onlangsgeboude polisiestasie en poskantoor. Toevoegings is onlangs tot die landdroskantore gemaak.

Daar is geen brandweer- of hospitaalfasiliteite nie.

12. PLAASLIKE OORHEIDSBELEID
EN ONTVIKKELINGSPROBLEME

Gestimuleer deur die aktiwiteite van die nabygeleë Star-diamantmyn in die Suide, die Vrystaatse Goudvelde in die Noorde en die Erfenis- en Allemanskraalnedersettings na die Ooste, is die Raad positief ingestel vir nywerheidsontwikkeling en, volgens die Stadsklerk,

"sal die Raad dit sover moontlik aanmoedig".

Die Stadsklerk berig egter van een nywerheid, vir die vervaardiging van pype vir besproeiingsdoeleindes, wat weggewys moes word nadat die Raad vir geriewe en dienste aansoek gedoen het, omdat

"Bantoe-administrasie ons duidelik laat verstaan het dat hulle geen naturelle

/vir

vir so 'n onderneming sal toelaat om
hierheen te kom nie". (1)

Die Stadsklerk berig ook, in hierdie ver-
band, dat dit

"lees tydens teen die beleid van Bantoe-
Administrasie was om natuurlike van
elders te trek vir nywerhede". (2)

-
- (1) Volgens inligting verskaf in 'n voltooië vraelys.
- (2) Nadat hierdie aangeleentheid sonder om die identiteit van die dorp te verklop, in 'n onderhoud aan die Hoof Bantoesakekommissaris van die O.V.S. voorgelê is vir verduideliking, is ontken dat die Kommissaris of amptenare in sy Kantoor so sou optree as bewys gelewer kon word dat (a) die arbeid werklik nodig was, en (b) dat die nodige behuising voorsien kon word.

HOOFSTUK 9

DORPE IN DIE RANDGEBIED

(viii) HOOPSTAD

1. STIGTING EN STATUS

Die dorp is geleë 143 myl vanaf Bloemfontein oor Bultfontein (36 myl gruispad tussen Brandfort en Bultfontein), 231 myl vanaf Johannesburg oor Wesselsbron - Odendaalsrus - Klerksdorp en 67 myl vanaf Kroonstad oor Wesselsbron - Odendaalsrus.

Die dorp beskik oor geen spoorverbinding nie, maar word bedien deur die padmotordiens van die S.A. Spoorweë.

Die dorp is in 1875 gestig en die landdrosdistrik bestaan ook sedert hierdie datum.

Die beheer van die dorp word sedert 1905 deur 'n munisipaleraad behartig.

Uit die oorspronklike distrik van Hoopstad is reeds drie ander landdrosdistrikte gestig, nl. Bultfontein in 1949, Wesselsbron in 1954 en Odendaalsrus in 1906.

2. BEVOLKING

Volgens sensussyfers het die totale bevolking vanaf 1951 tot 1960 toegeneem vanaf 1,720 persone tot 2,391 persone of 39.0%. Die blanke en nie-blanke bevolking het gedurende dieselfde periode toegeneem met 235 (41.2%) en 436 (37.9%) onderskeidelik.

Vanaf 1960 tot einde 1963 het die totale bevolking, volgens 'n beraming deur die Stadsklerk, met
/206 persone

206 persone afgeneem van 2,391 tot 2,185 persone of 8.6%.

Die baie stadige styging vanaf 1951 is toe te skryf aan stadige normale groei en persone, hoofsaaklik afgetrede boere, wat van die plase na die dorp verhuis.

3. BEDRYFSONDERNEMINGS

Die gegewens in TABEL 49 dui op die opmerkbare afwesigheid van gevestigde nywerheidsondernemings.

Die enigste nywerheidsondernemings is motorherstelwinkels en meulens, waarvan daar 8 en 2 in 1963 onderskeidelik was.

Uit 'n totaal van 22 handels- en diensondernemings in 1963, was daar 13 winkels, 3 kafees, 2 slaghuise, 1 apteek, 2 haarkappersalonne en 1 begrafnisonderneming.

Daar is 1 gelisensieërde hotel op die dorp.

Die totale getal sake-ondernemings op die dorp het toegeneem van 23 in 1950 tot 33 in 1963. Hiervan was 23 nie-nywerheidsondernemings.

4. EIENDOMSWAARDASIES

Volgens die gegewens in TABEL 50 het die totale waarde van eiendomme vanaf 1953/4 tot 1962/3 gestyg van R565,870 tot 1,344,910 of met 137.6%. Hiervan was persele verantwoordelik vir 171.5% en verbeteringe vir 131.1%.

Belasbare en vrygestelde eiendomme het gestyg vanaf R538,990 en R137,650 of met 107.0% en 83.4% onderskeidelik.

/5. NYWERHEIDSPERSELE

TABEL 49

HOOPSTAD: ONTLEIDING VAN BEDRIJFSONDERNEMINGS, 1950 - 1963 1)

GROEPE EN SOORTE ONDERNEMINGS	J A R E													
	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963
A. Handels- en Diensondernemings:														
Winkels	10	10	10	11	11	11	13	13	12	12	12	12	13	13
Kafees	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	3
Slaghuis	1	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Aptekers	-	-	-	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Haarkappers	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Begrafnisondernemers	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
TOTAAL ...	16	16	17	19	19	19	21	21	20	20	20	20	21	22
B. Hotelle, Losieshuise en Drankwinkels:														
Gelisensieërde Hotelle	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
TOTAAL ...	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
C. Nywerhede:														
Motorhawens	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	5	5	7	8
Meulens	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
TOTAAL ...	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	7	7	9	10
GROOTTOTAAL ...	23	23	24	26	26	26	28	28	27	27	28	28	31	33

1) Bron: Gegewens verskaf deur die Stadsklerk.

TABEL 50
HOOPSTAD: EIENDOMSWAARDASIES, 1953/54 - 1962/63 1)

Jaar eindi- gende	BELASBARE EIENDOMME			VRYGESTELDE EIENDOMME			GROOTTOTAAL		
	Persele	Verbeteringe	Totaal	Persele	Verbeteringe	Totaal	Persele	Verbeteringe	Totaal
1953/54	64 260	439 030	503 290	26 070	138 910	164 980	90 330	475 540	565 870
1954/55	64 260	477 020	541 150	26 070	138 910	164 980	90 330	492 180	582 510
1955/56	64 260	507 346	571 606	26 070	140 210	166 280	90 330	527 930	618 260
1956/57	64 260	556 636	620 896	26 070	140 210	166 280	90 330	565 956	656 286
1957/58	160 590	700 280	862 470	60 370	169 700	230 070	220 960	813 980	1 034 940
1958/59	160 290	791 502	951 792	60 670	172 400	233 070	220 960	910 302	1 131 262
1959/60	160 290	815 612	975 902	64 970	172 400	237 370	225 260	939 512	1 164 772
1960/61	160 290	842 562	1 002 852	64 970	182 400	247 370	225 260	1 024 962	1 250 222
1961/62	160 290	819 812	980 102	64 970	182 400	247 370	225 260	1 002 212	1 257 472
1962/63	184 850	857 430	1 042 280	60 650	241 980	302 630	245 500	1 099 410	1 344 910

1) Bron: Gegewens verskaf deur die Provinsiale Ouditeur.

TABEL 51

HOOPSTAD: VERANDERING IN EIENDOMSWAARDASIES, 1953/54 - 1962/63

1)

EIENDOMME	Waarde in 1962/3	Waarde in 1953/4	Verandering in waarde	Persentasie Verandering
<u>BELASBARE EIENDOMME</u>				
Persle	184 850	64 260	120 590	187.6%
Verbeteringe	857 430	439 030	418 400	95.3%
T o t a a l	1 042 280	503 290	538 990	107.0%
<u>VRYGESTELDE EIENDOMME</u>				
Persle	60 650	26 070	34 580	132.6%
Verbeteringe	241 980	138 910	103 070	74.2
T o t a a l	302 630	164 980	137 650	83.4%
<u>GESAMENTLIKE WAARDASIES.</u>				
Persle	245 500	90 330	155 170	171.5%
Verbeteringe	1 099 410	475 540	623 870	131.1%
T o t a a l	1 344 910	565 870	779 040	137.6%

1) Bron: Gegewens verskaf deur die Provinsiale Ouditeur.

5. NYWERHEIDSPERSELE

Die dorp beskik nog nie oor 'n uitgelegde en bediende nywerheidsarea nie, maar die Stadsraad is, aldus die Stadsklerk, bereidwillig en angstig "om enige nywerheid hier gevestig te kry". (1)

Die enigste belasting wat gehef word, is 1 sent per Rand op grond en 1 sent op geboue in die dorp.

Geen watertarief is dus vir nywerheidsdoel-eindes van toepassing nie.

6. KRAG EN WATER(a) Elektriese Krag

Elektriese krag word op die oomblik voorsien deur 'n eie kragstasie op die dorp. Aansluiting met die netwerk van die Elektrisiteitsvoorsieningskommissie sal na verwagting binne 'n jaar voltooi wees.

Spitsverbruik en gemiddelde verbruik is ongeveer 100 KW. en 80 KW. onderskeidelik.

Volgens die gegewens vervat in TABEL 52 het die totale elektrisiteitsverbruik vanaf 1957 tot 1963 toegeneem met 146,731 eenhede of 82.8%.

Handel- en nywerheidsverbruik en residensiële verbruik het gedurende dieselfde periode toegeneem met 11,661 en 98,570 eenhede of 17.1% en 124.0% onderskeidelik. Staats-, Provinsiale en Munisipale verbruik het toegeneem met 36,500 eenhede of 123.7%.

/(b) Water

(1) Volgens 'n voltooide vraelys van die Stadsklerk ontvang.

TABEL 52

HOOPSTAD: OMVANG VAN ELEKTRISITEITSVERBRUIK, 1957 - 1963 ¹⁾

JAAR	Handels- en Nywerheidsverbruik		Staats- Provinsiale en Munisipale Verbruik		Residensiële Verbruik		Totale Verbruik	
	eenhede	%	eenhede	%	eenhede	%	eenhede	%
1957	68 339	38.6	29 500	16.6	79 430	44.8	177 269	100.0
58	44 912	22.3	46 877	23.4	109 205	54.3	200 994	100.0
59	60 917	27.7	48 040	21.8	110 942	50.5	219 899	100.0
1960	65 000	26.5	57 000	23.3	123 000	50.2	245 000	100.0
61	71 000	25.8	67 000	24.4	137 000	49.8	275 000	100.0
62	77 042	23.7	77 042	23.8	170 481	52.5	324 565	100.0
1963 ²⁾	80 000	24.6	66 000	20.5	178 000	54.9	324 000	100.0
1963 1957 Toename	Toename in Verbruik		Toename in Verbruik		Toename in Verbruik		Toename in Verbruik	
	eenhede	%	eenhede	%	eenhede	%	eenhede	%
	80 000		66 000		178 000		324 000	
	68 339		29 500		79 430		177 269	
	11 661	17.1	36 500	123.7	98 570	124.0	146 731	82.8

1) Bron: Gegewens deur die Stadsklerk verskaf.

2) Syfers vir 1963 is volgens die neiging van die vorige jare se syfers by benadering projekteer. Gedurende 1963 was daar 'n daling in totale verbruik vanweë die feit dat die opwekkingsseenheid vir meer as ses maande gedeeltelik defek was.

(b) Water

Die dorp word van water voorsien uit die Vetrivier d.m.v. n waterskema wat in 1961 voltooi is.

Die watertarief is 35 sent per 1,000 gelling.

Met geen noemenswaardige nywerheidsontwikkeling aanwesig nie, het die waterverbruik van die dorp soos blyk uit die gegewens in TABEL 53 tred gehou met die normale ontwikkeling van die dorp.

Waterverbruik het vanaf 1958 en 1963 as volg toegeneem; handel en nywerheidsverbruik met 1,064,542 gelling (164.8%), Staats-, Provinsiaal en Munisipale verbruik met 645,522 gelling (36.8%), residensiële verbruik met 17,830,760 gelling (188.3%) en totale verbruik met 19,539,824 (164.6%).

Die reserwe gesuiwerde water volgens die Stadsklerk is 330,000 gelling per dag. Ongesuiwerde water kan uit die Vetrivier, wat standhandend is, voorsien word.

7. ARBEID, OPLEIDINGSFASILITEITE
EN BEHUISING

Die behoefte van blanke arbeid word hoofsaaklik bevredig deur leerlinge wat die skool verlaat.

In die afwesigheid van enige noemenswaardige nywerheidsontwikkeling is daar egter geen besondere vraag na blanke of nie-blanke arbeid nie.

Die opleidingsfasiliteite vir blankes bestaan uit 1 Hoërskool met 84 leerlinge, 1 Laerskool met 235 leerlinge.

n Seunskoshuis en n Meisieskoshuis bied akkommodasie aan vir 76 en 78 kosgangers onderskeidelik.

/Vanweë

TABEL 53

HOOPSTAD: OMVANG VAN WATERVERBRUIK, 1958 - 1963 1)

JAAR	Handelsverbruik en Nywerheidsverbruik		Staats-, Provinsiale en Munisipale Verbruik		Residensiële Verbruik		Totale Verbruik	
	gelling	%	gelling	%	gelling	%	gelling	%
1958	645 858	5.6	1 755 078	14.7	9 469 240	79.7	11 870 176	100.0
1959	1 013 260	8.2	1 992 050	15.9	9 490 127	75.9	12 495 437	100.0
1960	1 200 000	6.5	2 100 000	11.6	15 000 000	81.9	18 300 000	100.0
1961	1 350 000	5.6	2 200 000	8.9	21 000 000	85.5	24 550 000	100.0
1962	1 589 843	5.6	2 332 363	8.2	24 253 459	86.2	28 175 665	100.0
1963	1 710 400	5.4	2 400 600	7.7	27 300 000	86.9	31 411 000	100.0
	Toename in verbruik		Toename in verbruik		Toename in Verbruik		Toename in verbruik	
1963	1 710 400		2 400 600		27 300 000		31 411 000	
1958	645 858		1 755 078		9 469 240		11 870 176	
Toe- name	1 064 542	164.8	645 522	36.8	17 830 760	188.3	19 539 824	164.6

1) Bron: Gegewens verskaf deur die Stadsklerk.

Vanweë die baie stadige ontwikkeling is daar, volgens die Stadsklerk, geen besondere behoefte aan addisionele blanke behuisingsgeriewe nie. Om in die normale vraag na behuising te voorsien, is tenders gevra vir die bou van 10 munisipale huise vir blankes. n Begin met die bouwerk sal eersdaags gemaak word.

Die Bantoe-bevolking op die dorp en in die distrik voorsien genoegsaam in enige arbeidsbehoefte van die plaaslike gemeenskap.

Die opleidingsfasiliteite vir nie-blankes bestaan uit 1 Laer-primêre skool en 1 Hoër-primêre skool met 309 en 150 leerlinge onderskeidelik.

Die 1,466 Bantoes en 66 Klerulinge word gehuisves in n lokasie geleë ongeveer $\frac{1}{2}$ myl van die dorp af.

n Standplaashuur van 65 sent (40 sent perseelhuur en 25 sent sanitasiefooi) word per maand gehief. Huise word deur die huurders self opgerig.

n Omvattende nie-blanke behuisingsskema sal gedurende 1965 aandag geniet.

8. GRONDSTOWWE

Met die uitsondering van mielies, wat in stygende hoeveelhede in die distrik produseer word, is daar geen ander besondere grondstof wat op grootskaal vir verwerking kan aangewend word nie. Mielies word plaaslik tot meel en verwante produkte verwerk.

9. SPOOR EN PADVERBINDINGS

Die dorp het geen eie stasie nie en word bedien van n S.A.S. & H.-padmotordiens vanaf Bloemhofstasie, 21 myl vanaf Hoopstad, op die hoofspoorlyn

/tussen

tussen Johannesburg en Kaapstad oor Klerksdorp.

10. KULTURELE EN ONTSPANNINGSFASILITEITE

(a) Kultureel :

Die N.G. Kerk is die enigste gevestigde gemeente op die dorp.

Die dorp beskik oor n biblioteek, wat voorsien word van boeke deur die Provinsiale Biblioteekdiens.

(b) Ontspanningsgeriewe :

Die dorp beskik oor n gholfbaan, n voetbalveld, n netbalveld, n atletiekbaan, tennisbane en n pluimbalbaan.

11. OPENBARE DIENSTE EN GEBOUE

Die dorp beskik oor die volgende openbare dienste en geboue:

(a) Poskantoor :

n Nuwe moderne Poskantoorgebou ter waarde van R45,000 en is in Mei 1964 in gebruik geneem.

(b) Polisiestasie :

n Nuwe polisiestasie en woonkwartiere is in aanbou en sal hopelik in diens geneem word voor die einde van 1964.

/(c) Hospitaalgeriewe :

(c) Hospitaalgeriewe

Die hospitaalgeriewe bestaan uit 'n hospitaal met 'n afdeling vir blankes en nie-blankes met 27 en 30 beddens onderskeidelik.

12. PLAASLIKE OORHEIDSBELEID
EN ONTWIKKELINGSPROBLEME

Die belangrikste ekonomiese bedrywighede in die gebied is die boer met opregte Afrikanerbeeste, waarvoor die distrik goed bekend is veral gedurende die later jare, het die distrik begin ontplooi as 'n belangrike mielie-produiserende area.

Noemenswaardige nywerheidsontwikkeling is m.b.t. die Stadsraad se beleid t.o.v. nywerheidsontwikkeling, dui die Stadsklerk aan dat:

"my Raad is bereid om enige nywerheid hier gevestig te kry".

Die groot struikelblok is volgens laasgenoemde die afwesigheid van 'n direkte spoorverbinding, en die feit dat die Padmotordiens, wat verbinding met Bloemfontein verleen, ondoeltreffend en relatief duur is.

Vertoë vir die vestiging van nywerhede is reeds in die verlede tot owerhede en sakebelange gerig, o.a. vir 'n melkpoeierfabriek. Laasgenoemde het misluk omdat die betrokke partye, weens die afwesigheid van spoorverbinding, nie geïnteresseerd was nie.

Volgens die Stadsklerk is vertoë reeds gelewer tot die Departement van Vervoer vir die bou van 'n spoorlyn vanaf Bloemhof oor Hoopstad na Odendaalsrus, dog sonder sukses. (1)

(1) Die uiteindelijke gevolg van hierdie vertoë, wat saam met vertoë van ander belangegroepes om 'n spoorlyn van Bothaville oor Wessels'ron na Bultfontein gedien het, was dat op laasgenoemde lyn deur die Minister besluit was.

HOOFSTUK 10

DORPE IN DIE RANDGEBIED

(ix) WESSELSBRON

1. STIGTING EN STATUS

Wesselsbron is geleë aan 'n teerpad, 21 myl en 29 myl van Odendaalsrus en Welkom onderskeidelik. Dit is verder per teerpad oor Vierfontein en Klerksdorp 202 myl van Johannesburg geleë.

Sodra die Allanridge - Ancona spoorlyn voltooi is, sal Wesselsbron direk oor Welkom met die Johannesburg - Bloemfontein spoorlyn, met aansluiting by Whites, verbind wees. (1)

Die dorp is in 1920 in die distrik Hoopstad gestig. Die landdrosdistrik is op 19 Maart 1954 gestig.

Die dorp se beheer word sedert 1936 deur 'n munisipaleraad behartig.

2. BEVOLKING

Die bevolkingsyfers verskaf deur die Stads-klerk verskil so wesenlik van die sensussyfers dat die syfer vir 1963 nie gebruik kon word nie. Gevolglik is slegs van die 1951 en 1960 sensussyfers gebruik gemaak. Volgens die Stadsklerk het die bevolking vanaf 1960 'n baie stagnerende tendens getoon in die afwesigheid van ekonomiese ontwikkeling.

Gebaseer hierop, volgens TABEL 54 het die totale bevolking vir die periode 1951 en 1960 toege-
/neem

WESSELSBRON: BEVOLKINGSAANWAS, 1951 - 1960 1)

Sensusjaar	Blank	Persentase Toename %	Nie-blank	Persentase Toename %	Totale Bevolking	Persentase Verandering %
1960	1 097	-	2 710	-	3 807	-
1951	929	18.0	1 082	150.5	2 011	89.3

1) Bron: 1960 - sensusgegevens

neem met 1,796 persone of 89.3%, terwyl die blanke en nie-blanke bevolking toegeneem het met 168 en 1,628 persone of met 18.0% en 150.5% onderskeidelik. Dié toename was hoofsaaklik te wyte aan 'n groot toename van die nie-blanke bevolking.

3. BEDRYFSONDERNEMINGS

Die inligting vervat in TABEL 55 dui aan dat die totale aantal ondernemings toegeneem het van 18 in 1950 tot 35 in 1963.

Van die totale aantal ondernemings in 1963 was 30 handels- of diensondernemings (o.a. 17 winkels, 7 kafees en varsprodukte-handelaars en 2 slaghuise) en slegs 2 nywerheidsondernemings). ⁽¹⁾

Handels- en diensondernemings het toegeneem van 15 ondernemings in 1950 tot 30 in 1963.

Twee instansies, een privaat en een koöperatief stel op die oomblik belang in die vestiging van twee graansuiers op die dorp.

4. EIENDOMSWAARDASIES

Volgens die inligting vervat in TABEL 56 het die waarde van alle eiendomme toegeneem met R1,182,010 of met 184.2% sedert 1951/2 tot 1962/3.

Die waarde van vrygestelde en belasbare eiendomme het toegeneem met R258,350 en R923,660 of met 311.4% en 165.4% vir dieselfde periode onderskeidelik.

Van die belasbare eiendomme het die waarde van persele en verbeteringe met R112,270 en R811,390 of 65.5% en 209.7% onderskeidelik toegeneem.

/5. NYWERHEIDSPERSELE

(1) Volgens inligting telefoniese - ingewin is daar 3 motorherstelwinkels.

TABEL 55

WESSELSBRON: ONTLEIDING VAN BEDRIJFSONDERNEMINGS, 1950 - 1963 1)

GROEPE EN SOORTE ONDERNEMINGS	J A R E													
	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963
A. Handels- en Diensondernemings:														
Winkels	7	6	7	7	6	5	8	10	12	13	11	13	16	17
Kafees	2	1	1	1	1	1	1	2	2	3	4	3	3	4
Varsprodukte	2	2	1	1	1	1	2	2	2	2	2	2	2	3
Slaghuisse	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	2	2	2	2
Aptekers	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Kleremakers	2	2	2	2	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1
Droogskoonmakery	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1
Bakkery	-	-	-	1	1	1	1	1	1	-	-	1	1	1
TOTAAL	15	13	13	14	12	11	15	19	22	22	23	24	28	30
B. Hotelle, Losieshuise en Drankwinkels:														
Gelizensieërde Hotelle	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Drankwinkels	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2
TOTAAL	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	3	3
C. Nywerhede: 2)														
Hout (skrynwerk)	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2
TOTAAL	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
GROOTTOTAAL	18	16	16	17	15	14	18	22	25	25	26	27	33	35

1) Bron: Volgens gegewens verskaf deur die Stadsklerk.

2) Volgens telefoniese inligting ingewin is daar ook drie motorherstelwinkels.

WESSELSBRON: EIENDOMSWAARDASIES, 1951/2 - 1962/63

1)

Jaar Eindigende	BELASBARE EIENDOMME			VRYGESTELDE EIENDOMME			GROOTOTAAL		
	Persle	Verbeteringe	Totaal	Persle	Verbeteringe	Totaal	Persle	Verbeteringe	Totaal
1951/52	171 370	387 040	558 410	17 950	65 000	82 950	189 320	452 040	641 360
1952/53	171 370	458 560	629 930	17 950	65 000	82 950	189 320	523 560	711 880
1953/54	171 670	438 560	630 230	17 950	65 000	82 950	189 620	523 560	713 180
1954/55	171 170	505 968	677 138	18 450	65 000	83 450	189 620	570 968	760 588
1955/56	267 200	871 544	1 138 744	45 200	103 500	148 700	312 400	975 044	1 287 444
1956/57	267 300	958 344	1 225 644	45 200	126 652	171 852	312 500	1 084 996	1 397 496
1957/58	268 100	983 392	1 251 492	44 400	166 652	211 052	312 500	1 150 044	1 462 544
1958/59	268 200	1 062 798	1 330 998	44 200	172 394	216 594	312 400	1 235 192	1 547 592
1959/60	269 500	1 121 722	1 391 222	43 000	172 394	215 394	312 500	1 294 116	1 606 616
1960/61	283 400	1 159 730	1 443 170	44 600	310 420	355 020	328 040	1 470 150	1 798 190
1961/62	283 640	1 200 210	1 483 850	44 400	304 680	349 080	328 040	1 504 890	1 832 930
1962/63	283 640	1 198 430	1 482 070	42 600	298 700	341 300	326 240	1 497 130	1 823 370

1) Bron: Gegewens verskaf deur die Provinsiale Ouditeur.

T A B E L 57

WESSELSBRON: VERANDERING IN EIENDOMSWAARDASIES VANAF 1951/52 - 1962/63 1)

EIENDOMME	WAARDE IN 1962/3	WAARDE IN 1951/2	VERANDERING IN WAARDE	PERSENTASIE VERAN- DERING.
<u>Belasbare Eiendomme</u>				
Persele	283 640	171 370	112 270	65.5%
Verbeteringe	1 198 430	387 040	811 390	209.7%
Totaal	1 482 070	558 410	923 660	165.4%
<u>Vrygestelde Eiendomme</u>				
Persele	42 600	17 950	24 650	137.3%
Verbeteringe	298 700	65 000	233 700	359.5%
Totaal	341 300	82 950	258 350	311.4%
<u>Gesamentlike Waar- dasies</u>				
Persele	326 240	189 320	136 920	72.3%
Verbeteringe	1 497 130	452 040	1 045 090	231.1%
Totaal	1 823 370	641 360	1 182 010	184.2%

1) Bron: Gegewens verskaf deur die Provinsiale Ouditeur.

5. NYWERHEIDSPERSELE

Die Raad beskik oor 51 persele wat vir "ligte en diensnywerhede" aangebied kan word.

Die nywerheidsarea is reeds beplan en 8 persele is so geplaas dat dit dadelik van spoorfasiliteite bedien kan word.

Die pryse van persele wissel van R365.00 tot R2,236,00, afhangende van die ligging en grootte van persele.

Geen inligting oer belasting op grond en verbeterings kon verkry word nie.

Op die huidige oomblik is twee persele beset. Oliemaatskappye wat vestiging oorweeg het vir opslagplekdoeleindes, het, volgens die Stadsklerk, besluit om na Bultfontein te gaan omdat:

1. Wesselsbron binne die 30 myl-radius vanaf Welkom geleë is (en die S.A.S. & H. en Padvervoerraad direkte aflewering binne hierdie radius toelaat), en
2. "Omrede die Provinsiale Administrasie, ens., nie wou toelaat om slegs 4 persele uit te lê nie. Hulle het daarop aangedring dat ons die gebied moet beplan en 'n industriële gebied uitlê. Die oliemaatskappye het nie vir die beplanning gewag nie." (1)

6. KRAG EN WATER

(a) Elektriese Krag

Die dorp word van krag voorsien deur die Elektrisiteitsvoorsieningskommissie met aansluiting by die Odendaalsruslyn.

/Die

(1) Volgens inligting vervat in 'n voltooide vraelys.

T A B E L 58

WESSELSBRON: OMVANG VAN ELEKTRISITEITVERBRUIK 1959 - 1963. 2)

JAAR	TOTALE VERBRUIK	VERANDERING IN VERBRUIK		PERSENTASIE VERANDERING
	eenhede	eenhede	%	
1959	329 538	-	-	-
1960	485 136	155 598	47.2	47.2
1961	602 239	117 103	24.1	24.1
1962	626 273	24 034	3.9	3.9
1963	731 457	105 184	16.7	16.7

181.

1) Bron: Gegewens verskaf deur die Stadsklerk.

2) Geen besonderhede vir die verskillende verbruikers kon verkry word nie.

Die krag word voorsien teen 230 Volt wisselstroom (50 periodes).

Spitsverbruik is 550 KW en gemiddelde verbruik 222 KW.

Krag word voorsien teen 'n tarief van 2 sent per eenheid vir die eerste 1,200 eenhede, 1.5 sent per eenheid tot 2,500 eenhede, en 1.0 sent per eenheid vir enige verdere verbruik.

Die verloop van verbruik van elektriese krag (hoofsaaklik van huishoudelike aard) blyk uit die gegewens vervat in TABEL 58.⁽¹⁾

Totale verbruik het tussen 1959 en 1963 teen 'n gestadige tempo toegeneem met 401,919 eenhede of 54.9%.

(b) Water

Water word verkry van die Departement van Waterwese en aan nyweraars verkoop teen die huishoudelike tarief van 30 sent per 1,000 gelling. Geen spesiale nywerheidstarief is tot dusver vasgestel nie.

Volgens die Stadsklerk beskik die dorp op die oomblik oor 'n reserwe van 40,000 gelling gesuiwerde water per dag.

Geen reserwe ongesuiwerde water is beskikbaar nie.

Die verloop van die totale waterverbruik vir die dorp vanaf 1957 tot 1963 blyk uit die gegewens op TABEL 59.⁽²⁾

/Verbruik

-
- (1) Geen volledige syfers kon vir die verskillende sektore verskaf word nie.
 - (2) Slegs syfers vir totale verbruik kon beskikbaar gestel word.

T A B E L 59

WESSELSBRON: OMVANG VAN TOTALE WATERVERBRUIK, 1957 - 1963 2)

JAAR	TOTALE VERBRUIK (+) en (-)	VERANDERING IN VERBRUIK (+) en (-)	PERSENTASIE VERANDERING (+) en (-)
	gelling	gelling	%
1957	6 155 000	-	-
1958	10 950 000	4 795 000	77.9
1959	14 618 000	3 668 000	33.4
1960	18 720 000	4 102 000	28.0
1961	13 330 000	- 5 390 000	- 28.7
1962	15 500 000	2 170 000	16.2
1963	19 484 000	3 984 000	25.7

1) Bron: Gegewens deur die Stadsklerk verskaf.

2) Geen besonderhede t.o.v. die verskillende verbruikers van water kon verkry word nie.

Verbruik het toegeheem met 13,329,000 gelling of 68.4% vanaf 1957 tot 1963.

Verbruik in 1961 het 'n groot afname van 28.7% getoon. Geen verklaring kon vir hierdie verskynsel aangebied word nie.

7. ARBEID, OPLEIDINGSFASILITEITE
EN BEHUISING

Met geen noemenswaardige nywerheidsontwikkeling aanwesig nie, absorbeer die dorp die benodigde blanke arbeid uit die normale aanwas van die bevolking.

Daar is genoegsame nie-blanke arbeid vir onmiddellike behoeftes.

Die blanke opleidingsfasiliteite bestaan uit 'n gekombineerde Laer- en Hoërskool met 375 leerlinge.

Daar is 2 koshuise met akkommodasie vir 114 kosgangers.

Die blanke behuisingsposisie is, volgens die Stadsklerk "bevredigend". Daar word beplan om 5 huise binnekort onder die Nasionale Behuisingskema te laat oprig. Huurgeld sal ongeveer R40.00 per maand wees.

Die dorp se Bantoe-bevolking van 4,300 persone word gehuisves in 'n Bantoe-lokasie ongeveer 2 myl van die dorp af. Huise word deur die Bantoes self opgerig op persele aan hulle verhuur teen 95 sent per maand.

Daar is 'n Bantoe Laer- en Hoërskool met gesamentlik 600 leerlinge.

/8. GRONDSTOWE

8. GRONDSTOWWE

Mielies is die enigste grondstof wat op aansienlike skaal verbou word.

9. SPOOR EN PADVERBINDINGS

Wesselsbron is per spoor geleë op die Vierfontein - Bultfontein-taklyn.

Die voltooiing van die Allanridge - Anconalyn, waarmee eersdaags 'n begin gemaak sal word sal na verwagting groter verkeersdrukte oor hierdie trajek tot gevolg hê, benewens die voordeel dat stasies op hierdie trajek nou veel nader aan die Johannesburg - Bloemfontein-hooflyn en dus die kushawens sal wees. ⁽¹⁾

Per teerpad is Wesselsbron geleë tussen Hoopstad en Odendaalsrus. Die dorp is dus met 'n teerpad direk verbind met die Goudveld, asook Johannesburg oor Klerksdorp en Kroonstad onderskeidelik.

10. KULTURELE EN ONTSPANNINGSFASILITEITE(a) Kultureel

Op die dorp is gevestigde gemeentes van die volgende Kerkgenootskappe: Die N.G.-Kerk en die Apostoliese Geloofsending.

Daar is 'n aktiewe Musiekvereniging op die dorp. Daar is ook 'n biblioteek met 1,800 boeke wat deur die Provinsiale Biblioteekskema in stand gehou.

/(b) Ontspanningsfasiliteite:

(1) R.P. 27 van 1964, Verslag van Spoorweg- en Haweraad.

(b) Ontspanningsfasiliteite

Voorsiening is gemaak vir die volgende sportsoorte: voetbal, tennis, boks, swem, krieket, jukskei, netbal en pluimbal.

11. OPENBARE DIENSTE EN GEBOUE

Die dorp is voorsien van 'n nuwe Polisie-stasie en Poskantoor. Die landdroskantore is voldoende. Daar is egter geen Stadsaal op die dorp nie.

12. PLAASLIKE OWERHEIDSBELEID
EN ONTWIKKELINGSPROBLEME

Met betrekking tot nywerheidsontwikkeling het die Stadsklerk hom as volg uitgelat: (1)

"My Raad wil graag 'n paar nywerhede hierheen lok ten einde die populasie van die dorp te vergroot en dus dienste meer ekonomies te maak.

Nywerhede op groot skaal sal nie verwelkom word nie, want dan gaan die plattelandse atmosfeer verlore en swak elemente tree na vore".

Die Stadsklerk betoog ook (sien paragraaf 5 hierbo) dat die dorp, "omdat die Provinsiale Administrasie (ens) nie wou toelaat om slegs 4 persele uit te lê nie" die vestiging van olie-opslagplekke deur Oliemaatskappye op die dorp moes prysgee ten voordele van Bultfontein.

Die Raad sou ook graag wou sien dat die Spoorlyn vanaf Bultfontein verleng word na Bloemfontein sodat 'n korter spoorverbinding met die Suide daargestel kan word.

/Verder

(1) Volgens 'n voltooide vraelys.

Verder noem die Stadsklerk dat veral drie faktore verantwoordelik is vir die gebrek aan nywerhede op die dorp, t.w.:

"Een van die struikelblokke is die bestaande spoorwegtariewe. Wesselsbron is geleë aan 'n syspoor wat doodloop te Bultfontein. Dit sal 'n fabrikant 'n fortuin kos om mielies op Wesselsbron te verwerk en dit dan te verspoor na die afsetgebiede soos byvoorbeeld die Witwatersrand, terwyl dit hom baie goedkoper uitkom om die onbewerkte produk na die Witwatersrand te vervoer en dit dan daar in 'n fabriek te bewerk.

Nog 'n struikelblok vir die vestiging van nywerhede op Wesselsbron is die beleid van die Departement van Waterwese dat 'n klein dorpie soos Wesselsbron op sy eie koste 'n waterpyplyn vir 'n distansie van twintig myl moet aanlê om die dorp van water te voorsien. Tans is twee graansuiers in Wesselsbron in aanbou en 'n Kaasfabriek sal binnekort opgerig word, derhalwe moet die waterskema vergroot word en die toevoerpyplyn oor die distansie van twintig myl moet vervang of aangevul word met 'n tweede pyplyn. Dit is dus onmoontlik om vir die nuwe nyweraars water teen 'n billike tarief te verskaf. Op plekke soos Welkom en Bothaville bring die Departement van Waterwese die water toevoer tot by die dorp sonder dat dit die dorp iets kos maar in die geval van Wesselsbron moet die dorp self die koste dra oor 'n distansie van twintig myl.

In die derde plek wil dit ook voorkom asof dieselfde wat vir water geld vir elektrisiteit geld. Die minimum fooi wat aan die Elektrisiteitsvoorsieningskommissie betaal moet word is in ons geval so hoog dat die elektrisiteit nie teen 'n billike tarief aan die nyweraars beskikbaar gestel kan word nie".

HOOFSTUK II

DORPE IN DIE RANDGEBIED

(x) WINBURG

1. STIGTING EN STATUS

Die dorp is per teerpad geleë 72 myl van Bloemfontein oor Brandfort, 65 myl vanaf Odendaalsrus oor Ventersburg - Hennenman, en 192 myl vanaf Johannesburg oor Kroonstad.

Winburgstasie is met 'n sylyn verbind met Theunissen aan die hooflyn tussen Bloemfontein en Johannesburg.

Winburg is in 1837 gestig en is sedertdien 'n landdrosdistrik en onder munisipale beheer.

2. BEVOLKING

Volgens die gegewens in TABEL 60 het die totale bevolking sedert 1951 tot 1960 vermeerder met 1412 persone of 21.2%, terwyl die blanke bevolking afgeneem het met 7 persone of 0.3%. Die nie-blanke bevolking het toegeneem met 1419 persone of 39.8%.

Die Stadsklerk berig 'n merkbare afname in bevolkingsgroei vanaf 1956, as gevolg van "beter moontlikhede van werkverskaffing" in die Goudvelde.

TABEL 60
BEVOLKING VAN WINBURG IN DIE JARE
1951 en 1960.

SENSUS JAAR	BLANK	PERSEN- TASIE VER- ANDERING	NIE- BLANK	PERSEN- TASIE VER- ANDERING	TOTALE BE- VOLKING	PERSEN- TASIE VER- ANDERING
1960	2,113	-	4,987	-	7,100	-
1951	2,120	-0.3%	3,568	+ 39.8%	5,698	+ 24.8%

Bron: Sensussyfers.

/3. ONTLEDING

3. ONTLEDING VAN GEVESTIGDE ONDERNEMINGS

Die gegewens in TABEL 61 dui aan dat die totale aantal ondernemings toegeneem het van 35 tot 40 vanaf 1950 tot 1963.

Van die totale aantal ondernemings in 1963 was 21 handelsondernemings, 3 drankwinkels en hotelle en 16 nywerheidsondernemings. Van laasgenoemde was daar 8 motorhawens, 2 sweis- en ingenieurswerke, 3 drank- en voedselondernemings, 1 drukkery en n band-versolingsonderneming.

Met die oprigting van n beenmeelfabriek sal volgens die Stadsklerk eersdaags n begin gemaak word.

4. ONTLEDING VAN EIENDOMSWAARDASIES

Volgens TABEL 62 het die waarde van totale eiendomme in die gebied gestyg met R1,119,486 of 75.1% tussen die jare 1950/1 tot 1962/63. Hierteenoor het die waarde van belasbare en vrygestelde eiendomme toegeneem met R507,040 en R694,426 of 47.3% en 174.7% onderskeidelik.

Van die belasbare eiendomme het die waarde van persele en verbeterings vir dieselfde periode gestyg met R76,840 (49.6%) en R430,200 (46.8%) onderskeidelik.

5. NYWERHEIDSPERSELE

Geen gereserveerde of beplande nywerheids-area, buiten die ligte nywerhede geleë in die dorp is aanwesig nie.

Die Stadsklerk berig egter dat -

"My Raad se dorpsbeplanner tans besig is met die beplanningsskema van die dorp om voorsiening te maak vir nywerheidspersele".

/Die

GROEPE EN SOORTE ONDERNEMINGS	J A R E														
	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	
A. <u>Handels- en Diensondernemings:</u>															
Winkels	11	11	11	11	11	11	11	12	12	12	13	13	13	13	
Kafees	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	
Slaghuisse	2	2	2	2	2	2	2	2	2	3	3	3	3	3	
Aptekers	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
TOTAAL	18	18	18	18	18	18	18	19	19	20	21	21	21	21	
B. <u>Hotelle, Losieshuise en Drank-winkels:</u>															
Gelisensieërde Hotelle	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	
Geregistreeerde Losieshuise ...	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	-	
Geregistreeerde Drankwinkels ..	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
TOTAAL	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	5	5	5	3	
C. <u>Nywerhede:</u>															
Sweiswerke	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1	1	1	
Romery	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
Meule	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
Voedselverwerking	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	
Drukwerk	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
Bandversoling	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
Motorhawens	6	6	6	6	6	6	7	7	7	7	8	8	8	8	
Masjienerie (diesel)	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
TOTAAL	13	13	13	13	13	13	14	14	15	15	16	16	16	16	
GROOTTOTAAL	35	35	35	35	35	35	36	37	38	39	42	42	42	40	

1) Bron: Gegewens verskaf deur die Stadsklerk.

TABEL 62

WINBURG: EIENDOMSWAARDASIES, 1945/46 - 1962/63

1)

Jaar eindi- gende	BELAASBARE EIENDOMME			VRYGESTELDE EIENDOMME			GROOTTOTAAL		
	Persele	Verbeteringe	Totaal	Persele	Verbeteringe	Totaal	Persele	Verbeteringe	Totaal
1948/49	149 030	867 670	016 700	40 990	334 480	375 470	190 020	1 202 150	1 392 170
1949/50	149 030	878 990	028 020	40 990	321 280	362 270	190 020	1 200 270	1 390 290
1950/51	154 830	918 080	072 910	52 710	344 570	297 280	207 540	1 262 650	1 470 190
1951/52	154 830	918 080	072 910	52 710	344 570	397 280	207 540	1 262 650	1 470 190
1952/53	156 310	1 056 554	212 864	51 650	349 680	401 330	207 960	1 262 650	1 470 190
1953/54	156 310	1 081 844	238 154	51 650	349 680	401 330	207 960	1 406 234	1 614 314
1954/55			266 934					1 081 844	1 238 154
1955/56	208 040	1 140 450	348 490	101 260	495 220	596 480	309 300	1 629 070	1 938 370
1956/57	209 040	1 150 840	359 880	101 060	506 420	607 480	309 300	1 635 670	1 944 970
1957/58	208 540	1 143 814	352 354	101 560	506 420	607 980	310 100	1 650 234	1 960 334
1958/59	233 210	1 242 920	476 130	378 288	654 520	032 808	611 498	1 826 980	2 438 478
1959/60	234 040	1 297 600	531 640	377 758	654 220	031 978	611 798	1 881 360	2 493 158
1960/61	234 440	1 304 580	539 020	377 758	656 220	033 978	612 198	1 884 780	2 496 978
1961/62	231 070	1 322 500	553 570	372 516	651 120	023 636	603 586	1 973 620	2 577 206
1962/63	231 670	1 348 280	579 950	371 586	720 120	091 706	603 256	1 986 420	2 589 676

1) Bron: Gegewens deur die Provinsiale Ouditeur verskaf.

T A B E L 63

WINBURG: EIENDOMSWAARDASIES, 1950/51 - 1962/63 (1)

EIENDOMME	WAARDE IN 1962/3	WAARDE IN 1950/1	VERANDERING IN WAARDE	PERSENTASIE VERANDERING
<u>BELASBARE EIENDOMME</u>				
Persele	231 670	154 830	76 840	49.6%
Verbeteringe	1 348 280	918 080	430 200	46.8%
Totaal	1 579 950	1 072 910	507 040	47.3%
<u>VRYGESTELDE EIENDOMME</u>				
Persele	371 586	40 990	330 596	806.5%
Verbeterings	720 120	344 570	375 550	108.9%
Totaal	1 091 706	385 560	706 146	183.1%
<u>GESAMENTLIKE WAARDASIES</u>				
Persele	603 256	207 540	395 716	190.6%
Verbeteringe	1 986 420	1 262 650	723 770	57.3%
Totaal	2 589 676	1 470 190	1 119 486	76.1%

(1) Bron: Gegevens deur die Provinsiale Ouditeur verskaf.

Die munisipale belasting op nywerheidspersonele en grond is 5 sent en $1\frac{1}{8}$ sent per Rand onderskeidelik.

6. VOORSIENING VAN KRAG EN WATER

(a) Water (1)

Die dorp word van water voorsien uit die Rietfonteindam wat in die Laaispruit geleë is. Teen die huidige groeitempo kan die dorp volgens die Stadsklerk nog vir ongeveer 10 jaar voorsien word. Enige aansienlike verhoging in groeitempo sal egter **vereis** dat die wal van die dam verhoog moet word.

Water word vir nywerheidsdoeleindes teen die volgende tariewe beskikbaar gestel:

R80-00 per 20,000 gelling, en daarna
25 sent per 1000 gelling.

Die totale waterverbruik van Winburg volgens TABEL 64 het, met uitsondering van 'n daling in 1961 (-5.3%) 'n gestadige styging getoon vanaf 25,348,000 gelling in 1958 tot 31,627,000 gelling in 1963.

(b) Elektriese Krag

Elektrisiteit word aan die Stadsraad voorsien deur EVKOM en aan nyweraars verkoop teen 'n besigheids-tarief van 0.8 sent per eenheid.

Addisionele krag kan van EVKOM aangevra word indien nodig vir uitbreiding.

Volgens TABEL 65 het die verbruik van elektrisiteit 'n gestadige verhoging vanaf 1,271,738 eenhede tot 2,067,844 eenhede of 38.5% getoon. Die styging in verbruik gedurende 1961/2 was heelwat stadiger as gedurende die vorige jare. Vanaf 1962 tot 1963 was daar
/weer

(1) Geen syfers vir die verskillende sektore was beskikbaar nie.

TABEL 64

WINBURG: TOTALE WATERVERBRUIK 1958 - 1963 ¹⁾

JAAR ²⁾	TOTALE VERBRUIK (GELLING)	VERMEERDERING IN VERBRUIK (GELLING) (+) en (-)	VERMEERDERING IN VERBRUIK (+) en (-)
1958	25 348 000	-	-
1959	27 780 200	2 432 200	9.6%
1960	29 198 500	1 418 300	5.1%
1961	27 622 800	-1 575 700	-5.3%
1962	29 661 700	2 038 900	7.4%
1963	31 627 000	1 965 300	6.6%

1) Bron: Gegewens deur Stadsklerk verskaf.

2) Geen gegewens voor 1958 kon verskaf word nie.

195.

TABEL 65

WINBURG: TOTALE ELEKTRISITEITSVERBRUIK 1957 - 1963 ¹⁾

JAAR	TOTALE VERBRUIK (EENHEDE)	VERMEERDERING (EENHEDE)	PERSENTASIE VERMINDERING
1957	1 271 738	-	-
1958	1 463 717	191 979	15.1%
1959	1 617 293	153 576	10.5%
1960	1 734 485	117 192	7.2%
1961	1 843 741	109 256	6.3%
1962	1 894 505	50 764	2.8%
1963	2 067 844	173 339	9.1%

1) Bron: Gegewens deur Stadsklerk verskaf.

2) Geen syfers vir die verskillende sektore kan verkry word nie.

weer n aansienlike styging van verbruik met 173,339 eenhede of 9.1%.

7. ARBEID, OPLEIDINGFASILITEITE
EN BEHUISING

Voldoende nie-blanke arbeid vir die behoeftes van die dorp is beskikbaar, en word gehuisves in n Bantoe woonbuurt, wat huisvesting bied aan 3360 persone. Die woonbuurt is n $\frac{1}{4}$ myl van die dorp geleë.

Die perseelhuur - waarop die Bantoe self bou - is R1.65 per maand, water en sanitasiediens ingeslote.

n Uitbreiding van die woonbuurt is beplan, maar word vertraag deur die onderhandelinge vir die Nasionale verbypad.

Oorweging word tans geskenk aan die daarstelling van n geproklameerde groepsgebied vir Kleurlinge, wie tans ongeveer 180 siele beloop.

Daar is n gesamentlike Bantoe-skool met 730 leerlinge buite die lokasie maar binne die geproklameerde gebied.

Hierbenewens is daar n Roomse skool met 83 leerlinge en n Kleurlingskool met 60 leerlinge.

Die blanke bevolkings getalle is feitlik stagnered, en voorsien, in die afwesigheid van noemenswaardige nywerheidsaktiwiteite, genoegsaam in die onmiddellike arbeidsbehoeftes van die gemeenskap.

Die behuisingsposisie is bevredigend. Geen bouskemas word op die oomblik deurgevoer nie. Huis-huur wissel tussen R20 - R40 per maand.

Opleidingsgeriewe bestaan uit -

1 Hoërskool met 210 leerlinge, en
1 Laerskool met 369 leerlinge.

/Daar

Daar is 3 koshuise; een vir 60 seuns, een vir 105 seuns en dogters en n weeshuis vir 150 leerlinge.

8. GRONDSTOWWE

Melk en room word op die dorp by die romery-fabriek verder verwerk.

Hierbenewens word geen grondstowwe enigsins op grootskaal verwerk nie.

9. PAD-EN SPOORVERBINDINGS

Winburg is geleë tussen Ventersburg en Brandfort aan die Nasionale-pad tussen Bloemfontein en Johannesburg.

Per spoor is die dorp d.m.v. n taklyn verbind met die hooflyn tussen Johannesburg en Bloemfontein en sluit by laasgenoemde aan Noord van Theunissen.

10. KULTURELE EN ONTSPANNINGSFASILITEITE

(a) Kultureel

Daar is gevestigde gemeentes van die N.G. Metodiste, High Church of England, Joodse en Apostoliese Geloofsenginggenootskappe.

Die Winburgse Kultuurvereniging organiseer gereeld Volksfeeste en Kunswedstryde.

Daar is ook n Biblioteek met 2,700 boekdele.

(b) Ontspanning

Geriewe vir die volgende sportsoorte be-
/staan

staan:

Golf, swem, jukskei, netbal en rolbal.
Voetbal en tennis kan onder spreiligte
gespeel word.

11. OPENBARE DIENSTE EN GEBOUE

Die bestaande Poskantoor - Polisiestasie -
en Stadsaalgeriewe is volgens die Stadsklerk nog vol-
doende.

n Hospitaal met geriewe vir 26 blankes en 27
nie-blankes is aanwesig. Uitbreiding van die nie-
blanke afdeling word beplan.

Die dorp beskik oor die dientse van n doel-
treffende brandweerstasie, goed toegerus en voltyds
beman deur opgeleide brandweermanne.

12. PLAASLIKE OWERHEIDSBELEID

Die Raad is begerig om nywerheidsontwikkeling
aan te moedig deur die nodige dienste daar te stel en
bestaande dienste uit te brei.

Die mees stremmende faktore word soos volg
aangedui:

Die feit dat Winburg d.m.v. n taklyn met
die hooflyn verbind is, het tot gevolg
dat oorlaai-en ander hanteringskoste
vestiging vir nyweraars aldaar onekonomies
maak. (1)

Die Raad betoog ook dat n verlenging van
die lyn na Bethlehem oor Senekal n baie
gunstige uitwerking op die ontwikkeling
van die dorp sal hê.

Die beperkte plaaslike afset vir nywerheids-
produkte word as n verdere stremmende faktor
aangedui.

/Die

(1) Soos aangedui deur die Stadsklerk in n vraelys
oor die aangeleentheid.

Die plaaslike huisvesting en aanbod van Kleurlingarbeid sal ook meer doeltreffend kan geskied en aangewend word as die tydelike Woongebiedpermit toegesê aan die dorpsse Kleurlinge, gefinaliseer kan word. Die aansoek om 'n proklamering tot 'n Permanente Kleurlingwoongebied is nog hangende.

HOOFSTUK 12

DORPE IN DIE RANDGEBIED

(xi) BULTFONTEIN

1. STIGTING EN STATUS

Bultfontein is per teerpad oor Odendaalsrus 95 myl van Welkom geleë, en 133 myl van Kroonstad. Oor Klerksdorp is dit 268 myl van Johannesburg geleë, en oor Brandfort 70 myl van Bloemfontein.

Bultfontein is per spoor oor Wesselsbron - Bothaville en Klerksdorp enersyds, en oor Whites - Kroonstad andersyds, met die Rand verbind.

Die dorp is in 1873 in die distrik Hoopstad gestig. Bultfontein is op 30 Desember 1949 geproklameer.

2. BEVOLKING (1)

Die blanke bevolking het vanaf 1951 tot 1963 vanaf 1,084 persone tot 1,500 persone toegeneem d.w.s. met 416 persone of 38.4%. Die nie-blanke bevolking het toegeneem met 1,306 persone vanaf 1,094 tot 2,400 persone of 119.8%, terwyl die totale bevolking aangewas het met 1,722 persone vanaf 2,178 tot 3,900 persone of met 79.1%.

Die bevolkingsaanwas was oor die algemeen een van 'n gestadige aard, met 'n versnelde tempo vanaf
/ongeveer

(1) Geen volledige betroubare syfers kon van die Stadsklerk verkry word nie.

ongeveer 1955. Die Stadsklerk skryf dit toe aan: "die meer intensiewe bewerking op landbougebied wat tot gevolg gehad het dat Bultfontein een van die mees welvarende distrikte van die O.V.S. is".

3. BEDRYFSONDERNEMINGS (1)

Die totale aantal gevestigde sake-ondernemings het toegeneem vanaf 39 in 1959 tot 65 in 1963.

Van hierdie toename was 19 handels- en diensondernemings en 7 nywerheidsondernemings, waarvan 6 motorherstelwinkels was.

Van die 48 handels- en diensondernemings in 1963 was daar o.a. 20 winkels, 6 kafees en 4 olie-opslagplekke.

Daar is geen groot handels- of nywerheids-onderneming op die dorp nie.

n Reuse graansuier, met n huidige kapasiteit van ongeveer 800,000 sak, die grootste in die Suidelike halfrond, is voltooi teen n koste van meer as R1 miljoen. Die graansuier is beplan om uiteindelik 1,000,000 sak graan te kan berg.

4. EIENDOMSWAARDASIES

Volgens die gegewens in TABEL 67 het die totale waarde van eiendomme met R3,504,074 vanaf R963,806 in 1951/2 tot R4,467,880 in 1962/3 of met 363.5%.

Gedurende dieselfde periode het die waarde van belasbare en vrygestelde eiendomme gestyg met

/R2,863,776

(1) Geen gegewens voor 1958 is beskikbaar nie.

BULTFONTEIN: ONTLEDING VAN BEDRYFSONDERNEMINGS, 1959 - 1963. 1)

GROEPE EN SOORTE ONDERNEMINGS	J A R E				
	1959	1960	1961	1962	1963
A. <u>Handels- en Diensondernemings:</u>					
Winkels (allerlei)	10	18	15	21	20
Kafees	4	5	5	6	6
Varsprodukte	-	4	1	2	3
Marskramers	2	2	1	3	3
Slaghuis	2	2	2	2	2
Aptekers	1	1	1	1	1
Haarkappersalonne	2	2	4	5	5
Produkte en lewende hawe- spekulante	2	4	2	1	1
Hout en Kole-verkope	2	1	1	1	1
Begrafnisondernemer	1	1	1	1	1
Olie-opslagplekke	3	4	4	4	5
TOTAAL ...	29	44	37	47	48
B. <u>Hotelle, Losieshuise en Drankwinkels:</u>					
Gelensiesiëorde Hotelle	1	1	1	1	1
Geregistreeerde Drankwinkels .	1	1	1	1	1
TOTAAL ...	2	2	2	2	2
C. <u>Nywerhede:</u>					
Motorherstelwinkels	7	10	10	11	13
Meulens	1	2	2	1	1
Meubelfabriek	-	-	-	-	1
TOTAAL ...	8	12	12	12	15
GROOTTOTAAL ...	39	58	51	61	65

1) Bron: Gegewens verskaf deur die Stadsklerk.

T A B E L 67

BULTFONTEIN: EIENDOMSWAARDASIES 1951/2 - 1962/63 1)

Jaar eindi- gende	BELASBARE EIENDOMME			VRYGESTELDE EIENDOMME			GROOTTOTAAL		
	Persle	Verbeteringe	Totaal	Persle	Verbeteringe	Totaal	Persle	Verbeteringe	Totaal
1951/52	301 600	450 864	752 464	105 986	105 356	211 342	407 586	556 220	963 806
1952/53	254 380	582 830	837 210	104 630	223 500	328 130	359 010	806 330	1 165 340
1953/54	254 680	582 830	837 510	104 3330	223 500	327 830	359 010	806 330	1 165 340
1954/55	271 880	582 830	854 710	87 130	223 500	310 630	359 010	806 330	1 165 340
1955/56	262 480	582 830	845 310	96 530	223 500	310 630	359 010	806 330	1 165 340
1955/56	262 480	582 830	845 310	96 530	223 500	320 030	359 010	806 330	1 165 340
1956/57	263 280	777 110	1 040 390	96 530	223 500	320 030	359 010	998 610	1 357 620
1957/58	349 684	989 570	1 339 256	100 920	316 400	417 320	450 604	1 305 970	1 756 574
1958/59	372 154	989 570	1 361 726	78 450	316 400	394 850	450 604	1 305 970	1 756 574
1959/60	372 554	989 570	1 362 126	78 050	316 400	394 450	450 604	1 305 970	1 756 574
1960/61	363 880	1 265 640	1 629 520	380 200	430 600	810 800	744 080	1 696 240	2 440 320
1961/62	378 280	1 650 120	2 028 400	278 200	430 600	808 800	756 480	2 080 720	2 837 200
1962/63	382 520	3 233 720	3 616 240	381 040	470 600	851 640	763 560	3 704 320	4 467 880

1) Bron: Gegewens verskaf deur die Stadsklerk.

T A B E L 68

BULTFONTEIN: VERANDERING IN EIENDOMSWAARDASIES 1951/52 - 1962/63 1)

Eiendomme	Waarde in 1962/3	Waarde in 1951/52	Verandering in Waarde	Persentasie verandering
<u>BELASBARE EIENDOMME</u>				
Persele	382 520	301 600	80 920	26.8%
Verbeteringe	3 233 720	450 864	2 782 856	617.2%
Totaal	3 616 240	752 464	2 863 776	380.5%
<u>VRYGESTELDE EIENDOMME</u>				
Persele	381 040	105 986	275 054	259.5%
Verbeteringe	470 600	105 356	365 244	346.6%
Totaal	851 640	211 342	640 298	302.9%
<u>GESAMENTLIKE WAARDASIES</u>				
Persele	763 560	407 586	355 974	87.3%
Verbeteringe	3 704 320	556 220	3 148 100	565.9%
Totaal	4 467 880	963 806	3 504 074	363.5%

1) Bron: Gegewens verskaf deur die Provinsiale Ouditeur.

R2,863,776 of 380.5%, en R640,298 of 302.9% onderskeidelik.

Die waarde van belasbare persele en verbeteringe het toegeneem met 26.8% en 617.2% onderskeidelik.

5. NYWERHEIDSPERSELE

Die Raad beskik sedert 1958 oor 'n nywerheidsarea van 58 akker, waar persele soos benodig, teen R475.00 per akker gekoop kan word.

In hierdie gebied is reeds 20 persele uitgelê. By 5 van hierdie persele, op die oomblik beset deur oliemaatskappye, is krag en water aangelê. Dié persele is ook geskik vir ligte nywerhede.

Dit was die Raad se beleid om persele sonder sylyne te verkoop, dog, "as die aanvraag dit regverdig sal die Raad self verantwoordelikheid aanvaar vir die bou van sylyne". Op die oomblik is slegs die Olieopslagplekke van sylyne voorsien.

Geriewe, soos sylyne, ens., sal egter op aanvraag aan nyweraars beskikbaar gestel word.

Verder beskik die Raad nog oor 'n verdere 4,000 morg grond, wat, indien verlang, vir nywerheidsdoeleindes aangewend kan word.

Die belasting op nywerheidsgrond is 7 sent per Rand. Geen belasting word op verbetering gehef nie. Volgens die Stadsklerk is die belastings op Nywerheidsperselle tans dieselfde as op woonperselle, "dog indien nywerhede plaaslik gevestig word, sal belastings verminder word".

/6. ELEKTRIESE

6. ELEKTRIESE KRAG EN WATER.

(a) Elektriese Krag

Die dorp word vanaf 1961, voor welke datum elektriese krag nie beskikbaar was nie, deur die Elektrisiteitsvoorsieningskommissie van krag voorsien. Aansluiting geskied vanaf die EVKOM-lyn by Theunissen.

Die kragtarief is as volg: R2 per K.V.A. per maand (maksimum aanvraag) met 'n minimum van 25 K.V.A. en met 'n korting van 30% vir enige oorskreiding van 25 K.V.A., en 'n heffing van 1 sent per eenheid.

Om beter te kan voorsien in die behoeftes van toekomstige nywerhede en die algemene vraag na elektrisiteit, word toevoerlyne gewysig om krag teen 22,000 volt i.p.v. 11,000 aan die dorp te lewer. Die oorskakeling sal hopelik binne 12 maande afgehandel wees.

Krag word voorsien teen 220 volt (wisselstroom), en 50 siklusse.

Spitsverbruik vir 1963 was 225 K.W. (maksimum aanvraag). Gemiddelde eenheidsverbruik was 72,000 eenhede p.m.

Spesiale lae tariewe vir lae verbruiksperiodes word slegs aan nywerhede beskikbaar gestel as daarom aansoek gedoen word.

Die totale verbruik van elektrisiteit vanaf 1961 tot 1963 het gestyg met 401,526 eenhede vanaf 427,215 tot 828,741 eenhede of met 93.9%.

Nywerheidsverbruik, handelsverbruik, Staats-, Provinsiale en Munisipale verbruik en residensiële verbruik het onderskeidelik gestyg met 91,374, 12,859,

/21,230

TABEL 62

BULFONTEIN: OMVANG VAN ELEKTRISITEITSVERBRUIK 1961 - 1963 2)

JAAR ⁽²⁾	NYWERHEIDSVERBRUIK		HANDELSVERBRUIK		STAATS-, PROVINSIALE EN MUNISIPALE VERBRUIK		RESIDENSIËLE VERBRUIK		TOTALE VERBRUIK	
	eenhede	%	eenhede	%	eenhede	%	eenhede	%	eenhede	%
1961	76 218	18.0	32 225	7.7	71 163	16.9	241 609	57.4	421 215	100.0
1962	65 897	9.7	46 141	6.8	84 177	12.4	480 331	71.1	676 545	100.0
1963	167 592	20.2	45 084	5.5	92 393	11.2	523 672	63.1	828 741	100.0
	Toename in Verbruik		Toename in Verbruik		Toename in Verbruik		Toename in Verbruik		Toename in Verbruik	
1963	167 592		45 084		92 393		523 672		828 741	
1961	76 218		32 225		71 163		241 609		421 215	
Toename	91 374	119.8	12 859	39.9	21 230	29.8	282 063	116.7	407 526	96.8

1) Bron: Gegewens verskaf deur die Stadsklerk.

2) Geen gegewens kon vir die tydperk voor 1961 verkry word nie.

21,230 en 282,063 eenhede, of met 119.8%, 39.9%, 29.8% en 116.7% onderskeidelik.

(b) Water

Water word voorsien teen 'n tarief van 30 sent per 1,000 gelling.

Tot voor Februarie 1964, op welke tydstip die Raad se nuwe waterskema in werking getree het, het die dorp oor geen reserwe water vir nywerheidsdoeleindes beskik nie. Na hierdie datum sou genoegsaam reserwe water wel beskikbaar wees vir ligte nywerhede, aldus die Stadsklerk.

Die uitbreiding van die bestaande skema, sou R154,000 bedra. Dit behels, met behulp van 'n moderne pypverdelingstelsel, die aankoop van water op grootskaal van die Departement van Waterwese. Die water sal uit die Sand-Vetbesproeiingskanale, wat 15 myl noord van die dorp verbystrek, onttrek word, en met 8" pype na suiweringswerke by die dorp gepomp word.

Die gegewens in TABEL 70 dui die waterverbruik vir die jare 1961/3 aan. ⁽¹⁾

Die totale waterverbruik het toegeneem met 3,114,535 gelling (19.1%), terwyl handels- openbare en residensiële verbruik toegeneem het met 2,570 (18.6%), 13,551 (9.9%) en 1,550,810 (9.9%) gelling onderskeidelik.

Die groot styging in die geval van nywerheidsverbruik, 1,547,604 gelling (264.9%) het in die jare 1962/63 ontwikkel, en is skynbaar te wyte aan groot hoeveelhede water gebruik vir die bou van die reuse graansuier aldaar.

/7. ARBEID,

(1) Geen gegewens kon vir die tydperk voor 1961 verkry word nie.

TABEL 70

BULFONTEIN: OMVANG VAN WATERVERBRUIK 1961/3

1)

JAAR	Nywerheidsverbruik		Handelsverbruik		Staats-, Provinsiale en Munisipale verbruik		Residensiële verbruik		TOTALE VERBRUIK	
	gelling	%	gelling	%	gelling	%	gelling	%	gelling	%
1961	584 220	3.6	13 830	0.08	136 320	.83	15 598 860	95.5	16 333 230	100.0
1962	685 310	4.1	14 500	0.09	133 040	.81	15 659 326	95.0	16 492 176	100.0
1963	2 131 824	10.9	16 400	0.08	149 871	.77	17 149 670	88.3	19 447 765	100.0
1963	Toename in verbruik		Toename in verbruik		Toename in verbruik		Toename in verbruik		Toename in verbruik	
1961	2 131 824		16 400		149 871		17 149 670		19 447 765	
1961	584 220		13 830		136 320		15 659 326		16 333 230	
Toe- name	1 547 604	264.9	2 570	18.6	13 551	9.9	1 550 810	9.9	3 114 535	19.1

1) Bron: Gewens verskaf deur die Stadsklerk.

2) Geen gegewens vir die tydperk voor 1963 kon verskaf word nie.

7. ARBEID, OPLEIDINGSFASILITEITE
EN BEHUISING

Soos die bevolkingssyfers aandui, toon die bevolking geen besondere groeikrag nie en is daar gevolglik, veral in die afwesigheid van grootskaalse nywerheidsaktiwiteite, geen besondere vraag na arbeid nie.

Die beperkte vraag na blanke arbeid word bevredig deur die leerlinge wat die plaaslike skool verlaat.

Die opleidingsfasiliteite vir blankes bestaan uit 1 Hoërskool en 1 Laerskool met 187 en 477 leerlinge respektiewelik.

Die blanke behuisingsposisie is volgens die Stadsklerk bevredigend.

M.b.t. die nie-blanke arbeidsposisie berig die Stadsklerk dat daar, vanweë 'n betreklik gunstige blank- nie-blanke getalsverhouding, feitlik geen reserwe nie-blanke arbeid plaaslik beskikbaar is nie. Dié toestand was sulks, dat met die aanvang van die bou van die groot graansuier aldaar, nie-blanke arbeid van elders af verkry moes word.

Die opleidingsfasiliteite vir die nie-blankes bestaan uit 1 Laer-primêre skool met 710 leerlinge.

Tenders vir die bou van 350 nie-blanke huise in die lokasie is aangevra en sal onmiddellik 'n begin mee gemaak word. Die skema sal uitgebrei word om ook die nodige skoolgeboue in te sluit.

8. GRONDSTOWWE

Bultfontein is een van die grootste mielie-
/produserende

produserende distrikte in die Republiek, en beperkte hoeveelhede mielies word plaaslik tot meel verwerk.

n Onlangse poging om n mielieverwerkende fabriek daar gevestig te kry, was onsuksesvol.

Die distrik het ook produserende soutpanne binne sy grense, terwyl kalkklip ook in bruikbare hoeveelhede gevind word.

Daar word ook op die oomblik aktief vir goud prospekteer.

9. SPOOR- EN PADVERBINDINGS

Spoorverbindings

Bultfonteinstasie is die eindpunt van n takspoorlyn oor Wesselsbron- Bothaville - Vierfontein - Klerksdorp na die Rand en na die kusstede oor Kroonstad vanaf Vierfontein.

n Baie belangrike ontwikkeling vir die dorp en distrik is die nuwe, onlangs goedgekeurde, Allanridge- Ancona-spoorlyn, waarmee eersdaags n begin gemaak sal word. ⁽¹⁾

Sodra hierdie verbindingslyn voltooi is, sal dit Bultfonteinstasie aansienlik nader bring aan Kroonstad, en dus die kushawens. Hierdie ontwikkeling sal na verwagting groot verkeers-verligting bring t.o.v. die groot hoeveelhede mielies wat uit dié areas jaarliks oor Vierfontein na die Kushawens verskeep moet word. Die Spoorweg- en Haweraad het o.a. bevind dat 52.7% van die verkeer oor dié taklyn ten Suide van Ancona, d.w.s. vanuit die Bultfontein-area o.a. afkomstig is. Die lengte van die verbindingslyn sal 8 myl 30 ketting wees by voltooiing.

/Padverbindings

(1) R.P. 27/1964, Verslag van die Spoorweg- en Haweraad.

Padverbindings

Bultfontein is 70 myl oor Brandfort vanaf Bloemfontein geleë (met 36 myl gruispad tussen Bultfontein en Brandfort). Die dorp is ook met 'n teerpad oor Hoopstad met Welkom verbind, en vandaar direk met 'n teerpad met Johannesburg oor Klerksdorp of Kroonstad.

10. KULTURELE EN ONTSPANNINGSFASILITEITE(a) Kultureel

Daar is gevestigde gemeentes van die N.G. Kerk- en Gereformeerde Kerkgenootskappe.

Daar is 'n Helpmekaar Kultuurvereniging op die dorp.

'n Biblioteek, gesteun deur die Provinsiale Biblioteekskema, bedien die gemeenskap.

(b) Ontspanningsfasiliteite

Sportfasiliteite, sommige onder spreiligte, is aanwesig vir die volgende: voetbal, netbal, juk-skei, tennis en rolbal.

11. OPENBARE DIENSTE EN GEBOUE

'n Bestaande stadsaal met kantore sal in 1965 teen 'n koste van R50,000 vergroot en moderniseer word.

Die bestaande Poskantoor en Polisie-stasie is, volgens die Stadsklerk nog voldoende.

/12. PLAASLIKE

12. PLAASLIKE OWERHEIDSBELEID
EN ONTWIKKELINGSPROBLEME

Volgens inligting wat deur die Stadsklerk verstrekk is, is dit duidelik dat die Stadsraad van Bultfontein besondere pogings aanwend om nywerheidsontwikkeling op die dorp te stimuleer. Die volgende is die vernaamste opmerkings wat die Stadsklerk in hierdie verband gemaak het:

- (a) „Die Raad wil baie graag nywerhede plaaslik vestig en sal dié doel persele teen nominale pryse beskikbaar stel en sal ook die koste van krag en water, so kompetend moontlik maak. Belastinge op nywerheidspersele sal ook vir die doel verlaag word.”
- (b) „Vertoë vir die verkryging van nywerhede is reeds gelewer deur o.a. die Noordwes-Vrystaat Streeksontwikkelingsvereniging.”
- (c) „Benewens die bestaande groot graansuier, word oorweging geskenk aan ’n versoek van ’n ander instansie vir die aankoop van 3 morge grond vir die oprigting van graanbergingsfasiliteite.”
- (d) „Bouskemas om blankes en nie-blankes van huise te voorsien, is reeds aan die gang.”
- (e) „Die feit dat daar geen Suidelike Spoorwegaansluiting met ’n hooflyn veral na die Kusehawens is nie, word deur die Raad beskou as ’n uiters stremmende faktor in die oë van voornemende nyweraars.”
- (f) Die Raad voel ernstig verontrus oor:
 - (i) die feit dat Bultfontein net met Hoopstad d.m.v. ’n teerpad verbind is,
 - (ii) die betreurenswaardige toestand waarin die gruispaaie, wat Bultfontein in ander rigtings bedien, verkeer.

/g Die.....

- (g) Die Departement van Bantoe Administrasie en Ontwikkeling word blameer vir die „vertragings wat dikwels voorkom en wat noodwendig stremmend inwerk. Behuisingskemas en die goedkeuring daarvan is 'n voorbeeld."
- (h) Deurdat Bultfontein in die posisie verkeer dat "die verhouding nie-blankes tot blankes klein is", is die arbeidsmark beperk. Die Raad agiteer reeds lank vir die oprigting van 'n Gevangenis, om sodoende hierdie probleem die hoof te bied, dog sonder enige sukses. (1)

(1) Dit is egter nie duidelik hoe so 'n arbeidsmag op 'n stabiele nywerheidsgrondslag ingeskakel kan word nie.

HOOFSTUK 13

DORPE IN DIE RANDGEBIED

(xii) VENTERSBURG

1. STIGTING EN STATUS

Ventersburg is oor Kroonstad 160 myl per teerpad van Johannesburg, en 103 myl oor Winburg - Brandfort van Bloemfontein geleë.

Die dorp beskik nie oor 'n spoorwegstasie nie, maar word bedien van 'n S.A.S. & H. padvervoerdiens met aansluiting by Hennenman, 11 myl vanaf Ventersburg.

Sedert 1903 is die dorp onder munisipale beheer.

Die distrik van Ventersburg het bygedra tot die skep van drie ander landdrosdistrikte nl. Welkom, Virginia en Hennenman.

2. BEVOLKING

Volgens die gegewens op TABEL 71 het die totale bevolking vanaf 1951 tot 1960 toegeneem met 615 persone of 21.0%. Die nie-blanke bevolking het gedurende dieselfde periode toegeneem met 139 persone of 53.1%, terwyl die blanke bevolking 'n afname getoon het van 124 persone of 10.2%.

/TABEL

TABEL 71 (1)

VENTERSBURG: BEVOLKING 1951 - 1960.						
Jaar	Blank	Verande- ring (+ en -)	Nie- Blank	Verande- ring (+ en -)	Totale Bevolk- ing	Verande- ring (+ en -)
		%		%		%
1951	1,209	-	1,715	-	2,924	-
1960	1,085	-10.2	2,454	+53.1	3,539	+21.0

Die ontwikkeling van die Vrystaatse Goudvelde as gevolg van die aanvanklike behuisingstekort was verantwoordelik vir 'n styging in die bevolkingsgetalle van die dorp. Namate huisvesting in die Goudvelde egter meer voldoende geraak het, het 'n gestadige daling in die blanke bevolking voorgekom tot 1961.

Geen geskatte syfers kon vir 1963 van die Stadsklerk verkry word nie.

As gevolg van die verbinding van die dorp met die Goudvelde d.m. van goeie teerpaaie, word ook gevind dat baie van die dorp se gevestigde handel elders gaan. Ook word gevind dat groter hoeveelhede van die distrik se mielie-opbrengs na die graansuiers te Hennenman gaan in plaas van die graansuier te Ventersburg.

3. BEDRYFSONDERNEMINGS

Die stagnerende toestand van plaaslike ontwikkeling blyk uit die feit dat, volgens die gegewens

/in

-
- (1) Daar geen besonderhede vir afsonderlike jare beskikbaar was nie, is van die 1951 en 1960 sensussyfers gebruik gemaak.

in TABEL 72 die getal bedryfsondernemings toegeneem het met slegs 1 vanaf 1950 tot 1963.

Van die totale aantal ondernemings in 1963 was 20 handels- en diensondernemings, 3 hotelle en drankwinkels, en 10 nywerheidsondernemings, waarvan 7 motorherstelwinkels en duikklopwerke was.

Volgens die Stadsklerk moes n bakkery en n droogskoonmakery weens gebrek aan genoegsame ondersteuning bedrywighe op die dorp staak.

4. EIENDOMSWAARDASIES

Volgens die gegewens in TABEL 73 het die totale waarde van eiendomme gestyg met R797,382 of 95.9% vanaf R831,074 in 1951/2 tot R1,628,456 in 1962/63.

Die waarde van belasbare en vrygestelde eiendomme het vir dieselfde periode gestyg met 511,154 (75.5%) en R286,228 (185.7%) onderskeidelik.

Van die belasbare eiendomme het die waarde van verbeteringe met R352,384 of 63.3% toegeneem. Die waarde van persele het gedurende dieselfde periode met R158,770 of 131.2% gestyg.

5. BESKIKBAARHEID VAN NYWERHEIDSPERSELE

As gevolg van, aldus die Stadsklerk, die afwesigheid van enige grootskaalse handels- of nywerheidsbelangstelling in die gebied, is daar op die oomblik nog geen uitgelegde nywerheidsarea beskikbaar nie.

n Aansoek van die Stadsraad om die daarstelling en uitleg van 18 nywerheidsperselle word tans deur die O.V.S. Dorpsraad oorweeg. Hierbenewens is die Stadsraad ook besig met n dorpsbeplanningskema.

/Sodra

VENTERSBURG: ONTLEDING VAN BEDRYFSONDERNEMINGS, 1950 - 1963 1)

GROEPE EN SOORTE ONDERNEMINGS	J A R E													
	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963
A. Handels- en Diensondernemings:														
Winkels	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	9
Kafees en varsprodukte	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	5	5	4	4
Slaghuisse	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Aptekers	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Kleremakers	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Eier-depot	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Haarkappers	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Begrafnisondernemers	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Bakkery	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
TOTAAL	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20
B. Hotelle, Losieshuise en Drankwinkels:														
Gelisensieërde Hotelle	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Geregistreeerde Drankwinkels	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
TOTAAL	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
C. Nywerhede:														
Motorhawens en Duikkloppers	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7
Steenmakers	-	-	-	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Meule	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Ingenieurswerke	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
TOTAAL	9	9	9	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10
GROOTTOTAAL	32	32	32	33	33	33	33	33	33	33	35	34	33	33

1) Bron: Gegewens verskaf deur die Stadsklerk.

TABEL 73

VENTERSBURG: EIENDOMSWAARDASIES, 1951/2 - 1962/63 (1)

Jaar eindi- gende	BELASBARE EIENDOMME			VRYGESTELDE EIENDOMME			GROOTTOTAAL		
	Persale	Verbeteringe	Totaal	Persale	Verbeteringe	Totaal	Persale	Verbeteringe	Totaal
1951/52	120 946	556 044	676 990	26 758	127 326	154 084	147 704	683 370	831 074
1952/53	120 756	574 850	695 606	26 948	154 176	181 124	147 704	729 026	876 730
1953/54	277 880	706 776	984 656	48 984	269 560	318 544	326 864	976 336	1 303 200
1954/55	277 880	706 776	984 656	48 984	269 560	318 544	326 864	976 336	1 303 200
1955/56	277 880	749 250	1 063 330	48 984	269 560	318 544	326 864	976 336	1 303 200
1956/57	277 900	789 150	1 067 050	48 984	349 960	398 944	326 864	1 099 210	1 426 074
1957/58	277 900	815 944	1 093 844	48 984	349 960	398 944	326 864	1 139 110	1 465 974
1958/59	279 716	876 776	1 156 492	71 266	369 046	440 312	350 982	1 238 202	1 589 184
1959/60	279 716	883 872	1 163 588	71 266	369 046	440 312	350 982	1 253 098	1 604 080
1960/61	279 716	901 268	1 180 984	71 266	369 046	440 312	350 982	1 270 314	1 621 296
1961/62	279 716	908 428	1 188 144	71 266	369 046	440 312	350 982	1 277 474	1 628 456
1962/63	279 716	908 428	1 188 144	71 266	369 046	440 312	350 982	1 277 474	1 628 456

(1) Bron: Gewens verskaf deur die Provinsiale Ouditeur.

TABEL 74
VENTERSBURG: VERANDERING IN EIENDOMSWAARDASIES, 1951/52 - 1962/3 ¹⁾

Eiendomme	Waarde in 1962/63	Waarde in 1951/52	Verandering in Waarde	Persentasie Verandering
<u>BELASBARE EIENDOMME</u>				
Persele	279 716	120 946	158 770	131.2%
Verbeteringe	908 428	556 044	352 385	63.3%
Totaal	1 188 144	676 990	511 154	75.5%
<u>VRYGESTELDE EIENDOMME</u>				
Persele	71 266	26 758	44 508	166.3%
Verbeteringe	369 046	127 326	241 720	189.8%
Totaal	440 312	154 084	286 228	185.7%
<u>GESAMENTLIKE WAARDASIES</u>				
Persele	350 982	147 704	203 278	137.6%
Verbeteringe	1 277 474	683 370	594 104	86.9%
Totaal	1 628 456	831 074	797 382	95.9%

1) Bron: Gegewens verskaf deur die Provinsiale Ouditeur.

Sodra dit deurgevoer is, sal die diensnywerhede wat op die oomblik in die dorp gevestig is daarheen ver-skuif word.

6. KRAG EN WATER

(a) Elektriese Krag

Elektriese krag word voorsien deur die Elektrisiteitsvoorsieningskommissie (220 volt, wisselstroom en 50 siklusse). Geen spesiale tariewe vir lae-verbruikperiodes is van toepassing nie.

Gemiddelde en spitsverbruik is 155 KW en 207 KW onderskeidelik.

Geen nywerheidstarief is tot dusver bepaal nie. Die heersende tarief is n minimum van R1.00, vir die eerste 10 eenhede en, teen n dalende skaal, n minimum tarief van 0.83 sent namate verbruik toeneem.

Die gegewens in TABEL 7b dui op n stagnerende toestand. Vanaf 1959 tot 1963 het totale verbruik toegeneem met 41,388 eenhede of met slegs 5.5%. In 1960 en 1962 was daar selfs n 1.3% en 1.2% afname in verbruik onderskeidelik.

(b) Water

Gesuiwerde water vir die onmiddellike behoeftes van die dorp word aangekoop van die Goudveldse Staatswaterskema en beskikbaar gestel teen 97 sent per 1,000 gelling. n Laer tarief kan op aanvraag vir groot hoeveelhede van toepassing gemaak word.

7. ARBEID, OPLEIDINGSPASILITEITE EN BEHUISING

In die afwesigheid van enige noemenswaardige

/handel-

T A B E L 75

VENTERSBURG: OMVANG VAN TOTALE WATERVERBRUIK
1959 - 1963 ¹⁾

JAAR	TOTALE VERBRUIK (GELLING)	VERANDERING IN VERBRUIK (+) en (-)	PERSENTASIE VERANDERING (+) en (-)
	<u>gelling</u>	<u>gelling</u>	<u>%</u>
1959	15 711 000	-	-
1960	19 580 000	3 869 000	+ 24.626%
1961	20 111 000	531 000	+ .027%
1962	20 066 000	45 000	- .002%
1963	23 360 000	3 294 000	+ 16.415%

- 1) Bron: Gegewens verskaf deur die Stadsklerk.
 2) Geen syfers vir die tydperk voor 1959 en vir die verskillende verbruikers kon verkry word nie.

T A B E L 76

VENTERSBURG: OMVANG VAN ELEKTRISITEITSVERBRUIK,
1959 - 1963 ¹⁾

JAAR	TOTALE VERBRUIK (eenhede)	VERANDERING IN VERBRUIK (eenhede) (+) en (-)	PERSENTASIE VERANDERING % (+) en (-)
1959	745 909	-	-
1960	736 084	- 9 825	- 1.3
1961	820 502	+ 84 418	+ 11.4
1962	777 793	- 42 709	- 5.2
1963	787 297	+ 9 504	+ 1.2

- 1) Bron: Gegewens verskaf deur die Stadsklerk.

handel- en nywerheidsaktiwiteite op die dorp, rapporteer die Stadsklerk dat geen tekort aan arbeid ondervind word nie. Trouens, n tydelike slapte in die boubedryf het tot gevolg dat "n surplus nie-blanke arbeid ondervind word".

Die opleidingsfasiliteite vir blankes bestaan uit een gekombineerde Hoër- en Laerskool met ongeveer 400 leerlinge. Daar is n seuns- en n dogterskoshuis met akkommodasie vir 35 kosgangers elk.

Die blanke behuisingsposisie, volgens die Stadsklerk is bevredigend met n klein oorskot van aanbod oor aanvraag na woonhuise. Geen behuisingsskemas word op die oomblik beplan nie. Huishuur wissel van R20 tot R40 volgens die tipe woning.

Die nie-blanke opleidingsfasiliteite bestaan uit 1 Hoër-primêre Bantoeskool met ongeveer 500 leerlinge.

Die Bantoebevolking word gehuisves in n lokasie waar huise, deur privaat persone opgerig, aan die inwoners verhuur word teen pryse wat wissel van R1 tot R3 per maand.

Geen Bantoebehuisingsskema word in die afsienbare toekoms beoog nie.

8. GRONDSTOWWE

Die enigste primêre grondstowwe wat vir verdere verwerking aangewend kan word is mielies, koring en grondbone. Mielies word op die dorp verwerk in meel.

9. SPOOR- EN PADVERBINDINGS :

Ventersburg is geleë aan die teerpad

/tussen ..

tussen Kroonstad na die Noorde en Winburg in die Suide.

n Spoorwegpadmotordiens opereer vanaf Ventersburg na Hennenman, die naaste stasie - n afstand van 11 myl.

10. KULTURELE EN ONTSPANNINGSFASILITEITE

(a) Kulturele

Daar is gevestigde kerkgenootskappe van die N.G., Gereformeerde en Metodiste Kerke.

Die dorp beskik oor n musiekvereniging.

n Biblioteek, met 2,500 boekdele, voorsien deur die Provinsiale Biblioteekdiens, bedien die gemeenskap.

(b) Ontspanningsfasiliteite

Sportfasiliteite vir die volgende word voorsien: netbal, rugby, tennis en pluimbal.

Die gewilde Willem Pretorius-wildreserwe, by die Allemanskraaldam is per teerpad slegs 14 myl vanaf die dorp.

11. OPENBARE DIENSTE EN GEBOUE

Die dorp beskik oor n nuwe toereikende Poskantoor wat in 1953 vir R34,000 opgerig is. n Nuwe landroskompleks is in 1952 vir R40,000 opgerig.

Die Stadsaal en polisiestasie is, volgens die Stadsklerk, toereikend vir huidige behoeftes.

/12. PLAASLIKE

12. PLAASLIKE OWERHEIDSBELEID
EN ONTWIKKELINGSPROBLEME

T.o.v. die nywerheidsontwikkeling op die dorp is die volgende menings en inligting deur die Stadsklerk beskikbaar gestel in 'n onderhoud en 'n voltooië vraelys:

Die Stadsraad is sonder enige voorbehoud "ten gunste van die vestiging van nywerhede" ten einde die ekonomiese ontwikkeling van die dorp op 'n meer stabiele grondslag te bring.

Vertoë in dié verband is reeds deur die Noordwes-Vrystaatse Streeksontwikkelingsvereniging aan verskeie instansies gelewer.

Daar is o.a. vertoë tot die Spoorwegraad gelewer vir die aanlê van 'n spoorverbinding tussen Whites en Arlington oor Ventersburg, dog sonder sukses.

Die Raad is ook van mening dat die gekonsentreerde goudmynaktiwiteite in die Goudveld die handel van die dorp skade aangedoen het, tot so 'n mate "dat die beste handel tans dié van die Bantoe is".

Die Stadsklerk is van mening dat die afwesigheid van 'n spoorlyn die hooforsaak is van die afwesigheid van nywerhede op die dorp.

Hy is ook van mening dat, as gevolg van bogenoemde struikelblokke, "die dorp ekonomies swakker daaraan toe is as 5 jaar gelede".

HOOFSTUK 14

DORPE IN DIE RANDGEBIED

(xiii) HENNENMAN

1. STIGTING EN STATUS

Hennenman is per teerpad 108 myl oor Brandfort van Bloemfontein, en 199 myl oor Kroonstad van Johannesburg geleë.

Geleë digby Whites, die goudveld-aansluiting op die Kroonstad - Bloemfontein hooflyn, is die stasie geleë op die hoofspoorlyn tussen Bloemfontein en Johannesburg.

In Maart 1936 is die plaas Vredefontein onderverdeel in 49 hoewes en Havengaville genoem, en in 1941 het die Dorpsbestuur besluit dat die toekomstige dorp se naam Hennenman sal wees. Sedert 1947 word dit deur 'n munisipaliteit bestuur. Sedert 1963 is dit 'n onafhanklike landdrosdistrik.

Die distrik van Hennenman het ook bygedra tot die skepping van die distrikte Welkom en Virginia in 1954 en 1957 onderskeidelik.

2. BEVOLKING

Volgens die inligting vervat in TABEL 77 het die totale bevolking van Hennenman van 4,862 persone in 1951 vermeerder tot 6,600 in 1963 of met 35.7%.

/TABEL

TABEL 77

HENNENMAN: BEVOLKINGSAANWAS 1951 - 1960 (1)						
Jaar	Blanke Bevolk- ing	Persen- tasie Veran- dering	Nie- blanke bevolk- ing	Persen- tasie veran- dering	Totale bevolk- ing	Persen- tasie Veran- dering
1951	1,711	-	3,151	-	4,862	-
1960	2,354	37.6	4,092	29.8	6,446	32.5
1963	2,500	6.2	4,100	-	6,600	2.3

Gedurende dieselfde periode het die blanke bevolking vermeerder met 789 persone of 46.1%, en die nie-blanke bevolking met 949 persone of 30.1%.

Die verloop van die bevolkingsaanwas was grootliks bepaal deur die ontwikkelings in die Welkom, Virginia en Odendaalsrus areas, waar die grootste goudmynaktiwiteite gevestig is. Hennenman se bevolking het, omdat daar geen goudmyne in die onmiddellike omgewing gevestig is nie, nie met sulke rasse-skrede vermeerder soos in die geval van Welkom en Virginia, en tot n veel mindere mate Odendaalsrus nie.

3. BEDRYFSONDERNEMINGS

Die getal ondernemings het vanaf 1956 tot 1963 n afname van 5 getoon. Nywerhede het geen toename getoon nie terwyl die diens- en handelsondernemings n daling van 5 getoon het. (Sien TABEL 78).

Verder was daar 2 graanmeulens, 4 motorhawens

/1 skrynwerkers-

(1) Bron: Sensussyfers vir 1951 en 1960 en vir 1963 n syfer soos beraam deur die Stadsklerk.

TABEL 78

HENNEMAN; ONTLEDING VAN BEDRYFSONDERNEMINGS, 1956-1963 1)

GROEPE EN SOORTE ONDERNEMINGS	J A R E									
	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963		
A. Handels- en Diensondernemings:										
Winkels	42	35	35	37	42	37	33	33		33
Kafees	10	11	9	9	10	9	9	7		7
Varsprodukte	2	4	8	6	8	8	6	7		7
Slaghuisse	2	3	3	4	3	3	3	3		3
Aptekers	2	2	2	2	2	2	2	2		2
Kleremakers	-	-	-	-	-	-	1	-		-
Droogskoonmakery	1	1	1	1	1	1	1	1		1
Vervoerkontrakteurs	3	3	3	3	3	4	4	4		4
Bakkery	1	1	1	1	1	1	1	1		1
TOTAAL	63	60	62	63	70	64	60	58		
B. Hotelle, Losieshuise en Drank-winkels:										
Gelisensieërde Hotelle	1	1	1	1	1	1	1	1		1
Geregistreeerde Losieshuise ..	2	2	2	2	2	2	2	2		2
Geregistreeerde Drankwinkels.	2	2	2	2	2	2	2	2		2
TOTAAL	5	5	5	5	5	5	5	5		5
C. Nywerheidsondernemings:										
Garages	4	3	4	5	5	5	4	4		4
Hout (skrynwerker)	1	1	1	1	1	1	1	1		1
Metaalprodukte	2	2	2	2	2	2	2	2		2
Graanmeulens	2	2	2	2	2	2	2	2		2
TOTAAL	9	8	9	10	10	10	9	9		9
GROOTTOTAAL	77	73	76	78	85	80	74	72		

1) Bron: Gegewens verskaf deur die Stadsklerk.

1 skrynwerkersonderneming en 2 ligte ingenieursherstelwinkels. Die een graanmeule is van aansienlike omvang en verbruik meer as 50,000 gelling water per dag.

Die Whites en Anglo Alpha sementfabrieke is geleë ongeveer 2 myl Suid van die dorpsgrense. Krag en water word egter direk aan die fabrieke voorsien. Die twee fabrieke is in n groot mate entiteite op hul eie, en staan heeltemal onafhanklik van die dorp self.

Die firma Bremer Meulens (Edms.) Bpk., die eerste nywerheid wat in die dorp se nywerheidsarea gevestig is, en wat nou 2.2 morges beslaan, beoog om, volgens die Stadsklerk, sy huidige werksaamhede uit te brei, asook om verwante produkte te verwerk. Vir hierdie doeleindes word daar op die oomblik met die Raad onderhandel vir die aankoop van 3 aangrensende nywerheidsperssele van 3.7 morges groot.

4. EIENDOMSWAARDASIES

Volgens die gegewens in TABEL 79 het die totale waarde van alle eiendomme gestyg met R2,213,460 of 89.7%. Hiervan het verbeteringe en perssele 130.7% en .5% onderskeidelik uitgemaak.

Van die totale belasbare eiendomme, wat toegeneem het met 69.8%, was perssele verantwoordelik vir n daling van 27.3% en verbeteringe vir n styging van 111.0%.

Vrygestelde eiendomme het n waardevermeerdering van R705,301 of 231.9% getoon.

5. NYWERHEIDSPERSELE

n Area van ongeveer 33 morges is aldus die Stadsklerk in die vorm van n "nywerheidsdorp"

/beskikbaar ..

HENNEMAN: EIENDOMSWAARDASIES 1951/2 - 1962/63

1)

Jaar Eindi- gende	Belasbare Eiendomme			Vrygestelde Eiendomme			Groottotaal		
	Persele	Verbeteringe	Totaal	Persele	Verbeteringe	Totaal	Persele	Verbeteringe	Totaal
1951/52	644 910	1 516 116	2 161 026	127 350	176 774	304 124	772 260	1 692 890	2 465 150
1952/53	662 828	2 183 392	2 846 220	135 614	181 070	316 684	798 442	2 364 462	3 162 904
1953/54	664 438	2 285 810	2 950 248	135 644	184 806	320 450	800 082	2 470 616	3 270 698
1954/55	666 584	2 386 812	3 053 396	136 304	333 370	469 674	802 888	2 720 182	3 523 070
1955/56	622 678	2 733 500	3 355 678	196 586	341 122	537 708	819 264	3 075 122	3 893 386
1956/57	785 208	3 215 428	4 000 636	278 810	418 484	697 294	1 064 018	3 633 912	4 697 930
1957/58	788 390	3 456 358	4 244 748	292 792	420 844	713 636	1 081 182	3 877 202	4 958 384
1958/59	777 522	3 479 084	4 256 606	303 990	420 844	724 834	1 081 512	3 899 928	4 981 440
1959/60	760 852	3 531 494	4 292 346	464 190	540 884	1 005 074	1 225 042	4 072 378	5 297 420
1960/61	756 672	3 545 884	4 302 556	468 030	699 884	1 167 914	1 224 702	4 245 768	5 470 470
1961/62	474 360	3 184 075	3 658 435	288 375	705 530	993 905	762 735	3 889 605	4 652 340
1962/63	468 740	3 200 445	3 669 185	303 895	705 530	1 009 425	772 635	3 905 975	4 678 610

1) Bron: Gewens verskaf deur die Provinsiale Ouditeur.

T A B E L 80

HENNEMAN: EIENDOMSWAARDASIES, 1951/52 - 1962/63 ¹⁾

EIENDOMME	WAARDE IN 1962/63	WAARDE IN 1951/52	VERANDERING DE (+ en -)	PERSENTASIE VERANDE- RING (+ en -)
<u>Belasbare Eiendomme</u>				
Persele	468 740	644 910	176 170 (-)	27.3% -
Verbeteringe	3 200 445	1 516 116	1 684 329	111.0%
Totaal	3 669 185	2 161 026	1 508 159 (+)	69.8%
<u>Vrygestelde Eien- domme</u>				
Persele	303 895	127 350	176 545	138.6%
Verbeteringe	705 530	176 774	528 756	299.1%
Totaal	1 009 425	304 124	705 301	231.9%
<u>Gesamentlike Waar- dasies</u>				
Persele	772 635	772 260	375	.5%
Verbeteringe	3 905 975	1 692 890	2 213 085	130.7%
Totaal	4 678 610	2 465 150	2 213 460	89.7%

1) Gegewens verskaf deur die Provinsiale Ouditeur.

beskikbaar.

25 Persele, volgens die behoefte van die betrokke nywerheid, is hier beskikbaar teen pryse wat wissel van R0.50 sent tot R6.00 per 100 vk. vt. Die prys per perseel word ook verder aangepas volgens die omvang van die nywerheid wat daarin belang stel.

Hierbenewens is reeds n verdere 50 morge, geleë aan die nywerheidsdorp, aangekoop vir verdere uitbreiding, en word met die Whites Portland Sement Maatskappy onderhandel vir die aankoop van nog 50 morge vir moontlike toekomstige behoeftes.

Die Munisipale belasting op nywerheidspersele is 11 sent per Rand. Geen belasting word op geboue gehef nie.

Van die 25 persele kan 13 deur spoorwegsylyngeriewe bedien word.

6. KRAG EN WATER

(a) Elektriese Krag

Die dorp word deur die Elektrisiteitsvoorsieningskommissie vanaf die hoogspanningslyn tussen Kroonstad en Virginia, van elektriese krag voorsien.

Die krag is in Desember 1950 aangesluit, en word voorsien teen 220 of 380 Volt (50 periodes wisselstroom).

Spitsverbruik in 1963 was 900 KW en gemiddelde verbruik 620 KW.

Die tarief vir nywerheidsverbruikers is as volg:

/(i) Vir

- (i) Vir Verbruikers met 'n geïnstal-
leerde motorkapasiteit van nie
meer as 50 perdekrag nie: 1e
30 eenhede teen 10 sent per
eenheid; 31-500 eenhede teen 2
sent per eenheid; meer as 500
eenhede teen 1 sent per eenheid
(met 'n minimum van 30 sent per
geïnstalleeperde perdekrag.
- (ii) Vir Verbruikers met 'n totale
geïnstalleeperde motorkapasiteit
van meer as 50 perdekrag:
R1.43 per maand per KW van mak-
simum aanvraag; en .41667 sent
per verbruik (minimum 30 sent
per geïnstalleeperde perdekrag).

Volgens die syfers vervat in TABEL 81
het die totale kragverbruik vir die dorp vanaf 1957
tot 1963 toegeneem met 2,296,759 eenhede of met 134.5%.

Nywerheidsverbruik het toegeneem met
1,942,921 eenhede (851.4%), Handelsverbruik met
83,210 eenhede (31.0%), Staats-, Provinsiale en
Munisipale Verbruik met 143,108 eenhede (267.4%) en
residensiële verbruik met 127,520 eenhede of 11.0%.

As persentasie van totale verbruik het ny-
werheidsverbruik gestyg van 13.3% in 1957 tot 54.1%
in 1963, terwyl residensiële verbruik, wat baie kon-
stant gebly het oor die periode, as persentasie van
totale verbruik, gedaal het van 68.0% tot 32.3%.

(b) Water

Die dorp se water word voorsien deur die
Goudveldse Staatswaterskema.

Water word aan nywerhede verkoop teen 25
sent per gelling.

Behalwe die Spoorweë is daar een bona fide
nywerheid, 'n graanmeule, wat meer as 50,000 gelling
water per dag gebruik.

/Die

T A B E L 81

HENNENMAN: OMVANG VAN ELEKTRISITEITSVERBRUIK, 1957 - 1963 1)

JAAR	NYWERHEIDSVERBRUIK		HANDELSVERBRUIK		STAATS-, PROVINSIALE EN MUNISIPALE VERBRUIK		RESIDENSIELE VERBRUIK		TOTALE VERBRUIK	
	eenhede	%	eenhede	%	eenhede	%	eenhede	%	eenhede	%
1957	228 204	13.3	268 814	15.6	53 528	3.1	1 169 489	68.0	1 720 035	100.0
1958	893 238	36.8	269 404	11.1	63 753	2.6	1 201 860	49.5	2 428 255	100.0
1959	1 021 625	39.6	246 912	9.6	112 230	4.4	1 197 890	46.4	2 578 657	100.0
1960	1 671 625	47.3	318 482	9.0	141 539	4.0	1 404 171	39.7	3 535 817	100.0
1961	1 706 087	47.3	333 561	9.2	167 483	4.6	1 403 229	38.9	3 610 360	100.0
1962	2 001 810	52.3	342 129	8.9	179 068	4.7	1 303 564	34.1	3 826 571	100.0
1963	2 171 125	54.1	352 024	8.8	196 636	4.8	1 297 009	32.3	4 016 794	100.0
	Toename in Verbruik		Toename in Verbruik		Toename in Verbruik		Toename in Verbruik		Toename in Verbruik	
1963	2 171 125		352 024		196 636		1 297 009		4 016 794	
1957	228 204		268 814		53 528		1 169 489		1 720 035	
Toe- name	1 942 921	851.4	83 210	31.0	143 108	267.4	127 520	11.0	2 296 759	134.5

1) Bron: Gegewens verskaf deur die Stadsklerk.

Die dorp beskik oor geen ongesuiwerde water reserwe nie. Die reserwe aan gesuiwerde water word bepaal deur beskikbaarstelling van water deur die Departement van Waterwese. Die Stadsmerk bring egter dat daar tot dusver nog geen probleme in dié verband opgeduik het nie.

Die omvang van waterverbruik deur die dorp word aangedui deur die gegewens in TABEL 82.

Totale waterverbruik het toegeneem met 17,051,600 gelling vanaf 30,265,600 gelling in 1957 tot 47,316,900 gelling in 1963 of met 56.3%.

Nywerheidsverbruik het toegeneem met 8,793,000 gelling (115.8%), handelsverbruik met 797,000 gelling (33.5%), Staats-, Provinsiale en Munisipale verbruik met 5,308,300 gelling (9.5%) en residensiële verbruik met 2,153,000 gelling (91.5%).

7. ARBEID, OPLEIDINGSGERIEWE EN BEHUISING

Die beskikbare blanke arbeidspotensiaal, wat bepaal word deur die plaaslike bevolkingsgroei, voorsien op die oomblik in die dorp se behoeftes.

Die blanke opleidingsfasiliteite bestaan uit 1 Hoërskool en 1 Laerskool met 290 en 630 leerlinge onderskeidelik. Daar is ook 1 gekombineerde seuns-dogterskoshuis met addommodasie vir 66 kosgangers.

Die blanke behuisingsposisie is, volgens die Stadsmerk, bevredigend. Ekonomiese-skema huise wat in groepe van 3, stelselmatig soos deur omstandighede vereis, van tyd tot tyd opgerig word, word verhuur teen ongeveer R25 per maand.

Die nie-blanke bevolking van 4,100 voorsien

/genoegsaam

TABEL 82

VERBODEN: OMVANG VAN WATERVERBRUIK, 1957 - 1963 1)

JAAR	NYWERHEIDSVBRUIK		HANDELSVERBRUIK		STAATS- PROVINSIALE EN MUNISIPALE VERBRUIK		RESIDENSIËLE VERBRUIK		TOTALE VERBRUIK	
	gell	%	gell	%	gell	%	gell	%	gell	%
1957	788 000	2.6	4 359 600	14.4	4 359 600	14.4	22 739 000	75.1	30 265 600	100.0
1958	1 626 000	5.4	2 764 000	9.3	5 145 600	17.2	20 336 000	68.1	29 871 600	100.0
1959	3 073 000	8.0	2 459 000	6.4	6 899 100	17.9	26 090 000	67.7	38 521 100	100.0
1960	3 177 000	8.5	2 734 000	7.3	6 871 700	18.3	24 782 000	65.9	37 564 700	100.0
1961	5 278 000	14.7	2 205 000	6.2	6 554 200	18.3	21 812 000	60.8	35 849 200	100.0
1962	6 986 000	16.6	3 069 000	7.3	8 090 300	19.2	24 036 000	56.9	42 181 300	100.0
1963	9 581 000	20.2	3 176 000	6.7	9 667 900	20.4	24 892 000	52.7	47 316 900	100.0
	Toename in Verbruik		Toename in Verbruik		Toename in Verbruik		Toename in Verbruik		Toename in Verbruik	
1963	9 581 000		3 176 000		9 667 900		24 892 000		47 316 900	
1957	788 000		2 379 000		4 359 600		22 739 000		30 265 600	
Toe- name	8 793 000	115.8	797 000	33.5	5 308 300	121.8	2 153 000	9.5	17 051 300	56.3

1) Bron: Gegewens verskaf deur die Stadsklerk.

genoegsaam in die onmiddellike arbeidsbehoefte van die gemeenskap.

Daar is n Primêre Bantoeskool met ongeveer 1,100 leerlinge.

Die Bantoebevolking word gehuisves in n Bantoedorp geleë ongeveer 5 myl van die dorp af. n Gereëlde privaat busdiens opereer tussen die dorp en die Bantoewoonbuurt.

In die Bantoewoonbuurt is reeds 530 wonings uit Nasionale Behuisingsfondse opgerig, en 200 wonings deur die inwoners self. Persele word verhuur teen R1.00 per maand en die wonings teen R1.65 tot R3.30, per maand afhangende van die grootte daarvan.

Die Stadsklerk berig dat n verdere 300 morge beskikbaar is vir verdere uitbreiding van die Bantoe-woongebied.

Die twee sementfabrieke, net buite die dorpsgrense, het elk hul eie Kampong, wat onder die jurisdiksie van die Hoof Bantoesakekommissaris sorteer. Die fabriekowerhede moet, ingevolge die Bantoebehuisingswette, self voorsiening maak vir die nodige fasiliteite en woongeriewe in die Kampongs.

8. GRONDSTOWWE

Die twee sementfabrieke, geleë net buite die dorpsgrens, gebruik kalkklip van die omgewing vir die vervaardiging van sement. Mielies wat in die distrik verbou word, word tot meel verwerk deur twee meulens op die dorp.

9. SPOOR- EN PADVERBINDINGS

Hennenman is direk per teerpad verbind met
/Ventersburg

Ventersburg, Virginia, Odendaalsrus en Welkom.

Dit is 199 myl oor Ventersburg en Kroonstad van Johannesburg geleë, en 108 myl oor Brandfort van Bloemfontein. Die dorp is 22 myl per teerpad vanaf Odendaalsrus geleë.

Hennenmanstasie is geleë op die Bloemfontein - Johannesburg hooflyn digby Whitesstasie, die hooflynaansluiting vir die goudveldse dorpe Virginia, Welkom en Odendaalsrus. Dit is ook die spoorwegstasie vir die Padmotordiens na Ventersburg.

Die voltooiing van die Ancona - Allanridge-lyn sal na verwagting groter spoorwegbedrywighe in die Hennenmanstasie tot gevolg hê. ⁽¹⁾

10. KULTURELE EN ONTSPANNINGSFASILITEITE

Kulturele

Daar is 'n N.K., 'n Gereformeerde, 'n Hervormde en Metodiste Kerkgenootskap op die dorp.

'n "Afrikaanse Kultuurvereniging" reël byeenkomste van tyd tot tyd.

Daar is ook 'n Biblioteek bedien deur die Provinsiale Biblioteekdiens.

Ontspanningsfasiliteite

Ontspanningsgeriewe vir die volgende sportsoorte word voorsien: voetbal, tennis, swem, atletiek en netbal.

By Whites, waar die 2 sementfabrieke gevestig is, is daar ook fasiliteite vir gholf, rolbal

/en

(1) Sien Verslag van die Spoorweg- en Haweraad, op. cit.

en krieket.

11. OPENBARE DIENSTE EN GEBOUE

Die poskantoor, gebou in 1949, wat privaat eiendom is, en deur die Staat gehuur word, is nog toereikend.

n Moderne polisiestasie is in aanbou, terwyl n goedtoegeruste stadsaal in 1962 voltooi is.

Die bestaande landdrosgebou is nog toereikend.

Die naaste hospitaal is te Virginia, 12 myl vanaf Hennenman geleë.

n Vyf-ton vragmotor-onderstel is aangekoop en word omgebou in n doeltreffende brandweerwa.

12. PLAASLIKE OWERHEIDSBELEID EN ONTWIKKELINGSPROBLEME

Met betrekking tot die oprigting van nywerhede, verklaar die Stadsklerk "dat die Stadsraad alles in sy vermoë doen om nywerhede na Hennenman te trek".⁽¹⁾

Reklame word gereëld gemaak in koerante, tydskrifte en deur die Raad se agente vir die doel aanstel in Johannesburg. Vertoë vir fasiliteite is ook reeds gelewer deur die Noordwes Vrystaatse Streeksvereniging en die Volksraadslede van die omgewing.⁽²⁾

Met betrekking tot die beskikbaarstelling van nywerheidspersonele verklaar die Stadsklerk as

/volg:

(1) Die bou van die Ancona-Allanridge spoorlyn is, o.a. onlangs langs hierdie weg bepleit.

(2) Volgens inligting vervat in n voltooide vraelys.

volg:

"My Raad is egter by die uitleg van die Nywerheidsdorp gebind deur die O.V.S. Dorperaad om slegs nywerhede wat huis-houdelike of plaaslik van aard is daar te vestig."

Ten slotte, verwysende na verdere probleme t.o.v. nywerheidsontwikkeling, laat die Stadsklerk hom verder soos volg uit:

"Die grootste probleme of struikelblokke vir verdere vestiging van nywerhede op en in die omgewing van Hennenman is eerstens die gebrek aan verdere grondstowwe, en tweedens is ons geografiese ligging so vêr van die groot markte en is die huidige struktuur van spoorwegtariewe sodanig dat dit geen aanmoediging of trekkrag vir enige ondernemende of aspirant nyweraar is om hom hier of in die kontrei te vestig nie".

HOOFSTUK 15

KLEINER RESIDENSIËLE EN NYWERHEIDSGEBIEDE

Benewens bogenoemde gevestigde dorpe in die Kern- en Randgebiede, is dit wenslik om saaklik te verwys na ander kleiner myn-, residensiële en nywerheidsgemeenskappe wat in die gebied aanwesig is.¹⁾

1. WHITES 2)

Die klein gemeenskap by Whites het ontwikkel as gevolg van die bedrywigheide van die sementfabriek van die Whites South African Portland Cement Company Ltd.

Die fabriek is geleë $2\frac{1}{2}$ myl ten weste van die dorpsgrens van Hennenman, en 9 myl en 18 myl respektiewelik vanaf Virginia en Welkom. Die fabriek se gronde, by name die plaas Portland Nr. 26, grens aan die dorpsgebied van Hennenman. Funksioneel vorm Whites feitlik 'n deel van Hennenman. Hierdie vestigingsgebied is geleë aan die hoofspoorlyn tussen Hennenman en Virginia met teerpadverbindings tussen die fabriek en Hennenman, Virginia en oor laasgenoemde na Welkom en Odendaalsrus.

Die Whites Portland Sement fabriek, opgerig in 1912 op die twee plasies Rietspruit en Barbiena, het in 1914 begin produseer, en is vandag, na uitbreidings in 1915 en 1933, 'n vooruitstrewende produksieonderneming wat groot voordeel trek uit die intensiewe boubedrywigheide in die Republiek.

/Voordat

-
- 1) Inligting goedgegunstiglik verskaf deur die Stads-klerke van Welkom, Virginia en Odendaalsrus, asook deur Mnr. B. van Staden van die Departement Aardrykskunde, Universiteit van Pretoria.
 - 2) Sien ook: Written in Cement - A Half Century, uitgegee deur die Whites Sementfabriek, 1958.

Voordat die ou Ventersburgweg se naam verander is na Hennenmanstasie en die dorp Hennenman in 1948 geproklameer is, het al Whites se blanke werknemers gewoon in Whites se private grondgebied, waar alle huise en ander woonkwartiere aan die maatskappy behoort.

Hoewel daar op een stadium 350 blankes by die fabriek woonagtig was, is daar tans slegs 271. Die fabriek het tans 114 blankes, waarvan 82 op Whites woon, in diens. Die res woon op Hennenman en elders in die omgewing.

'n Groot deel van die ou woonkwartiere en huise is onlangs gesloop en vervang met nuwe geboue.

Verder verskaf die fabriek werk aan 375 Bantoe mans, wie saam met 51 Bantoe vroue en 209 kinders in hul private kampong by die fabriek gehuisves word.

Daar die klein gemeenskap hoofsaaklik rondom die aktiwiteite van die fabriek ontwikkel het, het daar geen noemenswaardige dorpsontwikkeling plaasgevind nie. Die ontwikkeling wel aanwesig, is 'n direkte funksie van die fluktuasies in die vraag na sement. Die gemeenskap op Whites is vanuit kerklike, maatskaplike en ook handelsoogpunte grootliks ingeskakel by Hennenman, terwyl 'n groot deel van Hennenman se inwoners weer deel in sekere sportfasiliteite wat deur die fabrieksowerheid vir sy werknemers by die fabriek ingestel is.

Die fabriek se besondere vestigingslokaliteit is bepaal deur die aanwesigheid van kalkklip om die maatskappy se huidige gronde, asook op aangrensende plase. Grondstowwe in die onmiddellike omgewing raak egter stadig uitgeput en hoëgraadse kalkklip vanaf Kimberley word reeds op aansienlike skaal aangevoer.

Water word voorsien uit 'n stoordam in die Rietrivier terwyl elektriese krag vanaf EVKOM verkry word.

2. ANGLO - ALPHA

Die sementfabriek van die Anglo-Alpha Sementmaatskappy, opgerig in 1936, is geleë anderhalf myl ten

/suid-ooste.....

suid-ooste van Hennenman en ongeveer 8 myl vanaf Ventersburg. Die Anglo-Alpha fabrieksgronde grens ook aan die dorpsgronde van Hennenman.

Die fabriek is d.m.v. 'n private spoorlyn en teerpad met Hennenman verbind.

Die fabriek, net soos in die geval van die Whites sementfabriek, ontleen sy vestiging in dié area aan die aanwesigheid van kalkneerslae wat as grondstof gebruik word in die vervaardigingsproses.

Gedurende die periode 1951-1960 het die totale bevolking toegeneem met 27 persone vanaf 528 tot 555 persone, dit wil sê met 5.1%.

Vir dieselfde periode het die blanke bevolking toegeneem met 8 persone vanaf 155 tot 163 (5.2%), terwyl die bantoebevolking aangewas het met 17 persone vanaf 373 tot 390 persone, dit wil sê met 4.5%.

Volgens inligting verskaf deur die Stadsklerk van Hennenman het die fabriek ongeveer 60 blankes in diens, waarvan 40 in die private fabrieksgebied woon en die res op Hennenman.

Die Bantoe-arbeidsmag bestaan uit ongeveer 120 mans wat in 'n private kampong digby die fabriek gehuisves is.

Soos in die geval van Whites was die ontwikkeling 'n direkte uitvloeisel van die fabriek se werksaamhede en die vraag na sement.

3. OU VIRGINIA (LINABO)

Ou Virginia, of Linabo, soos dit later genoem is na die eertydse eienares ene Mev. Von Abo, van die plaas waarop dit tot stand gekom het, asook deels om

/verwarring ...

verwarring met die huidige dorp te voorkom, het ontwikkel op die suidelike oewer van die Sandrivier, waar 'n stasie na die voltooiing van die spoorlyn deur die O.V.S. in 1892 aangelê is.¹⁾ Die naby-geleë moderne dorp van Virginia het skynbaar sy naam aan hierdie gehuggie ontleen.

Die gehuggie Ou Virginia is geleë 14 myl suid van Hennenman en omtrent dieselfde afstand van Ventersburg.

Daar dit hoofsaaklik spoorwegpersoneel is wat daar gevestig is, word geen ander ekonomiese aktiwiteite op 'n enigsins noemenswaardige skaal beoefen nie.

Die bietjie ontwikkeling wat wel plaasgevind het, was, voor die area 'n beheerde gebied verklaar is, van 'n uiters onbeplande aard. Diensondernemings soos algemene handelaars, slaghuise, vulstasies, motorhawens, asook openbare dienste soos 'n polisiestasie en poskantoor, het tot stand gekom langs die paaie wat uit die vier windrigtings na die gehuggie gelei het.

Die ontwikkeling van die naby-geleë Hennenman aan die hoofspoorlyn, en verder gestimuleer deur die naby-geleë sementfabrieke en Goudvelde het 'n veel groter voorsprong gehad ten opsigte van ontwikkeling op demografiese, handels- en nywerheidsgebied.

Gedurende die ontwikkeling van die Goudveldse vervoerdienste is mettertyd 'n meer moderne stasie aangelê, terwyl die hoofspoorlyn ooswaarts verskuif en reguit gemaak is.

Die grootste gedeelte van die plaas waarop die dorpie ontwikkel het, is deur die Virginiamyn vir 'n slykdam gehuur, en is dus permanent ongeskik vir ander doeleindes.

/Voordat

1) Alhoewel die poskantoor vandag die naam Linabo dra, word dikwels nog daarna verwys as Ou Virginia.

Voordat met goudontginning begin is, was daar ongeveer 170 blankes en 200 Bantoes.

Volgens inligting ingewin, o.a. van die Stads-klerk van Virginia, is die gehuggie, veral sedert die stigting van die huidige Virginia meer as 10 jaar gelede, vinnig besig om agteruit te gaan en die "dorps-atmosfeer" en gesondheidstoestand is ook besig om te disintegreer.

Gedurende die periode toe Virginia vorm begin aanneem het en die nuwe stasie in aanbou was, was Linabo 'n bedrywige en belangrike stasie, maar na die ingebruikname van die nuwe stasie het die dorpe vinnig agteruit begin gaan.

Die gehuggie het geen funksionele verband met enige omliggende dorpsgebied nie en bestaan voort as 'n aparte kwynende entiteit.

4. ALLANRIDGE

Geleë 20 myl noord van Welkom en 8 myl noord vanaf Odendaalsrus, is Allanridge 'n tipiese klein myngemeenskap waarvan die ontwikkeling feitlik uitsluitlik deur die beperkte mynbedrywigheide van die Loraine- en Jeannette-goudmyne bepaal is.¹⁾

Die dorp is vernoem na Allen Roberts, wat saam met E. Jacobson in 1933, na die mislukte pogings van ene A. Megson in 1904, die soektog na goud in dié gebied onsuksesvol voortgesit het.

Die stasie by die dorp is die terminus van die Goudveldspoorlyn vanaf Whites-stasie. Planne vir die bou van die Allanridge-Ancona spoorlyn is reeds goedgekeur, en 'n aanvang met die bou van die lyn sal

/eersdaags

1. Die Jeanette-goudmyn was 'n mislukking en is reeds in 1955 gesluit.

eersdaags gemaak word. Hierdie verbinding tussen die spoorlyn in die Goudveldse kompleks met die Bultfontein-Vierfontein spoorlyn sal, na verwagting, 'n mate van verkeersoplewing ten opsigte van die Allanridgestasie in die hand werk.¹⁾

Die teerpad na Bothaville loop deur die dorp.

Die blanke bevolking vir die jare 1951, 1954 en 1965 was 731, 2,607 en 2,700 onderskeidelik. Dit verteenwoordig 'n toename van 1,876 en 93 of 256.6% en 3.6% vir 1954 en 1965 onderskeidelik.²⁾

Die Bantoe bevolking vir dieselfde periode het 324, 4,043 en 7,322 beloop, wat 'n vermeerdering van 3,719 en 3,279 of 1147.8% en 81.1% verteenwoordig.

Beide die blanke en Bantoe bevolkings het, as gevolg van die mynbedrywigheide, vinnig toegeneem vanaf 1951 tot 1954. Vanaf 1954 tot 1965 het die blanke bevolking feitlik geen groei getoon nie, terwyl die Bantoe bevolking amper verdubbel het.

Vir die jare 1954 en 1965 was die getal Bantoe verbonde aan die myne 3,298 en 6,356 of 81.5% en 86.8% van die totale Bantoe bevolking onderskeidelik.

Die dorp was oorspronklik beplan om 25,000 blankes en 11,600 Bantoes (die aan myne verbonde uitgesluit) te huisves.

Benewens 'n motorhawe aan die hoofpad, is daar geen noemenswaardige ekonomiese aktiwiteite van 'n sekondêre aard nie.

Al die tersiêre dienste soos kafees, 'n slaghuis, haarkapper, winkels en versekerings- en bougenootskappe, is in een gebou saamgetrek.

/ 'n Aparte

1) Sien Verslag van die Spoorweg- en Haweraad, R.P. 27 van 1964, p. 4.

2) Syfers beskikbaar gestel deur Mnr. B. van Staden, Universiteit, Pretoria.

'n Aparte gebou, wat ook 'n stadsaal huisves, voorsien in die behoeftes van die dorpsadministrasie.

'n Poskantoor en polisiestasie is aanwesig.

Op die oomblik, nog geleë in die Noorde as die doodlooppunt van die goudmynbedrywighede in die Kerngebied, word die gehuggie se beperkte ontwikkeling geheel en al bepaal deur die omliggende goudmynaktiwiteite.

Nadat die omvang van die O.V.S. goudvelde geologies vasgestel is, het die O.F.S. Lands and Estate Company Ltd. in 1950 by die O.V.S. Dorperaad aansoek gedoen om die dorp Allanridge op die plaas Aandenk en aangrensende plase te stig. Dit sou dien om die werknemers van die Lorraine- en Jeanette-goudmyne te huisves en van noodsaaklike dienste te voorsien.

As gevolg van die lae goudwaardes is ontginningsbedrywighede op die terrein van die Jeanette-myn op 'n vroeë stadium gestaak, terwyl die Lorraine- en van Riebeeckmyne in 1958 geamalgameer het onder die administrasie van die Anglo-Transvaal Consolidated Company Ltd.

5. BLAAUWDRIFT

Nadat die ligging van die drie nuwe myndorpe, soos bepaal deur die geologiese ondersoeke en direkte belange van die mynbou, vasgestel is, is dit wenslik geag om oorwegend residensiële areas, wat nie direk in die onmiddellike behuisingsbehoefte van die myne sou voorsien nie, verder weg van die mynbousentra aan te lê.

As gevolg hiervan is Blaauwdrift en Riebeeckstad in 1949 en 1953 respektiewelik in die Kerngebied aangelê.

Blaauwdrift is geleë aan die noordelike oewer van die Sandrivier, waar die Bloemfontein-Odendaalsruspad die rivier kruis, en ongeveer 12 myl suid van Welkom. Die noordelike besproeiingskanaal van die

/Sand-

Sand-Vetrivier-besproeiingsskema gaan deur die beplande dorpsterrein.

'n Bantoewoonbuurt is in die Suid-Westelike deel van die gebied beplan.

Die toekomstige beraamde bevolking was op 9,000 gestel.

Ontwikkeling in die Kerngebied het nie die afmetings aangeneem soos aanvanklik beplan is nie. Dit was hoofsaaklik as gevolg van die feit dat die goudmyne nie so ryk was soos aanvanklik vermoed was nie, en die bevolkingskonsentrasies dus nie verder as die grense van die drie hoof-gouddorpe gevorder het nie. Die verwagte vraag na residensiële woonruimte het gevolglik nie ontplooi nie, met die gevolg dat die Blaauwdrift-dorpsgebied vandag heeltemal onbenut lê, en hoofsaaklik mielies op verbou word. Trouens, die enigste vorm van stedelike ontwikkeling wat ooit plaasgevind het, was die aanbring in 1949 aan die Suidelike oewer van die Sandrivier van 'n ontspanningsoord met handelsgeriewe. Om die redes reeds genoem, het geen verdere ontwikkeling in die gebied plaasgevind nie.

6. RIEBEECKSTAD

Die aanleg van Riebeeckstad, Noord-Oos van Welkom, is goedgekeur op dieselfde grondslag as Blaauwdrift, dit wil sê met die oogmerk om in toekomstige residensiële behoeftes te voorsien, weg van die gekonsentreerde myngebiede te Welkom, Virginia en Odendaalsrus. Die Van Riebeeckstad Development Company, wat vir die aanvanklike ontwikkeling van die dorpie verantwoordelik was, het as gevolg van 'n tekort aan fondse die General Mining and Finance Corporation in die onderneming betrek met 'n 70% aandeel.

Die dorp is beplan om 'n beraamde blanke bevolking van tussen 30,000 en 40,000 te huisves met alle moderne stedelike en nywerheidsgeriewe. Bantoes word gehuisves in die naby-geleë Thabong Bantoedorp van Welkom.

/Die

Die totale bevolking van 1,019 persone, volgens die 1960 Sensus, het bestaan uit 805 blankes, 5 kleurlinge en 209 Bantoes, waarvan die meeste huisbediendes was.

Die Hennenman-Odendaalsruspad en die Welkom-Kroonstad-pad kruis mekaar aan die Westekant van die dorpie.

Riebeeckstad is baie sentraal geleë met betrekking tot die funksionele kompleks van die Goudveld: al die dorpe van die Goudveld lê binne 'n straal van 16 myl vanaf Riebeeckstad.

Tans is daar 187 woonhuise, waarvan 33 aan die maatskappy behoort, 1 woonstelgebou en 'n moderne en aantreklike sakegebou, benewens 'n laerskool en 'n verdere voorstedelike sakegeboukompleks.

Dieselfde oorsake en faktore hierbo reeds na verwys, lê die afwesigheid van noemenswaardige ontwikkeling in die dorp ten grondslag.

7. NAUDEVILLE

Naudeville is 'n dorpsgebied wat aanvanklik aangelê is deur die Naude-familie. Dit is geleë tussen Torontostraat en die bogrondse mynbou-aanleg van St. Helena goudmyn, en vorm funksioneel 'n integrale deel van Welkom. Dit beskik oor geen afsonderlike sakegeriewe nie, is uitsluitlik 'n residensiële area en vandag geheel en al in die Welkom-dorpskompleks opgeneem.

8. VIERFONTEIN

Vierfontein is geleë 27 myl Noord-Wes van Viljoenskroon en 12 myl suid van die Vaalrivier. Dit is geleë op die hoofspoorlyn tussen Klerksdorp en Viljoenskroon, asook aan die teerpad tussen hierdie twee dorpe.

Na voltooiing van die Klerksdorp-Kroonstad-spoorlyn is stasiegeriewe vir die plattelandse bevolking
/hier

hier aangebring, asook sekere stedelike geriewe soos vervoerdienste, winkels, posgeriewe en 'n motorhawe. Die ontwikkeling van die gemeenskap is grootliks bepaal deur die ontginning van steenkool, hoofsaaklik geskik vir kragopwekking.

Na die ontdekking van goud in die Kerngebied het die stygende vraag na elektrisiteit die Elektrisiteitsvoorsieningskommissie genoodsaak om nuwe kragentrales op te rig.

Omdat die ekonomies-ontginbare steenkoolveld by Vierfontein gunstig geleë was t.o.v. die omliggende verbruikersgebiede, en die nodige water vanuit die naby-vloeiende Vaalrivier verkry kon word, is oorgegaan tot die oprigting van die Vierfonteinkragentrale.

Hierdie uitbreiding en die konstruksiewerk wat daarmee gepaard gegaan het, het tot gevolg gehad dat 12 myl suid van die Vaalrivier en net noord van die ou Vierfonteinstasie, 'n dorpie tot stand gekom het.

Die totale bevolking het toegeneem met 3,621 persone vanaf 965 persone tot 4,586 persone vanaf 1951 tot 1960, of met 375.2%. Vir dieselfde periode het die blanke bevolking toegeneem met 900 persone vanaf 283 tot 1,183 persone of met 318.0% en die Bantoes met 2,722 persone vanaf 655 tot 3,377 persone, of met 4.5.5%.

DEEL IIONTWIKKELINGSASPEKTE VAN DIE
GOUDVELDSTREEKINLEIDING

In die studie van die dorpe van die Goudveldstreek wat in Deel I uiteengesit is, is die ontwikkelingsaspekte van die verskillende dorpe seriatim behandeling. Die individuele dorpe is egter vanselfsprekend nie losstaande eenhede nie, maar sosio-ekonomiese organismes wat hul bestaan vind binne streeksverbande wat uitdooi vanaf hul plaaslike streke tot die nasionale streek (en selfs sy supra-streke).

In hierdie Deel word die Goudveldstreek dus as geheel in oënskou geneem, en sy ontwikkelingsaspekte op 'n streeksbasis nagegaan. Die streekseenheid kom also tot sy reg bo-oor die meer parogiale benadering wat in Deel I gebesig is, en gesien in hierdie groter samehang kan meer effektiewe analise van die afsonderlike ontwikkelingsaspekte verkry en identifisering van kausale faktore bereik word.

HOOFSTUK 16

BEVOLKING, BEDRYFSONDERNEMINGS EN STEDELIKE EIENDOMSWAARDASIES IN DIE STREEK

1. BEVOLKINGSTENDENSE

GRAFIEK NR.1(a) wat gebaseer is op die inligting vervat in TABEL 83 gee 'n aanduiding van die invloed wat die ontdekking en ontginning van goud op die bevolkingsgroei van die Streek gehad het.

Die stedelike bevolking van die Streek het vanaf 1951 tot 1960 in die Kerngebied met 146,261 of 621.9% en in die Randgebied met 31,501 of 53.7% vermeerder. Die Kerngebied was verantwoordelik vir 82.3% van die vermeerdering van die totale stedelike bevolking van die Streek en die Randgebied vir 17.7%.

Van die Goudveldse dorpe was Welkom verantwoordelik vir die grootste toename, naamlik 87,147 of 832.6%. Met 'n bevolkingsvermeerdering van 40,036 (3921.3%) en 19,078 (158.6%) het Virginia en Odendaalsrus, respektiewelik, in getalle 'n veel kleiner aanwas getoon. Die aanwesigheid van ryker goudneerslae in die onmiddellike omgewing van Welkom en Virginia, was die oorsaak vir die fenomenale groei en bevolkingsaanwas gedurende die tydperk 1951 tot 1960. In Odendaalsrus is aanvanklik beplan vir 'n vinnige bevolkingsgroei en fenomenale ontwikkeling. Die bevolkingsgroei van hierdie dorp het egter in die ontwikkelingsjare van die goudmynbedryf nie aan die verwagtings voldoen nie as gevolg van die uiters teleurstellende

TABEL 83

SENSUS- EN AANGEPASTE BEVOLKINGSSYFERS (ALLE RASSE) VIR DIE
JARE 1911-1960 VIR DIE VERSKILLENDE DISTRIKTE 1)

Landdros- distrik	S E N S U S J A A R											
	1911		1921		1936		1946		1951		1960	
	S ²⁾	A ³⁾	S	A	S	A	S	A	S	A	S	A
Bothaville	a	5,678	a	12,217	26,209	15,228	34,778	17,417	-	20,316	28,316	b
Bultfontein	a	6,252	a	4,803	a	8,551	a	11,800	-	11,850	16,549	b
Hoopstad	15,504	5,499	18,851	7,665	23,953	7,449	33,585	7,629	-	12,161	18,695	b
Kroonstad	13,820	22,732	52,602	30,776	45,186	38,372	56,418	50,853	57,663	b ⁴⁾	78,988	b
Odendaalsrus	a	2,078	a	2,802	a	5,493	a	5,711	-	21,876	38,012	b
Theunissen	a	5,867	a	6,681	a	10,558	a	13,374	a	15,167	22,986	b
Ventersburg	a	7,722	a	8,921	18,939	14,464	23,355	13,910	-	23,087	26,113	b
Viljoenskroon	a	5,539	a	9,515	a	12,961	a	16,261	-	20,781	30,738	b
Virginia	a	2,064	a	2,399	a	3,029	a	7,430	a	9,948	47,121	b
Welkom	a	1,380	a	1,026	a	1,317	a	3,222	a	31,643	102,731	b
Wesselsbron	a	2,237	a	2,610	a	6,865	a	10,507	a	13,417	17,114	b
Winburg	36,128	17,773	39,122	17,806	33,157	21,237	31,467	22,614	-	24,235	28,035	b
Totaal	-	5,522	-	6,227	-	9,829	-	16,363	-	63,567	187,864	b
Kerngebied	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Totaal	-	79,299	-	100,919	-	135,685	-	166,365	-	197,640	267,534	b
Randgebied	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
GROOTTOTAAL	-	84,821	-	107,146	-	145,514	-	182,728	-	261,207	455,398	b

1) Syfers geneem uit Verslag van A. Reitsma en J.H. Oosthuizen, op. cit., Tabel 2.

2) S = Sensusbevolking soos gepubliseer in U.G. 32-1912, bl. 42; U.G. 15-1923, bl. 28-30; U.G. 21-1938, bl. 27-29; U.G. 51-1949, bl. 36, 38; U.G. 42-1955, bl. 41-45.

3) A = Aangepaste bevolking soos per oppervlakte van die 1960-Sensus. Die syfers is goedgegunstiglik deur die Buro van Sensus en Statistiek beskikbaar gestel.

4) Die distrik van Kroonstad het in 1951, 'n oppervlakte van 1,651 vk. myl beslaan. By 'n heropmeting is die oppervlakte van Kroonstad aangegee as 1,667 vk. myl en aangesien dit slegs 'n heropmeting was, verander dit nie die bevolkingssyfers nie.

a Geen gepubliseerde sensusbevolkingssyfers beskikbaar nie, aangesien betrokke distrik vir genoemde sensus nog nie as 'n aparte distrik bestaan het nie.

b Die aangepaste bevolkingssyfers is dieselfde as dié vir die betrokke sensus.

stellende goudwaardes wat in die proses van ontginning gevind is. Uitgedruk as persentasie van die bevolkingsvermeerdering in die Kerngebied as sodanig, was Welkom, Virginia en Odendaalsrus verantwoordelik vir 59.6%, 27.4% en 13.0% onderskeidelik.

As die bevolkingstendense op 'n distriksgrondslag in oënskou geneem word vir die drie distrikte in Kerngebied gesamentlik, word dieselfde patroon van bevolkingsaanwas bespeur. Die totale bevolking van die Kerngebied het vanaf 1951 tot 1960 aangewas met 124,297 vanaf 63,567 tot 187,864 of met 195.6%. Die bevolkingsaanwas op 'n distriksgrondsag vanaf 1910 tot 1960 word uitgebeeld op GRAFIEK NR.1(a).

As die bevolkingstendense in die Randgebied vir die jare 1951 tot 1960 in oënskou geneem word, word die afwesigheid van die goudmynbedryf dadelik bespeur, soos die syfers in TABEL 83 en TABEL 84 duidelik aandui.

Die stedelike bevolkingsgroei in die Randgebied het met uitsluiting van Kroonstad en tot 'n mindere mate Viljoenskroon, 'n baie gestadige en in sommige gevalle, byvoorbeeld t.o.v. Hoopstad en Ventersburg, feitlik geen groei getoon nie.

In die Randgebied het die totale bevolking van die 10 betrokke dorpe vermeerder met 31,501 of 53.7% vanaf 58,808 in 1951 tot 90,309 in 1960. Dié toename in die Randgebied het 17.7% uitgemaak van die toename vir die Streek as 'n geheel, teenoor 146,261 of 87.3% in die geval van die Kerngebied, waarby slegs 3 dorpe van die Streek betrokke was. Die stimulerende uit-

/werking

TABEL 84

TOTALE STEDELIKE- EN DISTRIKSBEVOLKINGSSYFERS VIR DIE ONTWIKKELINGSTREEK VIR DIE SENSUSJARE 1951/60 1)

STEDELIKE, DISTRIKS- EN GEBIEDSYFERS	SENSUSJARE		VERMEERDERING	
	1960	1951	Getal	Persentasie van Bevolking vir 1951 %
A. STEDELIKE SYFERS 1)				
(i) KERNGEBIED				
Welkom	97 614	10 467	87 147	832.6
Virginia	41 057	1 021	40 036	3921.3
Odendaalsrus	31 106	12 020	19 078	158.6
TOTAAL	169 777	23 516	146 261	621.9
(ii) RANDGEBIED				
Kroonstad	43 451	27 827	15 624	56.1
Hennenman	6 446	4 862	1 584	32.5
Bultfontein	3 497	2 170	1 319	60.6
Bothaville	5 777	3 338	2 439	73.0
Winburg	7 100	5 698	1 402	24.8
Viljoenskroon	8 655	3 803	4 852	127.6
Theunissen	5 646	4 447	1 199	27.0
Wesselsbron	3 807	2 011	1 796	89.3
Ventersburg	3 539	2 924	615	21.0
Hoopstad	2 391	1 720	671	39.0
TOTAAL	90 309	58 808	31 501	53.7
GROOT TOTAAL	260 086	82 324	177 762	215.9%
B. DISTRIKSYFERS 2)				
Kerngebied	187 864	63 567	124 297	195.6
Randgebied	267 534	197 534	70 000	35.4
TOTAAL	455 398	261 207	194 191	74.3

1) Stedelike syfers is verkry van die betrokke Stadsklerke. Waar dit weselik met die betrokke Sensussyfers verskil het, is laasgenoemde gebruik.

2) Die distriksyfers is geneem uit die Verslag van A. Reitsma en J.H. oosthuizen, op. cit., Tabel 2.

werking van die Goudmynbedryf op 'n gebiedsgrondslag binne die Streek word duidelik hiermee na vore gebring. (Sien TABEL 84).

In die geval van Kroonstad en tot 'n veel mindere mate ook Viljoenskroon en Bothaville, was die totale bevolkingsgroei heelwat meer as in die ander dorpe in die gebied. Benewens die feit dat Kroonstad, as die mees vooruitstrewende dorp in die Randgebied, op die hoofspoorlyn en teerpad tussen die Noorde en Suide geleë is, kan sy relatief vinniger bevolkingsgroei moontlik verklaar word aan die hand daarvan dat die dorp oor groot olie- en petrolopslagplekke, aansienlike opvoedkundige geriewe en ook oor verskeie ligte nywerhede beskik. Daarbenewens is 'n Mobiele Wag van die S.A. Leër ook op die dorp gevestig.

Die relatief groter bevolkingsvermeerdering in Bothaville en Viljoenskroon kan waarskynlik toegeskryf word aan die groot landbouimplementefabriek te Bothaville, en die olie-uit-grondbonefabriek en steenmakery by Viljoenskroon. Die ontwikkeling van die nabygeleë Vierfonteinsteenkoolmyn het moontlik ook tot 'n toename in die bevolking van Viljoenskroon bygedra.

Die totale bevolkingstendense in die distrikte van die Randgebied dui op 'n vermeerdering van 70,000 (35.4%) vanaf 197,534 in 1951 tot 267,534 in 1960. Die bevolkingsgroei van elke afsonderlike distrik word in GRAFIEK NR. 1(a) aangedui.

Die bevolkingsgroei van die ander dorpe in die Randgebied was baie stadiger. Dit kan grootliks toegeskryf word aan die afwesigheid van stuwende bedrywe soos byvoorbeeld 'n florerende goudmynbedryf (vergelyk

/die

die drie dorpe in die Kerngebied).

As die twee gebiede binne die Ontwikkelingstreek met mekaar vergelyk word (Sien GRAFIEK NR.1(a)), is dit duidelik dat —

- 1) die grootste totale bevolkingsaanwas in die Streek in die Kerngebied plaasgevind het onder invloed van die goudmynbedryf en die sekondêre invloede daarvan;
- 2) die tempo en omvang van die bevolkingsgroei 'n noue verwantskap toon met die omvang en winsgewendheid van goudmynontginning (vergelyk die gegewens op GRAFIEK 1(a) met die inligting vervat in DIAGRAM 2).
- 3) die enigste dorpe (en distrikte volgens GRAFIEK 1(a)) in die Randgebied, wat 'n noemenswaardige bevolkingsgroei getoon het, gekenmerk word deur die aanwesigheid van een of ander vorm van nywerheidsaktiwiteit of, soos in die geval van Kroonstad, ook deur besondere sentrale of strategiese ligging m.b.t. hoof pad- en spoorverbindings in die Republiek.

2. BEDRYFSONDERNEMINGS

Volgens die saamgestelde gegewens vervat in TABEL 85 het die totale aantal ondernemings, d.w.s.

/handels ...

TABEL 85

ONDERNEMINGS GEREGISSTREER IN DIE ONTWIKKELINGSTREEK, 1950-63

GEBIED EN DORP	HANDELS - EN DIENSONDERNEMINGS		NYWERHEIDSONDERNEMINGS		TOTALE AANTAL ONDERNEMINGS	
	1950	1963	1950	1963	1950	1963
<u>KERNGEBIED</u>						
WELKOM	58	265	24	109	88	387
VIRGINIA	26	224	2	27	31	261
ODENDAALSRSUS	61	93	6	8	70	106
<u>TOTAAL</u>	145	582	32	144	189	754
<u>RANDGEBIED</u>						
KROONSTAD	146	198	47	73	213	271
BOTHAVILLE	32	52	17	19	51	75
HENNEMAN	63	58	9	9	77	72
WINBURG	18	21	13	16	35	40
HOOPSTAD	16	22	6	10	23	33
VILJOENSKROON	28	29	12	14	45	48
VENTERSBURG	20	20	9	10	32	33
THEUNISSEN	29	30	8	13	39	45
BULTFONTEIN	29	48	8	15	39	65
WESSELSBRON	15	30	1	2	18	35
<u>TOTAAL</u>	396	508	130	181	572	717
<u>GROOTTOTAAL</u>	541	1,090	162	325	761	1,471

BRON: Inligting ingewin van die betrokke Stadsklerke. Sien ook voetnota (2) hieronder.

- (1) Die aanvangsyfers vir die volgende dorpe is as volg : Virginia 1954; Henneman 1956; Viljoenskroon 1958; Theunissen 1952; en Bultfontein 1959.
- (2) Geen betroubare syfers kan t.o.v. Welkom verkry word nie. Vir berekeningsdoeleindes is gebruik gemaak van syfers verskaf deur Mnr. D.J. Viljoen van die R.O.N.H., tesame met beraande aanvangsyfers soos van Stadsklerk van Welkom verkry.

handels- en diensondernemings, nywerheidsondernemings en hotelle, losieshuise en drankwinkels in die stedelike gebiede van die Streek, toegeneem met 715 of 93.9% vir die periode 1950/63.¹⁾ Van hierdie totale toename was 565 of 79.0% en 150 of 21.0% t.o.v. die 3 dorpe in die Kerngebied en die 10 dorpe in die Randgebied respektiewelik. In die Streek as 'n geheel het handels- en diensondernemings en nywerheidsondernemings onderskeidelik toegeneem met 549 en 163.

In die Kerngebied waar ontwikkeling veel sneller onder invloed van die goudmynbedryf geskied het, het die totale aantal ondernemings in Welkom en Odendaalsrus vanaf 1950 tot 1963 toegeneem met 339.7% en 51.4% onderskeidelik. In die geval van Virginia was die toename vanaf 1954 tot 1963 741.9%. In absolute getalle, egter, het die grootste toename in Welkom plaasgevind waar dit 299 was teenoor 230 in die geval van Virginia en 36 in die geval van Odendaalsrus. Die agterstand van Odendaalsrus in dié opsig is toe te skrywe aan die armer goudmyne in die omgewing van die dorp.

/In die

1) Soos aangedui aan die voet van TABEL 85 kon syfers nie vir al die dorpe vanaf 1950 verkry word nie. Met uitsluiting van Virginia, waarvoor syfers vanaf 1954 verkry is (toe ontwikkeling daar egter net begin het) is al die dorpe in die Kerngebied se syfers soos vanaf 1950. Waar syfers vir die Randgebieddorpe nie vanaf 1950 verkry kon word nie, kan aanvaar word dat die uitwerking hiervan in die berekening nie wesenlik sal wees nie, daar ontwikkeling in die Randgebied-dorpe baie gestadig was.

In die Randgebied het die grootste vermeerdering in ondernemings plaasgevind in die geval van Kroonstad, waar dit 58 of 27.2% vanaf 1950 beloop het. Ander dorpe wat 'n merkbare vermeerdering getoon het is Wesselsbron 17 (34.4%), Bultfontein 26 (66.6%) en Bothaville 24 (47.1%).

Die relatiewe afwesigheid van wesenlike nywerheidsontwikkeling in albei gebiede blyk duidelik uit die feit dat die toename van handels- en diensondernemings en nywerheidsondernemings respektiewelik 549 en 163 was. In die Kerngebied, waar die grootste ontwikkeling plaasgevind het, het handels- en diensondernemings en nywerheidsondernemings toegeneem met 437 en 112 onderskeidelik. Dit verteenwoordig 'n toename verhouding van ongeveer 3.9:1 ten gunste van handels- en diensondernemings t.o.v. die twee ondernemingsoorte. Vir die Randgebied is die verhouding 2.2:1 en vir die Streek as geheel 3.3:1. Vir Welkom en Kroonstad was die verhoudings 2.4:1 en 2.1:1 respektiewelik.¹⁾ Die oorhelling in die rigting van die handel is dus duidelik te bespeur in die Kerngebied, waar die grootste ontwikkeling plaasgevind het.

In die Streek is daar etlike groot nywerhede wat buite die naaste dorpsgebied geleë is.

Naby, en grensende aan die dorpsgebied van Hennenman is twee groot sementfabrieke, Anglo Alpha Cement Ltd. en Whites Portland Cement Ltd. Meer besonderhede hieroor word in Deel I van die verslag gegee.

/In

1) In sommige gevalle was dit nie altyd moontlik om met absolute sekerheid vas te stel of die aantal handelsoondernemings wat opgegee is net op dié in die dorpsgebied betrekking het nie, en nie ook t.o.v. enkeles buite die dorpsgebied was nie.

In die Randgebied het die grootste vermeerdering in ondernemings plaasgevind in die geval van Kroonstad, waar dit 58 of 27.2% vanaf 1950 beloop het. Ander dorpe wat 'n merkbare vermeerdering getoon het is Wesselsbron 17 (34.4%), Bultfontein 26 (66.6%) en Bothaville 24 (47.1%).

Die relatiewe afwesigheid van wesenlike nywerheidsontwikkeling in albei gebiede blyk duidelik uit die feit dat die toename van handels- en diensondernemings en nywerheidsondernemings respektiewelik 549 en 163 was. In die Kerngebied, waar die grootste ontwikkeling plaasgevind het, het handels- en diensondernemings en nywerheidsondernemings toegeneem met 437 en 112 onderskeidelik. Dit verteenwoordig 'n toename verhouding van ongeveer 3.9:1 ten gunste van handels- en diensondernemings t.o.v. die twee ondernemingsoorte. Vir die Randgebied is die verhouding 2.2:1 en vir die Streek as geheel 3.3:1. Vir Welkom en Kroonstad was die verhoudings 2.4:1 en 2.1:1 respektiewelik.¹⁾ Die oorhelling in die rigting van die handel is dus duidelik te bespeur in die Kerngebied, waar die grootste ontwikkeling plaasgevind het.

In die Streek is daar etlike groot nywerhede wat buite die naaste dorpsgebied geleë is.

Naby, en grensende aan die dorpsgebied van Hennenman is twee groot sementfabrieke, Anglo Alpha Cement Ltd. en Whites Portland Cement Ltd. Meer besonderhede hieroor word in Deel I van die verslag gegee.

/In

1) In sommige gevalle was dit nie altyd moontlik om met absolute sekerheid vas te stel of die aantal handelsoondernemings wat opgegee is net op dié in die dorpsgebied betrekking het nie, en nie ook t.o.v. enkeles buite die dorpsgebied was nie.

In die omgewing en buite die dorpsgrense van Odendaalsrus is daar 'n groot steenmakery, Free State Bricks, wat hoofsaaklik die omgewing van bousteen bedien.

Inligting ingewin van die Departement van Arbeid dui daarop dat die groot swawelsuurfabriek by Virginia nie as 'n nywerheid by die Departement is nie en gevolglik skynbaar direk onder die administrasie van die betrokke Mynbestuur en die Departement van Mynwese sorteer. 1)

3. STEDELIKE EIENDOMSWAARDASIES

TABEL 86 dui duidelik op die uitwerking van die goudmynaktiwiteite op die stedelike eiendomswaardasies in die Kerngebied. Die omvang van die snelle groei in die Kerngebied is veral ooglopend in die gevalle van Welkom en Virginia, die twee goudvelddorpe omring van die ryker goudmyne. (Sien KAART NR. 2 en DIAGRAM NR. 2).

Volgens TABEL 86 het die totale waarde van eiendomme (persele en verbeteringe) in die Kern- en Randgebied vir die periode 1955/6 tot 1962/3 toegeneem met R43,270,255 en R18,013,823 of 57.9% en 46.5%. Die toename vir die hele streek was R61,284,078 of 54.1%.

/Nieteen-

1) Volgens inligting per brief verstrekk deur die Afdelingsinspekteur, Bloemfontein, 3 Februarie 1965.

TABEL 86

TOTALE EIENDOMSWAARDASIES VAN 13 DORPE IN DIE STREEK VANAF 1950/1 TOT 1962/3 ¹⁾

Gebied en Dorp	J A R E					
	1952/3	1954/5	1956/7	1958/9	1960/1	1962/3
	R	R	R	R	R	R
KERNGEBIED						
Welkom	25 745 940	34 599 290	50 238 170	57 554 540	66 313 453	76 500 000
Virginia	-	-	20 311 818	25 959 280	28 142 395	28 390 287
Odendaalsrus	5 220 280	12 034 258	13 787 600	12 886 700	12 999 490	12 987 178
TOTAAL			84 337 588	96 400 520	107 455 338	117 877 465
RANDGEBIED						
Kroonstad	16 130 884	21 733 300	23 414 050	26 304 346	29 490 640	31 537 870
Hennenman	3 162 904	3 523 070	4 697 930	4 981 440	5 470 470	4 678 610
Bultfontein	1 165 340	1 165 340	1 357 620	1 756 574	2 440 320	4 467 880
Bothaville	1 969 150	2 588 732	3 186 584	3 058 290	3 424 654	4 012 778
Winburg	1 470 190	1 238 154	1 944 970	2 438 478	2 496 978	2 589 676
Viljoenskroon	971 718	1 402 926	2 036 570	2 182 940	2 289 980	2 428 176
Theunissen	1 313 034	1 649 310	1 819 770	1 968 748	2 081 684	2 253 331
Wesselsbron	711 880	760 588	1 397 496	1 547 592	1 798 190	1 823 370
Ventersburg	876 730	1 303 200	1 426 074	1 589 184	1 621 296	1 628 456
Hoopstad	-	582 510	656 286	1 131 262	1 250 222	1 344 910
TOTAAL			41 937 350	46 958 854	52 364 434	56 765 057
GROOT TOTAAL			126 274 938	143 359 374	159 819 772	174 642 522

1) Bron: Gegewens deur die O.V.S. Provinsiale Ouditeur verstrek.

TABEL 87

STYGING IN STEDELIKE EIENDOMSWAARDASIES VAN DIE 13 DORPE IN DIE STREEK VANAF 1955/6 TOT 1962/3 ¹⁾

GEBIED EN DORP	1955/6 (R)	1962/3 (R)	VERMEERDERING IN WAARDE	
			RAND	%
<u>KERNGEBIED</u>				
Welkom	45 687 166	76 500 000	30 812 834	67.4
Virginia	16 621 670	28 390 287	11 768 617	70.8
Odendaalsrus	12 298 374	12 987 178	688 804	5.6
<u>TOTAAL</u>	74 607 210	117 877 465	43 270 255	57.9
<u>RANDGEBIED</u>				
Kroonstad	22 464 850	31 537 870	9 073 020	40.4
Hennenman	3 893 386	4 678 610	785 224	20.2
Bultfontein	1 165 340	4 467 880	3 302 540	283.4
Bothaville	2 827 078	4 012 778	1 185 700	41.9
Winburg	1 938 370	2 589 676	651 306	33.6
Viljoenskroon	1 495 966	2 428 176	932 210	62.3
Theunissen	1 757 340	2 253 331	495 991	28.2
Wesselsbron	1 287 444	1 823 370	535 926	41.7
Ventersburg	1 303 200	1 628 456	325 256	25.0
Hoopstad	618 260	1 344 910	726 650	117.5
<u>TOTAAL</u>	38 751 234	56 765 057	18 013 823	46.5
<u>GROOT TOTAAL</u>	113 358 444	174 642 522	61 284 078	54.1

1) - Bron: Gegewens deur die Stadsklerke verskaf.

Nieteenstaande die feit dat daar tien dorpe in die Randgebied geleë is, was dit verantwoordelik vir slegs 29.4% van die toename in die stedelike eiendomswaardasie van die Streek gedurende die tydperk 1955/56 tot 1962/63. Die relatiewe belangrikheid van die drie dorpe in die Kerngebied blyk verder uit die feit dat Welkom verantwoordelik was vir 71.2%, Virginia vir 27.1% en Odendaalsrus vir slegs 1.6% van die totale toename in die gebied. In die geval van die Randgebied was Kroonstad verantwoordelik vir 50.4% van die toename, Hennenman vir 18.3% en Ventersburg vir slegs 1.8%.

HOOFSTUK 17

DIE VOORSIENING VAN WATER EN ELEKTRIESE KRAG IN DIE STREEK

1. VOORSIENING VAN WATER IN DIE STREEK

Water word in die Ontwikkelingstreek voorsien onder òf die Goudveldse Staatswaterskema òf onder eie waterskemas van plaaslike owerhede. Die enigste dorpe wat op hierdie stadium nie onder die Goudveldse-Staatswaterskema van water voorsien word nie, is Kroonstad, Bultfontein, Theunissen, Viljoenskroon en Hoopstad.

Die aanwending van die water in elke dorp volgens die aard van die verbruiker is reeds in Deel I volledig bespreek, en sal weer saaklik saamgevat word wanneer die totale en sektorale verbruik per jaar vir elke dorp hieronder bespreek word.

Gegewens oor die hoeveelheid water toegewys en deur die verskillende instansies verbruik, word in TABEL 88 en GRAFIEK NR. 2, verstrek. Ten opsigte van die Munisipaliteite en Dorpsbesture in die Streek, is die grootste toewysing gemaak aan Welkom (9,545,000 gelling per dag), Virginia (3,700,000 gelling per dag) en Odendaalsrus (2,100,000 gelling per dag).

Die gemiddelde daaglikse verbruik vir hierdie drie dorpe gedurende 1964 was 4,588,000, 1,535,000 en 456,000 onderskeidelik. Gebaseer op hulle daaglikse toewysing onder die skema laat dit vir Welkom, Virginia en Odendaalsrus 'n reserwe van 4,951,000, 2,165,000

/en

O.V.S. GOUDVELD-STAATSWATERSKEMA: GEMIDDELDE DAGLIKSE VERBRUIK, (1952 - 1964) (1)

	J		A		R		E	
	Toewysing.	1952.	1954.	1956.	1958.	1960.	1962.	1964.
A. <u>MUNISIPALITEITE</u>								
1. Allanridge	1,500,000	-	-	153,000	163,000	236,000	302,000	311,000
2. Bothaville	350,000	47,000	99,000	111,000	122,000	149,000	148,000	170,000
3. Henneman	630,000	-	87,000	169,000	214,000	278,000	315,000	407,000
4. Odendaalsrus	2,100,000	79,000	188,000	200,000	247,000	430,000	448,000	456,000
5. Ventersburg	200,000	-	-	-	-	53,000	55,000	63,000
6. Virginia	3,700,000	-	-	739,000	823,000	991,000	1,292,000	1,535,000
7. Riebeeckstad	800,000	-	-	16,000	25,000	57,000	73,000	90,000
8. Welkom	9,545,000	778,000	1,602,000	2,254,000	2,759,000	3,375,000	4,314,000	4,588,000
9. Wesselsbron	100,000	-	-	15,000	30,000	54,000	42,000	74,000
<u>TOTAAL</u>	18,925,000	904,000	1,976,000	3,657,000	4,383,000	5,623,000	6,989,000	7,694,000
B. <u>MYNE</u>								
1. Fredries Consolidated	4,000,000	226,000	915,000	1,542,000	922,000	709,000	635,000	541,000
2. Free State Geduld	3,000,000	66,000	330,000	497,000	510,000	679,000	885,000	1,198,000
3. Free State Saaiplaas	1,850,000	-	-	5,000	124,000	282,000	464,000	546,000
4. Harmony G.M.	3,000,000	181,000	543,000	1,647,000	1,384,000	1,694,000	2,693,000	2,293,000
5. Lorraine G.M.	3,650,000	193,000	531,000	827,000	1,374,000	795,000	972,000	921,000
6. President Brand G.M.	3,500,000	98,000	352,000	753,000	527,000	822,000	976,000	1,509,000
7. President Steyn G.M.	3,000,000	110,000	678,000	1,860,000	1,968,000	2,247,000	935,000	1,194,000
8. St. Helena G.M.	1,500,000	297,000	433,000	559,000	843,000	1,080,000	1,314,000	1,145,000
9. Virginia G.M.	3,000,000	-	267,000	2,657,000	2,214,000	2,431,000	1,917,000	2,387,000
10. Welkom G.M.	3,000,000	511,000	739,000	1,686,000	2,089,000	1,694,000	2,693,000	2,335,000
11. Western Holdings	2,000,000	94,000	780,000	570,000	616,000	842,000	1,122,000	1,105,000
12. Jeanette G.M.	12,000	-	-	10,000	-	-	-	-
13. Merriespruit G.M.	1,800,000	-	-	450,000	175,000	192,000	264,000	437,000
<u>TOTAAL</u>	33,312,000	1,776,000	5,568,000	13,063,000	12,746,000	13,467,000	14,870,000	15,611,000
C. <u>ANDER</u>								
1. Spoorweë	100,000	-	-	30,000	34,000	27,000	31,000	29,000
2. EVKOM	23,000	-	2,000	2,000	2,000	2,000	19,000	26,000
3. Waterwese	-	-	-	-	24,000	34,000	35,000	26,000
4. Steenwerke	20,000	-	-	-	7,000	14,000	19,000	14,000
5. Boere	62,000	3,000	7,000	8,000	8,000	14,000	17,000	15,000
<u>TOTAAL</u>	205,000	3,000	9,000	40,000	75,000	91,000	121,000	110,000
<u>GROOT TOTAAL</u>	54,442,000	2,683,000	7,553,000	16,760,000	17,204,000	19,181,000	21,980,000	23,415,000

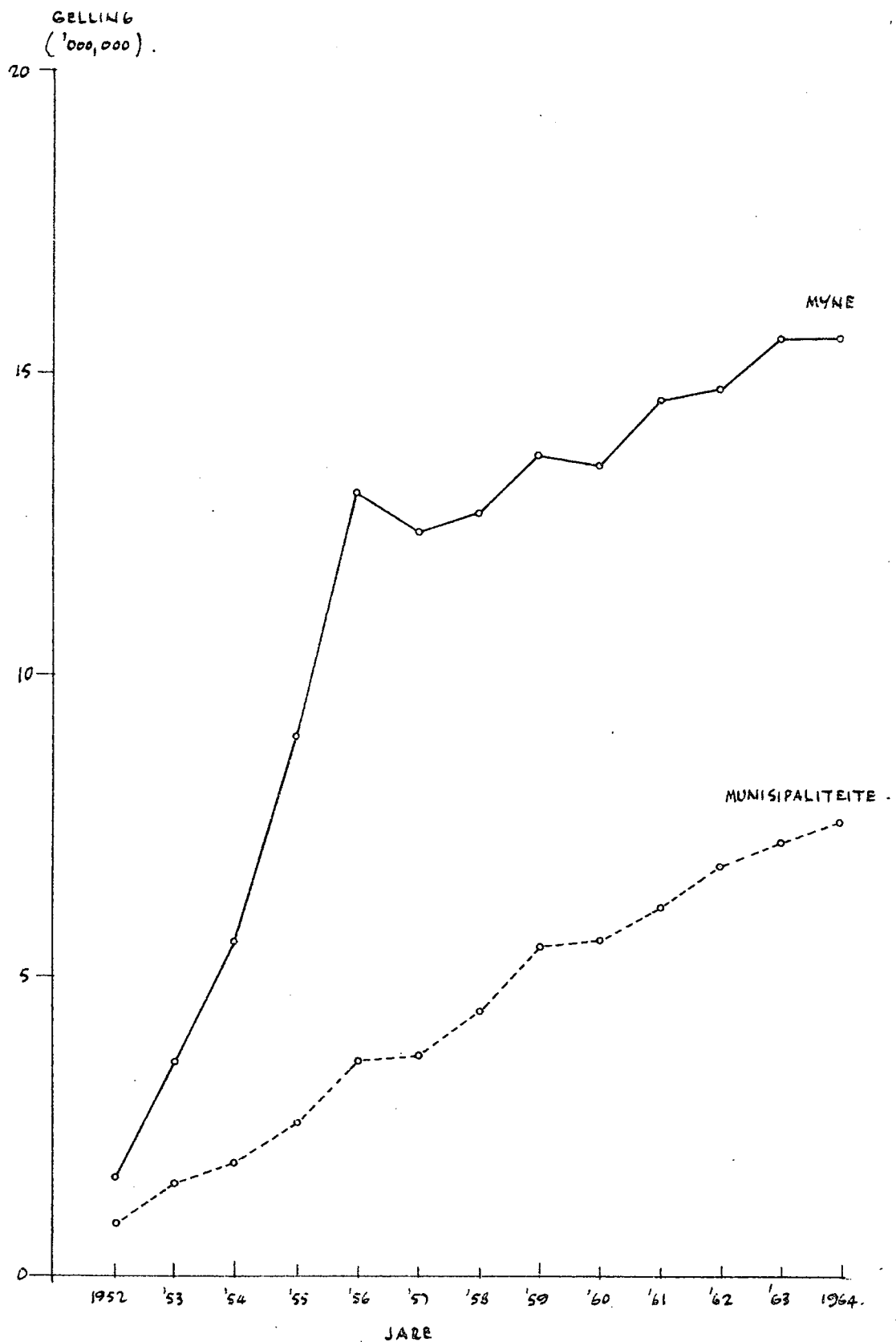
TABEL 109

LANDBOU-GEWASPRODUKSIE VIR DIE ONTWIKKELINGSTREEK, 1957/8 - 1960/1 1)

PERIODE: 1957/8						
Gebied en Distrik	Mielies (200 lb)	Koring (200 lb)	Hawer (150 lb)	Kafferkorning (200 lb)	Sonneblomsaad (100 lb)	Grondbone (100 lb)
<u>KERNGEBIED</u> Welkom Virginia Odendaalsrus	167 861 222 265	10 485 8 535	120 58	194 -	270 1 192	7 428 352
<u>RANDGEBIED</u> Bothaville Bultfontein Hoopstad Kroonstad Theunissen Ventersburg Viljoenskroon Wesselsbron Winburg	1 180 136 930 117 282 585 791 174 558 101 447 628 1 008 669 691 563 190 364	41 735 101 972 19 331 210 940 60 071 85 785 76 072 18 254 214 433	846 1 512 1 389 12 080 3 656 4 088 2 276 12 714	372 1 174 431 3 280 1 374 1 374 - 1 521 1 317	7 052 2 386 5 445 10 349 120 2 343 5 922 5 166 429	92 964 1 000 7 722 54 107 39 661 12 596 164 669 76 966 -
PERIODE: 1959/60						
<u>KERNGEBIED</u> Welkom Virginia Odendaalsrus	143 414 93 322 248 296	9 057 11 064 4 592	90 688 414	200 220 20	544 130 1 400	3 790 3 930 765
<u>RANDGEBIED</u> Bothaville Bultfontein Hoopstad Kroonstad Theunissen Ventersburg Viljoenskroon Wesselsbron Winburg	1 226 528 977 060 1 509 439 984 691 422 227 322 283 1 147 275 765 117 290 202	9 661 62 032 20 298 118 956 39 917 42 029 17 186 15 275 153 864	200 3 296 1 275 10 270 1 011 4 249 400 532 7 065	- 485 3 195 4 230 327 714 19 792 1 575	12 625 3 316 4 787 31 873 2 036 2 166 17 177 9 142 2 363	200 787 4 694 17 337 187 417 38 722 17 350 417 728 29 265 1 800

GRAFIEK NR. 2.

GEMIDDELDE DAAGLIKSE WATERVERBRUIK VAN
MUNISIPALITEITE EN GOUDMYNE IN DIE STREEK
1952 - 1964 (1)

BRON: DEPARTEMENT VAN WATERWESE, BALKFONTEIN.

- (1). a) Met uitsluiting van Viljoenskroon, Kroonstad, Bultfontein, Hoopstad, Winburg en Theunissen wat oor die waterskemas beskik.
b) Soos voorsien onder die O.V.S. Goudvelde - Staatswaterskema uit die Vaalrivier vanaf Balkfontein by Bothaville.

en 1,644,000 gelling per dag, of 51.9%, 58.5% en 78.2% onderskeidelik.

Allanridge, met 'n aanvanklike toekenning van 1,500,000, het slegs 311,000 of 20.7% daarvan verbruik in 1964. Die sluit van die Jeannette goudmyn vroeg in die vyftiger jare, en die sukkelende bestaan van die Lorraine goudmyn in die omgewing, is grootliks hiervoor verantwoordelik.

Die ander dorpe in die Streek wat onder die Goudveldse Staatswaterskema voorsien word, se gemiddelde daaglikse verbruik in 1964 was soos volg (met % reserwekapasiteit in hakies): Bothaville 170,000 (51.4%), Hennenman 407,000 (35.4%), Ventersburg 63,000 (68.5%), Riebeeckstad 90,000 (88.89%) en Wesselsbron 74,000 gelling per dag (26.0%).

Ventersburg met 'n toewysing van 200,000 en 'n verbruik van 63,000 gelling per dag, en Wesselsbron met 'n toewysing van 100,000 en verbruik van 74,000 gelling per dag in 1964 het die kleinste verbruik getoon.

Riebeeckstad met 'n aanvanklike toewysing van 800,000 en 'n verbruik in 1964 van 90,000, asook Hennenman, met 'n toewysing van 630,000 en 'n verbruik van 407,000 gelling per dag in 1964, het nie die ontwikkeling getoon waarvoor aanvanklik beplan is nie.

Ten opsigte van die dorpe wat nie onder die Goudveldse-Staatswaterskema voorsien word nie, was die po-

/sisie

sisie kortliks as volg met betrekking tot reserwekapasiteit:¹⁾

Kroonstad sal, indien die voorgestelde pyplyn aangelê word, 'n addisionele 6.5 miljoen gelling per dag vanuit die Vaalrivier vanaf die verspreidingspunt by Koppie-Alleen kry.

Dit verskaf 'n potensiële watervoorsiening van ongeveer 11 miljoen gelling per dag, wat, as 'n daaglikse verbruik van 3 miljoen gelling aanvaar word (volgens die Stadsklerk), 'n reserwe laat van ongeveer 8 miljoen gelling.

Na voltooiing van die Serfonteindam-skema sal 'n verdere 1,200 miljoen gelling aangesuiwerde water per jaar beskikbaar wees.

Hoewel Bultfontein op die oomblik oor geen reserwe water beskik nie, berig die Stadsklerk dat, sodra die uitbreiding van die huidige skema (waarvolgens die dorp met 'n pypgeleidingstelsel vanuit die Sand-Vetbesproeiingskanale van water voorsien sal word deur die Departement van Waterwese) voltooi is, "genoegsame reserwe water wel beskikbaar sal wees vir ligte nywerhede".

Theunissen word voorsien van water uit 'n opvangdam in die Vetrivier met 'n opvangkapasiteit van 70,000,000 gellings, terwyl die pomp- en suiweringsapparaat oor 'n kapasiteit van 408,000 gellings per dag beskik.

/Die

1) Geen spesifieke inligting kon bekom word nie, en gegewens, waar verstrekk, is slegs by benadering. Hierdie gegewens word meer volledig hieronder uiteengesit.

Die Stadsclerk dui die gesuiwerde reserwe aan as 200,000 gelling per dag, en die ongesuiwerde reserwe as "onbeperk".

Viljoenskroon word van water voorsien uit die Rhenosterrivier.

Volgens die Stadsclerk beskik die dorp tans oor 'n reserwe van ongeveer 300,000 gelling gesuiwerde water per dag, benewens 100,000,000 gelling ongesuiwerde water per jaar.

Hoopstad word uit die Vetrivier van water voorsien.

Volgens die Stadsclerk is die gesuiwerde waterpotensiaal 330,000 gelling per dag, terwyl ongesuiwerde water uit die Vetrivier voorsien kan word.

Die verloop van gemiddelde daaglikse waterverbruik onder die Skema vir die betrokke dorpe, toon, in terme van die verbruikssyfers vir 1964, dat die verbruik vir die dorpe Welkom, Virginia en Odendaalsrus, in hierdie volgorde, skerp gestyg het; met uitsluiting van Allanridge, waar goudmynbedrywighede feitlik doodgeloop het.

Die stimulerende uitwerking van die goudmynbedryf is duidelik waarneembaar as die waterverbruik vir 1964 ten opsigte van die dorpe in die Kerngebied vergelyk word met die ander in die Streek. So byvoorbeeld was Welkom en Virginia met 4,588,000 en 1,535,000 gellings per dag respektiewelik verantwoordelik vir 59.6% en 19.9% van die gemiddelde daaglikse verbruik in 1964,

/teenoor

teenoor slegs 5.9% in die geval van Odendaalsrus met 'n gemiddelde daaglikse verbruik van 456,000 gelling.

Die verloop van die totale gemiddelde daaglikse watervoorsiening onder die Skema vir die betrokke dorpe vanaf 1952-1964 word uitgebeeld op GRAFIEK NR. 2, terwyl dit ook 'n aanduiding gee van die totale jaarlikse waterverbruik vir alle dorpe in die Streek vanaf 1957 tot 1963. Die relatiewe groter belangrikheid van die Goudmyne as waterverbruikers in die Streek blyk duidelik.

Met 'n totale toewysing van 33,312,000 gelling per dag en 'n totale gemiddelde daaglikse verbruik van 15,611,000 in 1964, laat dit die myne met 'n reserwe van 17,701,000 gelling of 53.1%.

Met toewysing van 3,000,000 gelling per dag elk, het die Harmonie-, Virginia en Welkomgoudmyne, die 3 grootste verbruikers van die myne, 2,293,000, 2,387,000 en 2,335,000 gelling water per dag verbruik wat hulle 'n reserwe van 707,000 (23.5%), 613,000 (20.4%) en 665,000 gelling per dag (22.2%) laat.

Van die myne wat minder water verbruik, het die Jeannette goudmyn in die omgewing van Allanridge in 1956 gesluit (met 'n verbruik van slegs 12,000 gelling per dag), terwyl die Fredgies Consolidated goudmyn vir 1964 slegs 541,000 gelling of 13.1%, uit 'n toegewysde kwota van 4,000,000 gelling, verbruik het. Free State Saaiplaas het slegs 546,000 gelling (29.5%) uit 'n kwota van 1,850,000, Lorraine 921,000 gelling (25.2%)

/uit 'n

uit 'n kwota van 3,650,000 gelling en Merriespruit 437,000 (24.3%) uit 'n kwota van 1,800,000 gelling per dag verbruik.

Benewens die plaaslike owerhede en die myne in die Streek is daar ook ander instansies wat onder die O.V.S.-Goudvelde Staatswaterskema van water voorsien word. Met toewysings van 100,000, 23,000, 20,000 en 62,000 gelling per dag het die Suid-Afrikaanse Spoorweë, die Elektrisiteitsvoorsieningskommissie, 'n Steenwerke (in die omgewing van Odendaalsrus) en die besproeiingsboere, tesame met 26,000 gelling per dag vir die Departement van Waterwese, in totaal slegs 110,000 gelling of (53.6%) uit 'n toegewysde kwota van 205,000 gelling vir hierdie instansies gebruik.

Met betrekking tot toewysings en verbruik vir die Streek as 'n geheel, blyk dat uit 'n totale toewysing van 54,442,000 gelling per dag, 18,925,000 gelling of 34.7%, 33,312,000 gelling of 61.2% en 205,000 gelling of 3.8% onderskeidelik toegewys is aan Plaaslike Owerhede, die myne in die Streek en die ander instansies. Uit hierdie toewysings het die Plaaslike Owerhede, die myne en die ander instansies uit 'n totale benutting van 23,415,000 (43.0%), onderskeidelik 7,694,000 gelling of 32.8%, 15,611,000 gelling of 66.6% en 110,000 gelling of 0.5% in 1964 verbruik.

Die vergelykende tariewe van water per 1,000 gelling in die Streek word aangedui op TABEL 89.

Die hoogste tarief vir water, naamlik 97 sent per 1,000 gelling, geld in die geval van Ventersburg,

/terwyl

terwyl Kroonstad, wat water uit die Valsrivier verkry, dit beskikbaar stel teen 'n tarief van 20 sent per 1,000 gelling.

Die tariewe in die gevalle van Welkom, Virginia en Odendaalsrus is 32.5 sent, 30 sent (bokant 100,000 gelling) en 45 sent per 1,000 gelling onderskeidelik.

Die gemiddelde tarief per 1,000 gelling verbruik in die Kern- en Randgebiede is 36.8 sent en 40.9 sent onderskeidelik.

Watervoorsiening in die Ontwikkelingstreek draai grootliks om die vermoë van die Vaalrivier om in die behoeftes van die Witwatersrandse kompleks, die Elektrisiteitsvoorsieningskommissie, die plaaslike besture in die O.V.S.-goudvelde, die myne en die landbou te voorsien.

Reeds in 1954 het wyle Minister J.G. Strydom in sy hoedanigheid as Minister van Lande, 'n geprojekteerde die volgende balansstaat van die Vaalrivier in terme van die aanbod en aanvraag van en na water in die jaar 2000 ter tafel gelê:¹⁾

/Miljoen

1) Sien Dr. H. Olivier, "Water Balance Factors in Development of Natural Resources", soos gepubliseer in Vaal-Probleme van 'n Rivier se Toekoms, 1962, p. 43.

TABEL 89

PRYS VAN WATER VOORSIEN AAN NYWERHEIDS- EN HANDELSVERBRUIKERS IN DIE
ONTWIKKELINGSTREEK
(per 1,000 gelling)

Gebied en Dorp	Prys van Water per 1,000 gelling
<u>KERNGEBIED</u>	
Welkom	32.5 sent per 1,000 gelling. 35 sent vir eerste 25,000 gelling, 30 sent vir volgende 75,000 gelling en 30 sent vir meer as 100,000 gelling.
Virginia	
Odendaalsrus	45 sent per 1,000 gelling.
<u>RANDGEBIED</u>	
Bothaville	40 sent vir eerste 1,000 gelling, en dan 30 sent vir meer as 1,000 gelling.
Bultfontein	30 sent per 1,000 gelling.
Hennenman	25 sent per 1,000 gelling.
Hoopstad	35 sent per 1,000 gelling.
Kroonstad	20 sent per 1,000 gelling.
Theunissen	42 sent per 1,000 gelling.
Ventersburg	97 sent per 1,000 gelling.
Viljoenskroon	35 sent per 1,000 gelling.
Wesselsbron	30 sent per 1,000 gelling.
Winburg	R8.00 vir eerste 20,000 gelling en dan 25 sent per 1,000 gelling.

Hierdie vooruitskatting laat dus 'n tekort van 206 miljoen gelling per dag in die jaar 2000 sonder hulp van die Caledon. As die Caledon egter vir die Vrystaatse Goudvelde aangewend kan word, sal die tekort na berekening ongeveer 128 miljoen gelling per dag wees.

Dit is dus duidelik dat daar nie veel verder op die Vaalrivier staatgemaak kan word om in enige groot nywerheidsuitbreidingsprogram te voorsien nie.

Verdere sorg oor die toekoms van die Vaal as waterbron word uitgespreek in 'n verslag in 1953 uitgebring deur die R.O.N.H.¹⁾ Die Raad het in hul verslag vooruitgeskat dat die Vaal in die jaar 2000 met 323 miljoen gelling per dag sal tekort skiet, en met 203 miljoen gelling per dag as sekere besparingsmaatreëls in werking gestel is en 143 miljoen gelling per dag as sekere keerwalle aangebring is.²⁾

Hierdie tekort in die nabye toekoms (teen die agtergrond van grootskaalse nywerheidsontwikkeling word 25 jaar deur deskundiges "as betreklik kort bestempel") moet dus op een of ander wyse aangevul word tensy inkorting van bestaande waterregte en toekomstige uitbreiding van krag gemaak word.

Die vraag ontstaan dadelik: waar en hoe figurer die Ontwikkelingstreek in hierdie prentjie veral as nywerheidsontwikkeling vir hierdie gebied in die

/vooruitsig....

-
- 1) Hierdie verslag is uitgebring na aanleiding van 'n konvensie gehou te Kimberley in 1949 en bygewoon deur al die belangrikste gebruikers van die Vaal se water.
 - 2) Sien ook R.C. Elliot, "Future demands on the Vaal River in the Northern Cape and Adjoining Areas", soos gepubliseer in Vaal-Probleme van 'n Rivier se Toekoms.

vooruitsig gestel word?

Die aanbevelings van die R.O.N.H. om die voorge-
noemde watertekorte uit te wis, is insiggewend en vir
die owerhede in die Streek en die Provinsie van groot
belang.¹⁾ Dit was as volg:

"The Natural Resources Development Council
appointed two special Committees, one to
analyse the principal demands that will
be made on the river by the year 2000 and
the other to analyse the water that will
be available to meet this demand.

The nett result, after allowing for the
additional storage, which has been provi-
ded at Vaaldam, is that, in the absence
of special measures, there will be a
shortfall of 323 million gallons per day
if all requirements are to be met. Even
if certain restrictions suggested by the
Council are carried out, the shortfall
will be 203 million gallons per day. By
the construction of a series of barrages,
the position can be alleviated, so as to
reduce the shortfall to 143 million gallons
per day. This 143 million gallons per day
will have to be found from other sources if
restrictions on development are not to be
applied and the claims of existing sup-
pliers are not to be prejudiced.

/The

1) Sien R.C. Elliot, op. cit., pp. 68-69.

The following were the recommendations of the Council:

"The Natural Resources Development Council wishes to make the following recommendations:

1. That the Department of Irrigation be requested to investigate
 - (a) the immediate construction of one barrage which will act as a balancing reservoir for flows from Vaaldam to the Vaalhartz Irrigation Scheme and to conserve small freshets in the Vaal River;
 - (b) in detail the possibility of constructing a further series of barrages in the Vaal River below Vaaldam with a view to maintaining a total nett storage of at least 250,000 acre-feet and to prepare plans to enable the construction of such barrages to be proceeded with as required by developments; and
 - (c) in sufficient detail the possibility of diverting the flow of the Caledon River to the proposed Erfenis Dam in order to be able to estimate whether it will be economically feasible, should international consideration rule out the most obviously feasible diversion at Ficksburg or Moperispruit.
2. That the Department of Agriculture be requested to continue and extend research into improved irrigation practice with a view to the elimination of wasteful methods or irrigation.
3. That financial and other required assistance be given to the Council for Scientific and Industrial Research in order to enable it to intensify its investigations into the re-use of municipal, mining and industrial effluents, and the prevention of pollution.

/4.

4. That the Honourable the Minister of Irrigation be requested to consult with the Natural Resources Development Council before granting permits for the abstraction of water from the Vaal River

- (a) by new consumers;
- (b) by existing consumers in excess of current contracts or existing special arrangements; and
- (c) by other existing consumers in excess of 25 per cent over consumption in 1952".

Die aanbevelings van die Raad vir die Ontwikkeling van Natuurlike Hulpbronne beklemtoon die noodsaaklikheid van —

- (a) die praktiese implementering van die magte waaroor die betrokke Minister alreeds beskik om die gebruik van die Vaalrivier se water te beheer; en
- (b) die planmatige aanpassing van ontwikkelingsaktiwiteite by die watervoorraad wat volgens raming oor die langtermyn beskikbaar sal wees.

2. VOORSIENING VAN ELEKTRIESE KRAG IN DIE GEBIED ¹⁾

In die Ontwikkelingstreek is dit slegs Kroonstad
-) /en

1) Sien D.J.R. Conradie, Voorlopige Verslag oor Kragontwikkeling en Kragvoorsiening in die Oranje-Vrystaat, Provinsiale Administrasie van die Oranje-Vrystaat, 1964.

TABEL 91
TOENAME IN ELEKTRISITEITSVERBRUIK VIR 12 DORPE IN DIE STREEK VIR DIE PERIODE 1959/63 1)

DORP EN GEBIED	1959 Eenhede	1963 Eenhede	T O E N A M E	
			Eenhede	%
<u>KERNGEBIED</u> Welkom Virginia Odendaalsrus	52 308 802	72 290 866	19 982 064	38.2
	25 020 459	32 371 337	7 350 878	29.4
	9 346 185	10 107 932	761 747	8.2
	86 675 446	114 770 135	28 094 689	32.4
<u>TOTAAL</u>				
<u>RANDGEBIED</u> Kroonstad Hennenman Bothaville Theunissen Viljoenskroon Winburg Ventersburg Wesselsbron Hoopstad	28 284 239	33 327 484	5 043 245	17.8
	2 578 657	4 016 794	1 438 137	55.8
	1 655 921	2 983 027	1 327 106	80.1
	1 518 867	2 517 000	998 133	65.7
	654 000	2 082 000	1 428 000	218.3
	1 617 293	2 067 844	450 551	27.9
	745 909	787 297	41 388	5.5
	329 538	731 457	401 919	121.9
	219 899	324 000	104 101	47.3
	124 279 769	163 607 038	39 327 269	31.6
<u>GROOT TOTAAL</u>				

1) Bultfontein, wat eers in 1961 aansluiting by Escom gekry het, is vir berekeningsdoeleindes buite rekening gelaat.

en Hoopstad wat hul eie munisipale kragstasies het. Al die ander dorpe in die Streek word deur die Elektrisiteitsvoorsieningskommissie voorsien.

Die verbruik vir die Streek as geheel het, vir die periode 1959/63 met 39,327,269 eenhede of 31.6% toegeneem. Verbruik in die Kerngebied het in dieselfde tydperk toegeneem met 28,094,689 eenhede of 32.4%, terwyl die dienooreenkomstige toename in die Randgebied slegs 11,232,580 eenhede of 29.9% was. Met betrekking tot hulle relatiewe belangrikheid in die Streek, was Welkom verantwoordelik vir 71.1%, Virginia vir 26.2% en Odendaalsrus vir 2.7% van die verbruikstoename in die Kerngebied. In die Randgebied was Kroonstad verantwoordelik vir 44.9% en Ventersburg met die laagste verbruik, vir slegs 0.4% van die toename in verbruik. Vir die Streek as geheel was die Kerngebied verantwoordelik vir 71.4% van die totale toename in verbruik van krag, en die Randgebied vir slegs 28.6%.

As in aanmerking geneem word dat die Kern- en Randgebiede uit 3 en 10 dorpe onderskeidelik bestaan, beklemtoon hierdie syfers die fenomenale groei wat in die Kerngebied plaasgevind het.

Volgens D.J.R. Conradie beskik die munisipaliteite in die Streek oor die volgende transformator- en eie installasiekapasiteite:¹⁾

1) D.J.R. Conradie, op. cit., 2.1. Sien ook Tekening Nr. E.168/1.

KAPASITEIT VAN EVKOM-TRANSFORMATORE EN KRAGSTASIES VAN PLAASLIKE OWERHEDE 1)

GEBIED EN DORP	KAPASITEIT 2)	KRAGBRON
<u>KERNGEBIED</u>		
Welkom	47.000 MVA	EVKOM
Virginia	18.600 MVA	EVKOM
Odendaalsrus	5.725 MVA	EVKOM
<u>TOTAAL</u>	71.325 MVA	
<u>RANDGEBIED</u>		
3)		
Kroonstad	31.250 MVA	PLAASLIKE SENTRALE
Hennenman	1.450 MVA	EVKOM
Bothaville	2.250 MVA	EVKOM
Theunissen	1.500 MVA	EVKOM
Viljoenskroon	1.245 MVA	EVKOM
Winburg	0.950 MVA	EVKOM
Bultfontein	0.400 MVA	EVKOM
Ventersburg	0.650 MVA	EVKOM
Wesselsbron	1.190 MVA	EVKOM
Hoopstad 3)	0.337 MVA	PLAASLIKE SENTRALE
<u>TOTAAL</u>	41.222 MVA	
<u>GROOT TOTAAL</u>	122.547 MVA	

1) Bron: D.J.R. Conradie, op. cit., Tekening Nr: E.168/1.

2) MW = van toepassing in kragssentrales direk.

MVA = van toepassing om transformator-kapasiteit aan te dui.

3) Die 25,000 MW en 0.270 MW Kapasiteite van die Kroonstad- en Hoopstadkrag-sentrales is met 'n arbeidsfaktor van 0.8 aangesuiwer om dit vergelykbaar te maak met die MVA-waardes van die ander dorpe.

Uit TABEL 92 blyk dat die Kern- en Randgebiede onderskeidelik oor 71.325 MVA en 41.222 MVA of 63.4% en 36.6% van die Streek se potensiaal beskik.

Geen syfers kon verkry word oor die presiese ladingsfaktore in die gebiede nie.

In die Kerngebied beskik Welkom oor 47.000 MVA (65.8%), Virginia oor 18.600 MVA (26.0%) en Odendaalsrus oor 5.725 MVA (8.2%) van die kragpotensiaal beskikbaar onder die huidige bedeling.

In die Randgebied beskik Kroonstad oor die grootste kapasiteit, nl., 31.250 MVA of 75.8%.

Met betrekking tot die maksimum aanvraag is die EVKOM-syfers vir die Goudvelde en "omgewing" (nie duidelik omskryf nie) 400 MW in vergelyking met 10 MW elk vir die Noord-Oos en Oos-Vrystaat.¹⁾

Dit sluit nie die lading van Kroonstad en Hoopstad wat hul eie krag opwek, in nie.

Die voorgaande oorsig oor die voorsiening van elektriese krag in die Streek dui daarop dat hierdie ontwikkelingsfaktor beslis nie 'n stremmende uitwerking op die toekomstige ontwikkeling van die gebied behoort te hê nie.

1) D.J.R. Conradie, op. cit., p. 2.21.

HOOFSTUK 18

PAD- EN SPOORVERBINDINGS EN SYLYNFASILITEITE IN DIE KERN- EN RANDGEBIED

I. WELKOM

A. Treindienste

Welkom is 113 myl en 45 myl per spoor vanaf Bloemfontein en Kroonstad, respektiewelik geleë. Gemiddeld agt goederetreine vertrek daaglik van Hennenman na Welkom, en een van Hennenman na Allanridge. Vanaf Welkom na Allanridge doen drie goederetreine daagliksonderritte.

Die rigting van goederverkeer is hoofsaaklik van Hennenman na Allanridge. Van Allanridge na Hennenman bestaan die meeste treinvragte uit leë trokke. Saam met die vrage gemengde treine (vir passasiers) wat daaglik op weeksdag van Allanridge na Hennenman en terug loop, kan ongeveer 13,000 ton goederverkeer daaglik vir die taklyn geruim word vanaf Hennenman.

Ontwikkeling in die Kerngebied word weer-
spieël in TABEL 93.

TABEL 93

Tonnemaat Goedere per trein vervoer oor die
Trajek Hennenman-Allanridge: 1959-1962

Jaar	Tonnemaat Vervoer (miljoene tonne)			Persentasie toename of afname (+ en -)
1959	1	176	618	-
1960	1	250	797	+ 6.3
1961	1	821	423	+ 45.6
1962	1	874	812	+ 2.9

/Die

Die hoogste en laagste gemiddelde tonnemaat vervoer per dag beloop 4,578 ton en 2,290 ton of 35.2% en 17.6% van die totale daaglikse kapasiteit van die trajek.¹⁾

'n Ontleding van goedere-vervoersyfers dui daarop dat die groot verhoging in 1961, (wat teen dieselfde tempo in 1962 gehandhaaf is), te wyte is aan die sink van nuwe mynskagte by Allanridge en Welkom (2), groot Staats-, besigheids- en private bou-bedrywigheid en ander konstruksiewerke te Welkom, Virginia en omgewing, tesame met groot staatsboupogramme in die Goudveld. Hoewel syfers nog nie te dien effekte beskikbaar is nie, is daar aanduidings dat hierdie tempo heelwat verhoog het sedert 1962 — 'n verskynsel waarvoor veral intensiewe bou en ander konstruksie-werke verantwoordelik is. (Sien TABEL 93).

B. Padvervoerdienste geëksploiteer vanaf Welkom

(i) Welkom - Maseru

Die roete word bedien deur 'n 10-ton passasiersbus en 4-ton sleepwa, met 'n kapasiteit vir 8 eerste en 53 derdeklas passasiers. Die roete gaan oor Virginia, Theunissen en Winburg. Die diens word vier keer per week aangebied en die terugreis word oor dieselfde roete onderneem die dag na aankoms. Die gemiddelde benutting van die trajek se kapasiteit

/is

1) Die lae benuttingssyfer is te wyte aan die leë trokvrugverkeer terug na Hennenmen.

is 1 eersteklas (12.5%) en 27 derdeklas (50.9%) passasiers per rit.

Volgens TABEL 101 blyk dit dat die diens besonder gewild is by die Bantoes, en veral t.o.v. die uitgaande verkeer in die rigting van Maseru. Die digtheid van nie-blanke verkeer word allerweë toegeskryf aan die groot aantal Bantoes in diens van die myne.

(ii) Welkom - Ficksburg

Hierdie diens word vier keer per week aangebied met 'n tien-ton vragmotor en vier-ton sleepwa oor die roete Virginia, Theunissen en Winburg. Met 'n kapasiteit van 8 eerste- en 53 derdeklas passasiers en 'n werklike gemiddelde belading van 1 eerste en 62 derdeklas passasiers per rit, gee dit 'n benuttingssyfer van $12\frac{1}{2}\%$ en 1.1%.

'n Verdere dergelike diens van dieselfde kapasiteit oor dieselfde roete word ses keer per week vanaf Ficksburg in die teenoorgestelde rigting aangebied. Die diens word aktief benut hoofsaaklik deur derde-klas passasiers vanaf Basutoland.

(iii) Welkom - Klerksdorp

Bedien deur 'n 10-ton passasiersbus en 'n 5-ton sleepwa met 'n kapasiteit van 8 eerste en 53 derdeklas passasiers, word hierdie diens 3 keer per week aangebied oor die roete Odendaalsrus, Bothaville en Vierfontein. Die terugreis word op dieselfde dag onderneem. 'n Gemiddeld van 4 eerste- en 60 derdeklas /passasiers ...

passasiers is per rit vervoer, wat 'n benutting van 50% en 113% respektiewelik verteenwoordig. Opmerklik is die groter getal eersteklas-passasiers wat oor die roete vervoer is in vergelyking met die ander roetes.

'n Spesiale goederediens word een keer per week oor die roete Welkom, Odendaalsrus, Bothaville en Vierfontein eksploiteer. Die terugreis vind op die dag van aankoms plaas. In geval van swaar seisoensverkeer word 'n 10-ton sleepwa addisioneel aangewend en word die diens 4 keer per week aangebied. Geen besonderhede oor die benuttingssyfer of die aard van die vrag kon verkry word nie.

(iv) Welkom - Johannesburg

'n "Brill"-passasiersbus met 'n kapasiteit van 41 eersteklas passasiers word gebruik vir 'n heenreis op Vrydae en 'n terugreis op Sondag oor die roete Odendaalsrus, Kroonstad, Vredefort, Parys en Vereeniging. Die gemiddelde benuttingssyfer is 34.1%.

C. Private Sylyne wat deur Welkomstasie bedien word

Benewens die feit dat die aanwesigheid en beskikbaarstelling van sylyngeriewe 'n uiters belangrike rol speel in die vestiging van nywerhede, dien dit ook om op 'n baie insiggewende wyse die aard (en omvang) van ekonomiese bedrywigheid op 'n dorp en stasie aan te dui.

Die sylyngeriewe is deur die volgende

/groepe...

groepe ondernemings gebruik:

voorsieners en vervaardigers van boumate-
riaal (12;

voorsieners en vervaardigers van ingenieurs-
benodigdhede (8);

goudmynmaatskappye en die Transvaal en O.V.S.
Kamer van Mynwese (6);

voedsel, koelkamers, ens., Munisipaliteite en
Olie- en petrolmaatskappye (5);

3 en minder sylyne vir groepe soos klein- en
groot-handelaars, mineraal-drink-, brouery- en
graanverwerkende bedrywe, benewens eiendoms-
agentskappe, regeringsdepartemente (EVKOM en
Dept. van Waterwese), bandversolingsonderne-
mings; en

voorsieners van goudmynbenodigdhede.

As die gegewens op TABEL 102 in oënskou ge-
neem word, blyk dit dat die grootste aantal sylyne in
die jare 1954 (10), 1956 (9), 1953 (8) en 1952 (6)
aangelê is. Die eerste 4 sylyne is in 1950 aangelê
vir die Welkom en St. Helena goudmyne, en die Welkomse
Munisipaliteit en die Sentraal-Westelike Landbou-Koöpe-
rasie. Die laaste sylyn is in 1960 aangelê. Daar
is op die oomblik geen sylyne onder konstruksie nie.

Ondersoek het aan die lig gebring dat
slegs 18 of 31% van die sylyneienaars Welkom as hul
hoofkantoor-adres aandui. Van die res, dui 34 of 58%
Johannesburg aan as hul hoofkantoor-adres. Die ba-
lans was versprei tussen Benoni, Bloemfontein, Germis-
ton, Oos-Londen, Howick en Klerksdorp.

In noue samehang met bogenoemde verskynsel
word gevind dat feitlik alle swaar mynboumasjinerie en
uitrusting direk vanaf fabriek aan die Witwatersrand

/voorsien ...

voorsien word, of slegs deur filiaalmaatskappye in die Goudveld versprei word. Geen swaar masjinerie of ander mynapparaat word in Welkom vervaardig nie.

2. ODENDAALSRUS

A. Treindienste

Hierdie stasie het nie so 'n intensiewe verkeer soos Welkom nie. Die stasie is geleë op die Whites-Allanridge spoorlyn en word deur passasiers- en goedere-treindienste bedien.

B. Padvervoerdiens

Odendaalsrus word bedien deur padvervoerdienste wat van Welkom en Wesselsbron eksploiteer word. Die betreklike afwesigheid van nywerhede het tot gevolg dat die bestaande vervoerfasiliteite meer as voldoende is.

C. Besonderhede van Private Sylyne deur Odendaalsrus-stasie bedien

Daar is net twee private sylyne, t.w. dié van Freddie's Consolidated Mines en die Free State Industrial Construction Corporation Ltd. Albei staan direk in verband met die ontwikkeling van die goudmynbedryf. Albei eienaars dui ook Johannesburg aan as hul hoofkantore en is in 1953 en 1954 onderskeidelik aangelê. Die betreklike afwesigheid van sylyne word grootliks verklaar deur die laegraadse erts en ander probleme waarmee die myne om die dorp te kampe gehad het.

/III.

3. VIRGINIAA. Treindienste

Die stasie is geleë aan die hoofspoorlyn van Bloemfontein na Johannesburg, ongeveer 82 myl van Bloemfontein en 39 myl van Kroonstad.

Dit is ook die aansluitingstasie vir die taklyn na Glen Harmony wat ongeveer 5 myl daarvandaan geleë is. Die taklyn is op 1 September 1954 in gebruik geneem.

Gedurende weekdae loop een goederetrein in albei rigtings tussen Virginia en Glen Harmony. Geen voorsiening vir passasiers word gemaak nie (behalwe in die remwa van die goederetrein) omdat 'n private onderneming passasiers tussen bogenoemde punte vervoer.

Goederevervoer oor die trajek vanaf Virginia-stasie na Glen Harmony het volgens TABEL 94 tussen die jare 1959-1962 weinig verander.

TABEL 94 1)

Jaar	Tonnemaat Vervoer	Persentasie toename of afname (+ en -)
1959	231 736	--
1960	231 344	- 0.16
1961	234 613	+ 1.41
1962	236 718	+ 0.89

Met 'n hoogste en laagste tonnemaat van 1099 en 78 ton respektiewelik per dag vervoer is dit duidelik dat vervoer oor hierdie trajek geensins so

/aktief ...

1) Volgens gegewens verskaf deur die S.A.S. & Hawens.

aktief was as in die geval van die Allanridge-Hennenman trajek nie.

B. Padvervoerdiens

Sedert Januarie 1963 doen 'n tien ton vragmotor en sleepwa, gestasioneer te Virginia, diens tussen Virginia en die Sandriviernedersetting. Tans word gemiddeld 20 ton lusern per dag vervoer, en die verwagting is dat die tonnemaat sal toeneem sodra die nedersetting in volle produksie is.

C. Besonderhede van Private Sylyne wat deur Virginia-stasie bedien word

Virginia-stasie bedien 11 sylyne. Hiervan is 5 vir die verspreiding en vervaardiging van boumateriale, 3 vir goudmyne en die Tvl. en O.V.S. Kamer van Mynwese, 1 vir die voorsiening van voorrade aan die goudmyne, 1 vir 'n eiendomsagent en 1 vir die voorsiening van ligte ingenieursbenodigdhede.

Die eerste 2 sylyne is in 1954 aangelê, daarna is verdere sylyne in 1955 (1), 1956 (3), 1957 (1) en 1959 (1) aangelê.

Volgens inligting beskikbaar gestel was die hoofkantoor van slegs een sylyneienaar in Virginia. Van die res was 7 in Johannesburg, 2 in Bloemfontein, 1 in Germiston, 1 in Benoni en 1 in Kaapstad geregistreer.

Ook in die geval van Virginia dui die bedrywighede van die sylyneienaars opvallend op die afwesigheid van enige swaar nywerhede of grootskaalse

/ligte

ligte nywerheidsaktiwiteit.¹⁾

4. VILJOENSKROON

A. Treindienste

Die goederevervoerdrukke oor hierdie lyn word weerspieël deur TABEL 95.

TABEL 95

Tonnemaat aangestuur en ontvang van en na Viljoenskroon-stasie, 1958-1962

Boekjaar Eindigende	T o n n e m a a t			
	Aangestuur		Ontvang	
Maart 1962	169	413	64	467
Maart 1958	92	504	42	596
Toename	76	909	21	871
%	83.1%		51.3%	

Mielies, die vernaamste produk van die distrik, het in 1958 en 1962 onderskeidelik 72.9% en 79.9% van die totale tonnemaat afgestuur, uitgemaak.

Blanke uitgaande passasiersverkeer het gedurende dieselfde periode gedaal met 83.1%, terwyl nie-blanke verkeer gestyg het met 5.1%.

'n Graansuier met 'n inhoudsvermoë van 41,000 sak mielies is naby die stasie geleë. Daar

/is ...

1) 'n Groot swawelsuur-installasie (die grootste in die Suidelike Halfrond) word by die Harmoniemyn aangetref. Dit word deur die myn se stasie, Glen Harmony, bedien.

is ook twee graansuiers in die dorp. Ongeveer 2,400 ton koring en 41,530 ton mielies word jaarliks deur die graansuiers hanteer.

B. Padvervoerdienste

Geen padvervoerdienste word van of na Viljoenskroon-stasie eksploiteer nie.

C. Besonderhede van Private Sylyne wat deur Viljoenskroon-stasie bedien word

Die stasie bedien 6 sylyne, waarvan die eerste, — vir 'n rollermeule-firma — in 1932 aangelê is, en die laaste 3 in 1963.

Die aktiwiteite van die eienaars wissel van meulenaars (3), plaaslike owerheid (1) en vervaardiging en verspreiding van landbou-implemente en saad.

Die enigste fabriek van aansienlike omvang is die olie-uit-grondbone-fabriek digby die stasie net buite die dorpsgrense.

Daar is tens een sylyn in aanbou.

5. BOTHAVILLE

A. Treindienste

Die inligting vervat in TABEL 96 gee 'n aanduiding van die goederevervoerdrukke oor die trajek.

/TABEL

TABEL 96

Tonnemaat aangestuur en ontvang van en na
Bothaville-stasie, 1958-1962

Boekjaar Eindigende	T o n n e m a a t	
	Aangestuur	Ontvang
Maart 1962	151 305	56 034
Maart 1958	82 341	70 406
Toename/Afname	68 964	- 14 372
%	83.7%	20.4%

Mielies was die vernaamste produk afge-
 stuur en het in 1958 84.1% en in 1962 86.5% van die
 totale tonnemaat uitgemaak.

Die getal blanke uitgaande passasiers het
 in dieselfde periode gedaal met 20.6%, terwyl die ge-
 tal nie-blankes gestyg het met 25.3%.

B. Padvervoerdienste

Geen padvervoerdienste word van of na
 hierdie stasie eksploiteer nie.

'n Graansuier met 'n inhoudsvermoë van
 420 ton is op die stasie in werking. Ongeveer 60,000
 ton mielies en 2,500 ton koring word jaarliks deur
 die suier hanteer.

C. Besonderhede van Private Sylyne wat deur Bothaville-stasie bedien word

Bothaville-stasie bedien twee sylyne be-
 /horende ...

horende aan eienaars met graanmeule- en koöperatiewe aktiwiteite.

'n Groot landbou-implemente fabriek wat digby die stasie geleë is, word nie van 'n sylyn bedien nie.

Die sylyne is aangelê in 1956 en 1963.

Daar is een goedgekeurde sylyn onder konstruksie.

6. BULTFONTEIN

A. Treindienste

Die goedereverkeer oor Bultfontein-stasie blyk uit TABEL 97.

TABEL 97

Tonnemaat aangestuurd en ontvang van en na Bultfontein-stasie, 1958-1962

Boekjaar Eindigende	T o n n e m a a t	
	Aangestuurd	Ontvang
Maart 1962	116 646	78 049
Maart 1958	156 911	42 043
Toename	9 735	36 006
%	6.2%	85.6%

Tussen die jare 1958/62 het uitgaande en inkomende verkeer onderskeidelik 'n toename van 6.2% en 85.6% getoon. Die bou van 'n reuse graansuier is grootliks vir laasgenoemde verantwoordelik.

Mielies, die vernaamste uitgaande produk,

/was ...

was verantwoordelik vir 94.2% en 75.8% van uitgaande goedereverkeer vir die jare 1958 en 1962, onderskeidelik. Blanke passasiersverkeer het feitlik konstant gebly, terwyl die aantal derdeklas kaartjies uitgereik toegeneem het van 1802 tot 3330 kaartjies, of met 84.7%.

'n Groot moderne graansuier, die grootste in die Suidelike Halfrond, is reeds voltooi. Dit sal 'n kapasiteit van 880,000 sak mielies hê, en het by voltooiing R1,600,000 gekos.

B. Padvervoerdienste

Met 'n terugreis wat op dieselfde dag onderneem word, word 'n padvervoerdienste ses keer per week aangebied tussen Bultfontein en Brandfort. 'n Agt-ton passasiersbus met 'n kapasiteit van 5 eerste en 9 derdeklas passasiers, tesame met 'n 5-ton sleepwa vir goederevervoer word op hierdie roete gebruik. 'n Gemiddeld van 1 eersteklas en 12 derdeklas passasiers word per rit vervoer. TABEL 10 gee 'n aanduiding van die goedere en passasiersverkeer oor hierdie roete. In vergelyking met die padvervoerdienste hierbo genoem, was die goederevervoer aansienlik hoër.

Benewens hierdie padvervoerdienste, is daar nog 8 gereëlde goedere-voertuie van 10 ton elk met 'n 10-ton sleepwa op Bultfontein gestationeer vir die vervoer van graan. Wanneer druk seisoensverkeer dit noodsaaklik maak, word bogenoemde aantal voertuie na 13 vermeerder.

/c. ...

C. Besonderhede van Private Sylyne wat deur Bultfontein-stasie bedien word

Bultfontein-stasie bedien 7 sylyne, waarvan 5 vir die verspreiding van petrol en olie is, een vir 'n koöperatiewe onderneming en 1 vir konstruksie-doeleindes.

Die eerste sylyn is aangelê in 1959 en die tweede in 1962.

7. THEUNISSEN

A. Treindienste

Hierdie stasie is aan die hoofspoorlyn van Bloemfontein na Johannesburg geleë en is die aansluitingstasie vir Winburg wat 28 myl daarvandaan geleë is.

Die treindiens bestaan uit een gemengde trein wat daagliks, behalwe Sondag, tussen Winburg en Theunissen heen en weer beweeg.

Akkommodasie vir die vervoer van passasiers bestaan uit 4 saamgestelde rytuie wat 'n maksimum van 52 blankes en 85 nie-blankes kan vervoer.

Die syfers vervat in TABEL 98 gee 'n aanduiding van die goedereverkeer oor hierdie trajek.

B. Padvervoerdienste

Die volgende gereëlde dienste word vanaf Theunissen eksploiteer.

(a) Theunissen - Bultfontein

Hierdie diens word een keer per week aangebied

/met ...

TABEL 98

OMVANG VAN GOEDERE-VERKEER TUSSEN THEUNISSEN EN WINBURG,
1959 - April 1962

Jaar	Theunissen na Winburg (ton)	Verandering (+) en (-)		Winburg na Theunissen (ton)	Verandering (+) en (-)	
		ton	%		ton	%
1959	81 168	-	-	70 724	-	-
1960	93 087	+ 11 919	14.6	91 056	+ 20 332	34.7
1961	87 587	- 5 500	5.9	82 287	- 8 769	9.6
April 1962 ¹⁾	6 747	- 551	7.5	8 327	+ 1 470	21.4
% van totale verkeer ..	268 589		51.5	252 394		48.5

1) Bereken op 'n gemiddeldo maandelikse basis vir 1961.

met 'n terugreis dieselfde dag oor dieselfde roete. 'n Agt ton goedere-passasiers bus met 'n 5 ton sleepwa vir die vervoer van goedere, met 'n maksimum kapasiteit van 5 eerste en 9 derdeklas passasiers, word op hierdie roete gebruik. 'n Gemiddelde van 1 eersteklas en 19 derdeklas passasiers word per rit vervoer. Die vergelykende syfers in TABEL 101 vir hierdie roete dui op 'n groot derdeklas passasiersverkeer in en uit, en 'n betreklike klein goederevervoer.

(b) Theunissen - Port Allen

Hierdie diens, met 'n terugreis op dieselfde dag en roete, word een keer per week aangebied. 'n Gemiddeld van 1 eerste en 13 derdeklas passasiers word per rit vervoer. Die vergelykende syfers in TABEL 101, dui op 'n aansienlike goedereverkeer in verhouding tot die passasiersverkeer.

(c) Theunissen - Vaalkoppies

Die diens word een ker per week aangebied, met die terugreis op dieselfde dag oor dieselfde roete.

'n Agt ton bus en 'n vyf ton sleepwa met 'n kapasiteit van 5 eerste en 9 derdeklas passasiers word gebruik. Gemiddeld 13 derdeklas passasiers word per rit vervoer. Blanke verkeer is minimaal. Die vergelykende syfers in TABEL 101 dui op 'n aansienlike goedereverkeer in verhouding tot die passasiersverkeer.

/(d)

(d) Theunissen - Hoopstad

Hierdie diens is in die verlede twee keer per week aangebied op 'n roete oor Port Allen en Wesselsbron, met die terugreis op dieselfde dae. 'n Agt ton passasiersbus met 'n vyf ton sleepwa met 'n kapasiteit van 5 eerste- en 9 derdeklas passasiers is per rit vervoer. TABEL 101 toon 'n aansienlike vrag-tonnemaat vervoer in vergelyking met die passasiersverkeer.

Sedert 22 Maart 1963 is die diens ingekort en word slegs sover as Wesselsbron eksploiteer. In geval van seisoensverkeer word die diens met twee voertuie vermeerder.

B. Besonderhede van Private Sylyne wat deur Theunissen-stasie bedien word

Die enigste twee sylyne, ingestel in 1926 en 1959, behoort aan 'n koöperatiewe onderneming, wat landboubenodighede aan boere versprei, en die Departement van Waterwese.

8. WESSELSBRONA. Treindienste

Die omvang van goedereverkeer oor hierdie trajek blyk uit die syfers vervat in TABEL 99.

/TABEL ..

TABEL 99

Tonnemaat aangestuurd en ontvang van en na
Wesselsbron-stasie, 1958-1962

Boekjaar Eindigende	T o n n e m a a t	
	Aangestuurd	Ontvang
Maart 1962	148 729	44 314
Maart 1958	115 952	30 287
Toename	32 777	14 027
%	28.3%	46.3%

Vrag aangestuurd en ontvang het toegeneem met 28.3% en 46.3% onderskeidelik tussen die jare 1958/62. Mielies het in 1958 en 1962 onderskeidelik 93.5% en 91.1% van totale vrag afgestuurd, uitgemaak. Blanke en nie-blanke passasiersverkeer het gedurende dieselfde periode toegeneem met 294.5% en 251.5%.

B. Padvervoerdienste

(a) Wesselsbron - Kroonstad

Die roete van bogenoemde diens, wat ses keer per week aangebied word, gaan oor Odendaalsrus, Eerstemyn, Riebeeckstad en Welkom. Die terugreis word op dieselfde dag onderneem. 'n Passasiersbus met 'n maksimum kapasiteit van 8 eerste en 53 derdeklas passasiers word op hierdie roete gebruik. 'n Gemiddeld van 1 eerste- en 37 derdeklas passasiers word oor die roete vervoer. TABEL 101 gee 'n aanduiding van die aard en digtheid van verkeer oor die roete.

(b) Wesselsbron, Kroonstad, Heilbron

Met behulp van 'n passasiersbus met 'n kapasiteit van 8 eerste en 53 derdeklas passasiers

/word ...

word bogemelde diens een keer per week aangebied. Volgens die vergelykende syfers op TABEL 101 was goederevervoer minimaal.

Die afgelope seisoen was dit vir die eerste keer nodig om sewe 10 ton voertuie, elk met 'n 10 ton sleepwa in diens te neem vir die vervoer van uitvoermielies. Vir die komende seisoen (1964) sal nog 3 addisionele voertuie met sleepwaens beskikbaar gestel word.

C. Besonderhede van Private Sylyne wat deur Wesselsbron-stasie bedien word

Die enigste twee sylyne wat deur die Wesselsbron-stasie bedien word, behoort aan die Munisipaliteit, en 'n koöperatiewe onderneming vir die verspreiding van landboubenodighede.

Die sylyne is in 1950 en 1961 aangelê.

Daar is een goedgekeurde sylyn onder konstruksie.

9. KROONSTAD EN GUNHILL

Geleë op die hoofspoorlyn tussen Johannesburg en Bloemfontein, is Kroonstad die middelpunt van groot spoorverkeer-bedrywigheide. Te Gunhill, digby Kroonstad, is een van die grootste en modernste rangeerwerwe in die Republiek.

A. Treindienste

Kroonstad - Bultfontein oor Viljoens-
kroon, Vierfontein, Bothaville en
Wesselsbron

/ 'n ...

'n Gemengde trein van Kroonstad loop op weeksdag oor Vierfontein na Bothaville, waar dit op Maandag, Woensdag en Vrydag aansluiting vind na Bultfontein. 'n Diens terug loop op 3 weeksdag waar dit weer aansluit by Bothaville vir Kroonstad.

Die diens kan 104 blankes en 160 nie-blankes behartig.

Gedurende 1961/2 is 653,723 ton en 838,288 ton goedere oor hierdie taklyn respektiewelik vervoer. Dit verteenwoordig 'n toename van 28.2%.

Die goedere-treindiens oor hierdie roete bestaan uit 32 treine per week tussen Vierfontein en Bothaville en 25 treine per week tussen Bothaville en Bultfontein, en gemiddeld 42 treine per week tussen Kroonstad en Vierfontein. Die swaar landbou-verkeer tussen Bultfontein en Vierfontein vereis dat die aantal treine tussen Bothaville en Bultfontein van 32 na 46 verhoog sal moet word.

B. Padvervoerdienste

Padvervoerdienste na die volgende bestemmings word aangebied: Parys, Odendaalsrus, Bothaville, Edenville en Vredefort. Die omvang van passasiers-verkeer op hierdie roetes blyk uit TABEL 101.

Reserwe 10-ton voertuie word aangewend om dringende verkeer, veral landboubenodighede, op kort kennisgewing te vervoer.

C. Besonderhede van Private Sylyne wat deur Kroonstad-stasie bedien word

Daar is 40 sylyne te Kroonstad en Gunhill,
/waarvan ...

waarvan die eerste in 1921 en die laaste in 1964 aangelê is. Die belangrikste eienaars, volgens bedrywigheid, is as volg:

petrol- en olieverspreiders (6);
 klein- en groothandel (5);
 voorsieners en vervaardigers van
 boumateriaal (5);
 meulens en verwerking van graan-
 produkte (4);
 Koöperatiewe ondernemings (4);
 die plaaslike munisipaliteit (3);
 'n motorvoertuighandelaar (1);
 landbou-implementevervaardigers (2);
 Regerings instansies (3);
 voedselverwerkers en koelkamers (2); en
 'n vervoerkontrakteur (1).

Van die eienaars gee 14 of 35% hul hoofkantoor-adresse as Kroonstad aan. Van die res is 8 se hoofkantore te Johannesburg, 3 te Kaapstad, 4 te Bloemfontein en die ander te Sasolburg en Klerksdorp geleë.

Daar is geen nuwe sylyne onder konstruksie nie.

10. HENNENMAN

Vir 'n bespreking van Hennenman se pad-, spoorligging en -verbindings en omstandighede, sien onder "Welkom", "Virginia" en "Odendaalsrus" hierbo.

Die stasie bedien 7 sylyne, waarvan die eerste in 1936 en die laaste in 1963 aangelê is.

/Drie ...

Drie van die sylyne behoort aan graanmeule-eienaars, een aan 'n koöperatiewe onderneming (wat o.a. ook maalaktiwiteite beoefen), een aan die Munisipaliteit en een aan 'n groot sementfabriek naby die dorp.

Daar is 1 sylyn in aanbou.

11. WHITES

Whites-stasie, aan die hoofspoorlyn digby Hennenman en Virginia, bedien 2 sylyne; 1 aangelê in 1913, waaroor 'n goudmynmaatskappy later 'n derde-party-reg vir 'n tweede sylyn gekry het. Die oorspronklike sylyn behoort aan 'n groot sementfabriek naby die stasie.

SYLYNPOSISIE IN DIE STREEK AS GEHEEL

Van die 71 sylyne in die Kerngebied was daar 58 (81.7%) in Welkom, 11 (15.5%) in Virginia en slegs 2 (2.8%) in Odendaalsrus.

Volgens inligting ingewin van Stadsklerke is daar skynbaar geen groot probleme t.o.v. die verkryging van sylyngeriewe van die Suid-Afrikaanse Spoorweë nie, veral nie as die Spoorwegadministrasie vroegtydig van die behoeftes in kennis gestel word nie.

TABEL 100
 SAAMGESTELDE INDEKS VAN MYLAFSTAND EN SENT PER 100 LB VERVOER VANAF WELKOM EN KROONSTAD 1) EN DIE
 BELANGRIKSTE INDUSTRIËLE AREAS NA DIE BELANGRIKSTE MARKAREAS IN DIE REPUBLIEK VAN SUID-AFRIKA
 (VIR TARIEFKLASSE 1 - 10)

Industriële Areas	Markareas	Afstand in myle	T A R I E F K L A S S E										Sub-Totaal	+ 2) 10%	Totaal
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10			
<u>WELKOM</u>	Bloemfontein	113	64	56	47	41	36	31	26	18	15	12	346	34	380
	Johannesburg (S. Tvl.)	179	98	86	72	63	55	47	37	28	22	17	525	52	577
	Kaapstad (W. Kaap)	859	278	243	203	178	156	130	107	81	57	47	1 480	148	1 628
	Durban	447	195	171	143	125	110	92	75	57	40	33	1 041	104	1 145
	Port Elizabeth	562	227	198	165	145	127	106	87	67	47	38	1 207	120	1 327
	Oos-Londen	515	213	187	156	137	119	100	82	62	43	36	1 135	135	1 270
<u>KROONSTAD</u>	Pietermaritzburg	376	177	155	128	113	99	83	68	52	36	30	941	94	1 035
	Bloemfontein	128	72	63	53	46	40	35	28	21	17	13	388	38	426
	Johannesburg (S. Tvl.)	134	74	65	54	47	42	36	29	22	17	14	400	40	440
	Kaapstad (W. Kaap)	875	282	247	206	180	157	132	108	82	57	47	1 498	149	1 647
	Durban	406	185	162	135	118	103	87	71	53	38	32	984	98	1 082
	Port Elizabeth	578	229	200	167	147	128	107	88	67	47	38	1 218	121	1 339
<u>BLOEMFONTEIN</u>	Oos-Londen	530	216	189	157	138	122	102	83	63	44	36	1 150	115	1 265
	Pietermaritzburg	335	164	144	120	105	92	77	63	48	34	27	874	87	961
	Johannesburg (S. Tvl.)	262	139	122	102	89	77	65	53	41	28	24	740	74	814
	Kaapstad (W. Kaap)	747	261	228	191	167	146	123	100	75	53	43	1 387	138	1 525
	Durban	503	211	185	154	135	118	99	81	61	43	35	1 122	112	1 234
	Port Elizabeth	450	195	171	143	125	110	92	75	57	40	33	898	89	987
	Oos-Londen	402	185	162	135	118	103	87	71	53	38	32	984	98	1 082
	Pietermaritzburg	432	173	169	141	123	107	90	73	57	40	33	1 026	102	1 128

TABEL 100 (vervolg)

Industriële Areas	Markareas	Afstand in myle	T A R I E F K L A S S E										Sub-Totaal	+ ² 10%	Totaal
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10			
<u>PIETERMARITZBURG</u>	Bloemfontein	432	193	169	141	123	107	90	73	57	40	33	1 026	102	1 128
	Johannesburg (S. Tvl.)	413	187	163	137	120	105	87	72	54	39	32	996	99	1 095
	Kaapstad (W. Kaap)	1182	320	280	233	205	179	150	123	93	65	53	1 701	170	1 871
	Durban	71	43	37	32	27	24	22	17	13	10	8	233	23	256
	Port Elizabeth	882	285	249	208	183	160	134	110	83	58	47	1 517	151	1 668
	Oos-Londen	835	275	241	200	176	154	128	105	80	57	45	1 461	146	1 607
<u>WELKOM</u>	Kroonstad	45	27	23	20	17	15	13	11	9	7	7	149	14	163
<u>DURBAN</u>	Johannesburg (S. Tvl.)	484	206	180	151	132	115	97	79	60	43	34	1 097	109	1 206
	Kaapstad (W. Kaap)	1252	326	285	238	208	183	153	125	94	66	53	1 731	173	1 904
	Port Elizabeth	955	293	257	214	187	164	137	113	85	60	48	1 558	155	1 713
	Bloemfontein	503	211	185	154	135	118	99	81	61	43	35	1 122	112	1 234
	Oos-Londen	908	287	252	210	185	162	135	111	83	59	47	1 531	153	1 684
	Pietermaritzburg	71	43	37	32	27	24	22	17	13	10	8	233	23	256
<u>PORT ELIZABETH</u>	Johannesburg (S. Tvl.)	713	211	185	156	137	120	102	84	65	48	39	1 147	114	1 261
	Kaapstad (W. Kaap)	674	247	216	180	157	138	116	94	72	51	41	1 312	131	1 443
	Durban	954	293	257	214	187	164	137	113	85	60	48	1 558	155	1 713
	Bloemfontein	450	195	171	143	125	110	92	75	57	40	33	1 041	104	1 145
	Oos-Londen	302	154	135	113	99	87	73	59	44	32	26	822	82	904
	Pietermaritzburg	882	285	249	208	183	160	134	110	83	58	47	1 517	151	1 668

TABEL 100 (vervolg)

Industriële Areas	Markareas	Afstand in myle	T A R I E F K L A S S E										Sub-Totaal	+ 2) 10%	Totaal
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10			
<u>OOS-LONDEN</u>	Johannesburg (S. Tvl.)	666	209	183	154	135	118	100	82	63	46	37	1 127	112	1 235
	Kaapstad (W. Kaap)	889	285	249	208	183	160	134	110	83	58	47	1 517	151	1 668
	Durban	908	287	252	210	185	162	135	111	83	59	47	1 531	153	1 684
	Bloemfontein	402	185	162	135	113	103	87	71	53	38	32	984	98	1 082
	Port Elizabeth	302	154	135	113	99	87	73	59	44	32	26	822	82	904
	Pietermaritzburg	835	275	241	200	176	154	128	105	80	57	45	1 461	146	1 607
<u>KAAPSTAD</u> (W.Kaap)	Johannesburg (S. Tvl.)	951	293	257	214	187	164	137	113	85	60	48	1 558	155	1 713
	Durban	1252	326	285	238	208	183	153	125	94	66	53	1 731	173	1 904
	Bloemfontein	747	261	226	191	167	146	123	100	75	53	43	1 385	138	1 523
	Port Elizabeth	675	247	216	180	157	138	116	94	72	51	41	1 312	131	1 443
	Pietermaritzburg	1182	320	280	233	205	179	150	123	93	65	53	1 701	170	1 871
	Oos-Londen	889	285	249	208	183	160	134	110	83	58	47	1 517	151	1 668

1) Inligting geneem uit die "Offisiële Spoorwegtariefboek" (nr. 28) van die S.A.S. & H.

2) 'n Toeslag van 10% van toepassing op alle verkeer soos vanaf 1963.

VRAG- EN PASSASIERVERKEER PER PADMOTORDIENS VIR DIE JARE 1960-61 EN 1961-62 1)

Roete en Tydperk 2)	Verkeer Uit 3)			Verkeer In 3)			Passasiersverkeer	
	Ton 4)	Aantal Passasiers		Ton	Aantal Passasiers		% van totaal 1ste (IN & UIT)	% van totaal 3de (IN & UIT)
		1ste	3de		1ste	3de		
<u>Welkom - Maseru</u> 1960/1 1961/2	- -	62 51	10 170 10 057	- 77	46 79	4 944 4 575	0.7 0.8	99.3 99.2
<u>Welkom - Ficksburg</u> 1960/1 1961/2	- -	135 113	8 705 9 137	- -	162 174	6 572 7 747	1.9 1.6	98.1 98.4
<u>Ficksburg - Welkom</u> 1960/1 1961/2	- -	126 8	13 361 11 986	- -	73 3	10 725 12 398	0.9 0.05	99.1 99.95
<u>Welkom - Klerksdorp</u> 1960/1 1961/2	94 70	201 210	7 195 7 732	178 133	252 259	7 014 7 802	3.1 2.1	96.9 97.9
<u>Welkom - Johannesburg</u> ... 1960/1 1961/2	- -	835 795	- -	- -	956 852	- -	100.0 100.0	- -
<u>Kroonstad - Parys</u> 1960/1 1961/2	- -	62 62	4 971 4 981	- -	70 51	4 364 4 562	1.4 1.1	98.6 98.9
<u>Kroonstad - Bothaville</u> .. 1960/1 1961/2	- -	20 20	1 259 1 328	- -	18 16	1 477 1 480	1.4 1.2	98.6 98.6
<u>Bultfontein - Brandfort</u> . 1960/1 1961/2	780 546	311 342	3 594 3 848	944 1 398	267 329	3 518 3 907	7.6 7.9	92.4 92.1
<u>Theunissen - Bultfontein</u> 1960/1 1961/2	124 168	5 3	921 949	28 81	6 1	1 074 855	0.5 0.2	99.5 99.7
<u>Theunissen - Port Allen</u> . 1960/1 1961/2	143 165	4 1	859 610	66 7	- -	823 755	0.2 0.07	99.8 99.93
<u>Theunissen - Vaalkoppies</u> 1960/1 1961/2	191 227	- 1	705 622	40 66	3 -	726 735	0.3 0.07	99.7 99.03

TABEL 101 (vervolg)

Roete en Tydperk 2)	Verkeer Uit 3)			Verkeer In 3)			Passasiersverkeer	
	Ton 4)	Aantal Passasiers		Ton	Aantal Passasiers		%	Passasiersverkeer %
		1ste	3de		1ste	3de		
<u>Theunissen - Hoopstad</u> .. 1960/1 1961/2	148 176	14 9	1 551 2 010	101 9	1 6	1 530 1 663	0.5 0.4	99.5 99.6
<u>Wesselsbron - Kroonstad</u> 1960/1 1961/2	- -	453 467	11 415 11 709	- -	456 492	11 390 11 641	3.8 3.9	96.2 96.1
<u>Wesselsbron - Heilbron</u> .. 1960/1 1961/2	- -	38 38	1 657 1 623	- -	25 26	1 880 1 877	1.7 1.7	98.3 98.3
<u>Hennenman - Ventersburg</u> . 1960/1 1961/2	5 1	370 307	5 238 6 508	57 -	348 287	5 536 6 019	6.3 4.5	93.7 95.4
<u>Hennenman - Senekal</u> 1960/1 1961/2	2 -	114 118	4 207 4 112	- -	110 101	4 431 4 775	2.5 2.4	97.5 97.5

1) Saamgestel uit gegewens verskaf deur die Suid-Afrikaanse

- 1) Saamgestol uit gegevens verskaf deur die Suid-Afrikaanse Spoorwegadministrasie.
- 2) Alle syfers is vir die periode April 1960 tot Maart 1961.
- 3) Sien Padmotordiens roetekaart.
- 4) Die goedere-verkeer oor feitlik al bogenoemde roetes is minimaal.

SYLYNE IN DIE ONTWIKKELINGSTREEK VOLGENS BEDRYWIGHEID VAN SYLYNEIENAARS SOOS OP 20 SEPTEMBER 1964

Groep	S T A S I E S													
	Kerngebied				Randgebied									
	Welkom	Virginia	Odendaals-rus	Sub-totaal Kerngebied	Gunhill on Kroonstad	Viljoens-kroon	Bultfontein	Whites	Hennenman	Bothaville	Wesselsbron	Thunissen	Sub-Totaal Randgebied	GROOF TOTAAL
1.	Bedrywigheid van Sylyn-eienaars Voorsieners en vervaardigers van boumateriaal (hout, pype, verf, sand, klip, betonwerke, smhoeningsmateriaal, ens.)..... Klein- en Groothandel (algemeen) Mineraal drank, brouery en sterk drank ... Voorsieners en vervaardigers van Ingenieurs-benodigdhede (slegs ligte nywerhede) Vervoerkontrakteurs Voedsel, Koelkamers, ens. Goudmynmaatskappye en Tvl. en O.V.S. Kamer van Mynwese Goudmyndienste en voorsieners direk aan myne Olio- en Petrolmaatskappye Regeringsinstansies en Departemente	12	5		17	5							5	22
2.		3		3	5								5	8
3.		2		2	1								1	3
4.		8	1	9	2								2	11
5.		1		1	1								1	2
6.		5		5	2								2	7
7.		6	3	1	10			1					1	10
8.		2	1		3									3
9.		5		5	6		5						11	16
10.		2		2	3							1	4	6

1) Inligting verstreë deur die S.A. Spoorweë en Hawens, Bloemfontein.

TABEL 102 (vervolg)

Groep	S T A S I E S													
	Kerngebied			Randgebied										
	Welkom	Virginia	Oendassrus	Sub-Totaal Kerngebied	Gunhill en Kroonstad	Viljoens-kroon	Bultfontein	Whites	Honneman	Bothaville	Wesselsbron	Theunissen	Sub-Totaal Randgebied	GROEP TOTAAL
11.	2	1		3										3
12.	2			2	4	1			3	1			9	2
13.	1			1										
14.	2			2	4	2	1		1	1	1	1	11	13
15.	5			5	3	1			1	1			6	11
16.			1	1			1						1	2
17.					2	1							3	3
18.					1								1	1
19.					1								1	1
20.								1					2	2
21.						1			1		2		4	4
	58	11	2	71	40	6	7	2	7	2	4	2	70	141

HOOFSTUK 19

LIGGING MET BETREKKING TOT LANDSMARKTE

Dit is 'n kenmerk van die ekonomie van die Republiek van Suid-Afrika dat die markpotensiaal van die land gekonsentreer is in 'n paar groot sentra, waarvan die Suid-Transvaal, en tot 'n mindere mate, Bloemfontein en Pietermaritzburg in die binne-land, en Kaapstad, Port Elizabeth, Oos-Londen en Durban (insluitende die Pinetown-area) aan die Kus, die belangrikste is. (Sien KAART NR. 3).

Die ontdekking van edelmetale, veral goud, het die ontwikkeling van die Suid-Transvaalse kompleks aan die gang gesit. 'n Ontsaglike nywerheids- en handelspotensiaal en bedrywigheid het sedert die begin van hierdie eeu rondom die myngebied ontwikkel.

Die sentra aan die kusgebiede het hul vinnige groei hoofsaaklik te danke aan die belangrike rol, wat eers invoere, en vandag ook uitvoere speel in die ekonomiese lewe van die Republiek.

Hierdie neiging tot oorkonsentrasie van ekonomiese bedrywigheide, veral aan die Witwatersrand en die res van die Suid-Transvaal het, vanweë die groot rol wat die plaaslike markte vir verbruikers- en produksiegoedere begin speel het, met verloop van tyd 'n feitlik beslissende rol begin speel in die proses van nywerheidsvestiging in die Republiek van Suid-Afrika.

'n Voordelige stelsel van spoorwegtariewe, en die feit dat plaaslik voorsien kan word in

/nood-

noodsaaklike behoeftes soos krag, water (hoewel hierdie potensiaal sy boonste kerf vinnig nader in die Suid-Transvaalse gebied) arbeid en ander hulpdienste, tesame met 'n gekonsentreerde mark, het tot gevolg gehad dat nywerheidsontwikkeling in die binneland nie so suksesvol vir nyweraars voorgekom het nie.

Die bewuswording en besef dat 'n meer geografies gebalanseerde nasionale ekonomie noodsaaklik geword het, het o.a. aanleiding gegee tot die owerheidsbeleid van desentralisasie van ekonomiese aktiwiteite in die Republiek van Suid-Afrika. Teen hierdie kondisionerende agtergrond en die oortuiging van die O.V.S. Provinsiale Owerheid dat die ekonomie van die Provinsie meer gediversifiseerd behoort te wees teneinde 'n meer stabiele en egalige ontwikkeling te verkry, moet ondersoek ingestel word na die relatiewe belangrikheid van dorpe in die Kern- en Randgebiede, as vestigingsentra vir nywerhede om markte in bogenoemde sentra te bedien.

As verteenwoordigende van die Kern- en Randgebiede word Welkom en Kroonstad vergelyk met die ander industriële areas in die Republiek m.b.t. ligging t.o.v. die groot marksentra.

Dit sal ook nodig wees om saaklik te verwys na die moontlike uitwerking wat 'n verandering in spoorwegtariewe as oorheen-liggende faktor mag hê.¹⁾

/ 'n ...

1) Sien C.G.W. Schumarn, e.a., Verslag van die Komitee insake Spoorwegtariefbeleid en Nywerheidsvestiging in Suid-Afrika, die Staatsdrukker, 1964.

(a) 'n Vergelyking van Distribusiekoste vanaf Welkom en Kroonstad en die belangrikste Industriële Areas na die belangrikste Markareas in die Republiek

Die geografiese ligging van Welkom en Kroonstad t.o.v. die belangrikste industriële areas, asook die spoorwegmylafstande daarvandaan na die belangrikste markareas in die Republiek, blyk uit die gegewens vervat in KAART NR. 3.

'n Waardering t.o.v. slegs mylafstande sou egter nie voldoende wees nie, daar dit nie sou rekening hou met die omvang en intensiteit van vrag vervoer na die verskillende gebiede nie, en dus die aanvraag of kooppotensiaal van die area nie.

Om hierdie probleem uit die weg te ruim, en 'n getrouer weergawe in perspektief te gee van die ware toedrag van sake m.b.t. ligging, is die betrokke mylafstande geweeg in terme van die kleinhandelsomset-verkope vir die betrokke markareas.¹⁾

As die geweegde indekssyfer, vir Kroonstad en Welkom met dié vir die ander industriële areas vergelyk word, is dit duidelik dat, as die vergelykende indekssyfer vir Welkom op 100 gestel word, dat die twee dorpe 'n besliste voordeel bo ander sen-

/tra

1) Sien Sensus van Distribusie- en Diensinrigtings, Verslag Nr. 36, Buro vir Statistiek, 1962, Deel I, p. 4. Hoewel die jongste syfers nog nie beskikbaar is nie, word nie verwag dat die verhouding tussen gebiede wesenlik sou verander het nie.

tra het. Volgens hierdie berekening het Kroonstad, omdat dit nader aan die reuse Wes-Transvaalse mark-kompleks geleë is, 'n gunstiger syfer as Welkom.¹⁾

Omdat Suid-Transvaal oor beide die grootste mark- en industriële potensiaal beskik, is dit nie in berekening gebring as 'n industriële area nie. Die geweldige sterk uitwerking van hierdie kompleks in die Noorde blyk egter duidelik uit die hoë kleinhandelsindekssyfer van 209.9 teenoor die 86.1, 45.8, 22.6, 10.8, 9.7 en 8.9 van die Westelike Kaap, Durban, Port Elizabeth, Bloemfontein, Oos-Londen en Pietermaritzburg onderskeidelik.

Die vergelykende distribusiekoste-indeks vir die betrokke areas hou dan ook direk verband met die kleinhandelsverkope-indeks.

Vanuit die oogpunt van bediening van marksentra in die Republiek as 'n geheel (volgens die geweegde belangrikheid van elke gebied), is dit dus duidelik dat Welkom en Kroonstad gunstiger geleë is as enige van die ander industriële sentra.

(b) Die belangrikheid van spoorwegtariewe m.b.t. nywerheidsvestiging in die Kern- en Rand-gebiede

Hoewel dit nie binne die bestek van hierdie ondersoek val om grondig in te gaan op die aangeleentheid van Spoorwegtariewe en die uitwerking daarvan op die ekonomie van die land nie, mag dit 'n goeie doel dien om enkele van die onderliggende faktore in hierdie verband, insoverre dit ontwikkeling in die

/betrokke...

1) Daar dit die middelpunt is van die myngebied, is Welkom as uitgangspunt geneem met indekssyfer = 100.

TABEL 103

VERGELYKING VAN DISTRIBUSIE-KOSTE VANAF DIE BELANGRIKSTE INDUSTRIELE AREAS
(INSLUITENDE WELKOM EN KROONSTAD EN MET UITSLUITING VAN DIE SUIDELIKE
TRANSVAAL) NA DIE BELANGRIKSTE MARKGEBIEDE IN DIE REPUBLIEK 1)

Industriële Area	Markarea	Afstand in 2) myle	Tarief: Sent per 100lbs. (Klasse 1-10 ingeslote)	Kleinhandels-omset ³⁾ indeks	Distribusiekoste-indeks (4 x 5)	Indeks van Totale Distribusiekoste
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
<u>WELKOM</u>	S. Transvaal	179	577	206.9	119 381.3	
	W. Kaap	859	1 628	86.1	140 170.8	
	Durban	447	1 145	45.8	52 441.0	
	P. Elizabeth	562	1 327	22.6	29 990.2	
	Bloemfontein	113	380	10.8	4 104.0	
	Oos-Londen	515	1 270	9.7	12 319.0	
	P. Maritzburg	376	1 035	8.9	9 211.5	
T o t a a l					367 617.8	= 100.00
<u>KROONSTAD</u>	S. Transvaal	134	440	206.9	91 036.0	
	W. Kaap	875	1 647	86.1	141 806.7	
	Durban	406	1 082	45.8	49 555.6	
	P. Elizabeth	578	1 339	22.6	30 261.4	
	Bloemfontein	128	426	10.8	4 600.8	
	Oos-Londen	530	1 265	9.7	12 270.5	
	P. Maritzburg	335	961	8.9	8 552.9	
Totaal					338 083.9	= 91.96

TABEL 103 (vervolg)

Industriële Area	Markarea	Afstand in myle	Tarief: Sent per 100lbs. (Klasse 1-10 ingeslote)	Kleinhandels- omset- indeks	Distribusiekoste- indeks (4 x 5)	Indeks van Totale Distribu- siekoste
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
<u>BLOEMFONTEIN</u>	S. Transvaal	262	814	206.9	168 416.6	
	W. Kaap	747	1 525	86.1	131 302.5	
	Durban	503	1 234	45.8	56 517.2	
	P. Elizabeth	450	987	22.6	22 306.2	
	Oos-Londen	402	1 082	9.7	10 495.4	
	P. Maritzburg	432	1 128	8.9	10 039.2	
			T o t a a l		339 077.1	= 108.55
<u>PIETERMARITZ- BURG</u>	S. Transvaal	413	1 095	206.9	226 555.5	
	W. Kaap	1 182	1 871	86.1	161 093.1	
	Durban	71	256	45.8	11 724.8	
	P. Elizabeth	882	1 668	22.6	27 696.8	
	Bloemfontein	432	1 128	10.8	12 182.4	
	Oos-Londen	835	1 607	9.7	15 587.9	
			T o t a a l		464 840.5	= 126.45

TABEL 103 (vervolg)

Industriële Area	Markarea	Afstand in myle	Tarief: Sent per 100lbs. (Klasse 1-10 ingeslote)	Kleinhandels- omset- indeks	Distribusiekoste indeks (4 x 5)	Indeks van Totale Distribu- siekoste
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
<u>DURBAN</u>	S. Transvaal	484	1 206	206.9	249 521.4	
	W. Kaap	1 252	1 904	86.1	163 934.4	
	P. Elizabeth	955	1 713	22.6	38 713.8	
	Bloemfontein	503	1 234	10.8	13 327.2	
	Oos-Londen	908	1 684	9.7	16 334.8	
	P. Maritzburg	71	256	8.9	2 278.4	
				T o t a a l	484 110.0	= 131.69
<u>PORT ELIZABETH</u>	S. Transvaal	713	1 261	206.9	260 900.9	
	W. Kaap	674	1 443	86.1	124 242.3	
	Durban	954	1 713	45.8	78 455.4	
	Bloemfontein	450	1 145	10.8	12 366.0	
	Oos-Londen	302	904	9.7	8 768.8	
	P. Maritzburg	882	1 668	8.9	14 845.2	
				T o t a a l	499 578.6	= 135.90

TABEL 103 (vervolg)

Industriële Areas	Markareas	Afstand in myle	Tarief: Sent per 100lbs. (Klasse 1-10 ingeslote)	Kleinhandels- omset- indeks	Distribusie-koste- indeks (4 x 5)	Indeks van Totale Distribu- sie-koste
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
<u>OOS-LONDEN</u>	S. Transvaal	666	1 239	206.9	256 349.1	
	W. Kaap	889	1 668	86.1	143 614.8	
	P. Elizabeth	302	904	22.6	20 430.4	
	Durban	908	1 684	45.8	77 127.2	
	Bloemfontein	402	1 082	10.8	11 685.6	
	P. Maritzburg	835	1 607	8.9	14 302.3	
				T o t a a l	523 509.4	= 142.41
	S. Transvaal	951	1 713	206.9	354 419.7	
	P. Elizabeth	675	1 443	22.6	32 611.8	
	Durban	1 252	1 904	45.8	87 203.2	
	Bloemfontein	747	1 523	10.8	16 448.4	
	Oos-Londen	889	1 668	9.7	16 179.6	
	P. Maritzburg	1 182	1 871	8.9	16 651.9	
				T o t a a l	523 514.6	= 142.41

1) Mylafstande en tariewe verkry uit die "Lys van Hawetariewe" en die Offisiële Spoorwegtariefboek" (Nr. 28), van die S.A.S. en H.

2) Afstande is geneem soos vanaf die hoofstasie van die gebiede.

3) Die Kleinhandelsomset-indeks is geneem as die verkope vir die gebied tot die naaste 1/10 miljoen rand.

betrokke streek mag raak, kortliks aan te stip.¹⁾

Volgens 'n Memorandum van die Provinsiale Administrasie van die O.V.S., voorgelê as deel van getuienis gelewer voor die Komitee insake Spoorweg-tariefbeleid en Nywerheidsvestiging in Suid-Afrika, is die volgende belangrike oorwegings aangehaal t.o.v. die invloede van Spoorwegtariewe op nywerheidsvestiging in die Vrystaat:

- 1) Dat die owerheid ernstige oorweging moet verleen aan 'n vernouing van die gaping tussen tariewe waarteen grondstowwe en verwerkte produkte vervoer word.

Dit word betoog in die Memorandum dat —

"Die verwerking van grondstowwe in die onderontwikkelde produksiegebiede en die vestiging van sekondêre nywerhede op die platteland ... alleen ekonomies kan geskied met drastiese hersiening van die huidige klasdiskriminasie".²⁾

/Voorbeelde ...

-
- 1) Vir 'n volledige bespreking van hierdie aangeleentheid, raadpleeg Memorandum insake die Suid-Afrikaanse Spoorweë se Tariefbeleid en die invloed daarvan op nywerheidsvestiging, O.V.S. Provinsiale Administrasie, 1962, pp. 14-19.
 - 2) Sien O.V.S. Provinsiale Administrasie, op. cit., p. 14.

Voorbeelde om hierdie stelling te staaf is in bogenoemde verslag uitgewerk vir die produksie van ferro legerings en die produksie van olie- en verwante neweprodukte uit grondbone. Laasgenoemde is uitgewerk met Viljoenskroon as die produserende gebied van die grondstof.

In albei gevalle is oortuigend gestaaf dat die spoorvervoerkoste op die verwerkte produk so hoog is en op die grondstof so laag is, dat 'n nywer-aar, om finansiële redes, geen ander keuse het as om die betrokke nywerheid of by 'n uitvoerhawe (as oorwegend vir uitvoermark produseer word) of 'n binnelandse markgebied (as oorwegend vir 'n binnelandse mark produseer word) te vestig nie.

- 2) Dat, in die breë gesien, die spoorwegtariefbeleid só gewysig word dat dit positief ingestel is om die landsbeleid van desentralisasie te bevorder.
- 3) Dat 'n Staatsbeplanningsliggaam ondersoek sal instel om 'n landsplan te ontwerp vir nywerheidsdesentralisasie (insluitende grensgebiede-ontwikkeling) en, wat vanuit die oogpunt van beplanning baie belangrik is, gebiede aangedui sal word waarheen be-oog word om nywerhede te desentraliseer.

/4)

- 4) Dat, met die oog op die huidige tariefstruktuur,

"enige besondere bevoorregting wat huidige konsentrasie-areas geniet (bv. spesiale hawetariewe) uitgewis word, of deur skrapping van die besondere vergunnings, of deur uitbreiding van dieselfde vergunnings na ander sentra wat as geskikte sentra, vir nywerheidsdesentralisasie beskou word".¹⁾

Benewens is dergelike getuienis, wat in beginsel dieselfde strekking behels, ook deur die O.V.S. Kamer van Nywerhede aan die Komitee voorgelê.²⁾

Die verslag van die Komitee insake Spoorwegtariefbeleid en Nywerheidsvestiging in Suid-Afrika is intussen ter tafel gelê en bevat sekere meerderheidsaanbevelings wat, hangende die Minister se finale aanbevelings, van groot belang mag wees vir nywerheidsontwikkeling in die gebied waaroor hierdie ondersoek handel. Die aanbevelings mag ook van groot belang wees, gesien die gunstige geografiese posisie van die Streek, soos blyk uit die inligting en gegewens op

/KAART ...

1) O.V.S. Provinsiale Administrasie, op. cit., p. 18.

2) Ongepubliseerde getuienis voorgelê namens die O.V.S. Kamer van Nywerhede, Augustus 1962.

KAART NR. 4 en TABEL 103.¹⁾

Met betrekking tot die probleem van spoorwegtariewe en die vraagstuk van nywerheidsdesentralisasie en grensgebiedontwikkeling, het die Komitee o.a. tot die volgende bevindings geraak:²⁾

- " 1) die komitee aanvaar die beleid van desentralisasie en grensgebied ontwikkeling as gegewe;
- 2) onder desentralisasie word verstaan die skepping en ontwikkeling van nuwe geografiese groeipunte en die bevordering van ekonomiese aktiwiteite in bestaande sentrums wat nie genoegsame inherente groeikrag toon nie. Onder nywerheidsdesentralisasie word dan verstaan dat oprigting van nuwe nywerhede in gebiede buite die omgewing van die vier bestaande groot nywerheidskomplekse;
- 3) Spoorwegtariewe vorm slegs een aspek van die probleem van nywerheidsontwikkeling en vestiging, en die nodige hulp aan sekere gebiede kan net bepaal word na deeglike ondersoek van

/al ..

1) C.G.W. Schumann, e.a., op. cit., pp. 163-177.

2) Ibid., p. 156.

al die betrokke faktore;

- 4) terwyl spoorwegtariewe nie 'n belangrike rol gespeel het in die strukturele veranderinge in die vervaardigingsnywerheid in Suid-Afrika nie, het dit 'n belangrike positiewe bydrae gelewer tot die algemene ekonomiese en nywerheidsontwikkeling van die land;
- 5) die besondere vestigingspatroon van sekondêre nywerhede het gegroei uit die aanvanklike ontwikkeling van die hawestede en die ontginning van goud aan die Witwatersrand, die spoorwegtariewe was nie 'n basiese faktor in dié verband nie;
- 6) indien nywerheidsontwikkeling in die toekoms in 'n groot mate bestaan uit die vervaardiging van basiese en intermediêre grondstowwe om in die inter-industrievraag te voorsien, kan spoorwegtariewe in sekere spesifieke gevalle van genoegsame betekenis wees om die vestigingsplek te beïnvloed;
- 7) 'n aanbeveling dat die tariefstruktuur in die algemeen gewysig word om desentralisasie te bevorder sal dus nie die gewensde resultate oplewer nie, en die komitee is van mening dat tariefaanpassings op 'n selektiewe grondslag moet

/geskied ...

geskied wanneer omstandighede dit vereis;

- 8) die belange van bestaande nywerhede en die lonendheid van verkeer vir die Spoorweë moet deeglik in ag geneem word by enige tariefaanpassing;
- 9) voorbeelde van moontlike tariefaanpassings dui op die talle praktiese probleme in die verband, veral die ontwrigting wat algemene aanpassings vir bestaande nywerhede kan meebring;
- 10) indien dit nie wenslik is om 'n algemene tariefaanpassing aan te bring nie, en spesiale tariewe word verlang wat net op sekere gebruikers van toepassing sal wees, behoort die gevolglike finansiële las nie op die algemene spoorweggebruiker nie, maar op die algemene belastingbetaler te rus".

Die voorgaande bevindings van die Schumann-kommissie dui op die belangrikheid van 'n vroegtydige ondersoek na die potensiaal van die Streek t.o.v. vervaardiging van basiese en intermediêre grondstowwe om in die toekomstige inter-industrievraag te voorsien, omdat, spoorwegtariewe in sekere gevalle van genoegsame betekenis mag wees om die vestigingsplek te bepaal.¹⁾

/Die ...

1) Ibid., p. 76.

Die bevinding van die Komitee te dien effekte dat 'n algemene wysiging van die tariefstruktuur (met die oog op desentralisasie van nywerhede in die algemeen) nie die gewensde resultate sal afwerp nie, en dat "tariefaanpassings op 'n selektiewe grondslag moet geskied wanneer omstandighede dit vereis", is 'n duidelike indikasie dat beywering vir nywerheidsontwikkeling op net so 'n selektiewe grondslag sal moet geskied indien die Komitee se voorgenoemde aanbeveling aanvaar word.

Die verdere bevindings van die Komitee (hoewel dit beswaarlik gerym kan word met spoorwegtariefpraktyke sedert 1910) dat die belange van bestaande nywerhede en die lonendheid van verkeer vir die Spoorweë in ag geneem moet word by enige tariefaanpassings (wat noodwendig sal moet volg as desentralisasie implementeer word), is 'n aanduiding dat sulke wysigings nie sonder meer sal geskied nie. Hierdie aspekte word verder beklemtoon deur die Komitee se aanbeveling (par. 638 (x)) dat, waar aanpassings in die tariefstruktuur wel gemaak word, enige finansiële las wat daaruit mag voortspruit, op die algemene belastingbetaler moet rus en nie op die spoorwegverbruiker nie.

Van groot belang vir die Streek (veral in die lig van die belangrike rol wat die eertydse Distribusietariewe en die huidige hawetariewe gespeel het in die bevordering van nywerheidsontwikkeling) is die minderheidsverslag voorgelê deur Mnr. M.A. du Plessis, lid van die Komitee m.b.t. sekere van die bevindings en aanbevelings.

/Hy ...

Hy laat hom o.a. as volg uit:¹⁾

"Indien Spoorweë die opdrag moet uitvoer om mee te help met die land se ontwikkeling in die algemeen, mag hy, na my mening, nie so 'n tariefstruktuur hê wat nie plooibaar genoeg is nie om voorsiening te maak vir spesiale tariewe vir besondere gebiede en besondere spoorweggebruikers indien dit deur die Regering in landsbelang geag word dat hulp dergelike gebiede en instansies verleen word. Die ontwikkeling van grensgebiede word tans in landsbelang geag en om dié rede behoort hulp sover dit geregverdig is en sover dit vir Spoorweë moontlik is aan dergelike gebiede verleen te word.

"Dit is denkbaar dat met verloop van tyd die Regering die ontwikkeling van ander gebiede op 'n gedesentraliseerde grondslag in landsbelang ag in welke geval Spoorweë ook sy deel behoort by te dra.

"Ek besef dat hoe meer gedifferensieerd 'n tariefstelsel is hoe moeiliker is dit te administreer en hoe meer uitsonderings
/gemaak ...

1) C.G.W. Schumann, e.a., op. cit., p. 175-6.

1. The first part of the document is a letter from the President of the United States to the Congress, dated January 1, 1861.

2. The second part is a report from the Secretary of the Treasury, dated January 1, 1861.

3. The third part is a report from the Secretary of the Interior, dated January 1, 1861.

4. The fourth part is a report from the Secretary of the Navy, dated January 1, 1861.

5. The fifth part is a report from the Secretary of the War, dated January 1, 1861.

6. The sixth part is a report from the Secretary of the State, dated January 1, 1861.

7. The seventh part is a report from the Secretary of the War, dated January 1, 1861.

8. The eighth part is a report from the Secretary of the Navy, dated January 1, 1861.

9. The ninth part is a report from the Secretary of the Interior, dated January 1, 1861.

10. The tenth part is a report from the Secretary of the Treasury, dated January 1, 1861.

11. The eleventh part is a report from the Secretary of the War, dated January 1, 1861.

12. The twelfth part is a report from the Secretary of the State, dated January 1, 1861.

13. The thirteenth part is a report from the Secretary of the War, dated January 1, 1861.

14. The fourteenth part is a report from the Secretary of the Navy, dated January 1, 1861.

15. The fifteenth part is a report from the Secretary of the Interior, dated January 1, 1861.

gemaak word hoe meer vertoë tot verdere uitsonderings verwag kan word. Die beginsel van 'n gedifferensieerde tariefstruktuur en van spesiale tariewe bestaan reeds en hoewel die Komitee sekere vereenvoudigings aanbeveel, aanvaar hy nogtans dat gedifferensieerde tariewe onontbeerlik is. Na my mening behoort Spoorweë egter die vryheid te hê om sy tariewe so te gebruik dat dit inderdaad in die beste belang van die land kan wees.

"Dit is moontlik dat 'n gebied of spoorweggebruiker aanvanklik nie in staat is om 'n ekonomiese tarief te betaal nie, maar met verloop van tyd kan ontwikkeling met die hulp van lae tariewe sodanig wees dat die verkeer vir Spoorweë heeltemal lonend word. 'n Voorbeeld hiervan is die Phalaborwa-gebied wat heelwaarskynlik binne die volgende jaar of twee voldoende verkeer sal oplewer om die bedryf van die trajek vir Spoorweë lonend te maak. Ek is dus van mening dat daar wel, weereens in landsbelang, 'n goeie saak uit te maak is, vir die toepassing van 'n stelsel van ontwikkelingstariewe".

As tariefreëlings van die verlede in oënskou geneem word, is dit duidelik dat daar vir die Streek 'n sterk saak voor uit te maak is vir die daarstelling van 'n tariefstruktuur (van tydelike aard in-

/dien ...

dien nodig) wat daarop ingestel is om 'n groeipunt (wat met verloop van tyd op sy eie momentum sal kan voortbestaan sonder hulp in die vorm van spesiale tariewe) te skep in die gebied.

Mnr. du Plessis wys immers daarop dat —

(a) die Regering met verloop van tyd mag besluit om die beginsel van desentralisasie verder as die grensgebiede toe te pas; en

(b) en dat die Spoorweë in landsbelang (soos met Phalaborwa die geval is) die toepassing van ontwikkelingstariewe sterk sal moet oorweeg as hul bydrae tot die proses.

As hierdie saaklike benadering van die geografiese posisie van die Streek, m.b.t. die groot markgebiede in die Republiek, asook die moontlike toekomstige bedeling van Spoorwegtariewe in oënskou geneem word, beklemtoon dit die feitlik absolute belangrikheid van gunstige(r) spoorwegtariewe as die dun end van die wig om nywerheidsontwikkeling in die Streek op enigsins aansienlike skaal te weeg te bring.

HOOFSTUK 20

ARBEID EN GRONDSTOWE

1. BLANKE ARBEID

Daar die taal-, geslags-, ras-, opvoedkundige en beroepsaspekte van die bevolking in die Ontwikkelingstreek breedvoerig bespreek word in die verslae van A. Reitsma en J.H. Oosthuizen¹⁾, word hier slegs na enkele besondere aspekte verwys soos dit in die Streek agetref is.

Met die moontlike uitsluiting van Welkom en Kroonstad en tot 'n mindere mate Virginia was daar weinig tekens van werklike grootskaalse nywerheidsontwikkeling. Die gegewens wat tydens die ondersoek ingesamel is, het op geen noemenswaardige gekonsentreerde aanvraag na arbeid, veral geskoolde en tegniese arbeid, vir nywerheidsdoeleindes, gedui nie. Die aanvraag na arbeid veral in die kleiner dorpe in die Randgebied was nie genoegsaam om die afgestudeerde jeug te absorbeer nie. Meeste het die kleiner dorpe verlaat om 'n heenkome in die stede of in die groter dorpe in die Streek soos Welkom, Kroonstad en Virginia te gaan soek. Hierdie neiging is trouens een van die sosio-ekonomiese probleme eie aan die Suid-Afrikaanse platteland op die oomblik.

Dié neiging is ook beklemtoon deur Mnr. J.C. Pauw, Hoof van die Klein-nywerhede-afdeling van die
/Nywerheids-....

1) Sien A. Reitsma en J.H. Oosthuizen, op. cit.

Nywerheidsontwikkelingskorporasie, by geleentheid van 'n toespraak gelewer as gasspreker by die Jaarvergadering van die Nywerheidskamer van die O.V.S. op 10 April 1964 te Bloemfontein, waar hy hom as volg uitgelaat het:

"Wanneer die bevolkingsyfer egter ontleed word, word daar gevind dat daar in 1960, 9.45% van die blankes onder die ouderdom van 20 jaar in die Vrystaat was, terwyl daar net 8.75% van die volwasse mans hier gewoon het. Dit is natuurlik gevaarlik om op sulke skamele gegewens gevolgtrekings te baseer, maar die verskil van 7.5% is belangrik genoeg om die vraag te stel of hier nie 'n aspek is wat aandag vereis nie. Dit dui op 'n moontlike verlies van mannekrag en u moet onthou dat volwasse mans die mees produktiewe groep van die bevolking is. Boonop vind hierdie blykbare daling plaas terwyl die nasleep van die ontwikkelings op mynbou en ander gebiede nog nie hulle volle potensiaal kon bereik het nie. Ek dink dus dat ek met reg die vraag kan vra of die fleur van julle jeug nie moontlik besig is om 'n heenkome elders te vind omdat u ontwikkeling of nywerheidsgebied nie tred hou met die vereistes van u groeiende bevolking nie".

Die myne word van genoegsame arbeid voorsien deur 'n doeltreffende indiensnemingsorganisasie in die

/geval

geval van Bantoe-arbeid, terwyl die tanende myne aan die Oos-, en Sentrale Witwatersrand in 'n groot mate in die behoefte aan blanke arbeid voorsien. Hierdie toestand van sake, t.o.v. mynarbeid word bevestig deur die Departement van Arbeid.¹⁾

Die enigste geval waar 'n tekort aan arbeid 'n moontlike struikelblok in die weg van nywerheidsontwikkeling was, was waar volgens een van die Stads-klerke, die Departement van Bantoesake nie goedkeuring wou verleen vir die „invoer“ van die nodige Bantoe-arbeid vir die oprigting van 'n betonpypfabriek nie.

Onderhoude met Stadsklerke en amptenare van die Departement van Arbeid het aan die lig gebring dat loonvasstellings van toepassing in die Streek tot dusver in geen besondere geval enige nadelige of stremmende uitwerking gehad het op die bewegings en aanwending van beskikbare arbeid nie. 'n Totaal van 41 verskillende loonvasstellings, soos op 18 September 1964, was in die Streek van toepassing. (Sien TABEL 104). Hiervan was 22 van toepassing op die Republiek van Suid-Afrika, terwyl 7 betrekking gehad het op die vier gebiede van Welkom, Odendaalsrus, Virginia en Kroonstad. Laasgenoemde loonvasstellings het betrekking op die glas- en glaswarenywerheid, klei en verwante produkte, klipvergruisingnywerheid, koelkamers en die nywerheid vir die bereiding van spek en "klein goedere", mineraalwater, keramieknywerheid, sementproduktenywerheid en die laaghouznywerheid.

1) Na aanleiding van 'n persoonlike onderhoud met Mnr. S.G. Griessel, hoofafdelingsinspekteur van die Dept. van Arbeid, in Bloemfontein op 1 September 1964.

TABEL 104

LOONVASSTELLINGS VAN TOEPASSING OP DIE
ONTWIKKELINGSTREEK OF GEBIEDE IN DIE
STREEK 1)

Nr. van Loonvasstel- ling	Bedrywe waarop van toepassing	Gebiede waarop van toepassing
160	Asyn, Ontsmettingsmid- dels, kantoor, pasta- en gomnywerheid.	Republiek van S.A.
217	Borsel- en besemnywer- heid.	Republiek van S.A.
247	Chemiese Nywerheid.	Republiek van S.A.
156	Diamantslyp-nywerheid.	Republiek van S.A.
232	Glas & Glasware nywer- heid.	Kroonstad, Odendaalsrus, Virginia, Welkom.
243	Haarkappersbedryf.	Kroonstad, Odendaalsrus, Welkom.
227	Kiramieknywerheid.	Kroonstad, Odendaalsrus, Virginia, Welkom.
229	Klei en verwante pro- dukte.	Kroonstad, Odendaalsrus, Virginia, Welkom.
221	Klerasiennywerheid.	Republiek van S.A.
230	Klipvergruisingsnywer- heid.	Kroonstad, Odendaalsrus, Virginia, Welkom.
240	Koelkamers en nywerheid vir bereiding van spek en klein goedere.	Kroonstad, Odendaalsrus, Virginia, Welkom.
223	Kommersiële distribusie- bedryf (vernaamste ge- biede).	Welkom.
254	Kommersiële distribusie- bedryf (kleiner dorpe).	Kroonstad, Odendaalsrus, Virginia.
171	Lekkergoed-nywerheid.	Republiek van S.A.
178	Maalnywerheid.	Republiek van S.A.
173	Metaalhouers en aanver- wante produkte-nywer- heid, en die voedsel- inmaaknywerheid.	Republiek van S.A.
233	Mineraalwater.	Kroonstad, Odendaalsrus, Virginia, Welkom.

TABEL 104 (vervolg)

Nr. van Loonvasstel- ling	Bedrywe waarop van toepassing	Gebiede waarop van toepassing
175	Motorvoertuigbestuur.	Odendaalsrus, Venters- burg, Welkom.
125	Rubber en rubberpro- dukte.	Republiek van S.A.
235	Seep-, kerse-, eetware-, olies- en vettenywerheid	Viljoenskroon, Kroonstad, Welkom.
225	Sementnywerheid.	Republiek van S.A.
226	Sementproduktenywerheid.	Kroonstad, Odendaalsrus, Virginia, Welkom.
248	Steenkoolbedryf.	Welkom.
219	Tabaknywerheid.	Republiek van S.A.
250	Tee-, koffie, sigorei- nywerheid.	Virginia, Welkom.
55	Tekstiel.	Republiek van S.A.
218	Tou en matwerk.	Republiek van S.A.
159	Verf en politoer.	Republiek van S.A.
161	Versekeringsbedryf.	Kroonstad.
246	Verversingsbedryf.	Welkom.
252	Verversingsbedryf (kleiner dorpe).	Kroonstad, Odendaalsrus, Virginia.
253	Vleisbedryf (kleiner dorpe).	Kroonstad, Odendaalsrus, Welkom.
236	Vloeibare brandstof en olie.	Republiek van S.A.
121	Vlokvervaardigingsnywer- heid.	Republiek van S.A.
180	Voedselnywerheid.	Republiek van S.A.
116	Voedselinmaak.	Republiek van S.A.
127	Vrugte droog- en inpak- nywerheid.	Republiek van S.A.

TABEL 104 (vervolg)

Nr. van Loonvasstel- ling	Bedrywe waarop van toepassing	Gebiede waarop van toepassing
179	Vrugte- en groente- inmaak.	Republiek van S.A.
220	Vuurhoutjienywerheid.	Republiek van S.A.
142	Wyn en Spiritus (Groot- handel).	Republiek van S.A.
245	Laaghout-nywerheid.	Welkom, Virginia, Kroonstad, Odendaalsrus.
245	Laaghout-nywerheid.	

- 1) Bron: Departement van Arbeid. Gegewens is soos van krag op 18 September 1964.

Ander loonvasstellings met meer beperkende jurisdieksie, was soos volg:

Kroonstad, Odendaalsrus en Welkom:

Vleisbedryf en die haarkappersbedryf.

Welkom:

Kommersiële distribusiebedryf, Steenkoolbedryf en Verversingsbedryf.

Kroonstad, Odendaalsrus en Virginia:

Kommersiële distribusiebedryf en die Verversingsbedryf.

Odendaalsrus, Ventersburg en Welkom:

Motorvoertuigbestuur.

Viljoenskroon, Kroonstad en Welkom:

Seep-, kerse-, eetware-, olies- en vettenywerheid.

/Virginia...

Virginia en Welkom:

Tee-, koffie, en sigoreinywerheid.

Die loonvasstellings wat op die Republiek van toepassing is, en dus die Streek dienooreenkomstig raak, het betrekking op o.a. die besem- en borselnywerheid, asyn, ontsmettingsmiddels, kantoorpasta- en gomnywerheid, diamantslypnywerheid, maal- en lekkergoednywerheid, rubber, en rubberprodukte, sement- en tabaknywerheid, tekstiel-, tou- en verf en politoernywerhede, vloeibare brandstof-nywerheid, voedsel- en voedselinmaaknywerheid, vrugte- en groenteinmaak- en vuurhoutjienywerheid en die wyn- en spiritus-handel. (groothandel).

T.o.v. werkreservering in die Streek was die volgende werkreserverings van krag:¹⁾

1. Vasstelling Nr. 6 vir die Bounywerheid:
(Goewermentskennisgewing Nr. 17 van 1961).

Van toepassing in die hele Transvaal en Oranje-Vrystaat.

2. Vasstelling Nr. 8 vir die Klerasienywerheid:
(Goewermentskennisgewing Nr. 651 van 1960).

Van toepassing in die Republiek van Suid-Afrika.

3. Vasstelling Nr. 11 vir Motorvoertuigbestuur:
(Goewermentskennisgewing Nr. 371 van 1962).

Van toepassing op die gebiede Odendaalsrus, Welkom en Virginia.

/4.

4. Vasstelling Nr. 3 vir die vervaardiging van "Cliscoe" vensters en "air light" hortjies vensters en van vensters en deumhulsels van metaal:

(Goewermentskennisgewing Nr. 1066 van 1958).

Van toepassing in die Republiek van Suid-Afrika.

5. Vasstelling Nr. 7 vir vervaardiging van Koelkaste, wasmasjiene, elektriese stowe, holware, ens., in die yster en staal-ingenieursbedryf en metaalnywerheid:

(Goewermentskennisgewing Nr. 1771 van 1959).

Van toepassing in die Republiek van Suid-Afrika.

Inligting ingewin van Stadsklerke asook onderhoude gevoer met enkele werkgewers in die bou- en ingenieursbedrywe, het aan die lig gebring dat die grootste arbeidstekorte waarmee hulle toe te kampe ehad het, 'n akute tekort aan geskoolde en semi-geskoolde blanke werknemers in dié twee bedrywe was.

Dit word allerweë toegeskryf aan, eerstens, die hoogkonjunktuur-gety wat die land op die oomblik belewe, veral in die bou- en ander konstruksie-nywerhede, en tweedens, veral in die boubedryf, aan die "kunsmatige" skaarste temidde van oorvloed wat deur Vasstelling Nr. 6 van 1961 onder die Werkreserveringswet geskep is t.o.v. nie-blanke werknemers in die betrokke bedryf.

'n Aanduiding van blanke werkloosheid¹⁾ in
/die

1) By "werkloses" word bedoel die balans van werksoekers nie geplaas aan die einde van elke maand. Vir bogenoemde berekeningsdoeleindes is dit saamgevat op 'n jaarbasis.

1)
TABEL 105
OMVANG VAN BLANKE WERKLOOSHEID OP WELKOM EN OMLIGGENDE GEBIEDE 1955 - 1963 2)

JAAR	BLANKE MANS		BLANKE VROUENS		BLANKE SEUNS		BLANKE DOGTERS		TOTALE AANTAL WERKLOSES	PERSENTASIE	MAANDELIKSE GEMIDDELD
	Getal	Persen-tasie	Getal	Persen-tasie	Getal	Persen-tasie	Getal	Persen-tasie			
1955	305	65.5	139	30.0	5	1.1	16	3.4	465	100.0	38
1956	383	53.0	328	45.4	4	0.6	7	1.0	722	100.0	60
1957	496	51.9	380	39.7	34	3.6	46	4.8	956	100.0	79
1958	632	49.9	544	43.0	14	1.1	76	6.0	1 266	100.0	105
1959	1 134	41.7	423	52.3	36	1.3	128	4.7	2 721	100.0	226
1960	1 470	35.0	528	60.3	51	1.2	146	3.5	4 195	100.0	349
1961	1 794	28.6	4 208	67.0	112	1.8	166	2.6	6 280	100.0	523
1962	1 449	29.5	3 149	64.2	114	2.3	196	4.0	4 908	100.0	409
1963	869	27.4	2 039	69.2	40	1.3	226	7.1	3 174	100.0	264

TABEL 106
TOENAME IN WERKLOOSHEID VANAF 1955 - 1963

JAAR	BLANKE MANS	BLANKE BROUENS	BLANKE SEUNS	BLANKE DOGTERS	TOTALE AANTAL WERKLOSES	MAANDELIKSE GEMIDDELD
1963	869	2 039	40	226	3 174	264
1955	305	139	5	16	465	38
Vermeer-dering	564	1 900	35	210	2 709	225
% Ver-meerde-ring	184.9%	1366.9%	700.0%	1312.5%	582.5%	583%

1) Syfers'goedgunstiglik verskaf deur die plaaslike Afdelingsinspekteur van die Departement van Arbeid.

2) Die "omliggende" gebiede behels Virginia, Odendaalsrus en Kroonstad. In die Ontwikkelingstreek verteenwoordig hierdie dorpe die sentrale punte van opname, wat deur amptenare van die departement direk beman word. Alle syfers het betrekking op die balanse van ongeplaaste persone nadat Aanbod en Aanvraag aan die einde van elke maand in verband met mekaar

die Ontwikkelingstreek t.o. waarvan die Departement van Arbeid gegewens kon verstrek, word weerspieël in die gegewens vervat in TABEL 105 en TABEL 106.

Geen gegewens oor Bantoes was beskikbaar nie en die aantal Kleurlinge werkzaam in die gebied was só klein, dat dit vir praktiese oorwegings buite rekening gelaat is.

Uit die gegewens blyk dat die maandelikse totale getal werkloses toegeneem het van 465 in 1955 tot 3174 in 1963, of van 'n gemiddelde per maand van 38 en 264 persone onderskeidelik. Dit verteenwoordig 'n persentasie-toename van 583%.

Die totaal syfers vir werkloosheid weerspieël 'n hoogtepunt van 6280 persone in 1961 en 'n betreklik vinnige daling na 3174 persone in 1963. Hierdie neiging word deur die Departement van Arbeid toegeskryf aan die groot ekonomiese opbloei wat die Republiek die afgelope drie jaar ondervind het.

Die relatiewe lae werkloosheidssyfer vir blanke seuns en blanke mans in vergelyking met die ooreenstemmende syfers vir blanke vroue en dogters, weerspieël baie duidelik die uitwerking van die vinniger tempo van ekonomiese ontwikkeling in die Streek. Blanke seuns word ook altyd eerste geplaas wanneer vakatures voorkom.

M.b.t. die skerp daling in die getal blanke vroue werkloses verduidelik die betrokke Afdelingsinspekteur van die Departement van Arbeid soos volg:

/"Voor

"Voor 30 Julie 1962 kon blanke vroue aansoek doen om werkloosheidsvoordele solank hulle krediet in die Fonds gehad het. Vanaf 30 Julie 1962, egter, moes blanke vroue vir 13 weke in die betrokke afgelope jaar in diens gewees het aler hulle kon aansoek doen om enige werkloosheidsvoordele. Hulle was dus geforseer om terug te gaan in diens ten einde voordele te bekom".

Hoewel geen gedetailleerde syfers in die verskillende dorpe in die Kern- en Randgebiede verstrek kon word nie, het amptenare van die Departement die mening uitgespreek dat die gebrek aan nywerhede in die kleiner dorpe grootliks verantwoordelik was vir die omvang van blanke werkloosheid, asook die uitvloei van jong mense na die groter Goudveldse dorpe, die Witwatersrand, Bloemfontein, Kroonstad en elders.

2. NIE-BLANKE ARBEID

(a) Bantoe¹⁾

Daar die beskikbaarheid van genoegsame ongeskoolde en semi-geskoolde arbeid noodsaaklik is vir die daarstelling van enige groot-skaalse nywerheidsbedrywighe, is dit noodsaaklik dat die nodige aandag geskenk word aan wetgewing en ander vorms van regulasies wat 'n invloed op die indiensneming of beskikbaar-

/stelling ...

1) Sien Naturelle Stadsgebiede Konsolidasie-Wet, Wet 25 van 1945 soos geamendemeer, Statute van die Unie van Suid-Afrika, Die Staatsdrukker, Pretoria.

stelling van Bantoe-arbeid mag hê.¹⁾ In hierdie verband is dit belangrik dat daarop gelet sal word dat Bantoe-arbeid feitlik geheelenal direk deur die Departement van Bantoesake beheer word. Die Provinsiale Administrasie en die Plaaslike Owerhede word slegs met die oog op samewerking en administrasie t.o.v. regeeringsbeleid in dié verband geraadpleeg; die Provinsiale of Plaaslike Besture het geen gesag of beskikkingsreg in hierdie verband nie. Die enigste invloed wat die Provinsiale Owerheid, vanuit die behuisingsoogpunt wel kan uitoefen, is via die goedkeuring van Bantoe-behuisingskemas deur Plaaslike Owerhede.

Na aanleiding van die onderhoud is die indruk dan ook gevorm dat die betrokke amptenary van die Provinsiale Owerheid nie in dié saak geïnteresseerd is nie omdat hulle geen invloed kan uitoefen nie. Dit is aan skrywer gestel dat:

"die Provinsiale Owerheid geen seggenskap in dié verband het nie en net beleefdheidsonthalwe moet saamwerk".

In 'n onderhoud met die Hoof Bantoesakekommissaris in die O.V.S., Mnr. P.J. de Beer en die Hoofinspekteur van die Afdeling Mnr. Swart, het die volgende aspekte t.o.v. Bantoe-arbeid, verblyfs- en behuisingsreëlins aan die lig gekom:

/1.

1) 'n Breedvoerige versoek om inligting t.o.v. Bantoe-arbeidsaangeleenthede en regeeringsbeleid t.o.v. Bantoe-arbeid in die Republiek, en die Streek in besonder, is aan die Dept. Bantoesake gerig. Geen inligting kon verstrek word nie en die skrywer is na die betrokke Plaaslike Besture verwys vir inligting.

1. In die Ontwikkelingstreek, word Bantoe-werknemers in dorps- en stadsgebiede as volg gehuisves:

(a) Kampongs

Dit is Bantoewoongebiede goedgekeur deur die Direkteur van Bantoe-arbeid, en word toegesê aan werkgewers soos myne, nywerhede, ens., en moet geheel-enal deur laasgenoemde finansier en aangelê word in oorleg met die Departement en die betrokke Plaaslike Owerheid op grond daarvoor goedgekeur (gewoonlik op of naby die perseel van die myn of fabriek).

Volgens die Kommissaris is die kanse op goedkeuring van 'n Kampong (vir ingevoerde arbeid) baie klein as bewys kan word dat in 'n plaaslike gevestigde lokasie nog "surplus" arbeid is wat in diens geneem kan word.

As daar meer as 50 Bantoes in diens geneem word, moet die werkgewer 'n permanente blanke opsigter voorsien en betaal.

Die Kampong is skynbaar die aangewese reëling waar 'n werkgewer van aansienlike getalle Bantoewerknemers gebruik wil maak, en die nodige arbeid nie uit

/die

die onmiddellike omgewing, bv. 'n dorpslokasie getrek kan word nie, en van elders ingevoer moet word.¹⁾

Waar 'n kampong, goedgekeur deur die Direkteur van Bantoe-arbeid, aangelê word, word bepaal dat slegs drie persent van die werknemers getroud mag wees en hul families mag saambring.

(b) Lokasies

Bantoelokasies²⁾, naby of in die buite-
wye van stede en dorpe voorsien in die behuisingsbehoefte van Bantoe wat in die dorpe of stede huishoudelike, nywerheids- of ander dergelike werk verrig.

Bantoelokasies word met die toestemming van die Minister uitgebrei of aangelê.

/Geen

-
- 1) Sien funksies van Arbeidsburo's in hierdie verband: Naturelle-arbeidsregulasies, Buitengewone Staatskoerant, Nr. 63 van 9 Januarie 1959, Hoofstuk V, p. 7, Die Staatsdrukker, Pretoria.
 - 2) Ook na verwys as Bantoe-woonbuurte of Bantoe-dorpe.

Geen besonderhede kon verkry word oor presies wat die maatstawwe vir goedkeuring of afkeuring in hierdie gevalle is nie.

Waar kleiner fabriekke in of om dorpe funksioneer en slegs "klein getalle" Bantoewerknemers benodig, kan hulle in bestaande lokasies gehuisves word as daar die nodige ruimte bestaan.

2. Om swerwende Bantoe-arbeid aan bande te lê, is 'n beleid van Instromingsbeheer vanaf 1945 toegepas.¹⁾

Die instromingsbeheerbepalings volgens Artikel 10 van Wet Nr. 25 van 1945, lui soos volg:

"(1) Geen naturel mag langer dan twee-en-sewentig uur in 'n stadsgebied, of in 'n geproklameerde gebied ten opsigte waarvan 'n stedelike plaaslike bestuur enige van die in sub-artikel (1) van artikel drie-en-twintig bedoelde bevoegdhede uitoefen, of in 'n gebied wat deel van 'n geproklameerde gebied uitmaak en ten opsigte waarvan 'n stedelike plaaslike bestuur enige van
/bevoegd-...

1) Ook na verwys as Bantoe-woonbuurte of Bantoe-dorpe.

2) Sien Artikel 10 van Wet 25 van 1945, soos geamendeer.

bevoegdhede uitoefen, bly nie, tensy:-

(a) hy, vanaf geboorte, onafgebroke in daardie gebied woonagtig was; of

(b) hy in daardie gebied vir een werkgewer vir 'n onafgebroke tydperk van minstens tien jaar gewerk het of wettiglik in daardie gebied woonagtig was vir 'n onafgebroke tydperk van minstens vyftien jaar, en daarna aangehou het om in daardie gebied te woon en nie buite daardie gebied te woon nie en nie buite daardie gebied werksaam is nie en nie gedurende enige van beide tydperke of daarna veroordeel is tot 'n boete van meer as vyftig pond of tot gevangenisstraf vir 'n tydperk van meer as ses maande nie; of

(c) sodanige naturel die vrou, ongetroude dogter of seun onder die ouderdom waarop hy aanspreeklik word vir algemene belasting kragtens die "Natuurlike Belasting en OntwikkelingWet, 1925" (Wet No. 41 van 1925) is van 'n in paragraaf (a) of (b) van hierdie sub-artikel bedoelde naturel en gewoonlik by daardie naturel woon; of

/((d)

(d) in die geval van 'n naturel wat nie 'n artikel een van die "Naturelle-arbeid Regeringswet, 1911" (Wet No. 15 van 1911), omskrewe werksoeker is nie en met wie daar nie deur 'n arbeidsburo ooreenkomstig regulasies kragtens paragraaf (o) van sub-artikel (1) van artikel drie-en-twintig van daardie Wet opgestel, gehandel moet word nie, vergunning om aldus te bly aan hom verleen is deur 'n beampte wat vir die doel deur die stedelike plaaslike bestuur aangewys is, of in die geval van 'n naturel wat so 'n werksoeker is, vergunning deur so 'n arbeidsburo aan hom verleen is om in daardie gebied indiens te gaan:

Met dien verstande dat wanneer 'n naturel wat kragtens hierdie sub-artikel bevoegd is om binne bedoelde gebied vir 'n tydperk van langer as twee-en-sewentig uur te bly, onbevoegd raak om aldus te bly en nie binne bedoelde gebied of enige ander sodanige gebied of buite sodanige gebied maar buite 'n in die Naturelletrust en grond Wet, 1936 (Wet No. 18 van 1936), omskrewe afgesonderde naturelle-gebied of oopgestelde gebied werk en akkommodasie vir homself, sy vrou en kinders, in-

/dien

dien oortuig dat daardie naturel nie aldus werk en sodanige akkommodasie kan verkry nie, daardie naturel van 'n woonperseel binne so 'n afgesonderde naturellegebied of so 'n oopgestelde gebied moet voorsien".

3. Om voorsiening van Bantoe-arbeid (binne die raamwerk van die Instromingsbeheerre-gulasies) op 'n doeltreffende grondslag aan Plaaslike Owerhede en nyweraars te voorsien, is Streeksarbeidsburos op 'n streeksgrondslag ingestel.

Die hooftaak van hierdie buros, wat ook die Ontwikkelingstreek bedien, is om toe te sien dat surplus arbeid in lokasies en elders doeltreffend aangewend word alreer nuwe arbeid ingevoer word van buite die geprokla-meerde gebiede.

4. Bostaande wetlike bepalings en die toestande wat daaruit voortvloei in ag genome, het ook die volgende belangrike aspekte van 'n beleids- en regulatiewe aard aan die lig gekom.¹⁾

(a) Die Hoof Bantoesakekommissaris beklemtoon dat sy Departement slegs

/die

1) Ten einde meer aktuele besonderhede te bekom, veral t.o.v. die interpretasie van die bepalings onder die Naturelle Stadsgebiede Konsolodasiewet, is, soos reeds gemeld, onderhoude gevoer met amptenare van beide die Provinsiale Administrasie en die Kantoor van die Hoof Bantoesakekommissaris. Skrywer het deurgaans die indruk gekry dat amptenare van beide Sentrale en Provinsiale Owerhede huiwerig en nie geneë is om beleidsaspekte, van veral Bantoe-aangeleenthede, aan te raak nie.

die betrokke Wet, volgens die voor-
skrifte daarin vervat, kan admini-
streer, en dus geen inligting aan-
gaande regeringsbeleid kan verskaf,
of beslissings onder die Wet, in
terme van beleid kan interpreteer
nie.

- (b) Soos reeds gemeld, is die vestiging van enige lokasie of Kampong, of die uitbreiding daarvan in alle gevalle in die laaste instansie onderworpe aan die goedkeuring van die Minister van Bantoesake. Uit onderhoude met amptenare van die plaaslike Bantoesakekommissaris se Kantoor is die indruk verkry dat hierdie toestemming slegs in uitsonderlike gevalle gegee word. So, byvoorbeeld, volgens inligting ingewin, as so 'n besluit sou gaan om voorsiening van addisionele werkkragte moet die Minister oortuig wees, soos ingelig deur die betrokke Hoof Bantoesakekommissaris, dat daar geen surplus arbeid of enige vorm van Bantoewerkloosheid in die omgewing heers nie.¹⁾

/((c)

1) Ten einde nie die arbeidskonstellasie in die twee sektore te versteur nie, bepaal die Wet dat geen plaasarbeid in dorpe of stede vir werksdoeleindes toegelaat sal word nie.

- (c) Dit is die beleid van die Sentrale Owerheid (soos weerspieël in die bepalings van die Wet) dat geen nuwe arbeid, d.m.v. die betrokke Streeks-arbeidsburo of andersins, in 'n geproklameerde dorps- of stadsgebied, van 'n ander geproklameerde area of 'n reservaat toegelaat sal word tensy daar 'n daadwerklike skaarste aan arbeid bestaan nie.¹⁾

Op 'n vraag aan die Kommissaris (O.V.S.-streek) is dit egter duidelik gestel, dat as 'n bestaande of nuwe nywerheid uitgebrei of gevestig word, en sekere vorms van Bantoe-arbeid benodig word, en nie plaaslik te vinde is nie, sal sy Departement, onderworpe aan die vereistes in (d) hieronder, alles in hul vermoë doen om nyweraars en Plaaslike Owerhede tegemoet te kom, en die nodige arbeid te voorsien.

- (d) Dit is egter, as daar geen ander beginselbesware in terme van die Wet is nie, verpligtend dat die betrokke Plaaslike Owerheid (in die geval van 'n lokasie) of die betrokke mynbestuur, nyweraar,

/ens.

1) Sien die bepalings t.o.v. Instromingsbeheer soos aangedui in die Wet op p.

ens., (in die geval van kampongs), volgens die minimum voorskrifte van die Departement, die nodige behuisingsgeriewe op 'n goedgekeurde plek aanbring. Onder geen omstandighede sal arbeid van elders toegelaat word tensy aan hierdie vereistes voldoen is nie.

In die Ontwikkelingstreek was daar gevalle, waar, met die oog op die vestiging van klein nywerhede, toestemming van die Departement Bantoesake nie verkry kon word nie omdat in die minimum behuisings- en ander woonbehoeftes vir die Bantoewerknemers nie voorsien kon word nie.

- (e) Op 'n vraag aan die Kommissaris vir die betrokke Streek is aangedui dat hy geen kennis dra, in terme van die bepalings van die Wet wat hy moet administreer, van enige soort nywerheid, wat nie in die Ontwikkelingstreek toegelaat sal word, of op enige wyse ontmoedig sal word nie.¹⁾

/(f)

1) In 'n onderhoud met 'n beampte uit die Kantoor van die Eerste Minister se Ekonomiese Adviesraad, is, in antwoord op dieselfde vraag, in breë trekke dieselfde antwoord ontvang met die volgende kwalifikasie: dat die Regering sal "frons" as, bv. 'n grootskaalse tekstielbedryf in die Ontwikkelingstreek beplan sou word, omdat dit 'n arbeidsintensiewe bedryf is, en veel meer doeltreffend in die grensgebied-areas, waar genoegsame Bantoe-arbeid aanwesig is, gevestig kan word.

- (f) Waar nuwe lokasies aangelê moes word, of bestaande lokasies uitgebrei moet word, is dit die finansiële verantwoordelikeheid van die betrokke Plaaslike Owerheid om toe te sien dat die nodige geriewe (in oorleg met die Departement van Bantoesake en met goedkeuring van die betrokke Minister) aangebring word.

Dieselfde geld vir mynbesture en ander privaat werkgewers waar van kampongs gebruik gemaak word.

- (g) Vir addisionele Bantoe-arbeid, as dit sou nodig word vir verdere ontwikkeling in die Ontwikkelingstreek, is werkgewers aangewys op —

eerstens, enige surplus arbeid wat in plaaslike lokasies of kampongs aanwesig mag wees;

tweedens, enige ander werkloses wat werksoekend by 'n arbeidsburo om werk aanklop; en

derdens, as arbeid nie langs bogenoemde weë voorsien kan word nie, kan, met behulp van die Streeksarbeitsburo (onderworpe aan die Instromingsbeheerbepalings) die nodige arbeid ingevoer word van Thaba 'Nchu en Witziesshoek, of, in die laaste instansie van die reservate in die Transkei.

/Hierdie

Hierdie arbeid van buite die dorps- of stadsgebiede verkry, is sgenaamde Kontrakarbeid: slegs werknemers sonder familieleden word toegelaat, en sodra hulle dienste nie meer benodig word nie, moet hulle terugkeer na hul tuistes.

As die Kommissaris tevrede is dat die arbeid benodig word (onderworpe aan die goedkeuring van die Direkteur van Bantoe-arbeid) sal enige benodigde hoeveelheid voorsien word op voorwaarde dat die voorgeskrewe minimum vereistes t.o.v. behuising aan voldoen is.

(b) Kleurlinge

Dwarsdeur die Ontwikkelingsstreek word Kleurlinge in kleiner of groter getalle aangetref in die verskillende dorpsgebiede.

Die Kleurlinge in die Ontwikkelingsstreek is, anders as die Bantoe aan geen beperkings t.o.v. bewegingsvryheid tussen dorpe en gebiede onderhewig nie. Vanweë die feit dat via wetgewing voorsiening gemaak word vir die permanente vestiging van Kleurling-gemeenskappe in dorpsgebiede in die Streek, en wel op 'n volle familiegrondslag, sonder enige beperkings op verblyf- of bewegingsvryheid, berig Plaaslike Owerhede en private werkgewers dat die Kleurling 'n baie meer stabiele en vertroubare arbeidspotensiaal verteenwoordig. Ook word algemeen gevind dat die Kleurling blykbaar meer intelligent as die Bantoe is,

/en

en meer diensbaar en betroubaar is vir werksoorte waar oordeelsvermoë, verantwoordelikheid en inisiatief 'n vereiste is.

Kleurlingwoongebiede word geproklameer deur die Departement van Gemeenskapsbou. Na proklamasie van so 'n gebied, vind die stigting van die dorp plaas onder die gesag van die Administrateur volgens die Dorpe Ordonnansie Nr. 20 van 1947.

Ten einde so 'n Kleurlinggemeenskap 'n geleentheid te gee om die nodige ondervinding op te doen aleer algehele Plaaslike Bestuursgesag aan hulle toegeken word, word hul selfstandigwording onder toesighoudende leiding deur die volgende stadia gevoer:

- (a) 'n blanke Waaksaamheidskomitee
- (b) 'n blanke Raadplegende Komitee
- (c) 'n blanke Bestuurskomitee
- (d) en uiteindelik 'n volwaardige Kleurling plaaslike Bestuur van die dorpsgebied met dieselfde magte, gesag en verantwoordelikheid van 'n blanke Munisipaliteit, met 'n eie burgermeester en Raad volgens die bepalings van die Plaaslike Bestuur Ordonnansie Nr. 8 van 1962.

Op hierdie stadium sal die Kleurlinge ook volle besit, Kaart en Transport, van sy eiendom kan bekom.

In die Ontwikkelingstreek is daar nog geen volwaardige Kleurlinggemeenskappe nie.

/Kroonstad

Kroonstad in die Rand- en Welkom in die Kerngebied beskik reeds oor permanente Kleurlingwoongebiede, terwyl Odendaalsrus in die Kerngebied en Bothaville, Hoopstad en Winburg in die Randgebied oor Tydelike of Permit-woongebiede beskik. Geen ander dorpe in die Streek beskik oor enige besondere voorsiening vir Kleurlinge nie.

Volgens 'n beampte van die Provinsiale Administrasie word die vestiging van Kleurlinge in Tydelike of Permanente Woongebiede deur die Administrasie, die Departement van Gemeenskapsbou en die Departement van Behuising aangemoedig. Laasgenoemde stel dan ook fondse deur die Munisipaliteit beskikbaar vir die ontwikkeling van Kleurlingwoongebiede.

Volgens 'n woordvoerder van die Afdeling Plaaslike Besture van die Provinsiale Administrasie van die O.V.S. moet, volgens 'n regeringsbesluit, alle Kleurlinge op 31 Desember 1965 gevestig wees, in Tydelike of Permanente Woongebiede (tydelik of permanent in dié sin dat by daardie datum alle Kleurlingwoongebiede geskei moet wees van dié van Bantoes).

Dit blyk ook dat Kleurlinge, uit die aard van die saak 'n baie meer gevestigde bron van arbeid is as die Bantoes, en selfs nie geredelik beweeg kan word om van dorpe in die Ontwikkelingsstreek, waar slegs klein getalle aanwesig is, na Permanente of Tydelike woongebiede te trek nie.

/Waar ...

Waar hulle in baie klein getalle aanwesig is in dorpe en nie oor 'n woongebied beskik nie, word hulle dikwels gevind op die buitewyke van bestaande Bantoe-lokasies.

Werkgewers in die Streek is dit eens dat die Kleurling, in vergelyking met die Bantoe bepaald 'n groot aanwinst as werknemer is, en veral vir meer geskoolde werk, in groter getalle in diens geneem sal word as hulle beskikbaar en meer permanent gevestig is.

Daar is aanduidings dat ook die Suid-Afrikaanse Spoorweë begerig is om meer Kleurlingarbeid in diens te neem ten einde "strategiese" werk deur meer verantwoordelike persone gedaan te kry.

Dit is ook gemeld dat die Provinsiale Administrasie begerig is om meer Kleurlinge in diens te neem in die Paaie- en Hospitaalafdelings van die Administrasie sodra die nodige Kleurlingwoongebiede permanent geproklameer is.

Dat die Kleurling 'n belangrike rol kan speel in die vestiging van nywerhede, blyk duidelik uit die feit dat die aanwesigheid van Kleurlingarbeid op die dorp 'n belangrike rol gespeel het in die oprigting van die groot Provinsiale Washuis op Kroonstad.

3. GRONDSTOWWE

Die grondstowwe waaroor die Ontwikkelingstreek beskik, is alreeds in DEEL II beskryf. In

/die lig ...

die lig hiervan sal hieronder slegs 'n samevatting van die grondstofproduksie in die Gebied gegee word. Die mynbou en die landbou is die twee vernaamste bedrywe van die Streek.

Die omvang van die goud- en uraanproduksie in die Streek blyk uit TABELLE NRS. 107 en 108. Statistiek oor die landbouproduksie word in TABELLE NRS. 109 en 110 verstrekk.

Die een vernaamste ander grondstof wat in die Streek aangetref word is kalkklip wat in die distrik Hennenman by die sementfabriek verwerk word.

Die steenkool wat by Vierfontein gemyn word, word grootliks gebruik by die groot elektriese kragssentrale in die nabyheid. Verder is daar 'n klein diamantmyn in die distrik van Theunissen.

die lig hiervan sal hieronder slegs 'n samevatting van die grondstofproduksie in die Gebied gegee word. Die mynbou en die landbou is die twee vernaamste bedrywe van die Streek.

Die omvang van die goud- en uraanproduksie in die Streek blyk uit TABELLE NRS. 107 en 108. Statistiek oor die landbouproduksie word in TABELLE NRS. 109 en 110 verstrek.

Die een vernaamste ander grondstof wat in die Streek aangetref word is kalkklip wat in die distrik Hennenman by die sementfabriek verwerk word.

Die steenkool wat by Vierfontein gemyn word, word grootliks gebruik by die groot elektriese kragssentrale in die nabyheid. Verder is daar 'n klein diamantmyn in die distrik van Theunissen.

TABEL 107PRODUKSIE VAN DIE 7 BELANGRIKSTE GOUD-PRODUSERENDE
AREAS IN DIE REPUBLIEK VAN SUID-AFRIKA: 1963

GEBIED	OPBRENGS	
	Fyn ons	Persentasie
ORANJE VRYSTAAT	9 222 062	34.2
Verre Wes-Rand	5 695 588	21.1
Klerksdorp	4 268 630	15.9
Oos-Rand	4 243 728	15.7
Sentrale Rand ..	1 567 792	5.8
Evander	1 358 898	5.2
Wes-Rand	554 365	2.1
T o t a a l	26 911 063	100.0%

- 1) Gegewens goedgegunstiglik verskaf deur die Transvaalse en O.V.S. Kamer van Mynwese.

1. The first part of the report is a general description of the project and its objectives. This includes a brief history of the project and a statement of the problem being addressed.

2. The second part of the report is a detailed description of the methodology used in the study. This includes a description of the data collection methods and the statistical analysis techniques used.	3. The third part of the report is a description of the results of the study. This includes a summary of the findings and a discussion of the implications of the results.	4. The fourth part of the report is a conclusion and a list of references. This includes a summary of the main findings and a list of the sources used in the study.
5. The fifth part of the report is a list of appendices. This includes a list of the data used in the study and a list of the figures and tables included in the report.	6. The sixth part of the report is a list of references. This includes a list of the sources used in the study.	7. The seventh part of the report is a list of references. This includes a list of the sources used in the study.
8. The eighth part of the report is a list of references. This includes a list of the sources used in the study.	9. The ninth part of the report is a list of references. This includes a list of the sources used in the study.	10. The tenth part of the report is a list of references. This includes a list of the sources used in the study.
11. The eleventh part of the report is a list of references. This includes a list of the sources used in the study.	12. The twelfth part of the report is a list of references. This includes a list of the sources used in the study.	13. The thirteenth part of the report is a list of references. This includes a list of the sources used in the study.
14. The fourteenth part of the report is a list of references. This includes a list of the sources used in the study.	15. The fifteenth part of the report is a list of references. This includes a list of the sources used in the study.	16. The sixteenth part of the report is a list of references. This includes a list of the sources used in the study.
17. The seventeenth part of the report is a list of references. This includes a list of the sources used in the study.	18. The eighteenth part of the report is a list of references. This includes a list of the sources used in the study.	19. The nineteenth part of the report is a list of references. This includes a list of the sources used in the study.
20. The twentieth part of the report is a list of references. This includes a list of the sources used in the study.	21. The twenty-first part of the report is a list of references. This includes a list of the sources used in the study.	22. The twenty-second part of the report is a list of references. This includes a list of the sources used in the study.
23. The twenty-third part of the report is a list of references. This includes a list of the sources used in the study.	24. The twenty-fourth part of the report is a list of references. This includes a list of the sources used in the study.	25. The twenty-fifth part of the report is a list of references. This includes a list of the sources used in the study.
26. The twenty-sixth part of the report is a list of references. This includes a list of the sources used in the study.	27. The twenty-seventh part of the report is a list of references. This includes a list of the sources used in the study.	28. The twenty-eighth part of the report is a list of references. This includes a list of the sources used in the study.
29. The twenty-ninth part of the report is a list of references. This includes a list of the sources used in the study.	30. The thirtieth part of the report is a list of references. This includes a list of the sources used in the study.	31. The thirty-first part of the report is a list of references. This includes a list of the sources used in the study.
32. The thirty-second part of the report is a list of references. This includes a list of the sources used in the study.	33. The thirty-third part of the report is a list of references. This includes a list of the sources used in the study.	34. The thirty-fourth part of the report is a list of references. This includes a list of the sources used in the study.
35. The thirty-fifth part of the report is a list of references. This includes a list of the sources used in the study.	36. The thirty-sixth part of the report is a list of references. This includes a list of the sources used in the study.	37. The thirty-seventh part of the report is a list of references. This includes a list of the sources used in the study.
38. The thirty-eighth part of the report is a list of references. This includes a list of the sources used in the study.	39. The thirty-ninth part of the report is a list of references. This includes a list of the sources used in the study.	40. The fortieth part of the report is a list of references. This includes a list of the sources used in the study.

1. The first part of the report is a general description of the project and its objectives. This includes a brief history of the project and a statement of the problem being addressed.

TABEL 108URAAANWINSTE VAN 8 VRYSTAATSE GOUDMYNE: 1963.

MYN	WINS UIT URAAN	
	Bedrag	Persentasie
	<u>R</u>	<u>%</u>
Virginia	3 773 000	33.4
* President Steyn .	1 535 000	13.6
* Welkom	1 456 000	12.9
Harmonie	1 175 571	10.4
* President Brandt	1 124 000	10.0
* Freddie's Consoli- dated	1 068 320	9.5
Lorraine	849 000	7.5
Free State Saai- plaas	301 046	2.7
T o t a a l	11 281 937	100.0

1) "Mining Survey", Nr. 54, Maart 1964, Tvl. en O.V.S.
Kamer van Mynwese.

* Hierdie myne se uraanwinste spruit voort uit uraanske-
mas met ander myne op 'n gesamentlike grondslag.

1. The first part of the document is a list of names and addresses.

Name	Address	City
John Doe	123 Main St	New York
Jane Smith	456 Elm St	Los Angeles
Bob Johnson	789 Oak St	Chicago
Alice Brown	101 Pine St	San Francisco
Charlie White	202 Cedar St	Houston
Diana Green	303 Birch St	Phoenix
Eve Black	404 Spruce St	Portland
Frank Gray	505 Willow St	Seattle
Grace Hall	606 Ash St	Denver
Henry King	707 Hickory St	Nashville
Ivy Lee	808 Sycamore St	San Diego
Jack Miller	909 Magnolia St	Dallas
Karen Wilson	1010 Poplar St	Austin
Leo Young	1111 Chestnut St	San Antonio
Mia Adams	1212 Walnut St	Fort Worth
Noah Baker	1313 Elm St	Columbus
Olivia Carter	1414 Oak St	Indianapolis
Peter Davis	1515 Pine St	Jacksonville
Quinn Evans	1616 Cedar St	San Jose
Samuel Foster	1717 Birch St	New Orleans
Tina Gibson	1818 Spruce St	Milwaukee
Uma Harris	1919 Willow St	Baltimore

TABEL 109 (vervolg)

PERIODE: 1958/9						
Gebied en Distrik	Mielies (200 lb)	Koring (200 lb)	Hawer (150 lb)	Kaferkoring (200 lb)	Sonneblomsaad (100 lb)	Grondbone (100 lb)
<u>KERNGEBIED</u> Welkom Virginia Odendaalsrus	85 872 74 156 149 734	1 346 5 174 1 664	500 - 2 521	- 23 50	292 180 187	382 826 295
<u>RANDGEBIED</u> Bothaville Bultfontein Hoopstad Kroonstad Theunissen Ventersburg Viljoenskroon Wesselsbron Winburg	1 085 321 1 056 065 1 236 078 1 768 986 422 022 244 215 828 509 792 883 265 637	19 476 44 348 8 859 57 377 22 146 5 612 45 014 7 110 33 294	30 1 285 6 482 679 130 - 80 917	6 664 280 567 6 216 175 63 872	13 339 3 648 4 938 33 096 2 048 2 449 11 242 11 194 11 952	121 350 4 634 11 524 83 316 30 979 6 329 239 073 27 654 600
PERIODE: 1960/61						
<u>KERNGEBIED</u> Welkom Virginia Odendaalsrus	148 279 102 174 246 917	9 283 13 950 5 275	50 920 789	34 357 -	918 170 930	426 374 132
<u>RANDGEBIED</u> Bothaville Bultfontein Hoopstad Kroonstad Theunissen Ventersburg Viljoenskroon Wesselsbron Winburg	1 511 443 1 046 956 1 437 045 1 205 811 1 479 431 340 739 370 289 746 898 251 137	43 677 108 835 31 194 189 117 59 497 39 799 40 474 24 671 174 127	976 528 939 209 243 388 960 563 763	758 789 376 942 924 981 777 936 925	13 542 4 993 3 871 18 992 5 845 6 451 4 899 4 957 1 914	115 034 3 498 4 637 110 352 25 124 5 501 240 283 10 624 1 561

1) Bron: Buro vir Statistiek, Verslae Mrs. 32 - 36 (Landbou- en Veeveeltproduksie), Staatsdrukker, Pretoria.

TABEL 110

PRODUKSIE VAN LEWENDE HAWE IN DIE ONTWIKKELING-
STREEK, 1957/8 - 1960/1 1)

PERIODE: 1957/8					
Gebied en ^{Distrik} Projek	Beeste	Skape	Bokke	Varke	Hoenders
<u>KERNGEBIED</u>					
Welkom	5 932	15 097	37	2 962	8 976
Virginia	-	-	-	-	-
Odendaalsrus	8 599	41 927	15	899	19 716
<u>RANDGEBIED</u>					
Bothaville	45 771	81 815	455	4 305	53 438
Bultfontein	29 440	185 513	425	2 772	36 553
Hoopstad	58 193	642 216	2 382	2 497	38 629
Kroonstad	73 168	246 203	412	5 156	125 306
Theunissen	35 427	72 247	597	3 108	39 095
Ventersburg	35 336	117 866	244	3 898	42 845
Viljoenskroon	39 385	38 441	556	3 314	47 329
Wesselsbron	20 789	67 122	109	2 199	31 396
Winburg	48 142	25 226	665	2 316	44 034
PERIODE: 1958/9					
<u>KERNGEBIED</u>					
Welkom	5 093	14 803	808	787	7 094
Virginia	8 949	13 063	260	2 408	12 518
Odendaalsrus	7 669	33 511	12	1 196	21 810
<u>RANDGEBIED</u>					
Bothaville	55 965	89 298	885	3 069	73 893
Bultfontein	30 983	178 549	594	1 503	54 261
Hoopstad	61 340	64 390	1 533	1 996	50 964
Kroonstad	73 965	246 832	506	3 135	145 630
Theunissen	34 364	69 172	741	1 491	45 850
Ventersburg	24 873	97 739	168	1 337	48 829
Viljoenskroon	43 876	38 564	486	1 870	63 865
Wesselsbron	23 403	71 238	402	1 508	43 113
Winburg	47 095	239 792	348	1 536	51 332
PERIODE: 1959/60					
<u>KERNGEBIED</u>					
Welkom	5 382	15 414	39	2 501	10 986
Virginia	10 053	16 118	232	2 908	15 582
Odendaalsrus	6 998	37 221	7	2 333	22 734
<u>RANDGEBIED</u>					
Bothaville	44 018	88 374	1 062	7 950	90 082
Bultfontein	28 240	161 381	194	4 187	63 135
Hoopstad	60 241	65 287	1 179	4 653	65 911
Kroonstad	63 850	260 575	291	7 672	178 983
Theunissen	32 295	68 714	937	2 939	46 144
Ventersburg	24 128	110 178	70	2 846	48 929
Viljoenskroon	37 260	41 249	551	4 944	78 267
Wesselsbron	19 576	73 378	77	3 832	54 770
Winburg	43 038	238 288	391	3 505	66 120

TABEL 110 (vervolg)

PERIODE: 1960/61					
Gebied en Distrik Projek	Beeste	Skape	Bokke	Varke	Hoenders
KERNGEBIED					
Welkom	5 184	14 841	67	1 404	9 119
Virginia	8 759	13 748	399	2 665	11 350
Odendaalsrus	8 080	33 853	21	1 753	21 469
RANDGEBIED					
Bothaville	52 363	87 409	2 145	8 808	67 939
Bultfontein	30 545	178 556	399	2 834	46 377
Hoopstad	63 706	68 459	1 900	3 536	48 149
Kroonstad	75 078	282 198	609	6 537	169 905
Theunissen	31 790	73 192	1 278	3 092	49 167
Ventersburg	23 350	108 706	179	2 303	61 084
Viljoenskroon	45 344	40 176	655	3 541	72 331
Wesselsbron	23 104	68 837	132	2 851	46 039
Winburg	42 419	222 909	240	2 734	59 804

- 1) Bron: Buro vir Statistiek, Verslae Nrs. 32-36 (Landbou- en Veeteeltproduksie), Staatsdrukker, Pretoria.

TOERISME EN OPELUG-ONTSPANNING

Gedurende 'n Simposium oor Toerisme gehou in Bloemfontein op 30 en 31 Oktober 1964 onder beskerming van die Provinsiale Administrasie van die Oranje-Vrystaat, is die ekonomiese belangrikheid van toerisme as 'n tersiêre bedryf deurgaans beklemtoon. Daar is onder meer aangedui dat as die uitbouing en omvang van die toeristebedryf in die buiteland as maatstaf geneem word, die ontwikkeling van hierdie bedryf in Suid-Afrika groot moontlikhede inhou.

Die stimulerende uitwerking van toerisme op die ekonomie van 'n land word in die hoofgevolgtrekkings van die United Nations Conference on International Travel and Tourism, gehou in Rome 1964, as volg beklemtoon:¹⁾

"... tourism is an important factor contributing to the strengthening of economics of all countries through the diversification of economic activities, the creation of fresh sources of employment, and by providing a powerful impetus to the establishment of indigenous industries".

Mabin dui na aanleiding hiervan aan dat 'n meer aktiewe toerisme-beleid 'n groot bydrae kan lewer ten einde die ekonomie van die Provinsie meer te diversifiseer en die beperkte markpotensiaal in die Provinsie aan te vul.

Word die Ontwikkelingstreek vir die doeleindes van hierdie ondersoek in oënskou geneem, word gevind dat, hoewel geografies nie wyd verspreid nie, ten minste

/een ...

1) Mabin, H.S., "What has our Commerce to offer to the tourist?", referaat gelewer by die Simposium oor Toerisme gereël deur die O.V.S. Provinsiale Administrasie, Bloemfontein, Oktober 1964.

een moderne, aantreklike toeriste- en opelug-ontspanningsoord ontwikkel is.

Hierdie oord, die Allemanskraal-vakansieoord, wat ook die aantreklike Willem Pretorius Wildreservaat insluit, is geleë aan die Allemanskraaldam in die distrik Winburg. Dit is 100 myl per teerpad vanaf Bloemfontein, 30 myl vanaf die O.V.S. Goudveldkompleks en 200 myl vanaf Pretoria geleë. Die naaste spoorwegstasie is die Virginia-stasie.

Die belangrike rol wat hierdie opelug-ontspanningsoord in die Ontwikkelingstreek speel, blyk uit die gegewens wat in TABEL NR.III oor besoekers verstrekk word.

Volgens inligting, wat strek vanaf Maart 1961 tot Februarie 1965, was die O.V.S. Goudveld-kompleks verantwoordelik vir 8,515 oornag-besoekers of 24.36% uit 'n totale oornag-besoekersgetal van 34,954 persone.

Die verdere syfers vir oornag-besoekers was soos volg: res van die O.V.S. 9,853 (28.19%), Pretoria-Witwatersrand-Vereniging-area 4,836 (13.83%), Bloemfontein 4,611 (13.19%), res van Transvaal 3,593 (10.28%), Kaap 2,635 (7.54%), Natal 549 (1.57%) en buite Suid-Afrika 362 (1.04%).

Uit hierdie syfers blyk baie duidelik dat benewens die feit dat die vakansieoord 'n baie belangrike rol speel ten opsigte van die vryetydsbesteding van die bevolking in die Ontwikkelingstreek, dit ook 'n groot aantrekkingskrag is vir persone in areas buite die Streek, veral oornag-besoekers van plekke soos Bloemfontein, Pretoria, die Witwatersrand en ander.

Die periodieke vol-besetting van geriewe, soos blyk uit die bevindings vervat in 'n inspeksieverslag, dui daarop dat die bestaande fasiliteite met goeie gevolg uitgebrei kan word.¹⁾

/Die

1) Sien Inspeksie-verslag van die Allemanskraal-vakansieoord, Provinsiale Administrasie van die O.V.S., Bloemfontein, 1965 (ongepubliseerde verslag).

TABEL NR. 111

OORSPRONG VAN OORNAG-BESOEKERS BY DIE ALLEMANSKRAAL-VAKANSIEOORD: MAART 1961 - FEBRUARIE 1965¹⁾

	O.V.S. Goudveld		Bloemfontein		Res van O.V.S.		P.W.V. 2)		Res van T.V.L.		Kaap		Natal		Buite S.A.		Totaal	
	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%
Mrt.-Mei 1961	594		368		463		258		78		62		14		3		1,840	
Jun.-Aug.	261		143		220		133		41		258		0		4		1,060	
Sept.-Nov.	641		393		688		200		67		72		17		4		2,062	
Des.-Feb. 1962	695		227		815		319		129		50		8		31		2,274	
Mrt.-Mei	526		235		537		250		141		113		14		16		1,832	
Jun.-Aug.	233		151		336		148		61		246		50		18		1,243	
Sept.-Nov.	572		293		361		182		107		107		38		18		1,678	
Des.-Feb. 1963	967		505		931		361		423		129		100		21		3,437	
Mrt.-Mei	582		386		722		354		242		176		36		14		2,512	
Jun.-Aug.	191		154		322		222		143		292		39		21		1,389	
Sept.-Nov.	709		236		863		307		299		140		20		27		2,601	
Des.-Feb. 1964	847		541		1,079		525		498		163		49		46		3,748	
Mrt.-Mei	572		253		914		373		290		211		24		20		2,657	
Jun.-Aug.	267		175		315		173		151		253		13		29		1,376	
Sept.-Nov.	450		342		513		342		323		138		24		31		2,163	
Des.-Feb. 1965	408		209		774		689		595		225		103		59		3,062	
Totaal	8,515	24.36	4,611	13.19	9,853	28.19	4,836	13.83	3,593	10.28	2,635	7.54	549	1.57	362	1.04	34,954	100.00
1961	1,859	29.95	1,093	17.64	1,814	29.27	724	11.68	235	3.79	422	6.81	33	0.53	18	0.29	6,198	100.00
1962	1,895	27.26	912	13.12	1,988	28.60	875	12.59	521	7.49	519	7.46	154	2.21	88	1.27	6,952	100.00
1963	2,478	24.52	1,294	12.81	2,831	28.02	1,301	12.87	1,202	11.90	766	7.58	159	1.57	74	0.73	10,105	100.00
1964	1,984	20.17	1,202	12.22	2,681	27.26	1,582	16.09	1,280	13.02	811	8.25	154	1.57	140	1.42	9,834	100.00

1) Ibid., p. 25.

2) Pretoria-Witwatersrand-Vereeniging.

TABEL NR. 112

AANTAL DAGBESOEKERS TEENOR OORNAG-BESOEKERS BY ALLEMANSKRAAL:

1961 - 64
1)

Jaar	Oornagbesoekers		Dagbesoekers		Totaal	
	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%
1961	6,198	7.6	74,916	92.4	81,114	100.00
1962	6,952	8.4	76,001	91.6	82,953	100.00
1963	10,105	11.9	74,523	88.1	84,628	100.00
1964	9,834	8.6	104,923	91.4	114,757	100.00

1) Ibid., p. 28.

Die daling in die Desember-Februarie 1965 syfer, in vergelyking met die ooreenstemmende syfers vir 1964 en vroeër, word, volgens die bevindings in die verslag verklaar deur die feit dat besoekers langer begin aanbly het. Bywoning in terme van "rondawelnagte" het gevolglik toegeneem. So byvoorbeeld, het die "rondawelnagte" waarvoor betaal is gestyg van 3,603 in 1961 tot 6,221 in 1964.

Die syfers vervat in TABEL NR.112 verskaf 'n aanduiding van die verhouding tussen dag- en oornagbesoekers.

Benewens 'n deurgaanse styging vanaf 1961 tot 1964 in besoekersgetalle, blyk dit dat uit 'n totale besoekersgetal van 114,757 in 1964, daar 9,834 oornag- (8.6%) en 104,923 (91.4%) dagbesoekers was.

Volgens die Provinsiale begroting van Inkomste en Uitgawe vir die finansiële jaar eindigende 31 Maart 1966 is 'n bedrag van R118,000 vir die ontwikkeling van die Willem Pretorius Wildtuin bewillig.

Sedert 1957/8 is bedrae van R682,790 en R226,293 onderskeidelik uit inkomste en kapitaalfondse aangewend vir die ontwikkeling van die Allemanskraal-vakansie-oord. Die inkomste (vir rekening van die Administrasie, wat alle handelsregte besit) uit hierdie oord was R103,387 vir die boekjaar 1963/4.¹⁾

'n Ander populêre vakansie-oord is geleë op die walle van die Valsrivier by Kroonstad in die Randgebied. Hierdie oord se benutting is egter veel meer van 'n seisoensoord vanweë die feit dat dit geensins so modern en deeglik toegerus is as die Allemanskraal-vakansie-oord nie.

Die enigste/.....

1) Inligting beskikbaar gestel deur die Provinsiale Ouditeur.

Die enigste ander vakansie- en ontspanningsoord is in sy beginstadium van ontwikkeling aan die Sandrivier in die dorpsgebied van Virginia, waar met die Departement van Waterwese onderhandel word vir die opdamming van die rivier.

Die Dorpsbestuur beoog om in die Sandrivier, wat deur die dorp vloei, 'n wal te bou en 'n plesieroord met moderne ontspanningsgeriewe daar aan te lê.

In die onmiddellike omgewing van die Kerngebied word gevind dat van die panne mynwater vir ski-doeleinde gebruik gemaak word. Die omgewings om die oord van die water is egter nie sulks dat omvattende ontspanningsoorde aangelê kan word nie.

HOOFSTUK 22

OWERHEIDSBELEID

Daar die vestiging van nuwe en die verdere uitbouing van bestaande ondernemings wesenlik beïnvloed word deur die stremmende of stimulerende uitwerking van bepaalde aspekte van owerheidsbeleid in dié verband, is dit noodsaaklik dat laasgenoemde faktor, as 'n kondisionerende element in die proses van ontwikkeling, in oënskou geneem word.

Vir die doeleindes van hierdie ondersoek kan saaklik onderskei word tussen owerheidsbeleid, op drie vlakke die beleid van plaaslike bestuursliggame, die Provinsiale Owerheid van die Oranje-Vrystaat en die Sentrale Regering van die Republiek van Suid-Afrika.

1. PLAASLIKE OWERHEDE

Uit persoonlike onderhoude en korrespondensie met die verskillende Stadsklerke, asook uit voltooide vraelyste en verklarings van Stadsklerke en Burgermeesters, blyk dit duidelik dat die Plaaslike Besture van al die dorpe in beginsel baie sterk ten gunste is van groter nywerheidsontwikkeling in die gebied.

Hierdie beywering vir nywerheidsontwikkeling vir die Ontwikkelingstreek, vanuit die oogpunt van die Plaaslike Besture, lê 'n tweeledige gedagtegang ten grondslag. Eerstens, die beywering vir groter nywerheidsontwikkeling deur die Plaaslike Besture van Welkom, Virginia en Odendaalsrus in die

/Rand-

Randgebied, veral om as teenfoeter te dien vir 'n tanende goudmynbedryf, en tweedens, die beywering deur die Plaaslike Besture in die Randgebied waar die stimulerende invloed van 'n goudmynbedryf afwesig is, en met die uitsondering van Kroonstad en tot 'n mindere mate dorpe soos Bothaville en Viljoenskroon, nywerheidsontwikkeling uiters stadig was of geheel en al afwesig was.

Die betrokke Plaaslike Besture beywer hulle deurgaans vir die daarstelling van fasiliteite vir bestaande en voornemende nyweraars soos bv. die verskaffing teen ekonomiese tariewe van krag, water en persele asook behuisingsgeriewe vir blanke en nie-blanke werknemers.

Die Plaaslike Besture van Kroonstad, die vooruitstrewendste dorp in die Randgebied, en van die drie dorpe in die Kerngebied, asook enkele van die kleiner dorpe in die Randgebied beywer hulle ook om nywerheidsontwikkeling op 'n streeksgrondslag te bepleit en te bevorder deur hulle aktief te assosieër met die werk van Streeksontwikkelingsverenigings, soos bv. die Noordwes-Vrystaatse Streeksontwikkelingsvereniging.

Hierbenewens, veral in die groter en meer vooruitstrewende dorpe van die streek, waar aansienlike geriewe aan voornemende nyweraars gebied kan word, word onderhoude met laasgenoemde gereël en die voordele van die betrokke dorp so pertinent moontlik onder hul aandag gebring.

By wyse van samevatting kan dit dus gestel word dat die betrokke Plaaslike Besture, vanuit die

/oogpunt ...

oogpunt van beleid, baie positief ingestel is vir groter en vinniger nywerheidsvestiging en -ontwikkeling in die Streek.

2. PROVINSIALE OWERHEID

As die belangstelling, beywering en inisiatief aan die kant van Sy Ed. die Administrateur van die Oranje-Vrystaat, asook die lede van sy Uitvoerende Komitee en die res van die Raad, enersyds, en die amptenary andersyds, as maatstaf geneem word, kan slegs tot die gevolgtrekking geraak word dat die Provinsiale Owerheid in die Provinsie baie sterk ten gunste is van nywerheids- en algemene ekonomiese ontwikkeling.

Die terreine en aspekte ten opsigte waarvan die Provinsiale Owerheid vanuit 'n beleidsoogpunt, 'n invloed, direk of indirek, kan uitoefen oor die omvang, aard en tempo van ekonomiese ontwikkeling in die Provinsie, en dus ook in die Ontwikkelingstreek, is in breë trekke die volgende:¹⁾

- a) In oorleg met die Nasionale Vervoer Kommissie (veral t.o.v. nasionale, sekondêre, tersiêre en primêre paaie in die Provinsie;

b)

1) Vir 'n volledige uiteensetting van hierdie aspekte sien die ongepubliseerde Openingsredes van Sy Edele die Administrateur, Mnr. J.W. du Plessis, Notules van die Provinsiale Raad, 1963/5. Kantoor van die Klerk van die Raad, Bloemfontein.

- b) Die instelling, beheer en administrasie van skoolonderwys in die Provinsie, waarby ingesluit is Hoërskole, Junior Hoërskole, Landbouskole, Privaatskole, Primêre Skole, Kleuterskole en Kleurlingskole; en
- c) Die ontwikkeling, instandhouding en administrasie van hospitaaldienste in die Provinsie.

Benewens hierdie meer afgebakende terreine van Provinsiale Owerheidsverantwoordelikheid, is daar egter ook ander, wat, soos uit hierdie verslag sal blyk, van kardinale belang mag wees by die uitbouing van die ekonomiese potensiaal van die Provinsie en in besonder die Ontwikkelingstreek.

Laasgenoemde geld veral t.o.v. die rol wat Plaaslike Besture speel by die bevordering van nywerheidsvestiging en algemene ekonomiese ontwikkeling in hul areas, asook hul skakeling met die Provinsiale Owerheid t.o.v. aangeleenthede soos natuurbewaring, die ordelike beplanning van dorpsgebiede, biblioteekdienste en openbare oorde.

Die stappe wat die Administrasie reeds geneem het om die ontwikkelingspotensiaal van die Provinsie te ondersoek, stremmende faktore te identifiseer en beplande ontwikkeling in die algemeen te bevorder, blyk uit die volgende lys van navorsings- en beplanningsprojekte wat deur die Administrasie en in opdrag van die Administrasie geloods is:

/1) ...

- 1) Die ondersoek na en verslag in verband met die waterpotensiaal van die provinsie;
- 2) Die ondersoek na en verslag oor die kragpotensiaal van die provinsie;
- 3) Die beplanningsopnames ten opsigte van die Noordwes-Vrystaat (waarvan die onderhawige ondersoek 'n deel vorm);
- 4) Die streekkantoor vir Waternavorsing wat hoofsaaklik op inisiatief van hierdie Administrasie en in samewerking met die Waternavorsingsinstituut van die W.N.N.R. en die Universiteit van die Vrystaat gestig is;
- 5) Die ondersoek na die beplanning van die sogenaamde groter Bloemfontein-kompleks met spesifieke verwysing na die ordelike beplanning van die kleinhoewes;
- 6) Die ondersoek na die S.A. Spoorwegtariefstruktuur met die oog op die getuienis van die Administrasie voor die betrokke Kommissie van ondersoek;
- 7) Die stigting van die Streekraad vir die Uitvoerende Kunste;

- 8) Die skepping van die afdelings Beplanning en Reklame en Toerisme;
- 9) Die stigting van die Adviserende Raad vir Reklame en Toerisme;
- 10) Die beplanningsopname van die Philippolis-Springfontein-Bethulie-Donkerpoort-gebied;
- 11) Die onderhandelings (wat nou reeds gevorder is) in verband met die stigting van Botaniese Tuine te Bloemfontein en Harrismith; en
- 12) Die instelling van die Beplannings- en Ontwikkelingsadviesraad aan wie onder andere die volgende take opgedra is:-
 - (a) die wetenskaplike indeling van die provinsie in beplannings- en ontwikkelingstreke;
 - (b) die waardering van alle huidige projekte;
 - (c) die bepaling van aanvullende projekte;
 - (d) prioriteitsbepaling van projekte;
 - (e) die sistematiese voortsetting van die verskillende projekte en take, dit wil sê, om doelgerig navorsing te laat doen, dit daarna te analiseer, prognoses te maak en ontwikkelingsplanne op te stel, advies te gee in verband met die uitvoering van die planne en die planne gereeld te hersien. 1)

/Daar ...

1) Sien Die Openingsrede van Sy Ed. die Administrateur, Mnr. J.W. du Plessis, 2 Februarie 1965, p. 10. Notule van die Provinsiale Raad van die Oranje-Vrystaat, Kantoor van die Klerk van die Raad.

Daar is egter gevind, soos ook blyk uit die inhoud van bogenoemde lys, dat hierdie ontwikkelingsprojekte en -bedrywighede baie uiteenlopend van aard is. Gevolglik is besluit om 'n groter mate van onderlinge koördinasie te bewerkstellig. Met die oog hierop is besluit om vanaf 1965 die Afdelings Plaaslike Bestuur, Reklame en Toerisme, Beplanning, Openbare Oorde, Natuurbewaring en Biblioteekdienste saam te snoer onder beheer van 'n Direkteur van Plaaslike Bestuur en Ontwikkeling.¹⁾

Die omvattende benadering van die Administrateur t.o.v. die ontwikkeling van die Provinsie blyk verder uit die volgende verklaring van Sy Ed. die Administrateur, Mnr. J.W. du Plessis in sy openingsrede by die Februarie, 1965 sitting van die Raad:

"Die Uitvoerende Komitee gaan van die standpunt uit dat die Provinsie se potensiaal onbeperk is en die Administrasie beskou homself dus in sy navorsing en ondersoeke nie gebind aan die aspekte wat ek reeds genoem het nie. Die begrip "potensiaal" moet dus in sy wydste betekenis beskou word en as insluitende enige ontwikkelingsaspek wat vir die Provinsie in die eerste plek en ook vir die land as geheel van belang mag wees".²⁾

/3. ...

1) Ibid., p. 12.

2) Ibid., p. 12.

3. BELEID VAN DIE SENTRALE OWERHEID

Dit is die beleid van die Sentrale Owerheid om die doeltreffende en gekoördineerde ontginning, ontwikkeling en gebruik van die hulpbronne van die Republiek te beplan en te bevorder. Statutêre voorsiening vir die praktiese implementering van die beleid is in 'n lang reeks Wette vervat. Hierdie maatreëls handel oor feitlik elke aspek van gemeenskapsontwikkeling. Vanweë die omvang en verskeidenheidsaard van hierdie wetgewing sal dit nie moontlik wees om binne die bestek van hierdie verhandeling op 'n regmatige wyse 'n beskrywing daarvan te gee nie. Derhalwe word volstaan deur slegs na die volgende aspekte te verwys wat van meer direkte betekenis vir die Ontwikkelingstreek is.

Die grootste gedeelte van die Ontwikkelingstreek is by proklamasie ingevolge die bepalinge van die Wet op die Ontwikkeling van Natuurlike Hulpbronne, (Wet Nr. 51 van 1947) tot beheerde gebied Nr. 1 verklaar. Die belangrike gevolg hiervan was dat die beplande ontwikkeling van die betrokke distrikte en hul dorpsgebiede alreeds aan die begin van die goudmynontwikkelings aangepak is. Sodoende is voorkom dat grond "land" op 'n onoordeelkundige en onordelike wyse benut is. Verder is verseker dat die nodige stappe gedoen word om dorpsbeplanning en ontwikkeling op 'n gekoördineerde wyse uit te voer.

/Hierdie ...

Hierdie vroegtydige maatreëls (waarvan die vrugte vandag gepluk word) het ook grootliks daartoe bygedra om die daarstelling van 'n doeltreffende infrastruktuur betyds en op 'n beplande wyse te bewerkstellig. Daar sou derhalwe nie met regverdiging beweer kon word dat die beleid van die Sentrale Owerheid en die implementering daarvan die doelgerigte ontwikkeling van die Ontwikkelingstreek in 'n ernstige mate vertraag of gestrem het nie. Tydens die navorsing is egter bevind dat daar wel bepaalde knelpunte bestaan en dat dit meermale vir die plaaslike owerheidsinstellings sowel as die privaatsektor probleme skep met die spoedige uitvoering van hul ontwikkelingsplanne. Die indruk is egter dat die Departement van Beplanning, wat spesiaal gestig is om die landsontwikkeling op 'n gekoördineerde wyse te help rig, met verloop van tyd 'n belangrike bydrae sal lewer tot die uitskakeling van knelpunte. Met hierdie Departement is 'n kanaal daar gestel waarlangs alle belanghebbende instansies vertoë kan rig t.o.v. owerheidsmaatreëls, wat die ontwikkeling van hul ondernemings of instellings raak. Die doeltreffendheid van die wyse waarop die Departement sy doelstellings sal bereik, sal ongetwyfeld in 'n groot mate ook bepaal word deur die wyse waarop die plaaslike instellings van byvoorbeeld die Ontwikkelingstreek, van die dienste van die Departement gebruik maak.

Volgens bekende verklarings van die Minister van Beplanning is dit ook die owerheid se beleid om ontwikkelingstreke op 'n wetenskaplike

/wyse ...

wyse te laat identifiseer en om onder leiding van die betrokke Departement praktiese maatreëls te implementeer wat die ordelike ontwikkeling van sulke gebiede binne die breë nasionale raamwerk sal verseker.

DEEL III

DIE EKONOMIESE STRUKTUUR VAN DIE ONTWIKKELINGSTREEK

HOOFSTUK 23

TOEGEVOEGDE BRUTOWAARDE¹⁾

Ten einde 'n dieptebeeld te kan verkry van die ekonomiese struktuur asook van die ekonomiese groei van die Streek of die betrokke landdrosdistrikte is dit nodig om 'n ontleding te maak van —

1. die relatiewe aandeel van die Streek in die toegevoegde brutowaarde van die O.V.S. en die Republiek;
2. die samestelling van die toegevoegde brutowaarde en die veranderinge daarin;
3. die geografiese verspreiding van die toegevoegde brutowaarde vir die Streek;
4. die groei in die toegevoegde brutowaarde van die Streek en die veranderinge wat daarin plaasgevind het; en
5. die dinamiek van die ekonomie van die Streek.

/Die

1) Die toegevoegde brutowaarde kan omskryf word as die waarde van al die finale goedere en dienste wat binne die grense van 'n streek of die distrikte daarvan, in 'n periode van twaalf maande geproduseer word. Die toegevoegde brutowaarde is die ekwivalent van 'n distrik of streek se inkomste vir 'n bepaalde tydperk.

Die relatiewe aandeel van die Ontwikkelingstreek in die toegevoegde brutowaarde van die Oranje-Vrystaat en die Republiek vir die jare 1954/5 tot 1959/60 word in TABEL 113 weergegee.

TABEL 113

Die Toegevoegde Brutowaarde van die
Toegevoegde Brutowaarde van die
O.V.S. en die Republiek, 1954/5
1959/60

Jare	O.V.S.	Republiek
1954/55	33.7	2.5
1955/56	40.7	3.3
1956/57	44.1	4.1
1957/58	47.9	4.2
1958/59	49.3	4.5
1959/60	50.6	- 1)

1) Syfer vir 1960 nie beskikbaar.

TABEL 114 beklemtoon veral die belangrike rol wat die Ontwikkelingstreek in die ekonomie van die Oranje-Vrystaat speel. Treffend is ook die feit dat die Streek gedurende die jare 1954/55 tot 1959/60 algaande 'n groter persentasie-bydrae tot die inkomste van die Provinsie gelewer het. Dit is grootliks toe te skryf aan die relatief hoë gemiddelde groeikoers van die toegevoegde brutowaarde gedurende die voorgenoemde tydperk. (Sien TABEL 114).

'n Verdere ontleding van die toegevoegde brutowaarde van die Streek dui op die besondere groot persentasie-bydrae van die Kerngebied.

/TABEL ...

TABEL 114

GEMIDDELDE GROEIKOERSE VOLGENS TOEGEVOEGDE BRUTOWAARDE VANAF 1955-60
EN BEVOLKINGSAANWAS VANAF 1951-60 (R'000) ¹⁾

Gebied en Distrik	Totale Bruto Toegevoegde waarde		Totale toe- voeging	Groeikoers	
	1960	1955		Toegevoegde Bruto Waarde	Bevolking
	R	R	R	%	%
<u>Kerngebied</u>					
Welkom	180 703	46 679	134 024	31.12	12.8
Virginia	133 014	34 194	98 820	31.22	14.0
Odendaalsrus	36 379	4 976	31 403	48.87	21.6
	11 310	7 509	3 801	8.53	6.4
<u>Randgebied</u>					
Bothaville	65 114	45 959	19 155	7.20	3.42
Bultfontein	6 616	4 634	1 982	7.38	3.7
Hoopstad	4 138	2 827	1 311	7.92	3.9
Kroonstad	5 259	2 641	2 618	14.76	4.9
Theunissen	22 970	17 510	5 460	5.56	3.5
Ventersburg	2 959	2 515	444	3.30	4.7
Viljoenskroon	7 619	5 391	2 228	7.15	1.4
Wesselsbron	7 568	5 184	2 384	7.87	4.4
Winburg	3 003	1 997	1 006	8.49	3.6
	4 980	3 260	1 720	8.84	1.2
<u>Ontwikkelingsstreke</u>					
	245 817	92 638	153 179	21.56	6.3
<u>O.V.S.</u>	485 399	274 727	210 672	12.1	3.5

1) Sien ook: P.A. Nel: "The Use and Application of Regional National Income Figures with Special Reference to the Orange Free State", Volkskas Finance and Trade Review, Vol. VI, Mrs. 7 en 8, September/December 1965, p. 313.

TABEL 115

Persentasie-bydrae van die Kerngebied en
die Randgebied tot die Toegevoegde
Brutowaarde van die Ontwikkelingstreek

Jare	Kerngebied	Randgebied	Streek
	%		
1954/5	50.4	49.6	100
1955/6	59.5	40.5	100
1956/7	64.4	35.6	100
1957/8	68.7	31.3	100
1958/9	72.5	27.5	100
1959/60	73.5	26.5	100

Die samestelling van die toegevoegde brutowaarde van die Streek volgens landdrosdistrik en produksiesektore word in TABEL 116 weergegee. Ten einde die tendense in die Streek te vergelyk met dié van die Republiek, die Vrystaat en enkele ander stedelike gebiede, is 'n verdere ontleding in TABEL 117 gemaak.

Die belangrike rol wat die primêre produksiesektore t.w. landbou en bosbou en mynbou en steengroewe, in die ekonomie van die Streek speel, blyk duidelik uit die voorgenoemde tabelle. Aangesien die implikasies hiervan alreeds in besonderhede in DEEL II bespreek is, word hiermee volstaan.

Statistiek oor die geografiese verspreiding van die toegevoegde brutowaarde van die Ontwikkelingstreek word in TABEL 118 verstrek. Die persentasiebydrae van elke landdrosdistrik tot die inkomste van die Streek blyk uit TABEL 119 hieronder.

/TABEL ...

TOEGEVOEGDE BRUTO WAARDE VOLGENS EKONOMIESE SEKTORE
VIR LANDDROSDISTRIKTE IN DIE STREEK: 1955 - 1960 (R¹000) (1)

Jaar geëindig 30 Junij	Gebied en Distrik	Landbou en Bosbou.		Wynbou en Steenegroewe		Fabriekswese, Konstruksie Elektrisiteit Gas en Water		Vervoer, en Opberging en Kommunikasie		Handel		Finansiële Instellings en Vaste Eiendom		Besit van Wonings		Ander Dienste		Openbare Owerhede		T O T A A L		S. A. van die Totaal
		R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	
1955	A. KERNGEBIED 1. WELKOM:	295	0.8	22,053	64.4	2,788	8.2	463	1.5	2,302	6.7	640	1.8	913	2.7	3,417	10.0	1,323	3.9	34,194	100.0	12.4
		405	0.8	35,056	70.8	2,994	6.1	513	1.0	3,261	6.6	833	1.7	982	2.0	3,664	7.4	1,773	3.6	49,481	100.0	15.6
		573	0.8	52,671	76.2	2,272	3.2	571	0.8	4,598	6.7	1,077	1.7	1,074	1.6	3,947	5.7	2,349	3.3	69,132	100.0	17.9
		1957		608	0.7	66,974	76.6	4,062	4.6	617	0.7	1,293	1.5	1,150	1.3	4,229	4.8	2,440	2.8	87,388	100.0	22.8
		1958		265	0.3	81,208	78.5	4,708	4.6	672	0.7	1,487	1.4	1,209	1.2	4,420	4.3	2,530	2.4	103,333	100.0	25.3
		1960		1,355	1.0	107,843	81.1	5,381	4.0	772	0.6	1,710	1.3	1,234	0.9	4,659	3.5	2,787	2.1	133,014	100.0	27.5
		2. VIRGINIA:																				
		1955		521	10.4	1,904	38.2	34	0.7	351	7.2	176	3.5	391	7.9	1,112	22.3	343	6.9	4,976	100.0	1.8
		1956		578	3.1	12,901	69.3	48	0.3	2,451	13.2	374	2.0	424	2.3	1,189	6.4	470	2.5	18,607	100.0	5.9
		1957		688	2.6	18,799	71.0	102	0.4	3,642	13.7	494	1.9	467	1.7	1,275	4.8	813	3.1	26,484	100.0	6.8
		1958		524	2.0	18,517	69.5	154	0.6	3,794	14.3	510	1.9	502	1.9	1,359	5.1	1,007	3.8	26,599	100.0	7.0
		1959		665	2.2	21,539	70.3	309	1.0	4,275	14.0	556	1.8	532	1.7	1,421	4.6	1,072	3.5	30,635	100.0	7.5
		1960		945	2.6	26,185	72.0	463	1.3	4,551	12.5	653	1.8	548	1.5	1,496	4.1	1,218	3.3	36,379	100.0	7.5
1955	3. ODENDAALS RUS	1,403	18.9	1,504	20.0	1,193	15.8	161	2.1	1,428	19.0	178	2.4	316	4.2	767	10.2	559	7.4	7,509	100.0	2.7
		1956		1,269	14.5	2,398	27.3	1,216	13.8	1,737	19.8	211	2.4	325	3.7	822	9.4	626	7.1	8,778	100.0	2.8
		1957		1,052	7.5	6,204	44.2	1,250	8.9	2,984	21.3	305	2.2	347	2.5	884	6.3	816	5.7	14,034	100.0	3.6
		1958		698	5.9	5,163	43.7	983	3.4	2,498	21.1	275	2.3	360	3.0	944	8.0	684	5.8	11,817	100.0	3.1
		1959		428	3.7	5,576	47.9	686	5.8	2,376	20.4	263	2.3	367	3.2	987	8.5	730	6.3	11,638	100.0	2.9
		1960		1,109	9.8	4,523	40.0	394	4.4	2,520	22.4	307	2.7	369	3.3	1,041	9.2	775	6.9	11,310	100.0	2.3

TABEL 116 (vervolg)

Jaar geëindigd 30 Junie		Gebied en Distrik	Landbou en Bosbou	Mynbou Steengroewe	Fabriekswese, Konstruksie Elektrisiteit Gas en Water	Vervoer, Opberging en Kommunikasie	Handel	Finansiële Instellings en Vaste Eiendom	Besit van Woning	Ander Dienste	Openbare Overnede	T O T A L		%									
			R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	R	%									
B. RANGEBIED 4. BOTHAVILLE:																							
1955			3,224	69.6	-	-	187	4.0	187	2.3	298	6.4	96	2.1	108	2.3	350	7.5	271	5.8	4,634	100.0	1.7
1956			3,417	68.2	-	-	217	4.3	190	3.7	301	6.0	106	2.1	113	2.3	375	7.5	293	5.9	5,012	100.0	1.6
1957			4,496	70.1	-	-	258	4.1	303	4.7	341	5.3	118	1.8	122	1.9	401	6.3	369	5.8	6,408	100.0	1.7
1958			3,514	61.3	-	-	284	5.0	435	7.5	403	7.0	125	2.3	135	2.3	427	7.4	413	7.2	5,736	100.0	1.5
1959			3,889	61.8	-	-	303	4.9	530	9.2	361	5.7	127	2.0	153	2.4	447	7.1	435	6.9	6,295	100.0	1.5
1960			3,826	57.8	-	-	324	4.9	863	13.0	383	5.8	143	2.2	161	2.4	469	7.1	447	6.8	6,616	100.0	1.4
5. BULFONTEIN.																							
1955			1,986	70.2	-	-	10	0.4	85	3.0	275	9.7	72	2.5	85	3.0	206	7.3	108	3.8	2,827	100.0	1.0
1956			3,007	76.3	-	-	12	0.3	91	2.3	331	8.4	84	2.1	86	2.2	219	5.6	112	2.8	3,942	100.0	1.2
1957			2,605	70.8	-	-	17	0.5	98	2.7	406	11.0	99	2.7	95	2.6	235	6.4	121	3.3	3,676	100.0	1.0
1958			3,075	73.5	-	-	26	0.6	104	2.5	387	9.2	98	2.4	102	2.4	249	6.0	143	3.4	4,184	100.0	1.1
1959			3,094	73.2	-	-	35	0.8	110	2.6	372	8.8	103	2.4	104	2.5	261	6.2	148	3.5	4,227	100.0	1.0
1960			2,907	70.3	-	-	44	1.1	125	3.0	396	9.5	118	2.9	104	2.5	275	6.6	169	4.1	4,138	100.0	0.8
6. HOOPSTAD																							
1955			1,947	73.7	-	-	22	0.8	29	1.1	175	6.7	61	2.3	79	3.0	188	7.1	140	5.3	2,641	100.0	1.0
1956			2,694	77.9	-	-	23	0.7	32	0.9	214	6.1	72	2.1	82	2.4	200	5.8	141	4.1	3,458	100.0	1.1
1957			3,577	80.5	-	-	25	0.6	37	0.8	281	6.3	87	2.0	85	1.9	214	4.8	140	3.1	4,446	100.0	1.2
1958			3,009	76.0	-	-	24	0.6	39	1.0	336	8.5	93	2.3	89	2.3	228	5.8	140	3.5	3,958	100	1.0
1959			3,395	77.9	-	-	20	0.5	41	0.9	321	7.3	98	2.3	89	2.0	238	5.5	156	3.6	4,358	100.0	1.1
1960			3,221	80.2	-	-	20	0.4	47	0.9	342	6.5	112	2.1	88	1.7	250	4.8	179	3.4	5,259	100.0	1.1

Jaar 1955 1956 1957 1958 1959 1960	gebied en Distrik	Landbou en Bosbou	Myrbou en Steengroewe	Fabriekswese Konstruksie Elektrisiteit Gas en Water	Vervoer Opberging en Kommunikasie	Handel	Finansiële Instellings en Vaste Eiendom	Besit van Wonings	Ander Dienste	Openbare Overhede	T O T A A L	Totaal die V.O.										
		R	%	R	%	R	%	R	%	R	%											
1955	7. KROONSTAD	4,499	25.7	16	0.09	1,459	8.3	4,089	23.4	3,250	18.6	411	2.4	572	3.3	1,580	9.0	1,634	9.3	17,510	100.0	6.4
1956		4,958	26.3	5	-	1,686	8.9	4,282	22.7	3,422	18.2	451	2.4	593	3.1	1,693	9.0	1,772	9.4	18,862	100.0	6.0
1957		5,770	27.2	1	-	2,064	9.7	4,476	21.2	3,952	18.6	500	2.4	624	2.9	1,820	8.6	1,997	9.4	21,204	100.0	5.5
1958		4,736	23.1	-	-	2,198	10.7	4,731	23.1	3,897	19.0	508	2.5	675	3.2	1,945	9.5	1,824	8.9	20,514	100.0	5.4
1959		3,858	19.2	20	0.1	2,272	11.3	4,993	24.9	3,409	17.0	471	2.4	691	3.4	2,043	10.2	2,307	11.5	20,055	100.0	4.9
1960		5,398	23.5	32	0.1	2,360	10.3	5,464	23.8	3,626	15.8	567	2.5	694	3.0	2,141	9.3	2,688	11.7	22,970	100.0	4.7
1955	8. THEUNISSEN	1,449	57.6	-	-	47	1.9	127	5.0	245	9.7	60	2.4	95	3.8	238	9.5	254	10.1	2,515	100.0	0.9
1956		1,729	59.7	-	-	59	2.0	136	4.7	293	10.2	70	2.4	101	3.5	254	8.8	253	8.7	2,895	100.0	0.9
1957		2,299	63.5	-	-	75	2.2	145	4.0	389	10.8	81	2.2	104	2.9	272	7.5	251	6.9	3,616	100.0	0.9
1958		1,912	58.4	-	-	77	2.4	159	4.9	400	12.2	84	2.5	105	3.2	290	8.9	245	7.5	3,272	100.0	0.9
1959		1,126	48.4	-	-	76	3.3	167	7.2	194	8.3	70	3.0	105	4.5	303	13.0	287	12.3	2,328	100.0	0.6
1960		1,712	57.9	-	-	76	2.6	190	6.4	206	7.0	78	2.6	104	3.4	319	10.8	274	9.3	2,959	100.0	0.6
1955	9. VENTERSBURG	1,592	29.5	536	9.9	1,265	23.6	147	2.7	689	12.8	137	2.5	176	3.3	493	9.1	356	6.6	5,391	100.0	2.0
1956		1,741	29.1	676	11.2	1,445	24.2	156	2.6	741	12.4	153	2.6	178	3.0	527	8.8	367	6.1	5,984	100.0	1.9
1957		2,015	29.1	756	10.9	1,775	25.5	177	2.6	863	12.5	174	2.5	185	2.7	567	8.2	417	6.0	6,929	100.0	1.8
1958		1,499	22.0	939	13.8	2,002	29.3	187	2.7	790	11.6	175	2.6	195	2.9	605	8.7	434	6.4	6,828	100.0	1.8
1959		154	2.8	1,018	18.1	2,094	37.2	206	3.0	680	12.1	174	3.1	195	3.4	633	11.3	471	8.4	5,625	100.0	1.4
1960		1,887	24.8	1,016	13.3	2,188	28.7	237	3.2	724	9.5	199	2.6	193	2.5	666	8.7	509	6.7	7,619	100.0	1.6
1955	10. VILJOENS- KROON	2,886	55.7	773	14.9	318	6.1	121	2.3	321	6.2	108	2.1	102	2.0	335	6.5	220	4.2	5,184	100.0	1.9
1956		3,280	54.6	1,109	18.4	315	5.2	131	2.2	355	5.9	123	2.0	112	1.9	359	6.0	227	3.8	6,011	100.0	1.9
1957		3,104	50.4	1,315	21.4	313	5.1	143	2.3	385	6.3	137	2.2	119	1.9	384	6.2	259	4.2	6,159	100.0	1.6
1958		3,095	49.0	1,359	21.9	266	4.3	145	2.3	363	5.9	138	2.2	128	2.1	408	6.6	296	4.8	6,198	100.0	1.6
1959		3,176	48.1	1,697	25.6	211	3.2	153	2.3	357	5.4	149	2.3	139	2.1	427	6.5	298	4.5	6,607	100.0	1.6
1960		4,285	56.6	1,515	20.1	157	2.2	170	2.2	380	5.0	170	2.2	143	1.9	450	5.9	298	3.9	7,568	100.0	1.6

TABEL 116 (Vervolg)

Jaar beginnende 30 Junie	Gebied en Distrik	Landbou en Bosbou		Mynbou en Steengroewe		Fabriekswese Konstruksie Elektrisiteit Gas en Water		Vervoer Opberging en Kommunikasie		Handel		Finansiële Instellings en Vaste Eiendom		Besit van Wonings		Ander Dienste		Openbare Overhede		T O T A A L		% van Totaal vir O.V.S.
		R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	
1955	11. WESSELSBRON	1,397	70.0	-	-	50	2.4	64	3.2	88	4.4	57	2.8	63	3.2	181	9.1	97	4.9	1,997	100.0	0.7
1956		1,633	72.1	-	-	51	2.3	69	3.1	89	3.9	64	2.8	63	2.8	192	8.5	103	4.5	2,264	100.0	0.7
1957		2,520	78.6	-	-	52	1.6	76	2.4	104	3.2	71	2.2	70	2.2	206	6.4	108	3.4	3,207	100.0	0.8
1958		1,847	71.5	-	-	45	1.7	82	3.1	124	4.8	74	2.9	71	2.7	219	8.5	123	4.8	2,585	100.0	0.7
1959		2,309	74.9	-	-	35	1.1	87	2.8	116	3.9	80	2.6	78	2.5	229	7.4	147	4.8	3,081	100.0	0.7
1960		2,187	72.8	-	-	25	0.8	100	3.3	123	4.2	88	2.9	83	2.8	241	8.0	156	5.2	3,003	100.0	0.7
1955	12. WINBURG	1,709	52.4	60	1.8	81	2.4	96	2.9	426	13.1	98	3.0	144	4.5	309	9.6	337	10.3	3,260	100.0	1.2
1956		2,302	57.6	94	2.4	91	2.3	106	2.6	478	12.0	111	2.7	144	3.7	331	8.3	337	8.4	3,994	100.0	1.3
1957		3,119	62.4	117	2.3	116	2.3	117	2.3	596	12.1	127	2.5	146	3.0	354	7.1	305	6.1	4,997	100.0	1.3
1958		2,097	52.1	130	3.2	130	3.2	128	3.2	562	14.0	128	3.2	150	3.6	377	9.2	340	8.3	4,042	100.0	1.1
1959		1,489	44.4	102	3.1	141	4.2	138	4.1	430	12.8	123	3.7	150	4.5	394	11.8	383	11.4	3,350	100.0	0.8
1960		2,751	55.2	357	7.2	153	3.1	164	3.3	457	9.2	138	2.8	153	3.1	416	8.3	391	7.8	4,980	100.0	1.0

TABEL 117

TOEGEVOEGDE BRUTO WAARDE VOLGENS EKONOMIESE SEKTORE VIR SUID-AFRIKA,
 DIE ORANJE-VRYSTAAT, KERN - EN RANDGEBIEDE, DIE ONTWIKKELINGSTREK,
 JOHANNESBURG, KAAPSTAD, VERENIGING EN BLOEMFONTEIN : 1955 - 1960 (R1000) (1)

Jaar geëindig 30 Junie	Gebied en Distrik.		Landbou en Bosbou		Myrbou en Steengroewe		Fabriekswese Konstruksie Elektrisiteit Gas en Water		Vervoer, Opberging en Kommunikasie		Handel		Finansiële instellings en vaste Eiendom		Besit van Woonings		Anker Dienste		Openbare Overhede		T O T A L		% van Totaal vir S.A.
			R	%	R	%	R	%	- R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	
1955	SUID-AFRIKA		535,708	14.7	424,397	11.7	888,232	24.3	359,115	9.9	534,725	14.7	117,768	3.2	119,154	3.3	352,457	9.7	309,451	8.5	3,641,007	100.0	100.0
1956			548,898	14.2	462,188	11.9	948,659	24.5	378,847	9.8	566,751	14.7	131,431	3.4	127,774	3.3	377,472	9.7	332,421	8.5	3,874,441	100.0	100.0
1957			628,199	15.0	504,268	12.0	1,014,597	24.2	399,532	9.5	596,101	14.1	145,751	3.5	138,061	3.3	405,809	9.7	364,069	8.7	4,196,387	100.0	100.0
1958			547,119	12.7	529,593	12.2	1,082,760	25.0	420,521	9.7	629,340	14.5	150,115	3.5	147,639	3.4	433,817	10.0	388,092	9.0	4,328,996	100.0	100.0
1959			538,340	12.1	549,691	12.4	1,129,959	25.4	440,566	9.9	604,163	13.5	158,232	3.6	154,874	3.5	453,543	10.3	414,702	9.3	4,444,070	100.0	100.0
1960			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1955	ORANJE-VRYSTAAT		79,978	29.1	30,527	11.1	37,552	13.7	26,340	9.6	34,285	12.5	7,129	2.5	8,687	3.2	26,441	9.6	23,788	8.7	274,727	100.0	100.0
1956			84,201	26.5	56,685	17.8	38,915	12.2	27,813	8.8	38,773	12.2	7,831	2.5	9,188	2.9	28,294	8.9	26,050	8.2	317,750	100.0	100.0
1957			105,220	27.3	85,066	22.0	42,753	11.1	29,468	7.6	46,688	12.1	8,921	2.3	9,759	2.5	30,379	7.9	27,856	7.2	386,110	100.0	100.0
1958			76,603	20.0	98,298	25.8	47,918	12.5	31,387	8.2	46,626	12.2	8,930	2.3	10,269	2.7	32,409	8.5	29,704	7.8	382,144	100.0	100.0
1959			74,824	18.3	117,884	28.9	51,192	12.5	33,354	8.2	44,830	11.0	9,209	2.3	10,811	2.6	33,889	8.3	32,002	7.9	407,995	100.0	100.0
1960			103,633	21.4	148,979	30.6	56,157	11.5	37,155	7.7	47,600	9.8	10,640	2.2	11,083	2.3	35,692	7.4	34,380	7.1	485,399	100.0	100.0
1955	STREEK		22,908	24.7	26,846	29.0	7,454	8.0	5,626	6.2	9,848	10.5	2,094	2.3	3,044	3.3	9,176	9.9	5,642	6.1	92,638	100.0	100.0
1956			27,013	20.9	52,239	40.4	8,157	6.2	6,052	4.7	13,673	10.6	2,652	2.1	3,203	3.5	9,825	7.6	6,474	5.0	129,288	100.0	100.0
1957			31,818	18.7	79,863	46.9	8,319	4.9	6,539	3.8	18,541	10.9	3,270	1.9	3,438	2.0	10,559	6.2	7,945	4.7	170,292	100.0	100.0
1958			26,614	14.5	93,082	50.8	10,251	5.6	7,071	3.8	19,569	10.7	3,501	1.9	3,662	2.1	11,240	6.2	8,089	4.4	183,079	100.0	100.0
1959			23,848	11.9	111,160	55.2	10,890	5.1	7,637	3.8	19,725	9.7	3,701	1.8	3,812	1.9	11,803	5.9	8,964	4.5	201,243	100.0	100.0
1960			32,583	13.3	141,471	57.6	11,585	4.7	8,715	3.5	20,992	8.5	4,283	1.7	3,874	1.6	12,423	5.1	9,891	4.0	245,817	100.0	100.0

TABEL 117 (Vervolg)

Jaar geëindig 30 Junie	Gebied en Distrik		Landbou en Bosbou		Mynbou en Steengroewe		Fabriekswese Konstruksie, Elektrisiteit, Gas en Water		Vervoer Opberging en Kommunikasie		Handel		Finansiële Instellings en Vaste Eiendom		Besit van Wonings		Ander Dienste		Openbare Overnede		T O T A A L		toes taai vir S.A.
			R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	
1955	KERNGEBIED		2,219	4.8	25,461	54.6	4,015	8.6	768	1.6	4,081	8.7	994	2.1	1,620	3.5	5,296	11.3	2,225	4.8	46,679	100.0	1.3
1956			2,252	2.9	50,355	65.6	4,258	5.4	859	1.1	7,449	9.7	1,418	1.8	1,731	2.3	5,675	7.4	2,869	3.8	76,866	100.0	2.0
1957			2,313	2.1	77,674	70.8	3,624	3.4	967	0.9	11,224	10.2	1,876	1.7	1,888	1.7	6,106	5.6	3,978	3.6	109,650	100.0	2.7
1958			1,830	1.5	90,654	72.1	5,199	4.1	1,061	0.8	12,307	9.7	2,078	1.7	2,012	1.6	6,532	5.2	4,131	3.3	125,804	100.0	2.9
1959			1,358	0.9	108,323	74.4	5,703	4.9	1,162	0.8	13,485	9.3	2,306	1.6	2,108	1.4	6,828	4.7	4,332	3.0	145,605	100.0	3.3
1960	RANDGEBIED		3,409	1.9	138,551	76.6	6,238	3.5	1,355	0.7	14,353	7.9	2,670	1.5	2,151	1.2	7,196	4.0	4,780	2.7	180,703	100.0	-
1955			20,689	45.1	1,385	3.0	3,439	7.5	4,858	10.5	5,767	12.6	1,100	2.4	1,424	3.1	3,880	8.4	3,417	7.4	45,959	100.0	1.3
1956			24,761	47.2	1,884	3.6	3,899	7.5	5,193	9.9	6,224	11.8	1,234	2.4	1,472	2.8	4,150	7.9	3,605	6.9	52,422	100.0	1.3
1957			29,505	48.7	2,189	3.6	4,695	7.7	5,572	9.2	7,317	12.2	1,394	2.3	1,550	2.6	4,453	7.3	3,967	6.5	60,642	100.0	1.4
1958			24,784	43.3	2,428	4.2	5,052	8.8	6,010	10.5	7,262	12.7	1,423	2.5	1,650	2.9	4,708	8.2	3,958	6.9	57,275	100.0	1.3
1959	JOHANNESBURG		22,490	40.2	2,837	5.1	5,187	9.2	6,475	11.6	6,240	11.2	1,395	2.5	1,704	3.0	4,975	8.9	4,632	8.3	55,935	100.0	1.3
1960			29,174	44.8	2,920	4.5	5,347	8.2	7,360	11.4	6,639	10.2	1,613	2.5	1,723	2.6	5,227	8.0	5,111	7.8	65,114	100.0	-
1955			1,589	0.2	24,600	4.2	180,707	30.5	53,582	9.1	153,788	26.0	41,052	6.9	21,092	3.6	71,006	12.0	44,305	7.5	591,721	100.0	16.3
1956			2,209	0.4	21,238	3.4	187,676	30.2	56,546	9.1	162,855	26.2	45,683	7.4	22,659	3.6	75,036	12.1	47,206	7.6	621,108	100.0	16.0
1957			3,345	0.5	21,010	3.2	197,532	30.4	59,609	9.2	160,512	24.7	51,056	7.9	24,457	3.8	77,822	12.1	52,936	8.2	648,279	100.0	15.4
1958	JOHANNESBURG		3,966	0.6	20,780	3.0	213,393	31.3	62,498	9.2	166,991	24.5	53,684	7.9	25,728	3.8	80,880	11.9	53,478	7.8	681,398	100.0	15.7
1959			3,498	0.5	17,843	2.5	224,138	31.9	65,276	9.3	162,351	23.0	57,757	8.2	26,681	3.8	88,136	12.5	58,438	8.3	704,118	100.0	15.8
1960			1,605	0.2	17,840	2.4	235,675	31.5	68,965	9.2	173,490	23.1	62,177	8.3	26,841	3.6	99,708	13.3	62,859	8.4	749,160	100.0	-

TABEL 117 (Vervolg)

Jaar geëindig 30 Junie	Gebied en Distrik	Landbou en Bosbou		Mynbou en Steengroewe		Fabriekswese Konstruksie Elektrisiteit Gas en Water		Vervoer, Opberging en Kommunikasie		Handel		Finansiële Instellings en Vaste Eiendom		Besit van Wonings		Ander Dienste		Openbare Overhede		T O T A A L		% van Totaalvir S.A.
		R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	R	%	
1955	KAAPSTAD	709	0.3	32	0.1	81,471	31.2	39,826	15.3	61,365	23.5	12,519	4.8	5,865	2.2	27,385	10.5	31,901	12.2	261,073	100.0	7.2
1956		711	0.3	45	0.2	85,890	31.1	41,601	15.1	65,715	23.8	13,889	5.0	6,223	2.3	28,557	10.3	33,497	12.1	276,128	100.0	7.1
1957		1,043	0.4	42	0.1	90,618	30.9	43,443	14.8	70,297	23.9	15,428	5.3	6,713	2.3	30,055	10.2	35,914	12.2	293,553	100.0	7.0
1958		956	0.3	47	0.2	96,043	31.4	45,329	14.9	69,800	23.9	15,590	5.1	7,004	2.3	32,462	10.7	37,751	12.4	304,982	100.0	7.0
1959		742	0.2	58	0.2	98,295	31.2	47,217	15.0	70,045	22.3	16,679	5.3	7,247	2.3	34,078	10.8	40,396	12.9	314,757	100.0	7.1
1960		718	0.2	74	0.2	106,841	31.5	51,257	15.1	74,337	21.9	19,388	5.6	7,482	2.2	36,031	10.7	43,381	12.8	339,459	100.0	-
1955	VEREENIGING	4,526	8.1	95	0.2	36,249	65.2	1,562	2.9	4,793	8.6	902	1.7	1,211	2.2	3,205	5.7	2,992	5.4	55,535	100.0	1.5
1956		4,538	8.0	138	0.2	36,484	64.4	1,699	4.0	4,944	8.8	986	1.7	1,317	2.3	3,463	6.1	3,142	5.5	56,711	100.0	1.5
1957		2,413	4.2	156	0.3	38,196	66.9	1,852	3.1	4,892	8.6	1,032	1.9	1,418	2.5	3,735	6.5	3,409	6.0	57,103	100.0	1.4
1958		2,384	4.1	171	0.3	38,218	65.9	1,970	3.4	4,825	8.4	1,044	1.8	1,534	2.6	3,963	6.8	3,880	6.7	57,989	100.0	1.3
1959		2,652	4.4	199	0.3	39,670	65.8	2,095	3.5	4,708	7.8	1,093	1.8	1,624	2.7	4,170	6.9	4,094	6.8	60,305	100.0	1.4
1960		3,499	5.7	213	0.3	38,939	63.0	2,346	3.8	5,013	8.1	1,247	2.0	1,666	2.7	4,402	7.1	4,495	7.3	61,820	100.0	-
1955	BLOEMFONTEIN	1,991	3.6	127	0.2	7,471	13.5	14,180	25.6	11,310	20.4	1,767	3.2	1,634	3.0	7,690	13.9	9,175	16.6	55,345	100.0	1.5
1956		1,838	3.2	135	0.2	7,577	13.1	14,773	25.6	11,748	20.3	1,683	3.0	1,783	3.1	8,238	14.3	9,898	17.2	57,673	100.0	1.5
1957		3,588	5.7	163	0.3	7,799	12.4	15,367	24.5	13,104	20.8	2,125	3.3	1,889	3.0	8,859	14.1	9,963	15.9	62,857	100.0	1.5
1958		3,231	5.0	182	0.3	8,211	12.5	16,190	24.7	13,060	20.0	2,157	3.2	1,953	3.0	9,471	14.5	10,957	16.8	65,430	100.0	1.5
1959		3,715	5.5	214	0.3	8,398	12.4	16,957	24.9	12,748	18.7	2,200	3.3	2,195	3.2	9,902	14.6	11,678	17.1	68,007	100.0	1.5
1960		3,313	4.7	265	0.4	8,247	11.5	18,487	25.7	13,564	18.9	2,616	3.6	2,374	3.3	10,432	14.4	12,553	17.5	71,851	100.0	-

(1) BRON: Kantoor van die Ekonomiese Adviesraad van die Eerste Minister.

TABEL 118
PERSENTASIE-BYDRAE VAN DIE LANDDROSDISTRIKTE VAN DIE STREEK TOT DIE TOEGEVOEGDE
BRUTOWAARDE VAN DIE GEBIED, 1954/55 TOT 1959/60

Distrik	1954/55	1955/56	1956/57	1957/58	1958/59	1959/60
	%	%	%	%	%	%
Welkom	36.9	38.2	40.6	47.7	51.3	54.1
Virginia	5.4	14.4	15.6	14.5	15.2	14.8
Odendaalsrus	8.0	6.8	8.2	6.5	5.8	4.6
Bothaville	5.0	3.9	3.8	3.1	3.1	2.7
Bultfontein	3.1	3.1	2.2	2.3	2.0	1.7
Hoopstad	2.9	2.7	2.6	2.2	2.2	2.2
Kroonstad	18.9	14.6	12.5	11.2	9.9	9.3
Theunisson	2.7	2.2	2.0	1.8	1.2	1.2
Ventersburg	5.8	4.6	4.1	3.7	2.8	3.1
Viljoenskroon	5.6	4.6	3.6	3.4	3.3	3.1
Wesselsbron	2.2	1.8	1.9	1.4	1.5	1.2
Winburg	3.5	3.1	2.9	2.2	1.7	2.0
	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

(H)

..

in the Republic of S.A., Tabelle NRS. 1, 2, 3 en 4.

voet van Tabel Nr. 1, op cit., p.83.

Sien verdueliking aan

Die voorgaande tabel beklemtoon weereens die toenemende aandeel wat die "myndistrikte" in die ekonomie van die Ontwikkelingstreek speel. Aangesien die gegewens in die Tabel verstrekk, grootliks vir hulself spreek, behoef dit geen verdere betoog.

In TABEL 120 word 'n ontleding gemaak van die groei van die toegevoegde brutowaarde van die Kerngebied, die Randgebied en dié Streek. Daarbenewens bied dit ook 'n beeld van die veranderings wat daar in die groei van die inkomste uit die onderskeie produksie-sektore plaasgevind het. Die gegewens beklemtoon die relatief groot skommeling wat in die toegevoegde brutowaarde van die landbousektor ondervind is, terwyl die inkomste uit mynbou 'n volgehoue stygende tendens getoon het. Opvallend is ook die relatief geringe rol wat die sektor fabriekswese, konstruksie, elektrisiteit, gas en water nog in die ekonomie van die Streek speel. Laasgenoemde verskynsel beklemtoon dat vroegtydige stappe gedoen sal moet word om die bydrae van die genoemde sektor te kan vergroot om die ekonomiese toekoms van die Streek te stabiliseer.

DIAGRAMME NRS 3 tot 6 en GRAFIEKE NRS. 3(a) tot 3(c) gee 'n verdere insig in die ekonomiese struktuur en die dinamiese eienskappe van die ekonomie van die Ontwikkelingstreek. Sien ook TABEL NR. 121.

Hierdie diagramme en grafieke moet met die ontledende en verklarende beskrywing in DEEL II saamgelees word.

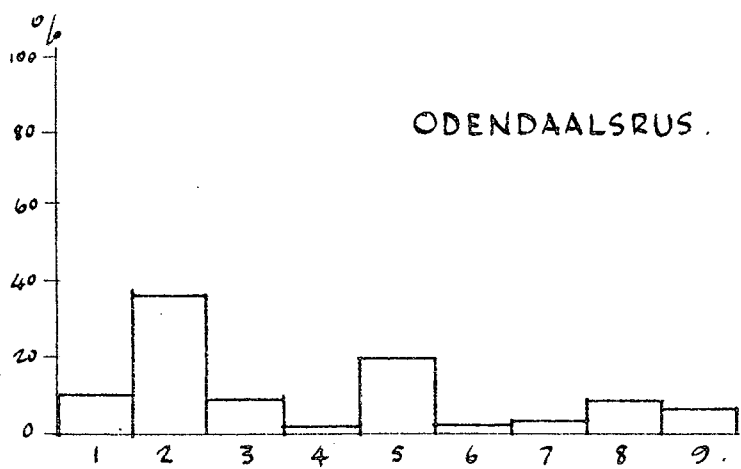
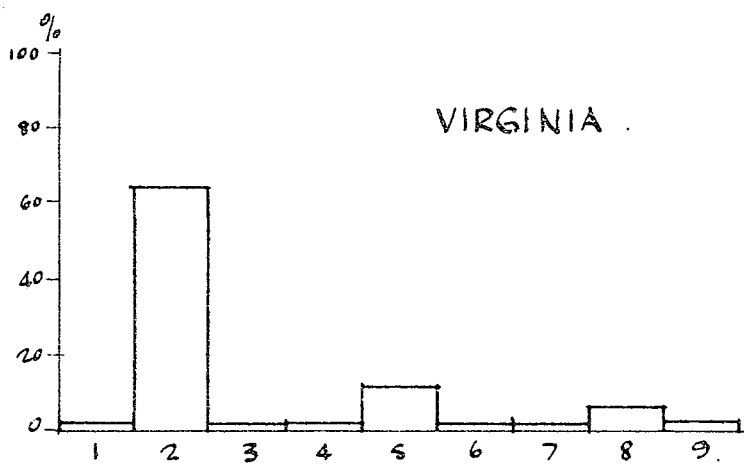
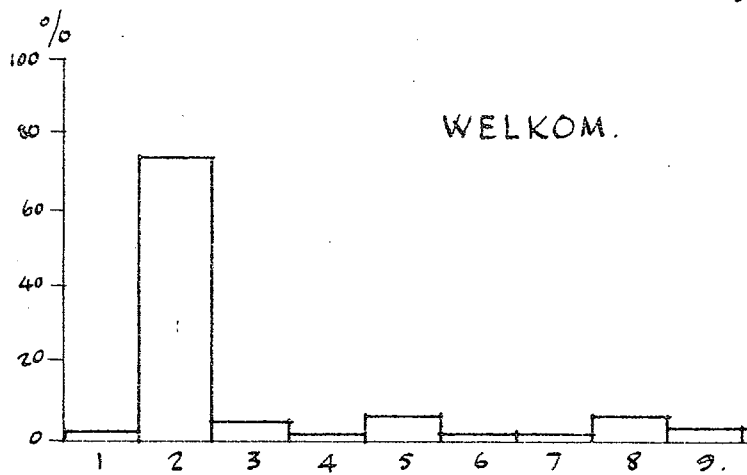
TOEGEVOEGDE BRUTOWAARDE VAN DIE KERNGEBIED EN DIE STREEK VOLGENS SEKTOR VIR 1954/5 TOT 1959/60,
UITGEDRUK VOLGENS INDEKS EN PERSENTASIE VAN TOTAAL

Gebied	Jare	Landbou en Bosbou		Mynbou en Steengroewe		Fabrieks- wese, Kon- struksie, Elektriesi- teit, Gas en Water		Vervoer, Obergering en Kommu- nikasie		Handel		Finansiële Instellings en Vaste Eiendom		Besit van Wringings		Ander Dienste		Openbare Over- hede		Totaal	
		Indeks	%van to- taal	Indeks	%van to- taal	Indeks	%van to- taal	Indeks	%van to- taal	Indeks	%van to- taal	Indeks	%van to- taal	Indeks	%van to- taal	Indeks	%van to- taal	Indeks	%van to- taal	R'000	Indeks
<u>KERNGEBIED</u>	1955	100.0	4.8	100.0	54.6	100.0	8.6	100.0	1.6	100.0	8.7	100.0	2.1	100.0	3.5	100.0	11.3	100.0	4.8	46 679	100.0
	1956	101.4	2.9	197.7	65.6	106.0	5.4	111.8	1.1	182.5	9.7	142.6	1.8	106.8	2.3	107.1	7.4	128.9	3.8	76 866	164.6
	1957	104.2	2.1	305.1	70.8	90.3	3.4	125.9	0.9	275.1	10.2	188.7	1.7	116.5	1.7	115.2	5.6	178.7	3.6	109 650	234.9
	1958	82.4	1.5	356.0	72.1	129.4	4.1	138.1	0.8	301.6	9.7	209.1	1.7	124.1	1.6	123.3	5.2	185.6	3.3	125 804	269.5
	1959	61.1	0.9	425.4	74.4	142.1	3.9	151.4	0.8	330.5	9.3	231.7	1.6	130.1	1.4	128.9	4.7	194.6	3.0	145 605	311.9
	1960	153.6	1.9	544.2	76.6	155.3	3.5	176.5	0.7	351.7	7.9	268.6	1.5	132.7	1.2	135.8	4.0	214.8	2.7	180 703	387.2
<u>RANDGEBIED</u>	1955	100.0	45.1	100.0	3.0	100.0	7.5	100.0	10.5	100.0	12.6	100.0	2.4	100.0	3.1	100.0	8.4	100.0	7.4	45 959	100.0
	1956	119.6	47.2	136.0	3.6	113.3	7.5	106.8	9.9	108.0	11.8	112.1	2.4	103.3	2.8	106.9	7.9	105.5	6.9	52 422	114.0
	1957	142.6	48.7	158.3	3.6	136.5	7.7	114.6	9.2	126.9	12.2	126.7	2.3	108.8	2.6	114.7	7.3	116.3	6.5	60 642	131.9
	1958	119.7	43.3	175.3	4.2	146.9	8.8	123.7	10.5	126.0	12.7	129.3	2.3	115.8	2.9	121.3	8.2	115.8	6.9	57 275	124.6
	1959	108.8	40.2	204.8	5.1	150.8	9.2	133.2	11.6	108.3	11.2	126.8	2.5	119.6	3.0	128.2	8.9	135.5	8.3	55 935	121.7
	1960	141.0	44.8	210.8	4.5	155.5	8.2	151.5	11.4	115.2	10.2	146.6	2.5	120.9	2.6	134.7	8.0	149.5	7.8	65 114	
<u>DIE ONTWIKKE- LINGSTREEK</u>	1955	100.0	24.7	100.0	29.0	100.0	8.0	100.0	6.2	100.0	10.5	100.0	2.3	100.0	3.3	100.0	9.9	100.0	6.1	92 638	100.0
	1956	117.9	20.9	194.5	40.4	109.4	6.2	107.5	4.7	138.7	10.6	126.6	2.1	105.2	2.5	107.3	7.6	114.7	5.0	129 288	139.5
	1957	138.8	18.7	297.4	46.9	111.6	4.9	116.2	3.8	188.3	10.9	156.1	1.9	112.9	2.0	115.1	6.2	140.8	4.7	170 292	183.8
	1958	116.4	14.5	346.7	50.8	137.5	5.6	125.6	3.8	198.7	10.7	167.1	1.9	120.3	2.1	122.5	6.2	143.3	4.4	183 079	197.6
	1959	104.1	11.9	414.1	55.2	146.1	5.1	135.7	3.8	200.3	9.7	176.7	1.8	125.2	1.9	128.6	5.9	137.1	4.5	201 243	217.3
	1960	142.3	13.3	526.5	57.6	155.5	4.7	154.9	3.5	213.2	8.5	204.5	1.7	127.2	1.6	135.3	5.1	175.3	4.0	245 817	265.2

DIAGRAM NR. 3.

DORPE IN DIE KERNGEBIED.

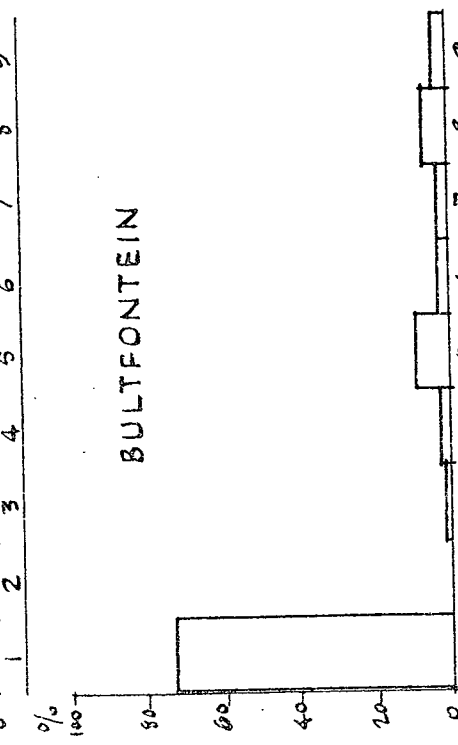
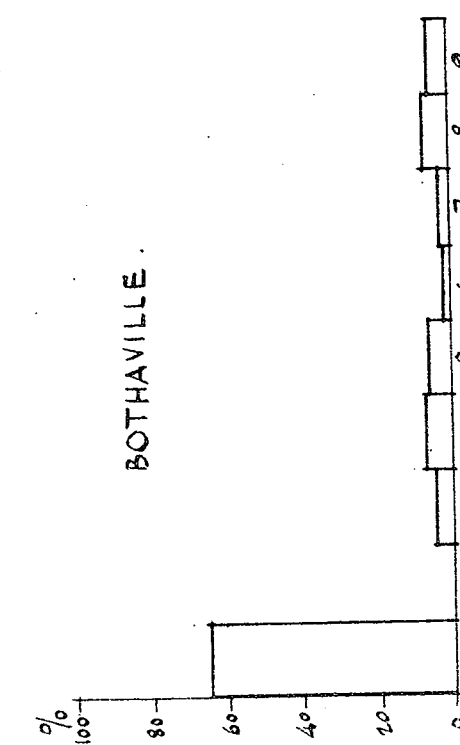
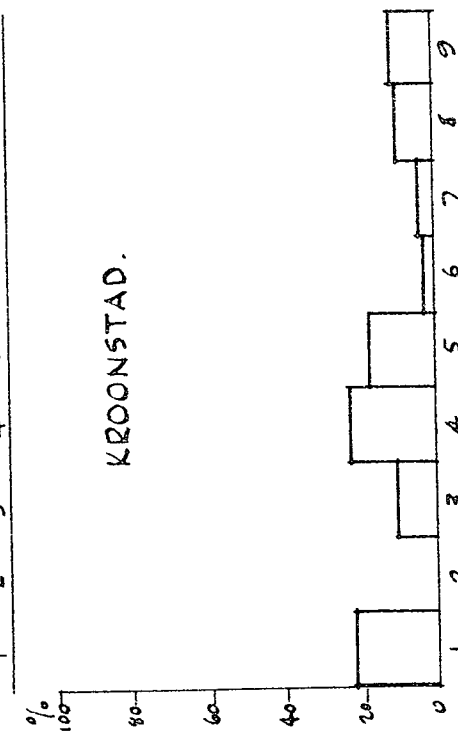
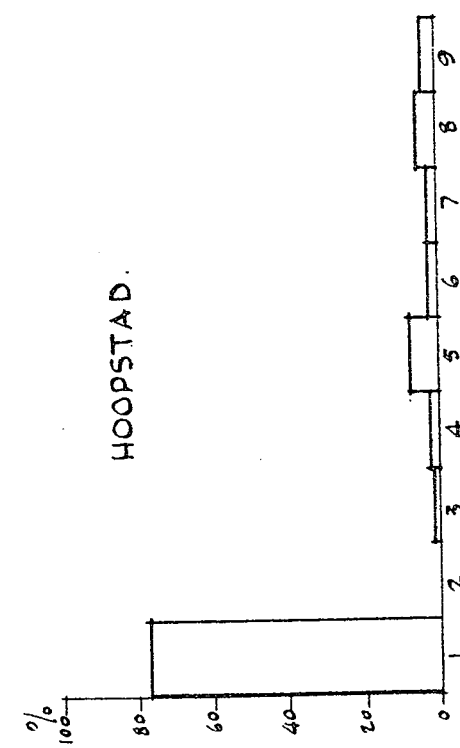
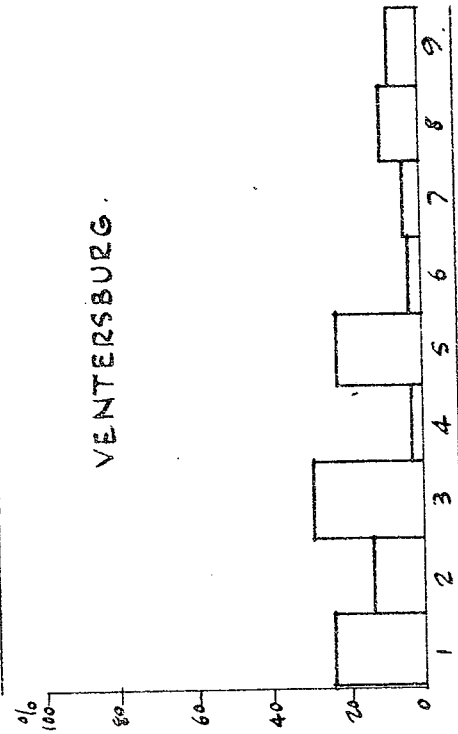
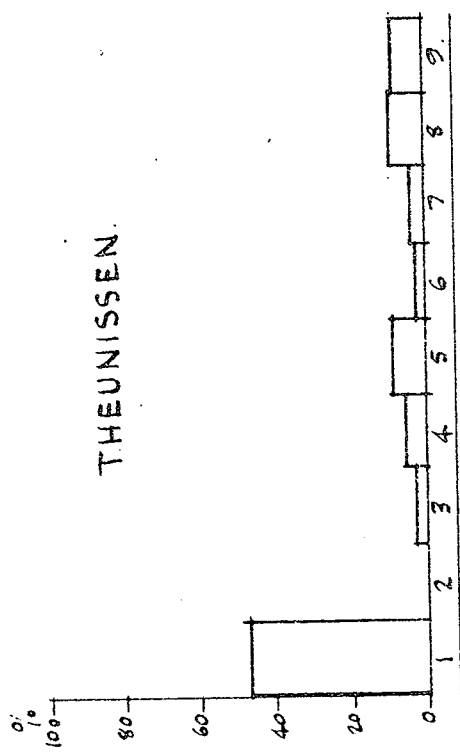
GEMIDDELDE TOEGEVOEGDE BRUTO WAARDE
VOLGENS EKONOMIESE SEKTORE: 1955-1960 (1)
(persentasie van totaal vir gebied.)

(1) BRON: KANTOOR VAN DIE EKONOMIESE ADVIESRAAD VAN DIE EERSTE MINISTER.

VERKLARING:

1. LANDBOU EN BOSBOU.
2. MYNBOU EN STEENGROEWE.
3. FABRIEKSWESE, KONSTRUKSIE, ELEKTRISITEIT, GAS EN WATER.
4. VERVOER, OPBERGING EN KOMMUNIKASIE.
5. WANDEL.
6. FINANSIËLE INSTELLINGS EN VASTE EIENDOM.
7. BESIT VAN WONINGS.
8. ANDER DIENSTE.
9. OPEERBARE OWERHEDE.

VERKLARING:

1. LANDBOU EN BOSBOU.
2. MYNBOU EN STEENGROEWIE.
3. FABRIEKSWEESE, KONSTUKSIE, ELEKTRISITEIT, GAS EN WATER.
4. Vervoer, opeenging en kommunikasie.
5. HANDEL.
6. FINANSIËLE INSTELLINGS EN VASTE EIGENDOM.
7. BESIT VAN WONINGS.
8. ANOER DIENSTE.
9. OPEENBAAR OORNEEMDE.

DIAGRAM. NR. 4 (a)

DORPE IN DIE RANDGEBIED.

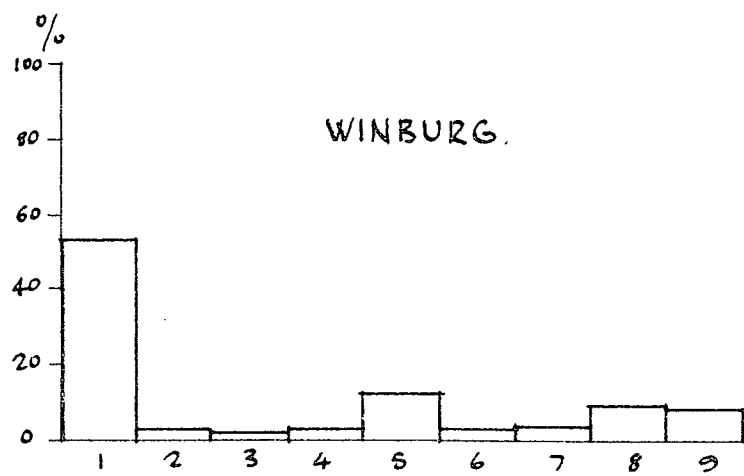
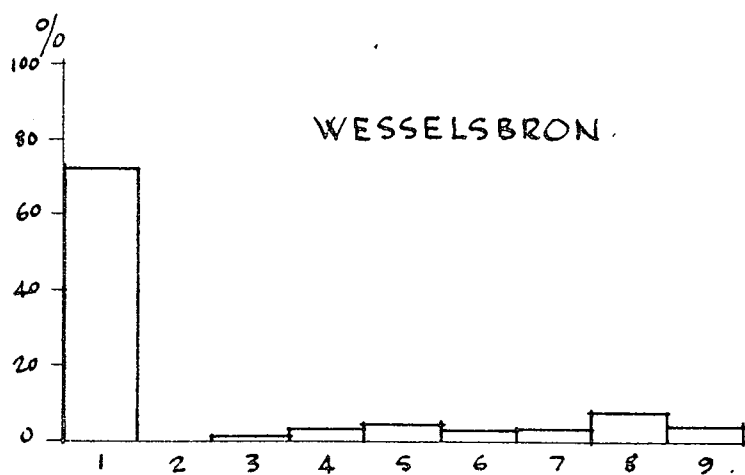
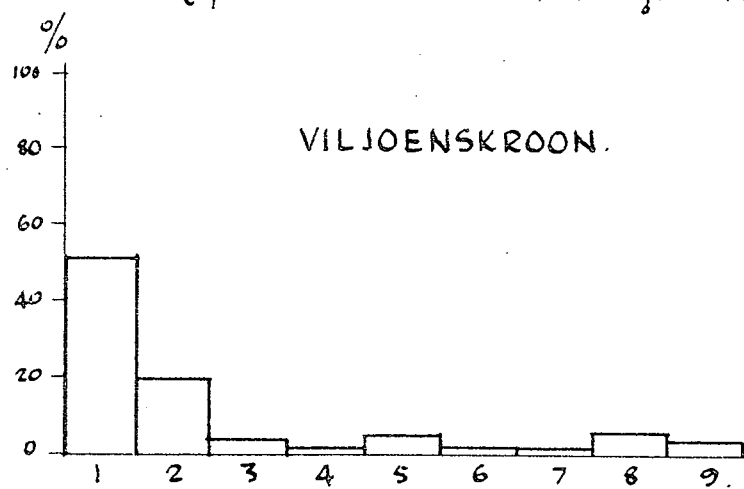
GEMIDDELTE TOEGEVOEGDE BRUTO WAARDE
VOLGENS EKONOMIESE SEKTORE: 1955-1960 (1)
(persentasie van totaal vir gebied.)

(1) BEON: KANTOOR VAN DIE EKONOMIESE ADVIESRAAD VAN DIE EERSTE MINISTER.

DIAGRAM NR. 4 (b)

DORPE IN DIE RANDGEBIED

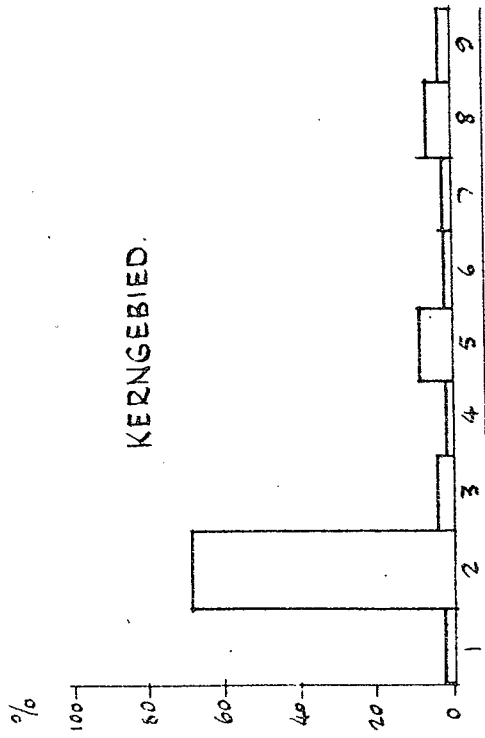
GEMIDDELDE TOEGEVOEGDE BRUTO WAARDE
VOLGENS EKONOMIESE SEKTORE: 1955-1960 (1).
(persentasie van totaal vir gebied.)

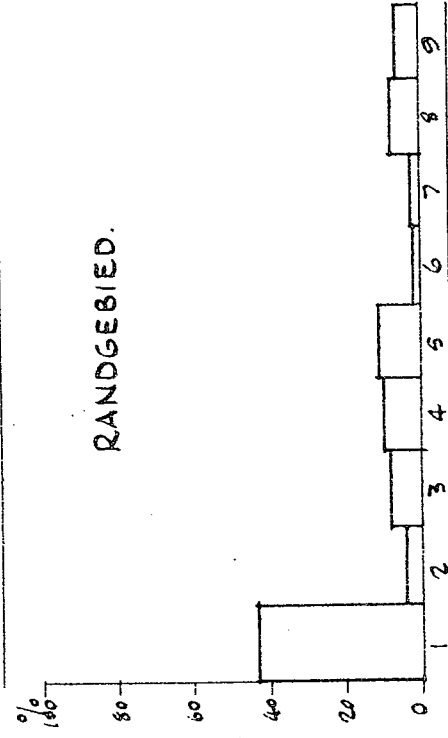
(1) BRON: KANTOOR VAN DIE EKONOMIESE ADVIESRAAD VAN DIE EERSTE MINISTER.

VERKLARING:

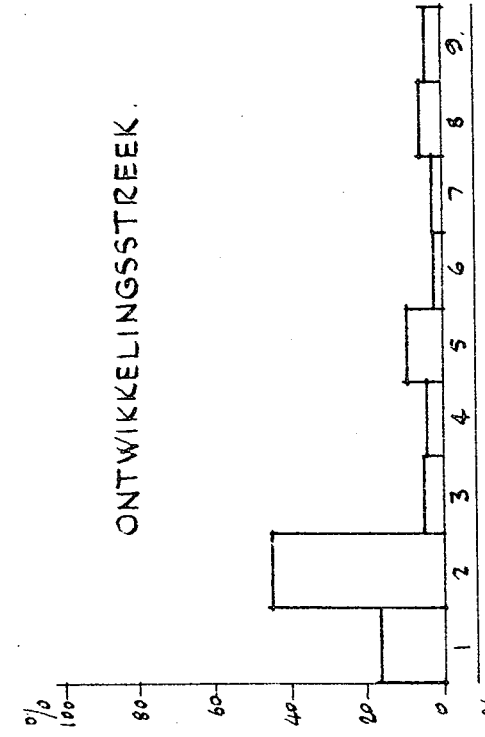
1. LANDBOU EN BOSBOU.
2. MYNBOU EN STEENGROEWES.
3. FABBIEKSWESSE, KONSTRUKSIE, ELEKTRESITEIT, GAS EN WATER.
4. VERVOER, OPBERGING EN KOMMUNIKASIE.
5. HANDEL.
6. FINANSIELE INSTELLINGS EN VASTE EIENDOM.
7. BESIT VAN WONINGS.
8. ANDER DIENSTE.
9. OPENBARE OWECHHEDE.

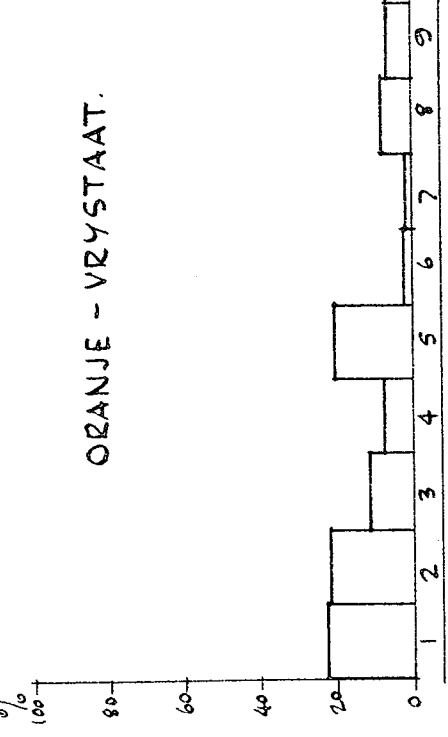
KERNGEBIED.

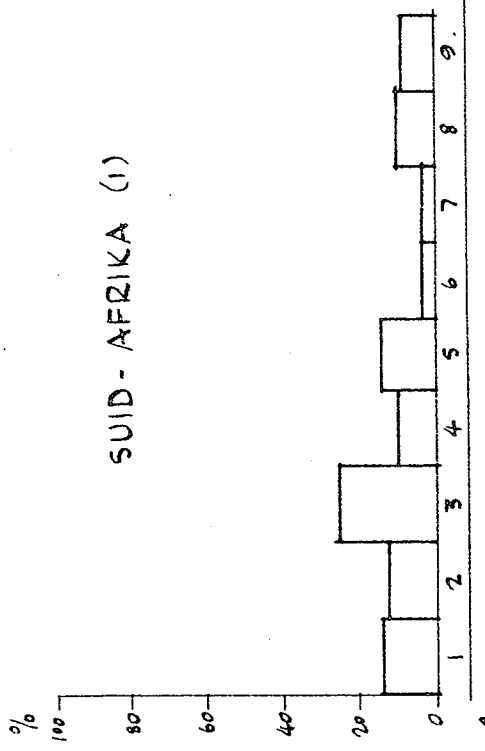
RANDGEBIED.

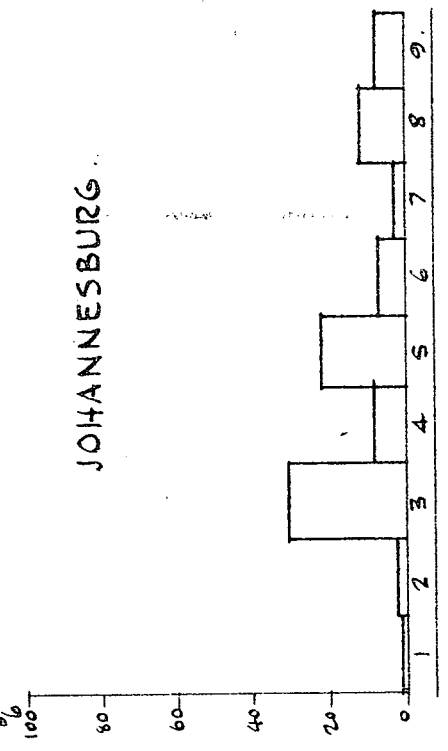
ONTWIKKELINGSSTREEK.

ORANJE - VRYSTAAT.

SUID - AFRIKA (1)

JOHANNESBURG.

DIAGRAM NR. 5

GEMIDDELDE TOEGEVOEGDE BRUTO WAARDE VOLGENS EKONOMIESE SEKTORE VIR DIE KERN-EN RANDGEBIEDE, DIE ONTWIKKELINGSSTREEK, DIE O.V.S., SUID-AFRIKA EN JOHANNESBURG: 1955-1960.
(persentasie van totaal vir gebied.)

BRON: KANTOOR VAN DIE EKONOMIESE ADVIESRAAD VAN DIE EERSTE MINISTER.

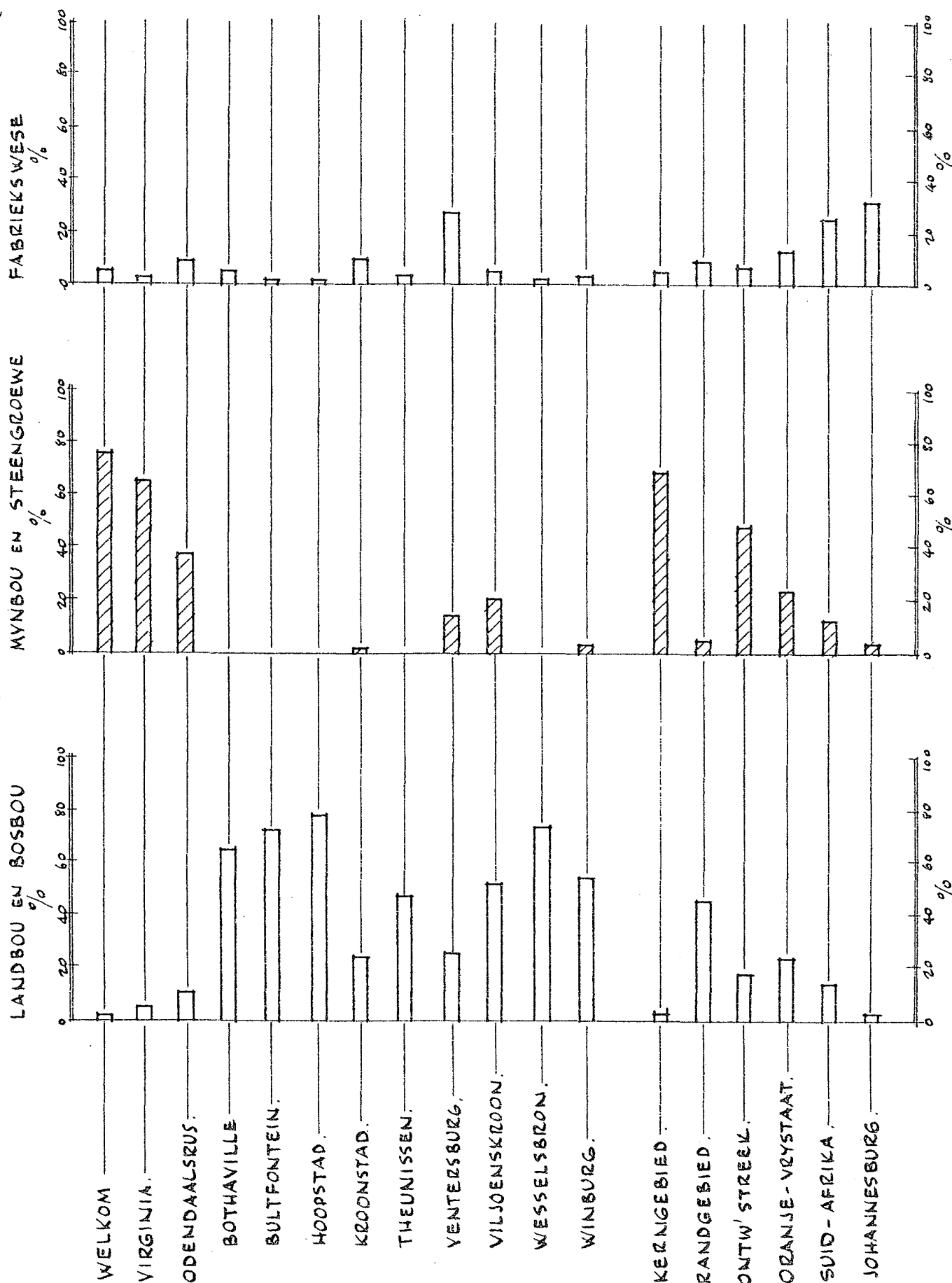
(1) Gemiddeld vir die jare 1955-1959.

VERKLARING:

1. LANDBOU EN BOSBOU.
2. MYNBOU EN STEENGROEWER.
3. FABRIEKSWERK, KONSTRUKSIE, ELEKTRISITEIT, GAS EN WATER.
4. VERVOER, OPBERGING EN KOMMUNIKASIE.
5. HANDEL.
6. FINANSIELE INSTELLINGS EN VASTE EIENDOM.
7. BESIT VAN WONINGS.
8. ANDER DIENSTE.
9. OPENBARE OWERHEDE.

DIAGRAM NR. 6

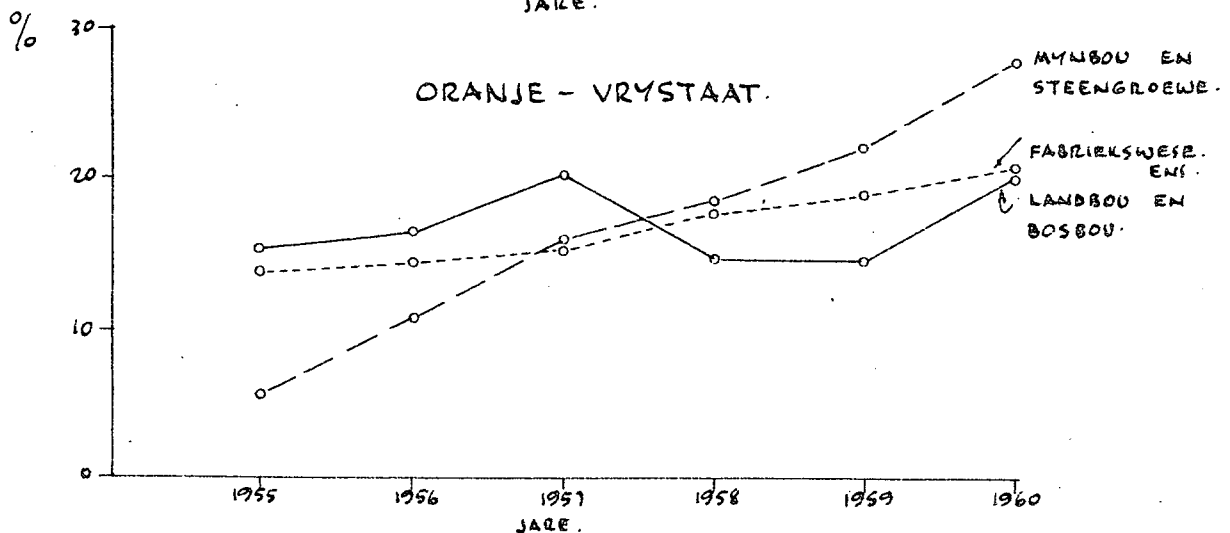
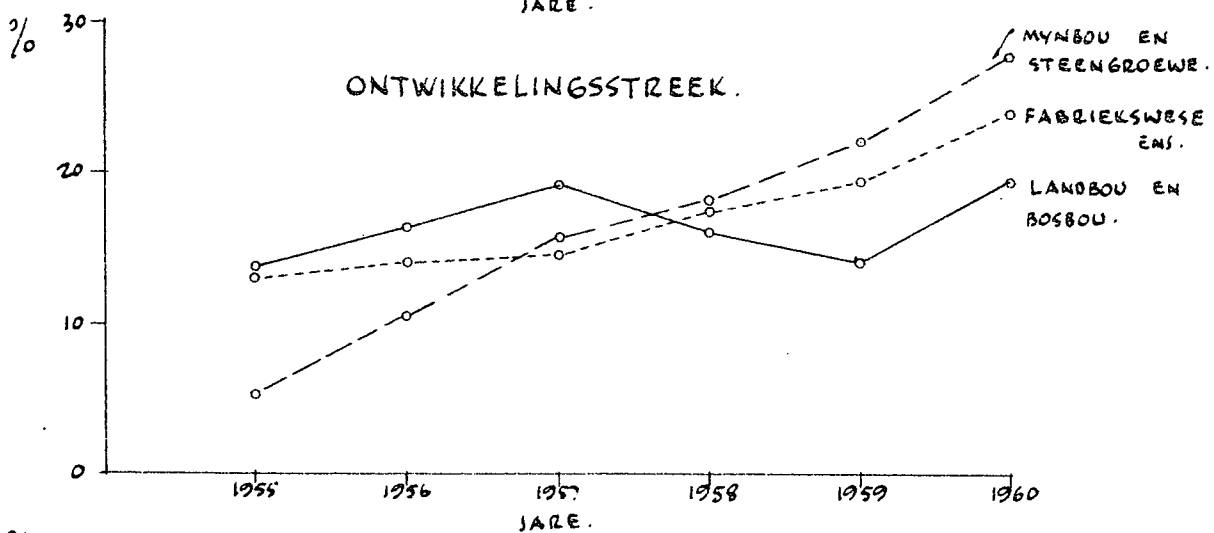
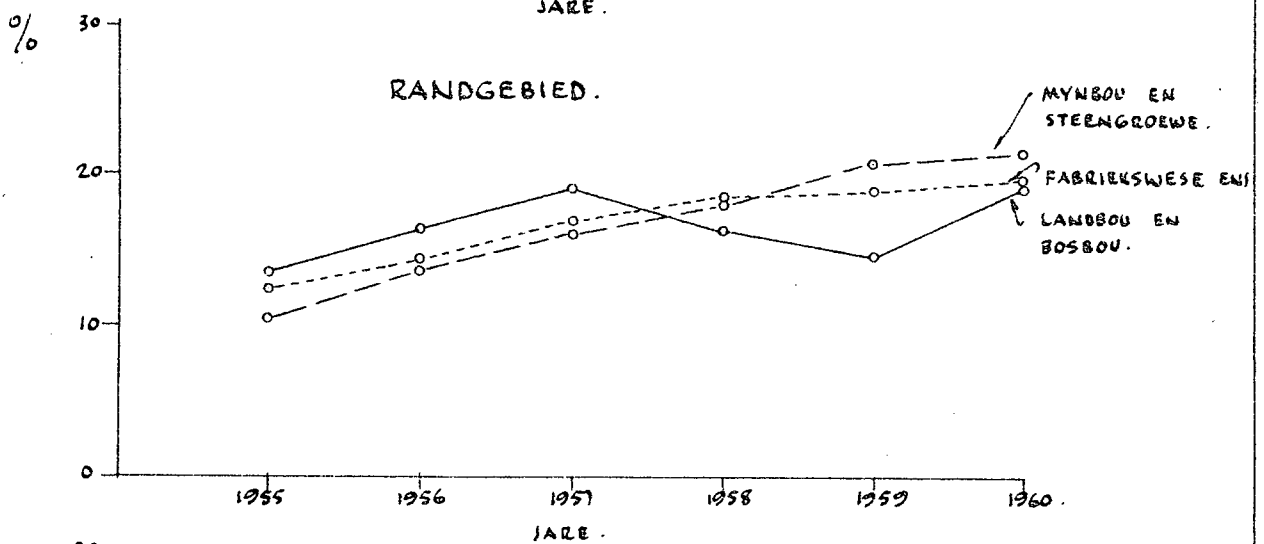
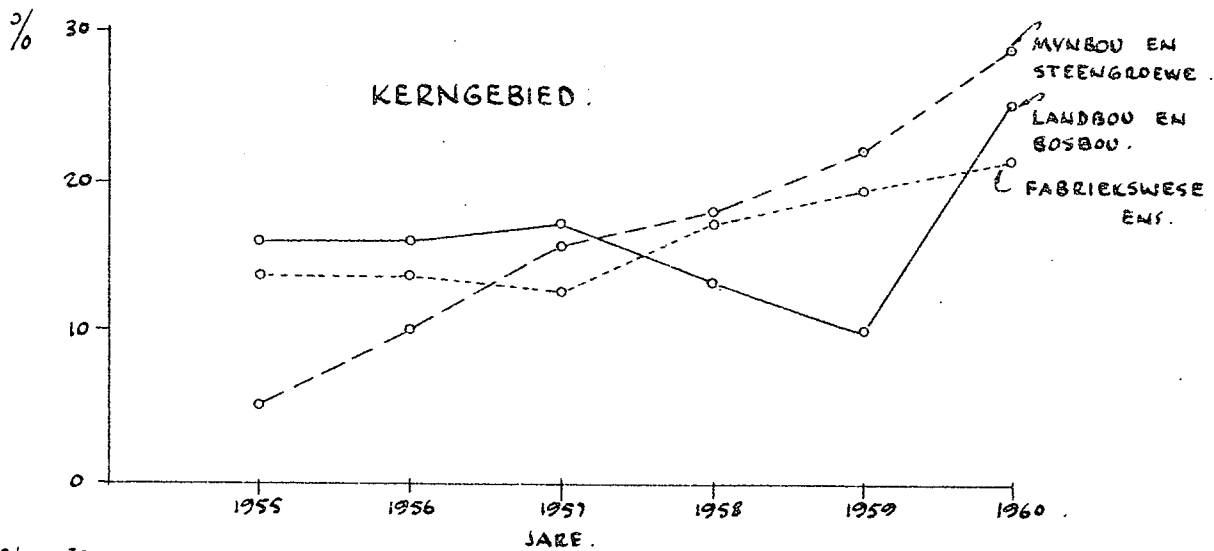
GEMIDDELTE TOEGEVOEGDE BRUTO WAARDE T.O.V. DRIE
PRODUKSI SEKTORE UITGEDRUK AS PERSENTASIE VAN
DIE GEMIDDELTE TOTALE TOEGEVOEGDE BRUTO WAARDE
VAN DIE NEGE PRODUKSI SEKTORE, 1955 - 1960. (1).

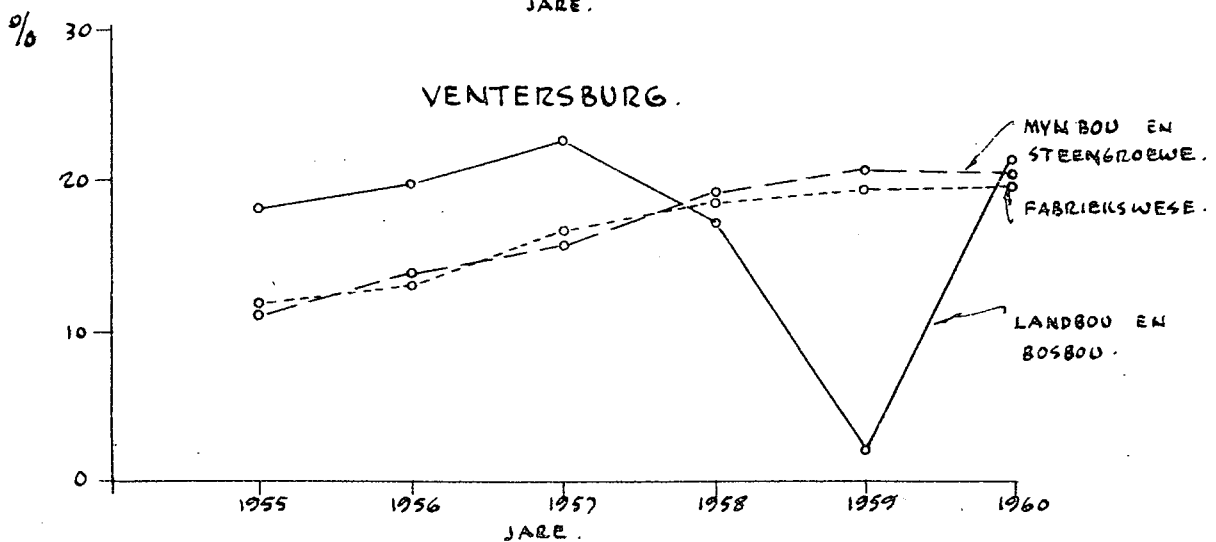
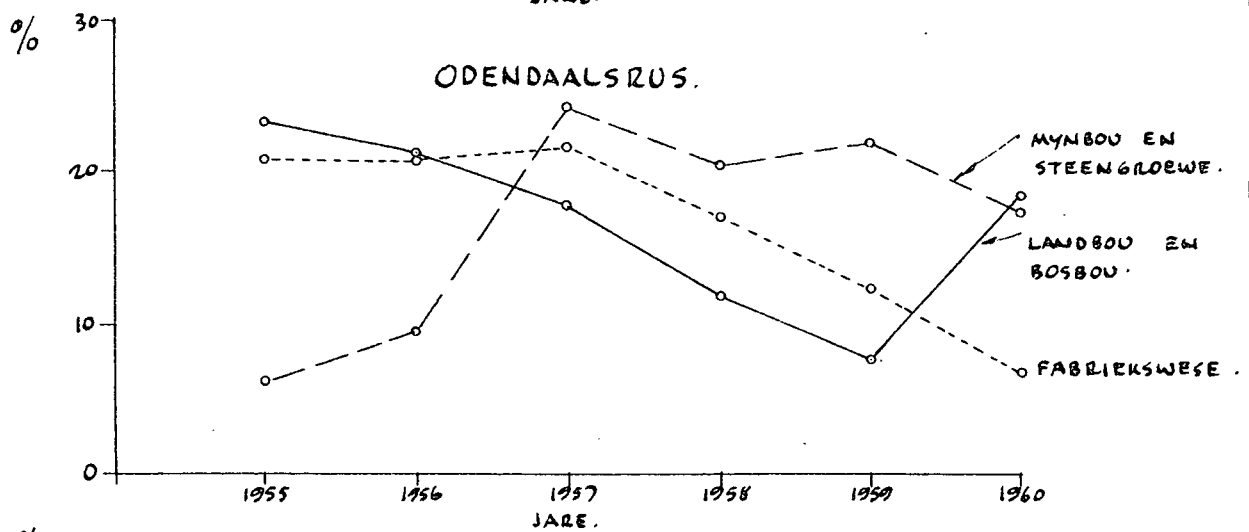
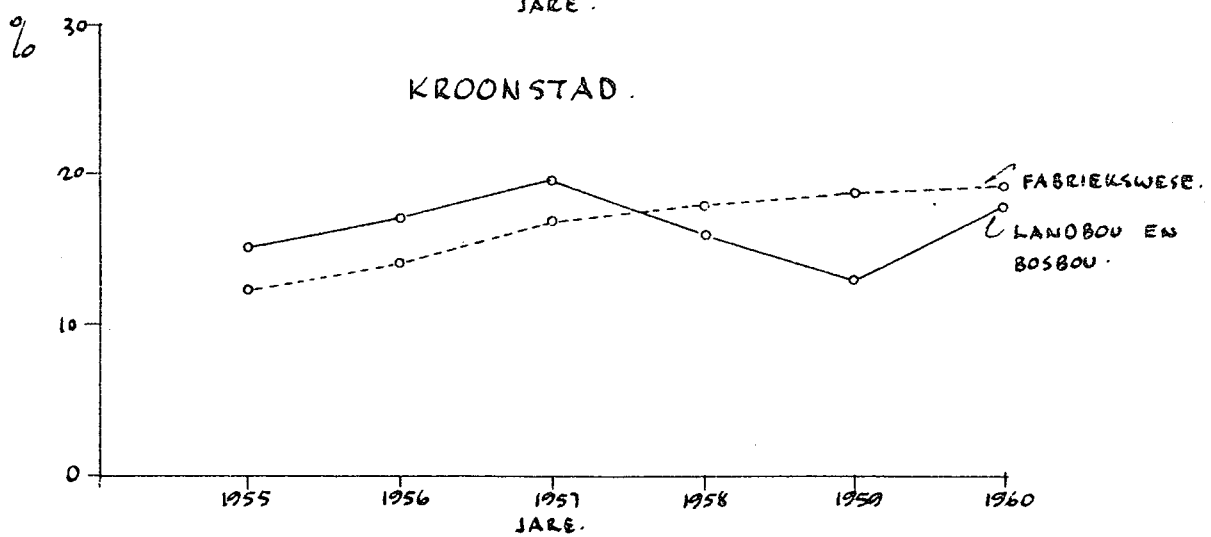
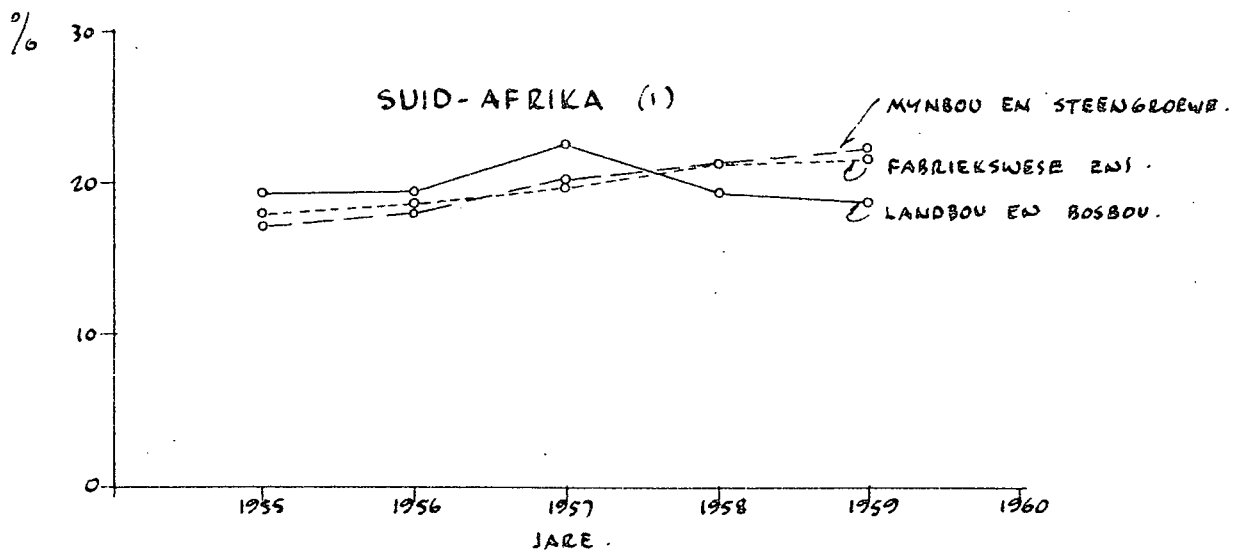
(1) BRON: KANTOOR VAN DIE EKONOMIESE ADVIESRAAD VAN DIE EERSTE MINISTER.

GRAFIEK NR. 3 (a)

JAARLIKSE TOEGEVOEGDE BRUTO WAARDE AS PERSENTASIE VAN
DIE TOTALE TOEGEVOEGDE BRUTO WAARDE VIR DIE PERIODE 1955-1960
(1)

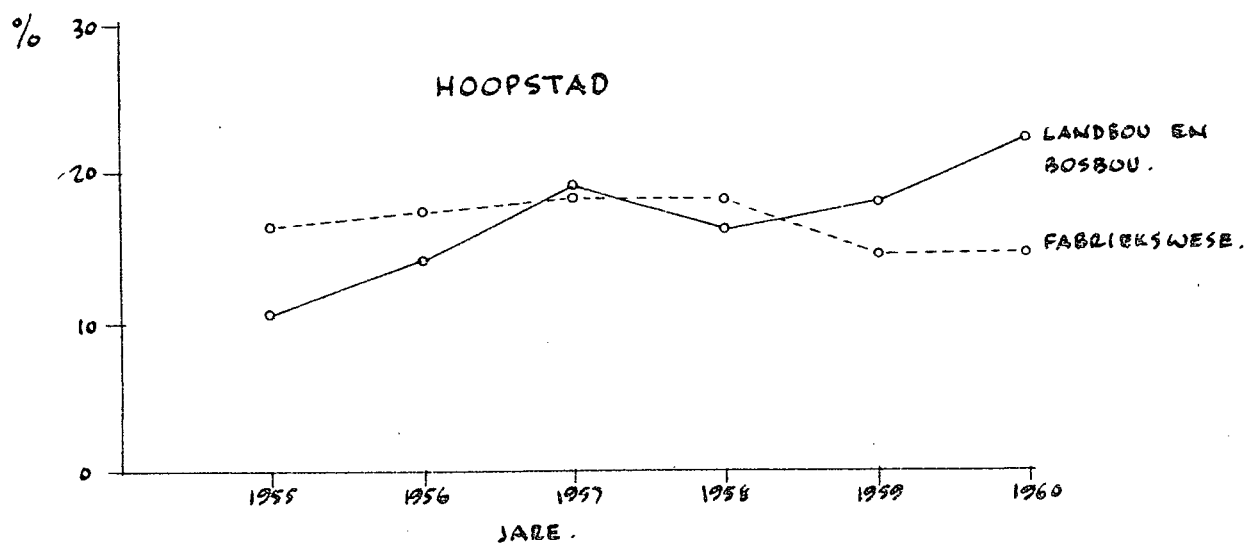
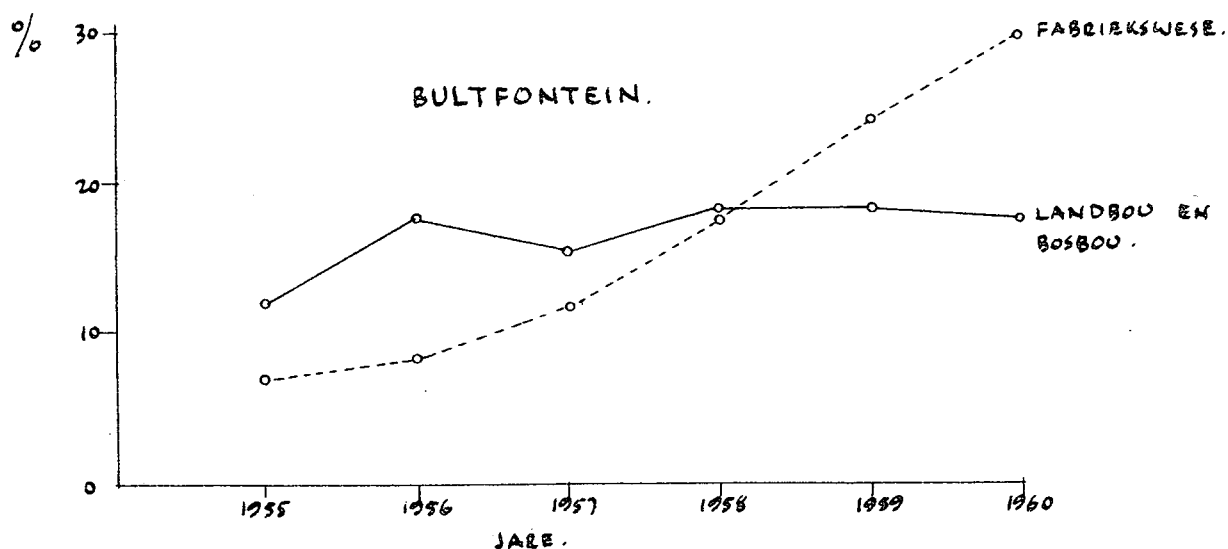
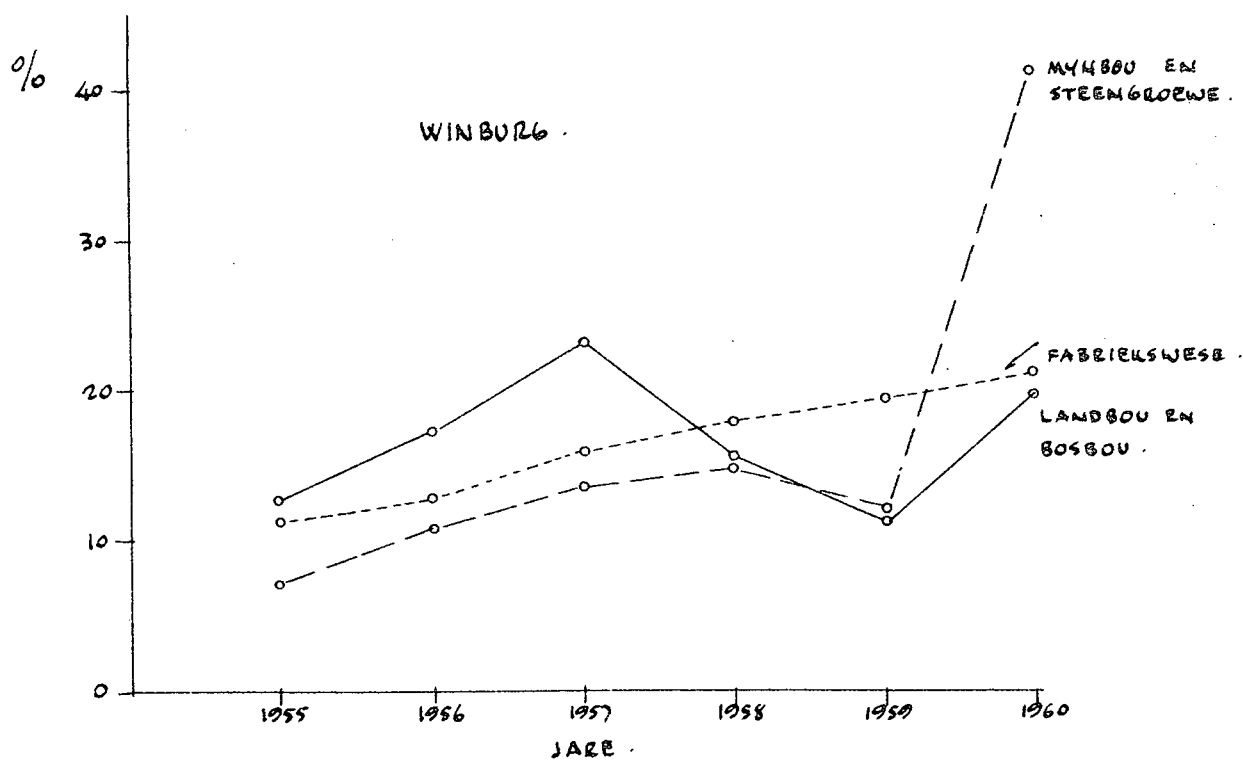

GRAFIEK NR. 3 (b)

(1) SYFERE VIR SUID-AFRIKA WAS SLEGS TOT 1959 BESKIKBAAR.

GRAFIEK NR. 3 (c)

TABEL NR. 121

Toegevoegde bruto waarde as persentasie van die
totaal t.o.v. Landbou en Bosbou, Mynbou en
Steengroewe en Fabriekswese, Konstruksie,
Elektrisiteit, Gas en Water: 1955-1960
Uitgedruk in Rand

Jaar	Gebied en Streek	Landbou en Bosbou		Mynbou en Steengroewe		Fabriekswese, Konstruksie, Elektrisiteit, Gas en Water	
		R	%	R	%	R	%
A.	<u>Kerngebied</u>						
1955		2,219	16.6	25,461	5.2	4,015	13.8
56		2,252	16.8	50,355	10.3	4,258	14.7
57		2,313	17.3	77,674	15.8	3,624	12.5
58		1,830	13.7	90,654	18.4	5,199	17.9
59		1,358	10.1	108,323	22.1	5,703	19.6
1960		3,409	25.5	138,551	28.2	6,238	21.5
	<u>Totaal</u>	13,381	100.0	491,018	100.0	29,037	100.0
B.	<u>Randgebied</u>						
1955		20,689	13.7	1,385	10.2	3,439	12.5
56		24,761	16.3	1,884	13.8	3,899	14.1
57		29,505	19.4	2,189	16.0	4,695	17.0
58		24,784	16.4	2,428	17.8	5,052	18.2
59		22,490	14.9	2,837	20.8	5,187	18.8
1960		29,174	19.3	2,920	21.4	5,347	19.4
	<u>Totaal</u>	151,403	100.0	13,643	100.0	27,619	100.0
C.	<u>Ontwikke- lingstreek</u>						
1955		22,908	13.9	26,846	5.3	7,454	13.2
56		27,013	16.4	52,239	10.4	8,157	14.4
57		31,818	19.3	79,863	15.8	8,319	14.7
58		26,614	16.2	93,082	18.5	10,251	18.1
59		23,848	14.4	111,160	22.0	10,890	19.2
1960		32,583	19.8	141,471	28.0	11,585	20.4
	<u>Totaal</u>	164,784	100.0	504,661	100.0	56,656	100.0
D.	<u>Oranje- Vrystaat</u>						
1955		79,978	15.2	30,527	5.7	37,552	13.7
56		84,201	16.0	56,685	10.6	38,915	14.2
57		105,220	20.1	85,066	15.8	42,753	15.6
58		76,603	14.6	98,298	18.3	47,918	17.4
59		74,824	14.3	117,884	21.9	51,192	18.7
1960		103,633	19.8	148,979	27.7	56,157	20.4
	<u>Totaal</u>	524,459	100.0	537,439	100.0	274,487	100.0

TABEL NR. .121 (vervolg)

E.	<u>Suid-Afrika¹⁾</u>						
1955		535,708	19.1	424,397	17.2	888,232	17.5
56		548,898	19.6	462,188	18.6	948,659	18.8
57		628,199	22.5	504,268	20.4	1014,597	20.0
58		547,119	19.6	529,593	21.4	1082,760	21.4
1959		538,340	19.2	549,691	22.4	1129,959	22.3
	<u>Totaal</u>	2798,264	100.0	2470,137	100.0	5064,207	100.0
F.	<u>Kroonstad.</u>						
1955		4,499	15.3	16	21.5	1,459	12.1
56		4,958	17.0	5	6.8	1,686	14.0
57		5,770	19.7	1	1.3	2,064	17.1
58		4,736	16.2	-	-	2,198	18.3
59		3,858	13.2	20	27.2	2,272	18.9
1960		5,398	18.5	32	43.2	2,360	19.6
	<u>Totaal</u>	29,219	100.0	74	100.0	12,039	100.0
G.	<u>Odendaalsrus</u>						
1955		1,403	23.5	1,504	5.8	1,193	20.9
56		1,269	21.3	2,398	9.5	1,216	21.2
57		1,052	17.7	6,204	24.5	1,250	21.9
58		698	11.7	5,163	20.4	983	17.1
59		428	7.2	5,576	22.0	686	12.0
1960		1,109	18.6	4,523	17.8	394	6.9
	<u>Totaal</u>	5,959	100.0	25,368	100.0	5,722	100.0
H.	<u>Ventersburg.</u>						
1955		1,592	17.9	536	10.8	1,265	11.7
56		1,741	19.6	676	13.7	1,445	13.4
57		2,015	22.7	756	15.3	1,775	16.5
58		1,499	16.9	939	19.0	2,002	18.6
59		154	1.7	1,018	20.6	2,094	19.4
1960		1,887	21.2	1,016	20.6	2,188	20.4
	<u>Totaal</u>	8,888	100.0	4,941	100.0	10,769	100.0
I.	<u>Winburg</u>						
1955		1,709	12.7	60	7.0	81	11.4
56		2,302	17.2	94	10.9	91	12.8
57		3,119	23.2	117	13.6	116	16.3
58		2,097	15.6	130	15.2	130	18.2
59		1,489	11.2	102	11.8	141	19.8
1960		2,751	20.1	357	41.5	153	21.5
	<u>Totaal</u>	13,467	100.0	860	100.0	712	100.0
J.	<u>Bultfontein</u>						
1955		1,986	11.9	-	-	10	6.9
56		3,007	18.0	-	-	12	8.3
57		2,605	15.5	-	-	17	11.8
58		3,075	18.3	-	-	26	18.1
59		3,094	18.5	-	-	35	24.4
1960		2,907	17.8	-	-	44	30.5
	<u>Totaal</u>	16,674	100.0	-	-	144	100.0

TABEL NR. 121 (vervolg)

K.	<u>Hoopstad</u>						
1955		1,947	10.3	-	-	22	16.4
56		2,694	14.3	-	-	23	17.1
57		3,577	19.0	-	-	25	18.7
58		3,009	16.0	-	-	24	18.0
59		3,395	18.0	-	-	20	14.9
1960		4,221	22.4	-	-	20	14.9
	<u>Totaal</u>	18,843	100.0	-	-	134.0	100.0

BRON: Kantoor van die Ekonomiese Adviesraad van die Eerste Minister.

1) Geen syfers vir 1960 was vir S.A. beskikbaar nie.

PERSOONLIKE INKOMSTE

Die persoonlike inkomste ⁽¹⁾ van 'n Streek kan as 'n waardevolle maatstaf van die ekonomiese welvaart van die inwoners daarvan dien. Aangesien Nel en die Buro vir Marknavorsing van die Universiteit van Suid-Afrika alreeds die persoonlike inkomste van die betrokke landdrosdistrikte bereken het, is dit uiteraard nie nodig om hier weer volledig daarop in te gaan nie.⁽²⁾ Volledigheidshalwe word egter in TABELLE NRS. 119 en 122 en DIAGRAMME NRS. 7 en 8 gegewens verstrek oor die persoonlike, per capita, en besteebare inkomste per capita. Om te voorkom dat 'n skewe beeld van die persoonlike per capita inkomste van die inwoners van die Streek verkry word, is in TABEL 122 ook 'n ontleding gemaak van die persentasie-samestelling van die bevolking volgens rassegroepe. In hierdie verband kan daarop gewys word dat 'n landdrosdistrik met 'n hoë persentasie nie-blankes wat 'n lae inkomste het, noodwendig 'n heelwat laer per capita inkomste sal hê en omgekeerd.

Volgens TABEL 122 is dit meteens duidelik dat die inwoners van die landdrosdistrik Welkom in die tydperk 1958/9 die hoogste persoonlike per capita inkomste gehad het en dié van Theunissen die hoogste.

/Soos ...

(1) Persoonlike inkomste word as volg gedefinieër:
 "..... personal income for the purpose of this study is defined as the current income from all sources of the inhabitants of an area." Buro in Marknavorsing, Universiteit van Suid-Afrika: The Regional Distribution of Purchasing Power in the Republic of South Africa, Navorsingsverslag Nr. 10 (Pretoria, 1965), p.20.

(2) Nel, P.A., op. cit., en Buro vir Marknavorsing, op. cit.

BEVOLKINGSAMSTELLING VOLGENS RAS (196) EN PERSOONLIKE PER CAPITA INKOMSTE (1958/9) *

VOLGENS LANDDROSDISTRIK (1)

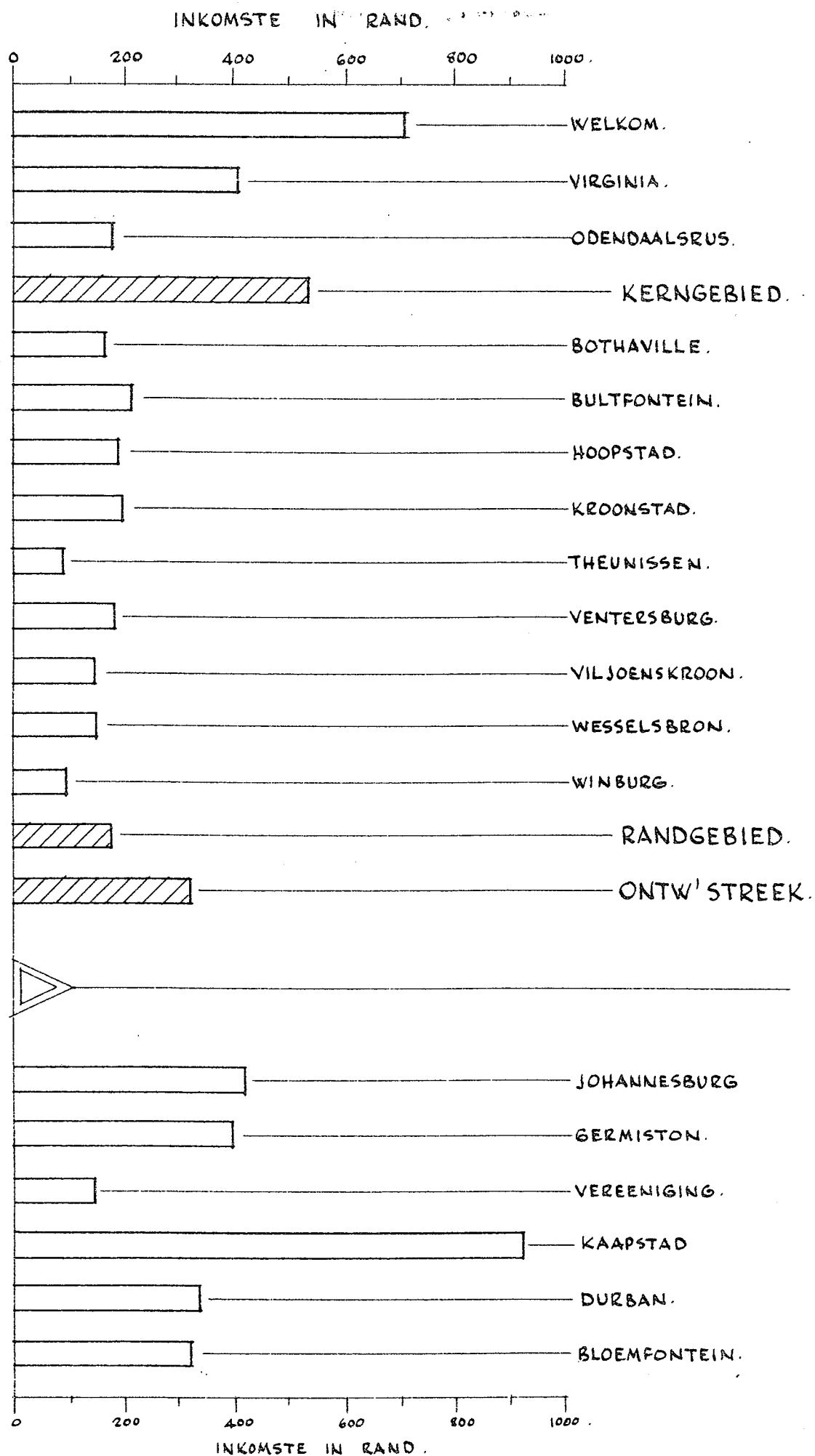
DISTRIK	PERSOONLIKE INKOMSTE (R'000)	PERSOONLIKE PER CAPITA INKOMSTE (R)	TOTAL BEVOLKING	SAMSTELLING VAN BEVOLKING			TOTAAL
				BLANKS	KLEURLINGE	ASIATIE	
<u>KERNGETREK</u>							
Melkom	36 504	355.3	102 731	27.2	0.3	-	100.0
Virginia	16 680	341.2	47 121	27.0	0.2	-	100.0
Odendaalsrus	9 950	261.3	38 012	24.0	0.4	-	100.0
<u>RANDGETREK</u>							
Bothaville	4 745	167.6	28 316	14.0	0.2	-	100.0
Pultfontein	3 680	222.4	16 549	16.0	0.2	-	100.0
Hoopstad	3 565	190.7	18 695	11.7	1.0	-	100.0
Kroonstad	16 343	206.9	78 988	30.3	1.9	-	100.0
Theunissen	2 034	83.6	22 986	13.9	0.4	-	100.0
Ventersburg	4 397	187.5	26 113	20.3	0.5	-	100.0
Viljoensdruppel	4 579	149.0	30 738	13.4	0.3	-	100.0
Hesselsbron	2 603	152.1	17 114	12.4	-	-	100.0
Winburg	2 807	100.1	23 035	13.0	1.1	-	100.0

* Die bevolkingssyfers van die 1960-Sensus is gebruik.

(1)

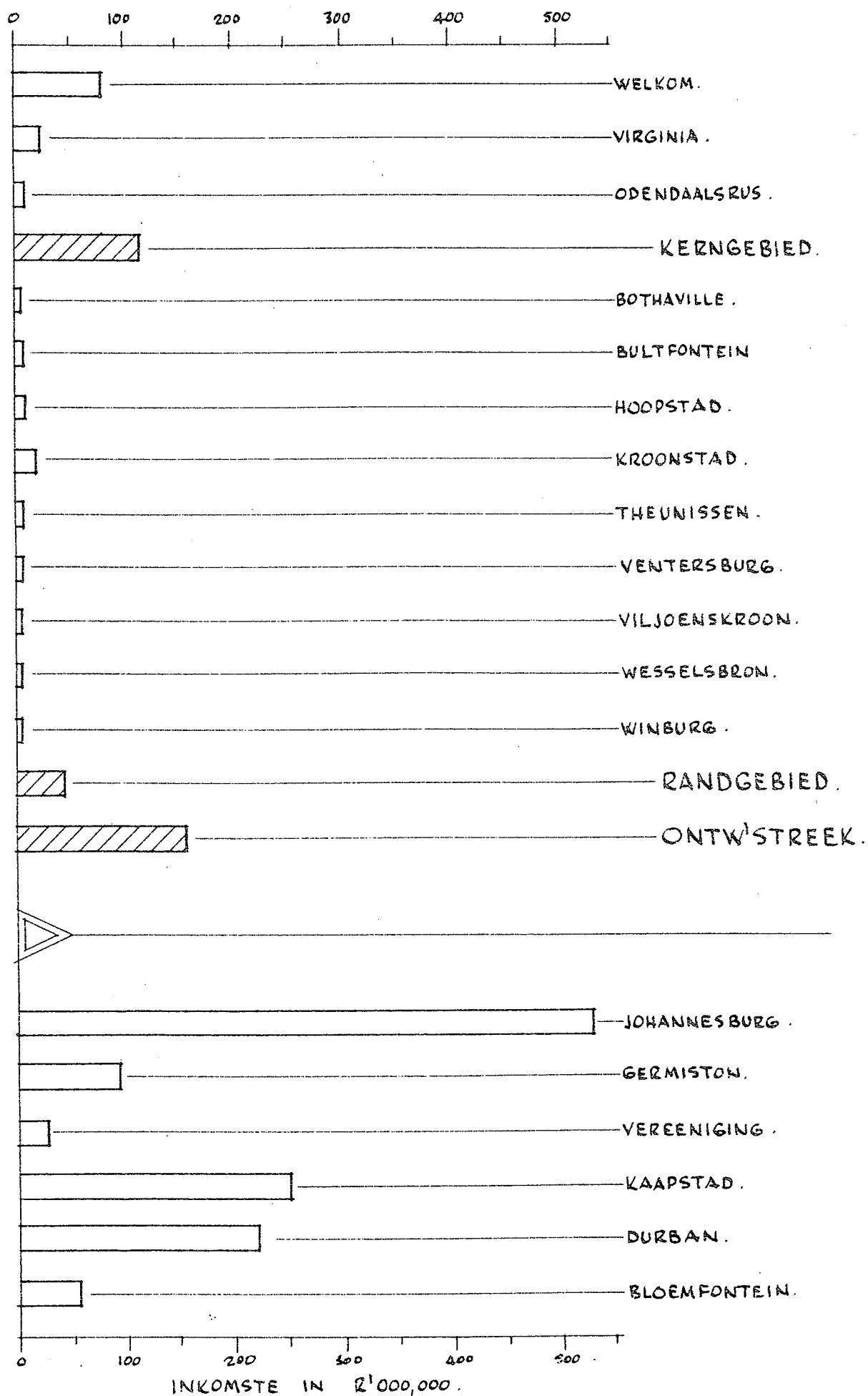
Bron: P.A. Nel, "The Use and Application of Regional National Income Figures with special reference to the Orange Free State", Finance and Trade Review, September - December 1965 (Volkskas Report, Pretoria).

BESTEEBARE INKOMSTE PER CAPITA: 1958/9 (1).

(1) BRON: NAVORSINGSVERSLAG NR. 10, BUREAU VIR MARKNAVORSING
UNIVERSITEIT VAN S.A., PRETORIA, 1965.

TOTALE PERSOONLIKE INKOMSTE : 1958/9 - (R'000,000) (1)

(1) BRON: NAVORSINGSVERSLAG NR 10, BUREAU VIR MARKNAVORSING
UNIVERSITEIT VAN SA, PRETORIA. 1965.

Soos deur Nel daarop gewys is daar ongelukkig slegs in die jaar 1958/9 statistiek oor persoonlike inkomste beskikbaar en is dit derhalwe nie moontlik om tendense in die persoonlike per capita inkomste oor 'n aantal jare te identifiseer nie.⁽¹⁾

Om hierdie probleem egter in 'n mate te oorbrug, het Nel die gemiddelde groeikoers van die toegevoegde bruto-waarde vergelyk met die gemiddelde groeikoers van die bevolking. "..... which should give a fair indication in changes in the economic welfare of the residents of the different districts." (2)

'n Uittreksel uit die berekenings wat Nel vir hierdie doel gemaak het, word in TABEL 123 verstrek.

T A B E L 123

Die gemiddelde groeikoers van die toegevoegde bruto-waarde vanaf 1954/5 tot 1959/60 en die gemiddelde groeikoers van die bevolking 1951/60

DISTRIK	GROEIKOERS	
	TOEGEVOEGDE BRUTOWAARDE	BEVOLKING
<u>KERNGEBIED</u>		
Welkom	31.2	14.0
Virginia	48.9	21.6
Odendaalsrus	8.6	6.4
<u>RANDGEBIED</u>		
Bothaville	7.4	3.7
Bultfontein	7.8	3.9
Hoopstad	14.8	4.9
Kroonstad	5.5	3.5
Theunissen	3.4	4.7
Ventersburg	7.1	1.4
Viljoenskroon	7.8	4.4
Wesselsbron	8.4	3.6
Winburg	8.8	1.6

/Uit ...

(1) Nel, P.A., op. cit., p.313.

(2) Ibid.

Uit die voorgaande tabel blyk dit duidelik dat die inwoners van Welkom, Virginia en Hoopstad in terme van per capita inkomste by verre die beste daaraan toe wees. Die per capita inkomste in Theunissen en Odendaalsrus het blykbaar verminder.

Alhoewel die statistiek oor die inkomstepatrone in die Ontwikkelingstreek ietwat karig is, bied dit nogtans 'n insiggewende beeld van die ekonomiese vitaliteit van die onderskeie landdrosdistrikte. Dit is egter jammer dat dit nie moontlik is om die per capita persoonlike inkomste van die onderskeie rasse-groepe te kan bereken nie, want vanuit 'n ontwikkelingsoogpunt sou sulke gegewens as handige werktuie kon dien vir die openbare owerheidsinstellings sowel as die belangegroepe van die privaatsektor.

S L O T B E S K O U I N G S

Om die ontwikkelingsvraagstukke van die Streek in perspektief te kan evalueer, is dit nodig om eers kennis te neem van die vernaamste eienskappe van sy sosio-ekonomiese struktuur. Hierdie eienskappe kan samevattend soos volg beskryf word:

1. Die totale bevolking van die Ontwikkelingstreek het teen 'n relatief vinnige tempo sedert 1946 gegroei.

Hierdie verskynsel kan grootliks verklaar word aan die hand van die fenomenale ontwikkeling van die goudmynbedryf in die distrikte Welkom, Virginia en Odendaalsrus, d.w.s. die Kerngebied. Hierdie bevolkingsgroei het t.o.v. alle rasse plaasgevind. Soos begryp kan word was die groei van die blanke bevolking hoofsaaklik tot die Kerngebied beperk. Wat die Randgebied betref was dit veral Hennenman, Kroonstad en Bothaville wat 'n blanke bevolkingsvermeerdering ondervind het.

2. Die mees uitstaande kenmerk van die Ontwikkelingstreek is die oorheersende rol wat die goudmynbedryf in die ekonomiese lewe van die Gebied speel. Hierdie bedryf is egter beperk tot slegs drie van die twaalf distrikte van die Streek, naamlik, Welkom, Virginia en Odendaalsrus. Wat die ander distrikte

/betref ...

betref, is die landbou die moederbedryf. Die fabriekswese speel in hierdie stadium van die ontwikkeling van die Gebied nog 'n relatief-ondergeskikte rol in sy ekonomiese lewe.

3. Die omvang van die handel in die Gebied het as gevolg van die vestiging van nuwe gemeenskappe wat deur mynbou-ontwikkeling meegebring is, met rasse skrede toegeneem. Die Kerngebied het die grootste aandeel in die handelsaktiwiteite in die Streek.
4. Die Streek beskik oor 'n hoogs-ontwikkelde infra-struktuur wat in 'n sekere sin ook nog nuut is en wat boonop in verskeie opsigte beplan is om aan die vereistes, wat volgehoue ontwikkeling teen 'n hoë tempo sou stel, te kan voldoen.
5. Die ekonomiese ligging van die Streek t.o.v. die gebiede met hoë bevolkingskonsentrasies en gevolglik ook goed ontwikkelde markte, is van so 'n aard dat dit as een van die mees sentraal-geleë ekonomiese groeipunte van die land getipeer kan word.

Daar is veral twee eienskappe van die Streek wat in 'n besondere mate tot sy ontwikkelingsvraagstukke bydra en desnoods ook die aktualiteit daarvan in die toekoms sal aksentueer.

Ten eerste het die sosio-ekonomiese in-
/standhouding ...

standhouding en ontwikkeling van die Streek, breed beskou, in so 'n mate van die mynbedryf afhanklik geword, dat die wel en weë van die grootste persentasie van die inwoners ten nouste deur die ontwikkelingsgang van hierdie bedryf geraak word. Dit impliseer dat een van die vernaamste vraagstukke van die Streek voortspruit uit die feit dat die lewensduurte van die goudmyne as ontwikkelingsbron nie onbeperk is nie. Trouens, die aanduidings is dat die tempo waarteen goud deesdae met moderne metodes ontgin word, meebring dat die ekonomiese lewensduurte van myne heelwat korter is as vroeër.

Die voorgaande beklemtoon die noodsaaklikheid daarvan om vroegtydig ontwikkelingsplanne te begin implementeer wat sal voorkom dat 'n afname in die goudmynaktiwiteite die sosio-ekonomiese voortbestaan van die Streek in die gedrang bring. Om klaarblyklike redes sal die vestiging van nywerhede teen 'n tempo wat voldoen aan die ontwikkelingsbehoefte van die gebied, 'n sleutelrol in sulke projekte speel.

Die vestiging van nywerhede in die Ontwikkelingsstreek moet dus nooit beskou word as bloot deel uit te maak van die verklaarde Owerheidsbeleid in verband met die desentralisasie van nywerhede nie. In die lig van die verduideliking hierbo, sal die noodsaaklikheid vir die vestiging van nywerhede in die Vrystaatse Goudveldstreek, berus op oorwegings wat nie noodwendig dieselfde is as daardie wat gewoonlik vir die wenslikheid

/van ...

van 'n beleid van desentralisasie aangevoer word nie. Dit gaan hier om oorwegings wat van so 'n diepgaande aard is dat daar met reg beweer sou kon word dat die instandhouding en ontwikkeling van die Goudveldstreek 'n aangeleentheid is wat nie bloot van plaaslike of Provinsiale, maar inderdaad van nasionale belang is.

In die lig van die voorgaande is dit nodig om in hierdie stadium onomwonde te beklemtoon dat die afwesigheid van noemenswaardige nywerheidsontwikkeling in die Streek 'n verskynsel is wat alle instansies, wat met die ordelike ontwikkeling van die land gemoeid is, tot ernstige nadenke moet stem. Maar, daar kan nie bloot kennis geneem word hiervan as 'n faktor wat by langtermyn-ontwikkelingsplanne verreken moet word nie. So 'n benadering sou slegs getuig van 'n gebrek aan insig in die ontwikkelingsvraagstukke van 'n streek waarvan die ekonomiese lewe in so 'n groot mate van die goudmynbedryf afhanklik is. Hierdie standpunt hou in dat daadwerklike en desnoods ook unieke maatreëls onverwyld getref sal moet word om spoedig met 'n realistiese nywerheidsontwikkelingsprogram vir die Goudveldstreek 'n aanvang te maak.

Die tweede uitstaande kenmerk van die Streek wat sy ontwikkeling ten nouste raak, is die belangrike rol wat die landboubedryf in sy sosio-ekonomiese lewe speel. In hierdie verband is dit nodig om daarop te wys dat die landbou nie alleen 'n relatief stadig-groeiende bedryf is nie

/maar ...

maar dat die inkomste daarvan ook onderhewig is aan groot skommeling.

Dit staan soos 'n paal bo water dat die landboubedryf altoos een van die belangrikste inkomstebronne van die Ontwikkelingstreek sal bly. Derhalwe sal 'n ontwikkelingsprogram vir die Streek behoorlik voorsiening moet maak vir maatreëls om die doeltreffendheid van landbouproduksie te bevorder en op 'n hoë peil te handhaaf. Daar moet dus gewaarsku word teen 'n ontwikkelingsbeleid wat bloot gerig is op die bevordering van die sekondêre sektor.

Die voorgaande beklemtoon hoe noodsaaklik dit is om die beplanning van die toekomstige ontwikkeling van die Streek op 'n multi-dimensionele wyse te benader en om betyds stappe te doen om by veranderinge aan te pas.

Daar sal egter slegs aan hierdie vereistes voldoen kan word indien daar op 'n volgehoue wyse feite oor die ontwikkelingsgang van die Streek versamel en deskundig ontleed en verklaar word.

Die instandhouding van 'n doeltreffende stelsel waarvolgens Statistieke deur alle betrokke instansies bygehou word, blyk dus van kardinale belang te wees.

Die navorsingsresultate dui daarop dat voldoende watervoorsiening aan die stedelike gebiede van die Streek sonder twyfel een van die mees ernstige knelpunte in die nabye toekoms gaan word.

/Die ...

Die bestaande waterbronne sal klaarblyklik nie aan die ontwikkelingsbehoefte van sommige stedelike gebiede in die Streek kan, voldoen nie. Water-tekorte kan nie aanvaar word as 'n probleem wat hom slegs periodiek sal voordoen en dus met korttermynmaatreëls opgelos kan word nie.

Die inskakeling van die Ontwikkelingstreek by 'n watervoorsieningsskema wat nie van die Vaalrivier afhanklik is nie sal spoedig 'n noodsaaklikheid word.

'n Treffende kenmerk van die hulpbronne van die Streek is die feit dat daar 'n doeltreffende netwerk van kragvoorsiening deur die Elektrisiteitsvoorsieningskommissie in die Streek bestaan. Die voortreflikheid hiervan spreek van self veral in die lig van potensiële nywerheidsontwikkeling in die Gebied.

Die navorsing het aan die lig gebring dat die landbou die grootste voorsiener van grondstowwe is wat plaaslik op 'n groter skaal verwerk sou kon word. Die neerslae van kalkklip, wat in die Streek aangetref word, word alreeds plaaslik by groot sementfabrieke verwerk.

Die Ontwikkelingstreek is geleë in daardie gedeelte van die Republiek waarna gewoonlik as die sogenaamde blanke hartland verwys word. Die getalsverhouding tussen blank en nie-blank het volgens die bevolkingsgegevens wat ontleed is, alreeds 'n stadium bereik waar dit ernstige kommer baar. Die gevolg hiervan is dat die be-

/trokke ...

maar dat die inkomste daarvan ook onderhewig is aan groot skommeling.

Dit staan soos 'n paal bo water dat die landboubedryf altoos een van die belangrikste inkomstebronne van die Ontwikkelingstreek sal bly. Derhalwe sal 'n ontwikkelingsprogram vir die Streek behoorlik voorsiening moet maak vir maatreëls om die doeltreffendheid van landbouproduksie te bevorder en op 'n hoë peil te handhaaf. Daar moet dus gewaarsku word teen 'n ontwikkelingsbeleid wat bloot gerig is op die bevordering van die sekondêre sektor.

Die voorgaande beklemtoon hoe noodsaaklik dit is om die beplanning van die toekomstige ontwikkeling van die Streek op 'n multi-dimensionele wyse te benader en om betyds stappe te doen om by veranderings aan te pas.

Daar sal egter slegs aan hierdie vereistes voldoen kan word indien daar op 'n volgehoue wyse feite oor die ontwikkelingsgang van die Streek versamel en deskundig ontleed en verklaar word.

Die instandhouding van 'n doeltreffende stelsel waarvolgens Statistieke deur alle betrokke instansies bygehou word, blyk dus van kardinale belang te wees.

Die navorsingsresultate dui daarop dat voldoende watervoorsiening aan die stedelike gebiede van die Streek sonder twyfel een van die mees ernstige knelpunte in die nabye toekoms gaan word.

/Die ...

Die bestaande waterbronne sal klaarblyklik nie aan die ontwikkelingsbehoeftes van sommige stedelike gebiede in die Streek kan voldoen nie. Water-tekorte kan nie aanvaar word as 'n probleem wat hom slegs periodiek sal voordoen en dus met korttermynmaatreëls opgelos kan word nie.

Die inskakeling van die Ontwikkelingstreek by 'n watervoorsieningsskema wat nie van die Vaalrivier afhanklik is nie sal spoedig 'n noodsaaklikheid word.

'n Treffende kenmerk van die hulpbronne van die Streek is die feit dat daar 'n doeltreffende netwerk van kragvoorsiening deur die Elektrisiteitsvoorsieningskommissie in die Streek bestaan. Die voortreflikheid hiervan spreek vanself veral in die lig van potensiële nywerheidsontwikkeling in die Gebied.

Die navorsing het aan die lig gebring dat die landbou die grootste voorsiener van grondstowwe is wat plaaslik op 'n groter skaal verwerk sou kon word. Die neerslae van kalkklip, wat in die Streek aangetref word, word alreeds plaaslik by groot sementfabrieke verwerk.

Die Ontwikkelingstreek is geleë in daardie gedeelte van die Republiek waarna gewoonlik as die sogenaamde blanke hartland verwys word. Die getalsverhouding tussen blank en nie-blank het volgens die bevolkingsgegevens wat ontleed is, alreeds 'n stadium bereik waar dit ernstige kommer baar. Die gevolg hiervan is dat die be-

/trokke ...

owerhede genoodsaak is om die vestiging van nie-blanke arbeidsintensiewe ondernemings nie aan te moedig nie. Hierdie beleid bring egter mee dat daar plaaslik meermale by verskillende instansies twyfel ontstaan of dit moontlik is om nywerheidsontwikkeling plaaslik daarmee te versoen. Die wenslikheid om blanke arbeidsintensiewe ondernemings in die Streek te vestig, word egter deur die voorgenoemde beleid sterk op die voorgrond gedwing. Die doeltreffende implementering van hierdie beleid noodsaak egter dat daar by alle belanghebbendes duidelikheid daaromtrent sal wees en dat dit ook op 'n volgehoue wyse by die regte geleenthede onomwonde bekend gestel word. Sulke maatreëls sal grootliks daartoe bydra om die verwarring en apatie wat by verskeie instansies tydens die ondersoek waargeneem is, te voorkom. Die implikasies van hierdie beleid bevestig ook waarom unieke maatreëls getref sal moet word om nywerheidsontwikkeling in die Streek te bevorder.

Tydens die navorsing het dit geblyk dat die plaaslike bestuursinstellings skynbaar al hoe meer bewus geword het dat die ordelike ontwikkeling van die gemeenskap vereis dat die fisiese beplanning van die dorpe aan hoë vereistes moet voldoen. Om hieraan te kan beantwoord is dit egter nodig dat van die Provinsiale Owerheid goedkeuring verkry moet word vir die fisiese ontwikkelingsplanne. Daar is egter by meer as een kantoor van die Stadsklerk beweer dat die afhandeling van die goedkeuring van sulke planne aan

/groot ...

vertragings onderhewig is. Geen bevredigende verklaring kon vir hierdie toedrag van sake gevind word nie. In die lig hiervan wil dit voorkom of dit wenslik sal wees om die stelsel van kommunikasie tussen die Provinsiale Owerheid en plaaslike bestuursliggame op te knap. Moontlik sou stappe deur die Provinsiale Owerheid om meer leiding te voorsien, ook die gewenste uitwerking kan hê. Dit is egter nodig om daarop te wys dat dit tydens die ondersoek soms voorgekom het of die plaaslike bestuursliggame nie voldoende gebruik maak van die goedontwikkelde kennisbron waarvoor die Provinsiale Owerheid beskik nie.

Inligting wat vir doeleindes van die navorsingsprojek ingesamel is het verder daarop ge-
 dui dat daar 'n ernstige behoefte bestaan aan die duidelike identifisering van dié funksie van elke dorp binne sy distriks- en streeksverband. Duidelikheid hieromtrent sal enersyds grootliks daartoe kan bydra om die onrealistiese beskouinge wat sommiges oor die ontwikkelingsmoontlikhede van hul dorpe het, te voorkom. Andersyds sal dit ook kan meehelp om die kwalitatiewe gehalte van die funksies van die dorpe op 'n gebalanseerde wyse te bevorder. Meermale konsentreer plaaslike bestuursliggame en ander belanghebbendes hulle in so 'n mate op wat genoem kan word horisontale ontwikkeling dat weinig aandag gegee word aan vertikale ontwikkeling, d.w.s. die verhoging van die gehalte van die funksionele aktiwiteite van die plaaslike gemeenskap. Hierdie aangeleentheid speel 'n
 subtiele ...

subtiële maar meer belangrike rol as wat op die oog af blyk. Derhalwe word aanbeveel dat die Provinsiale Owerheid die inisiatief neem om navorsingsprojekte te laat onderneem ten einde die vereistes waaraan dorpe moet voldoen om 'n volwaardige bydrae tot gemeenskapsbou te kan lewer, duidelik te identifiseer en te omskryf.

Ten slotte moet gewys word op die betekenis wat spoorwegvervoerkoste vir die ontwikkeling van die Streek inhou. Hierdie aangeleentheid is al herhaaldelik by verskeie geleenthede onder die betrokke owerheid se aandag gebring. Feit is dat ook in hierdie verband besondere reëlins by wyse van ontwikkelingstariewe getref sal moet word. Daar word egter vertrou dat die ondersoek van die sogenaamde Schumann-Komitee die verdere bestudering van die implikasies wat vervoerkoste vir die ontwikkeling van 'n streek inhou, sal stimuleer en dat dit tot 'n bevredigende oplossing van die probleme wat ondervind word sal lei.

L I T E R A T U U R L Y S

BANTOE-SAKE, DEPARTEMENT VAN:

Naturelle-arbeidsregulasies, Buitengewone
Staatskoerant, Nr. 63, 9 Januarie 1959.

BEPLANNINGS- EN ONTWIKKELINGSADVIESRAAD VAN DIE O.V.S.:

Simposium insake Nywerheidsvestiging in
die Oranje-Vrystaat en Noordwes-Kaapland,
Bloemfontein, Junie 1966.

BLOEMFONTEINSE STADSRAAD:

Industrial Bloemfontein. Memorandum pre-
pared for presentation to the Consular Corps,
Johannesburg, October 1961.

BURO VIR STATISTIEK:

Landbou- en **V**oestee~~l~~tproduksie, Verslae Nrs.
32 - 36, Die Staatsdrukker, Pretoria.

Geografiese Verspreiding van die Bevolking.
Bevolkingsensus. Die Staatsdrukker, Pre-
toria, 1960.

Sensus van Distribusie en Diensinrigtings,
Verslag Nr. 36, Die Staatsdrukker, Pre-
toria, 1962.

CONRADIE, D.J.R.:

Voorlopige Verslag oor Kragontwikkeling en
Kragvoorsiening in die Oranje-Vrystaat.
Ongepubliseerde ondersoek in opdrag van
die Provinsiale Administrasie van die
O.V.S., Bloemfontein, 1964.

COETZEE, J.A.:

The Transvaal Competitive Area and the dis-
tribution of its commercial sea-born im-
ports via the ports of South Africa and
Lorenzo Marques. Gepubliseer in Tijd-
schrift voor Economische en Sociologische
Geografie, Den Haag, Augustus/September 1963.

ELEKTRISITEITSVOORSIENINGSKOMMISSIE:

Dertigste Jaarverslag, 1952.
Nege en dertigste Jaarverslag, 1961.
Een en veertigste Jaarverslag, 1963.
Twee en veertigste Jaarverslag, 1964.
Uitgegee deur EVKOM, Johannesburg.

INLIGTING, DEPARTEMENT VAN:

Bantu, Januarie, 1964, Pretoria.

INTERNATIONAL UNION OF LOCAL AUTHORITIES:

The Tasks of Local Authorities in Development Areas, M. Nijhoff, Den Haag, 1961.

KEMP, S.W.:

Ongepubliseerde inspeksie-verslag van die Allemanskraalvakansie-oord, Afdeling Plaaslike Bestuur en Ontwikkeling, O.V.S. Provinsiale Administrasie, Bloemfontein, 1965.

NEDERLANDSE BANK VAN S.A.:

Economic Opinion. n Publikasie gewy aan die Ekonomie van die O.V.S., Johannesburg, November 1963, Nr. 12.

NEL, P.A. en DE CONING, C.:

The Regional Distribution of Purchasing Power in the Republic of S.A., Navorsingsverslag Nr. 10. Buro vir Marknavorsing, Universiteit van S.A., Pretoria, 1965.

NEL, P.A.:

The Use and Application of Regional National Income Figures, with special reference to the Orange Free State. Volkswaard Finansie en Handel Oorsig, Vol. 6, Nrs. 7 en 8, Pretoria, 1965.

NEWTON, C.H., e.a.:

Verslag van die Komitee van Onderzoek insake
Spoorwegtariefbeleid in Suid-Afrika, U.G.
32/1950. Die Staatsdrukker, Pretoria.

OLIVIER, H:

Water Balance Factors in Development of Natural Resources. Vaal - Probleme van 'n rivier, Vereniging vir die Vaalrivier-opvanggebied, Johannesburg, Julie 1962.

O.V.S. PROVINSIALE ADMINISTRASIE:

Memorandum insake die Suid-Afrikaanse Spoorweë se tariefbeleid en die invloed daarvan op nywerheidsvestiging. 'n Ongepubliseerde Memorandum, Bloemfontein, Augustus 1962.

Verslag van die afvaardiging van die O.V.S. Provinsiale Administrasie na die Sestiende Internasionale Unie van Plaaslike Besture te Brussel, Junie - Julie 1963.

Ongepubliseerde Inligtingsverslag van 'n studiegroep oor Plaaslike Bestuurs- en Beplanningsaangeleenthede na aanleiding van 'n Studietoer deur Europa, Bloemfontein, Junie 1963.

Verslag van die Provinsiale Ouditeur oor die Rekenings van die Provinsie en van gesubsidieerde Hospitale, Bloemfontein, Maart 1964.

Notule van die Verrigtinge van die O.V.S., Provinsiale Raad, Kantoor van die Klerk van die Raad, Bloemfontein, 1964.

Provinsiale Jaarboek van die O.V.S. Provinsiale Administrasie, Bloemfontein, 1965.

ORGANISATION FOR EUROPEAN ECONOMIC CO-OPERATION:

Rural Manpower and Industrial Development.
Universiteit van Rennes, V.S.A., 1961

RAAD VIR DIE ONTWIKKELING VAN NATUURLIKE HULPBRONNE:

Eerste Jaarverslag, Desember 1948.
Tweede Jaarverslag, Desember 1949.
Derde Jaarverslag, Desember 1950.
Vierde Jaarverslag, Desember 1951.
Vyfde Jaarverslag, Desember 1952.
Elfde Jaarverslag, Desember 1958.
Veertiende Jaarverslag, Desember 1961.
Die Staatsdrukker, Pretoria.

Streeksopname van die O.V.S.-Goudveld,
September 1954. Die Staatsdrukker, Pretoria.

REITSMA, A. en OOSTHUIZEN, H.J.:

Demografiese Aspekte van die O.V.S.-Goudvelde
en omliggende Gebiede. Bloemfontein, 1964.

TRANSVAAL EN O.V.S. KAMER VAN MYNWESE:

Historical Review, Johannesburg 1964.

SCHUMANN, C.G.W., e.a.:

Verslag van die Komitee insake Spoorwegtarief-
beleid en Nywerheidsvestiging in S.A. Die
Staatsdrukker, Pretoria, 1964.

STATUTE VAN DIE UNIE VAN S.A.:

Naturelle stadsgebiede **konsolidasiewet**. Wet
Nr. 25 van 1945 soos geamendeer. Die Staats-
drukker, Pretoria.

SUID-AFRIKAANSE SPOORWEG EN HAWENS:

Verslag van die Spoorweg- en Haweraad, R.P.
27/64. Die Staatsdrukker, Pretoria.

Mylafstand en Tariefinligting uit Myl-
Tariefboeke. Bloemfontein 1965.

VAN ECK, H.J.:

Local Authorities and Industry, Municipal
Affairs, Julie 1962.

VILJOEN, S.P. du T., e.a.:

Verslag van die Kommissie van Onderzoek
na die Beskermingsbeleid vir Nywerhede, U.G.
36/1958. Die Staatsdrukker, Pretoria.

....."

FABRIEKSWESE, KONSTRUKSIE, ELEKTRISITEIT,
 GAS EN WATER: TOEGEVOEGDE BRUTO WAARDE
 VOLGENS LANDDROSDISTRIKTE: (1955 - 1960) 1)

Jaar	Gebied	Toegevoegde	Persentasie
geëindig	en Land-	Bruto Waarde.	van Totaal
30 Junie	drosdistrikte	(R' 000)	van Streek
			(%)
A: <u>KERNGEBIED</u>			
1. <u>Welkom</u>			
1955		2,788	37.4
56		2,994	36.7
57		2,272	27.3
58		4,062	39.6
59		4,708	43.2
1960		5,381	46.2
2. <u>Virginia</u>			
1955		34	.5
56		48	.6
57		102	1.2
58		154	1.5
59		309	2.8
1960		463	4.0
3. <u>Odendaals-</u> <u>rus</u>			
1955		1,193	16.0
56		1,216	14.9
57		1,250	15.0
58		983	9.6
59		686	6.3
1960		394	3.4
TOTAAL VAN KERNGEBIED			
1955		4,015	53.9
56		4,258	52.2
57		3,624	43.5
58		5,199	50.7
59		5,703	52.4
1960		6,238	53.8
B: <u>RANDGEBIED</u>			
4. <u>Bothaville</u>			
1955		187	2.5
56		217	2.7
57		258	3.1
58		284	2.8
59		303	2.8
1960		324	2.8
5. <u>Bultfontein</u>			
1955		10	.1
56		12	.1
57		17	.2
58		26	.3
59		35	.3
1960		44	.4

Jaar geëindig 30 Junie	Gebied en Landdrosdistrikte	Toegevoegde Bruto Waarde (R' 000)	Persentasie van Totaal van Streek (%)
B. <u>RANDGEBIED</u> (Vervolg)			
6. <u>Hoopstad</u>			
1955		22	.3
56		23	.3
57		25	.3
58		24	.3
59		20	.2
1960		20	.2
B. <u>RANDGEBIED</u> (vervolg)			
7. <u>Kroonstad</u>			
1955		1,459	19.5
56		1,686	20.7
57		2,064	24.8
58		2,198	21.4
59		2,272	20.9
1960		2,360	20.1
8. <u>Theunissen</u>			
1955		47	.6
56		59	.7
57		75	.9
58		77	.8
59		76	.7
1960		76	.7
9. <u>Ventersburg</u>			
1955		1,265	17.0
56		1,445	18.0
57		1,775	21.3
58		2,002	19.5
59		2,094	19.2
1960		2,188	18.9
10. <u>Viljoenskroon</u>			
1955		318	4.7
56		315	3.7
57		313	3.8
58		266	2.6
59		211	1.9
1960		157	1.4
11. <u>Wesselsbron</u>			
1955		50	.7
56		51	.6
57		52	.6
58		45	.4
59		35	.3
1960		25	.2
12. <u>Winburg</u>			
1955		81	1.1
56		91	1.1
57		116	1.4
58		130	1.3
59		141	1.3
1960		153	1.3

Jaar	Gebied en	Toegevoegde	Persentasie
geëindig	Landdrosdistrikte	Bruto Waarde	van Totaal
30 Junie		(R' 000)	van Streek
			(%)
	<u>TOTAAL VAN RANDGEBIED:</u>		
1955		3,439	46.1
56		3,899	47.8
57		4,695	56.4
58		5,052	49.3
59		5,187	47.6
1960		5,347	46.2
	<u>TOTAAL VAN STREEK</u>		
1955		7,454	100.0
56		8,157	100.0
57		8,319	100.0
58		10,251	100.0
59		10,890	100.0
1960		11,585	100.0

1) Bron: Kantoor van die Ekonomiese Adviesraad
van die Eerste Minister.

MYNBOU EN STEENGROEWE: TOEGEVOEGDE BRUTO,
 WAARDE VOLGENS LANDDROSDISTRIKTE (1955-1960) 1)

Jaar	Gebied en Landdrosdistrikte	Toegevoegde Bruto Waarde (R' 000)	Persentasie van Totaal van Streek (%)
A. <u>KERNGEBIED</u> :			
1. <u>Welkom</u>			
1955		22,053	82.1
56		35,056	67.1
57		52,671	66.0
58		66,974	72.0
59		81,208	73.1
1960		107,843	76.2
2. <u>Virginia</u>			
1955		1,904	7.1
56		12,901	24.7
57		18,799	23.5
58		18,517	20.0
59		21,539	19.4
1960		26,185	18.5
3. <u>Odendaalsrus</u>			
1955		1,504	5.6
56		2,398	4.6
57		6,204	7.7
58		5,163	5.5
59		5,576	5.0
1960		4,523	3.2
<u>TOTAAL VAN KERNGEBIED</u> :			
1955		25,461	94.8
56		50,355	96.4
57		77,674	97.3
58		90,654	97.4
59		108,323	97.4
1960		138,551	97.9
B. <u>RANDGEBIED</u>			
4. <u>Bothaville</u>			
1955		-	-
56		-	-
57		-	-
58		-	-
59		-	-
1960		-	-
5. <u>Bultfontein</u>			
1955		-	-
56		-	-
57		-	-
58		-	-
59		-	-
1960		-	-

Jaar	Gebied en Landdrosdistrikte	Toegevoegde Bruto Waarde (R'000)	Persentasie van Totaal van Streek (%)
geëindig 30 Junie			
	B: <u>RANDGEBIED (vervolg)</u>		
	6. <u>Hoopstad</u>		
1955		—	—
56		—	—
57		—	—
58		—	—
59		—	—
1960		—	—
	7. <u>Kroonstad</u>		
1955		16	.06
56		5	.01
57		1	—
58		—	—
59		20	.02
1960		32	.02
	8. <u>Theunissen</u>		
1955		—	—
56		—	—
57		—	—
58		—	—
59		—	—
1960		—	—
	9. <u>Ventersburg</u>		
1955		536	1.9
56		676	1.3
57		756	.9
58		939	1.0
59		1,018	.9
1960		1,016	.7
	10. <u>Viljoenskroon</u>		
1955		773	2.8
56		1,109	2.1
57		1,315	1.6
58		1,359	1.5
59		1,697	1.5
1960		1,515	1.1
	11. <u>Wesselsbron</u>		
1955		—	—
56		—	—
57		—	—
58		—	—
59		—	—
1960		—	—
	12. <u>Winburg</u>		
1955		60	.2
56		94	.2
57		117	1.6
58		130	.1
59		102	.09
1960		357	.2

Jaar	Gebied en	Toegevoegde	Persentasie
geëindig	Landdrosdistrikte	Bruto Waarde	van Totaal
30 Junie		(R'000)	van Streek
			(%)
<u>TOTAAL VAN RANDGEBIED</u>			
1955		1,385	5.2
56		1,884	3.6
57		2,189	2.7
58		2,428	2.6
59		2,837	2.6
1960		2,920	2.1
<u>TOTAAL VAN STREEK</u>			
1955		26,846	100.0
56		52,239	100.0
57		79,863	100.0
58		93,082	100.0
59		111,160	100.0
1960		141,471	100.0

1) Bron: Kantoor van die Ekonomiese Adviesraad
van die Eerste Minister.

LANDBOU EN BOSBOU: TOEGEVOEGDE BRUTO
WAARDE VOLGENS LANDDROS-DISTRIKTE (1955-
60) 1)

Jaar	Gebied en	Toegevoegde	Persentasie
geëindig	Landdrosdistrikte	Bruto Waarde	van Totaal
30 Junie		(R' 000)	van Streek
			(%)
<u>A. KERNGEBIED</u>			
1. <u>Welkom</u>			
1955		295	1.3
56		405	1.5
57		573	1.8
58		608	2.3
59		265	1.1
1960		1,355	4.2
2. <u>Virginia</u>			
1955		521	2.3
56		578	2.1
57		688	2.1
58		524	2.0
59		665	2.9
1960		945	2.9
3. <u>Odendaalsrus</u>			
1955		1,403	6.1
56		1,269	4.7
57		1,052	3.3
58		698	2.6
59		428	1.8
1960		1,109	3.4
<u>TOTAAL VAN KERNGEBIED:</u>			
1955		2,219	9.7
56		2,252	8.3
57		2,313	7.3
58		1,830	6.9
59		1,358	5.7
1960		3,409	10.5
<u>B. RANDGEBIED</u>			
4. <u>Bothaville</u>			
1955		3,224	14.1
56		3,417	12.7
57		4,496	14.1
58		3,514	13.2
59		3,889	16.3
1960		3,826	11.8
5. <u>Bultfontein</u>			
1955		1,986	8.7
56		3,007	11.1
57		2,605	8.2
58		3,075	11.6
59		3,094	13.0
1960		2,907	8.9

Jaar	Gebied en	Toegevoegde	Persentasie
geëindig	Landdrosdistrikte	Bruto Waarde	van Totaal
30 Junie		(R' 000)	van Streek
			(%)
B. <u>RANDGEBIED</u> (vervolg)			
6. <u>Hoopstad</u>			
1955		1,947	8.5
56		2,694	9.9
57		3,577	11.2
58		3,009	11.3
59		3,395	14.2
1960		4,221	13.0
7. <u>Kroonstad</u>			
1955		4,499	19.6
56		4,958	18.4
57		5,770	18.1
58		4,736	17.8
59		3,858	16.2
1960		5,398	16.6
8. <u>Theunissen</u>			
1955		1,449	6.3
56		1,729	6.4
57		2,299	7.2
58		1,912	7.2
59		1,126	4.7
1960		1,712	5.3
9. <u>Ventersburg</u>			
1955		1,592	6.9
56		1,741	6.4
57		2,015	6.3
58		1,499	5.6
59		154	.6
1960		1,887	5.8
10. <u>Viljoenskroon</u>			
1955		2,886	12.5
56		3,280	12.1
57		3,104	9.8
58		3,095	11.6
59		3,176	13.3
1960		4,285	13.2
11. <u>Wesselsbron</u>			
1955		1,397	6.1
56		1,633	6.0
57		2,520	7.9
58		1,847	6.9
59		2,309	9.2
1960		2,187	6.7
12. <u>Winburg</u>			
1955		1,709	7.5
56		2,302	8.5
57		3,119	9.8
58		2,097	7.9
59		1,489	6.2
1960		2,751	8.4

: Jaar :	: Gebied en :	: Toegevoegde :	: Persentasie :
: geëindig :	: Landdrosdistrikte :	: Bruto Waarde :	: van Totaal :
: 30 Junie :	: :	: (R' 000) :	: van Streek. :
: :	: :	: (%) :	: :
: :	: <u>TOTAAL VAN RANDGEBIED:</u> :	: :	: :
: 1955 :	: :	: 20,689 :	: 90.3 :
: 56 :	: :	: 24,761 :	: 91.7 :
: 57 :	: :	: 29,505 :	: 92.7 :
: 58 :	: :	: 24,784 :	: 93.1 :
: 59 :	: :	: 22,490 :	: 94.3 :
: 1960 :	: :	: 29,174 :	: 89.5 :
: :	: <u>TOTAAL VAN STREEK</u> :	: :	: :
: 1955 :	: :	: 22,908 :	: 100.0 :
: 56 :	: :	: 27,013 :	: 100.0 :
: 57 :	: :	: 31,818 :	: 100.0 :
: 58 :	: :	: 26,614 :	: 100.0 :
: 59 :	: :	: 23,848 :	: 100.0 :
: 1960 :	: :	: 32,583 :	: 100.0 :
: :	: :	: :	: :

- 1) Bron: Kantoor van die Ekonomiese Adviesraad
van die Eerste Minister.

HANDEL: TOEGEVOEGDE BRUTO WAARDE VOLGENS LAND-
DROSDISTRIK (1955-1960) 1)

Jaar	Gebied en Landdrosdistrikte	Toegevoegde Bruto Waarde (R' 000)	Persentasie van Totaal van Streek (%)
<u>A. KERNGEBIED</u>			
1. <u>Welkom</u>			
1955		2,302	23.4
56		3,261	23.8
57		4,598	24.8
58		6,015	30.7
59		6,834	34.6
1960		7,273	34.6
2. <u>Virginia</u>			
1955		351	3.7
56		2,451	17.9
57		3,642	19.6
58		3,794	19.4
59		4,275	21.7
1960		4,551	21.7
3. <u>Odendaalsrus</u>			
1955		1,428	14.5
56		1,737	12.7
57		2,984	16.1
58		2,498	12.8
59		2,376	12.0
1960		2,529	12.0
<u>TOTAAL VAN KERNGEBIED</u>			
1955		4,081	41.4
56		7,449	54.5
57		11,224	60.5
58		12,307	62.9
59		13,485	68.3
1960		14,353	68.4
<u>B. RANDGEBIED</u>			
4. <u>Bothaville</u>			
1955		298	3.0
56		301	2.2
57		341	1.8
58		403	2.1
59		361	1.8
1960		383	1.8
5. <u>Bultfontein</u>			
1955		275	2.8
56		331	2.4
57		406	2.2
58		387	2.0
59		372	1.9
1960		396	1.9

Jaar	Gebied en	Toegevoegde	Persentasie
geëindig	Landdrosdistrikte	Bruto Waarde	van Totaal
30 Junie		(R' 000)	van Streek
			(%)
	B.: <u>RANDGEBIED</u> (vervolg):		
	6. <u>Hoopstad</u>		
1955		175	1.8
56		214	1.6
57		281	1.5
58		336	1.7
59		321	1.6
1960		342	1.6
	7. <u>Kroonstad</u>		
1955		3,250	33.0
56		3,422	25.0
57		3,952	21.3
58		3,897	19.9
59		3,409	17.3
1960		3,626	17.3
	8. <u>Theunissen</u>		
1955		245	2.5
56		293	2.1
57		389	2.1
58		400	2.0
59		194	1.0
1960		206	1.0
	9. <u>Ventersburg</u>		
1955		689	7.0
56		741	5.4
57		863	4.7
58		790	4.0
59		680	3.4
1960		724	3.4
	10. <u>Viljoenskroon</u>		
1955		321	3.3
56		355	2.6
57		385	2.1
58		363	1.9
59		357	1.8
1960		380	1.8
	11. <u>Wesselsbron</u>		
1955		88	0.9
56		89	0.7
57		104	0.6
58		124	0.6
59		116	0.6
1960		123	0.6
	12. <u>Winburg</u>		
1955		426	4.3
56		478	3.5
57		596	3.2
58		562	2.9
59		430	2.2
1960		457	2.2

: Jaar	:	:	:	: Persentasie	:
:geëindig	:	Gebied en	: Toegevoegde	: van Totaal	:
: 30 Junie	:	Landdrosdistrikte	:Bruto Waarde	: van Streek	:
:	:	:	: (R'000)	: (%)	:
:	:	:	:	:	:
:	:	<u>:TOTAAL VAN RAND-</u>	:	:	:
:	:	<u>:GEBIED</u>	:	:	:
:	:	:	:	:	:
: 1955	:	:	: 5,767	: 58.6	:
: 56	:	:	: 6,224	: 45.6	:
: 57	:	:	: 7,317	: 39.5	:
: 58	:	:	: 7,262	: 37.1	:
: 59	:	:	: 6,240	: 31.6	:
: 1960	:	:	: 6,637	: 31.7	:
:	:	:	:	:	:
:	:	<u>:TOTAAL VAN STREEK</u>	:	:	:
:	:	:	:	:	:
: 1955	:	:	: 9,848	: 100.0	:
: 56	:	:	: 13,673	: 100.00	:
: 57	:	:	: 18,541	: 100.00	:
: 58	:	:	: 19,569	: 100.00	:
: 59	:	:	: 19,725	: 100.00	:
: 1960	:	:	: 20,990	: 100.00	:
:	:	:	:	:	:
:	:	:	:	:	:

1) Bron: Kantoor van die Ekonomiese Adviesraad
van die Eerste Minister.

VERVOER, OPBERGING EN KOMMUNIKASIE: TOTALE
TOEGEVOEGDE BRUTO WAARDE VOLGENS LANDDROS-
DISTRIK (1955-1960) 1)

Jaar	Gebied en	Toegevoegde	Persentasie
geëindig	Landdrosdistrikte	Bruto Waarde	van Totaal
30 Junie		(R'000)	van Streek
			(%)
	A. <u>KERNGEBIED</u>		
	1. <u>Welkom</u>		
1955		463	8.2
56		513	8.5
57		571	8.7
58		617	8.7
59		672	8.8
1960		772	8.9
	2. <u>Virginia</u>		
1955		144	2.6
56		172	2.8
57		204	3.1
58		232	3.3
59		265	3.4
1960		320	3.7
	3. <u>Odendaalsrus</u>		
1955		161	2.9
56		174	2.5
57		192	3.0
58		212	3.0
59		225	2.9
1960		263	3.0
	<u>TOTAAL VAN KERN-</u>		
	<u>GEBIED</u>		
1955		768	13.7
56		859	14.2
57		967	14.8
58		1,061	15.0
59		1,162	15.2
1960		1,355	15.5
	B. <u>RANDGEBIED</u>		
	4. <u>Bothaville</u>		
1955		100	1.8
56		190	3.1
57		303	4.6
58		435	6.2
59		580	7.6
1960		863	9.9
	5. <u>Bultfontein</u>		
1955		85	1.5
56		91	1.5
57		98	1.5
58		104	1.5
59		110	1.4
1960		125	1.4

Jaar geëindig 30 Junie	Gebied en Landdrosdistrikte	Toegevoegde Bruto Waarde (R'000)	Persentasie van Totaal van Streek (%)
B. <u>RANDGEBIED</u> (Vervolg)			
6. <u>Hoopstad</u>			
1955		29	0.5
56		32	0.5
57		37	0.6
58		39	0.6
59		41	0.5
1960		47	0.5
7. <u>Kroonstad</u>			
1955		4,089	72.7
56		4,282	70.8
57		4,476	68.5
58		4,731	66.9
59		4,993	65.3
1960		5,464	62.7
8. <u>Theunissen</u>			
1955		127	2.3
56		136	2.2
57		145	2.2
58		159	2.2
59		167	2.2
1960		190	2.2
9. <u>Ventersburg</u>			
1955		147	2.6
56		156	2.6
57		177	2.7
58		187	2.6
59		206	2.7
1960		237	2.7
10. <u>Viljoenskroon</u>			
1955		121	2.2
56		131	2.2
57		143	2.2
58		145	2.1
59		153	2.0
1960		170	2.0
11. <u>Wesselsbron</u>			
1955		64	1.1
56		69	1.2
57		76	1.2
58		82	1.2
59		87	1.1
1960		100	1.1
12. <u>Winburg</u>			
1955		96	1.7
56		106	1.8
57		117	1.8
58		128	1.8
59		138	1.8
1960		164	1.9

: Jaar :	:	:	: Persentasie :
:geëindig :	Gebied en	: Toegevoegde :	: van Totaal :
:30 Junie.:	Landdrosdistrikte	:Bruto Waarde :	: van Streek :
:	:	: (R'000) :	: (%) :
:	:	:	:
:	: <u>TOTAAL VAN RAND-</u>	:	:
:	: <u>GEBIET</u>	:	:
:	:	:	:
: 1955 :	:	: 4,858 :	: 86.4 :
: 56 :	:	: 5,193 :	: 85.8 :
: 57 :	:	: 5,572 :	: 85.2 :
: 58 :	:	: 6,010 :	: 85.0 :
: 59 :	:	: 6,475 :	: 84.8 :
: 1960 :	:	: 7,360 :	: 84.5 :
:	:	:	:
:	: <u>TOTAAL VAN STREEK</u>	:	:
:	:	:	:
: 1955 :	:	: 5,626 :	: 100.0 :
: 56 :	:	: 6,052 :	: 100.0 :
: 57 :	:	: 6,539 :	: 100.0 :
: 58 :	:	: 7,071 :	: 100.0 :
: 59 :	:	: 7,637 :	: 100.0 :
: 1960 :	:	: 8,715 :	: 100.0 :
:	:	:	:

1) Bron: Kantoor van die Ekonomiese Adviesraad
van die Eerste Minister.

FINANSIËLE INSTELLINGS EN VASTE EIENDOM:
TOEGEVOEGDE BRUTO WAARDE VOLGENS LAND-
DROSDISTRIKTE (1955-1960).1)

Jaar	Gebied en Landdrostrikte	Toegevoegde Bruto Waarde (R' 000)	Persentasie van Totaal van Streek (%)
<u>A. KERNGEBIED</u>			
1. <u>Welkom</u>			
1955		640	30.6
56		833	31.4
57		1,077	32.9
58		1,293	36.9
59		1,487	40.1
1960		1,710	39.9
2. <u>Virginia</u>			
1955		176	8.4
56		374	14.1
57		494	15.1
58		510	14.6
59		556	15.0
1960		653	15.2
3. <u>Odendaalsrus</u>			
1955		178	8.5
56		211	8.0
57		305	9.3
58		275	7.9
59		263	7.1
1960		307	7.2
<u>TOTAAL VAN KERN-</u> <u>GEBIED</u>			
1955		994	47.5
56		1,418	53.5
57		1,876	57.4
58		2,078	59.4
59		2,306	62.3
1960		2,670	62.3
<u>B. RANDGEBIED</u>			
4. <u>Bothaville</u>			
1955		96	4.6
56		106	4.0
57		118	3.7
58		125	3.6
59		127	3.4
1960		143	3.3
5. <u>Bultfontein</u>			
1955		72	3.4
56		84	3.2
57		99	3.0
58		98	2.8
59		103	2.8
1960		118	2.8

Jaar	Gebied en	Toegevoegde	Persentasie
geëindig	Landdrosdistrikte	Bruto Waarde	van Totaal
30 Junie		(R'000)	van Streek
			(%)
	B. <u>RANDGEBIED</u> (Vervolg)		
	6. <u>Hoopstad</u>		
1955		61	2.9
56		72	2.7
57		89	2.7
58		93	2.7
59		98	2.6
1960		112	2.6
	7. <u>Kroonstad</u>		
1955		411	19.6
56		451	17.0
57		500	15.3
58		508	14.5
59		471	12.7
1960		567	13.2
	8. <u>Theunissen</u>		
1955		60	2.9
56		70	2.6
57		81	2.5
58		84	2.4
59		70	1.9
1960		78	1.8
	9. <u>Ventersburg</u>		
1955		137	6.5
56		153	5.8
57		174	5.3
58		175	5.0
59		174	4.7
1960		199	4.6
	10. <u>Viljoenskroon</u>		
1955		108	5.2
56		123	4.6
57		137	4.2
58		138	4.0
59		149	4.0
1960		170	4.0
	11. <u>Wesselsbron</u>		
1955		57	2.7
56		64	2.4
57		71	2.2
58		74	2.1
59		80	2.2
1960		88	2.1
	12. <u>Winburg</u>		
1955		98	4.7
56		111	4.2
57		127	3.9
58		128	3.7
59		123	3.3
1960		138	3.2

Jaar	Gebied en	Toegevoegde	Persentasie
geëindig	Landdrosdistrikte	Bruto Waarde	van Totaal
30 Junie		(R' 000)	van Streek
			(%)
	<u>TOTAAL VAN RAND-</u>		
	<u>GEBIED</u>		
1955		1,100	52.5
56		1,234	46.5
57		1,394	42.6
58		1,423	40.6
59		1,395	37.7
1960		1,613	37.7
	<u>TOTAAL VAN STREEK</u>		
1955		2,094	100.0
56		2,652	100.0
57		3,270	100.0
58		3,501	100.0
59		3,701	100.0
1960		4,283	100.0

1) Bron: Kantoor van die Ekonomiese Adviesraad
van die Eerste Minister.

ANDER DIENSTE: TOEGEVOEGDE BRUTO WAARDE
VOLGENS LANDDROSDISTRIKTE (1955 - 1960) ¹⁾

Jaar	Gebied en Landdrostdistrikte	Toegevoegde Bruto Waarde (R' 000)	Persentasie van Totaal van Streek (%)
A. <u>KERNGEBIED</u>			
1. <u>Welkom</u>			
1955		3,417	37.2
56		3,664	37.3
57		3,947	37.4
58		4,229	27.5
59		4,420	37.4
1960		4,659	37.5
2. <u>Virginia</u>			
1955		1,112	12.1
56		1,189	12.1
57		1,275	12.1
58		1,359	12.0
59		1,421	12.0
1960		1,496	12.0
3. <u>Odendaalsrus</u>			
1955		767	8.4
56		822	8.4
57		884	8.4
58		944	8.4
59		987	8.4
1960		1,041	8.4
<u>TOTAAL VAN KERN- GEBIED</u>			
1955		5,296	57.7
56		5,675	57.7
57		6,106	57.9
58		6,532	58.0
59		6,828	57.9
1960		7,196	58.0
B. <u>RANDGEBIED</u>			
4. <u>Bothaville</u>			
1955		350	3.8
56		375	3.8
57		401	4.0
58		427	3.8
59		447	3.8
1960		469	3.8
5. <u>Bultfontein</u>			
1955		206	2.2
56		219	2.2
57		235	2.2
58		249	2.2
59		261	2.2
1960		275	2.2

Jaar	Gebied en	Toegevoegde	Persentasie
geëindig	Landdrosdistrikte	Bruto Waarde	van Totaal
30 Junie		(R' 000)	van Streek
			(%)
	B. <u>RANDGEBIED</u> (Vervolg)		
	6. <u>Hoopstad</u>		
1955		188	2.0
56		200	2.0
57		214	2.0
58		228	2.0
59		238	2.0
1960		250	2.0
	7. <u>Kroonstad</u>		
1955		1,580	17.2
56		1,693	17.2
57		1,820	17.2
58		1,945	17.2
59		2,043	17.3
1960		2,141	17.3
	8. <u>Theunissen</u>		
1955		238	2.6
56		254	2.6
57		272	2.6
58		290	2.6
59		303	2.6
1960		319	2.6
	9. <u>Ventersburg</u>		
1955		493	5.4
56		527	5.4
57		567	5.4
58		605	5.4
59		633	5.4
1960		666	5.4
	10. <u>Viljoenskroon</u>		
1955		335	3.7
56		359	3.7
57		384	3.6
58		408	3.6
59		427	3.6
1960		450	3.6
	11. <u>Wesselsbron</u>		
1955		181	2.0
56		192	2.0
57		206	2.0
58		219	1.9
59		229	1.9
1960		241	1.9
	12. <u>Winburg</u>		
1955		309	3.4
56		331	3.4
57		354	3.4
58		377	3.3
59		394	3.3
1960		416	3.3

Jaar	Gebied en	Toegevoegde	Persentasie
geëindig	Landdrosdistrikte	Bruto Waarde	van Totaal
30 Junie		(R'000)	van Streek
			(%)
	<u>TOTAAL VAN RAND-</u>		
	<u>GEBIED:</u>		
1955		3,880	42.3
56		4,150	42.2
57		4,453	42.2
58		4,748	42.1
59		4,975	42.2
1960		5,227	42.1
	<u>TOTAAL VAN STREEK:</u>		
1955		9,176	100.0
56		9,825	100.0
57		10,559	100.0
58		11,280	100.0
59		11,803	100.0
1960		12,423	100.0

1) Bron: Kantoor van die Ekonomiese Adviesraad
van die Eerste Minister.

OPENBARE OWERHEDE: TOEGEVOEGDE BRUTO WAARDE
VOLGENS LANDDROSDISTRIK (1955-1960) 1)

Jaar	Gebied en Landdrosdistrikte	Toegevoegde Bruto Waarde (R'000)	Persentasie van Totaal van Streek
<u>A. KERNGEBIED</u>			
1. <u>Welkom</u>			
1955		1,323	23.5
56		1,773	27.3
57		2,349	29.5
58		2,440	30.2
59		2,530	28.2
1960		2,787	28.2
2. <u>Virginia</u>			
1955		343	6.1
56		470	7.3
57		813	10.3
58		1,007	12.4
59		1,072	12.0
1960		1,218	12.3
3. <u>Odendaalsrus</u>			
1955		559	9.9
56		626	9.7
57		816	10.3
58		684	8.5
59		730	8.1
1960		775	7.8
<u>TOTAAL VAN KERN- GEBIED</u>			
1955		2,225	39.9
56		2,869	44.3
57		3,978	50.0
58		4,131	51.0
59		4,332	48.3
1960		4,780	48.3
<u>B. RANDGEBIED</u>			
4. <u>Bothaville</u>			
1955		271	4.9
56		293	4.6
57		369	4.6
58		413	5.1
59		435	4.9
1960		447	4.5
5. <u>Bultfontein</u>			
1955		108	1.9
56		112	1.8
57		121	1.5
58		143	1.8
59		148	1.7
1960		169	1.7

Jaar	Gebied en Landdrosdistrikte	Toegevoegde Bruto Waarde (R'000)	Persentasie van Totaal van Streek (%)
geëindig 30 Junie			
B. <u>RANDGEBIED</u> (Vervolg):			
6. <u>Hoopstad</u>			
1955		140	2.5
56		141	2.2
57		140	1.8
58		140	1.7
59		156	1.7
1960		179	1.8
7. <u>Kroonstad</u>			
1955		1,634	28.9
56		1,772	27.4
57		1,997	25.1
58		1,824	22.5
59		2,307	25.7
1960		2,688	27.2
8. <u>Theunissen</u>			
1955		254	4.5
56		253	3.9
57		251	3.2
58		245	3.0
59		287	3.2
1960		274	2.8
9. <u>Ventersburg</u>			
1955		356	6.3
56		367	5.7
57		417	5.2
58		434	5.4
59		471	5.3
1960		509	5.1
10. <u>Viljoenskroon</u>			
1955		220	3.9
56		227	3.5
57		259	3.3
58		296	3.7
59		298	3.3
1960		298	3.0
11. <u>Wesselsbror</u>			
1955		97	1.7
56		103	1.6
57		108	1.4
58		123	1.5
59		147	1.6
1960		156	1.6
12. <u>Winburg</u>			
1955		337	5.9
56		337	5.2
57		305	3.8
58		340	4.2
59		383	4.3
1960		391	4.0

Jaar	Gebied en	Toegevoegde	Persentasie
geëindig	Landdrosdistrikte	Bruto Waarde	van Totaal
30 Junie		(R' 000)	van Streek
			(%)
	<u>TOTAAL VAN RAND-</u>		
	<u>GEBIED</u>		
1955		3,417	60.6
56		3,605	55.7
57		3,967	49.9
58		3,958	48.9
59		4,632	51.7
1960		5,111	51.6
	<u>TOTAAL VAN STREEK</u>		
1955		5,642	100.0
56		6,474	100.0
57		7,945	100.0
58		8,089	100.0
59		8,964	100.0
1960		9,891	100.0

1) Bron: Kantoor van die Ekonomiese Adviesraad
van die Eerste Minister.

BESIT VAN WONINGS: TOEGEVOEGDE BRUTO
WAARDE VOLGENS LANDDROSDISTRIK (1955-
1960) 1)

Jaar	Gebied en Landdrostdistrikte	Toegevoegde Bruto Waarde (R'000)	Persentasie van Totaal van Streek (%)
<u>A. KERNGEBIED</u>			
1. <u>Welkom</u>			
1955		913	30.0
56		982	30.7
57		1,074	31.2
58		1,150	31.4
59		1,209	31.7
1960		1,234	31.9
2. <u>Virginia</u>			
1955		391	12.9
56		424	13.2
57		467	13.6
58		502	13.7
59		532	14.0
1960		548	14.2
3. <u>Odendaalsrus</u>			
1955		316	10.4
56		325	10.1
57		347	10.1
58		360	9.8
59		367	9.6
1960		369	9.5
<u>TOTAAL VAN KERN-</u> <u>GEBIED</u>			
1955		1,620	53.2
56		1,731	54.0
57		1,888	54.9
58		2,012	54.9
59		2,108	55.3
1960		2,151	55.5
<u>B. RANDGEBIED</u>			
4. <u>Bothaville</u>			
1955		108	3.5
56		113	3.5
57		122	3.5
58		135	3.7
59		153	4.0
1960		161	4.2
5. <u>Bultfontein</u>			
1955		85	2.7
56		86	2.7
57		95	2.8
58		102	2.8
59		104	2.7
1960		104	2.7

Jaar geëindig 30 Junie	Gebied en Landdrosdistrikte	Toegevoegde Bruto Waarde (R' 000)	Persentasie van Totaal van Streek (%)
	B. <u>RANDGEBIED</u> (Vervolg)		
	6. <u>Hoopstad</u>		
1955		79	2.6
56		82	2.6
57		85	2.5
58		89	2.4
59		89	2.3
1960		88	2.3
	7. <u>Kroonstad</u>		
1955		572	18.8
56		593	18.5
57		624	18.2
58		675	18.4
59		691	18.1
1960		694	17.9
	8. <u>Theunissen</u>		
1955		95	3.1
56		101	3.2
57		104	3.0
58		105	2.9
59		105	2.8
1960		104	2.7
	9. <u>Ventersburg</u>		
1955		176	5.8
56		178	5.6
57		185	5.4
58		195	5.3
59		195	5.1
1960		193	5.0
	10. <u>Viljoenskroon</u>		
1955		102	3.4
56		112	3.5
57		119	3.5
58		128	3.5
59		139	3.6
1960		143	4.0
	11. <u>Wesselsbron</u>		
1955		63	2.1
56		63	2.0
57		70	2.0
58		71	1.9
59		78	2.0
1960		83	2.2
	12. <u>Winburg</u>		
1955		144	4.7
56		144	4.5
57		146	4.2
58		150	4.1
59		150	4.0
1960		153	4.0

Jaar	Gebied en Landdrosdistrikte	Toegevoegde Bruto Waarde (R'000)	Persentasie van Totaal van Streek (%)
	<u>TOTAAL VAN RAND- GEBIED</u>		
1955		1,424	46.8
56		1,472	46.0
57		1,550	45.1
58		1,650	45.1
59		1,704	44.7
1960		1,723	44.5
	<u>TOTAAL VAN STREEK</u>		
1955		3,044	100.0
56		3,203	100.0
57		3,438	100.0
58		3,662	100.0
59		3,812	100.0
1960		3,874	100.0

1) Bron: Kantoor van die Ekonomiese Adviesraad
van die Eerste Minister.

KAART Nr. 6

EKONOMIESE STREKE

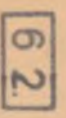
VAN DIE

ORANJE VRYSTAAT.

(SOOS AFGEBAKEN DEUR DIE B.V.M.N.)

VERKLARING.

 ONTWIKKELINGSTREEK.

 NR. VAN EKONOMIESE STREEK.

SKAAL. 1 : 1,500,000.

FFde W.S. SEPT. 1904.

W. N.

KAART Nr. 5

SPoorweg-PADVERVOER-

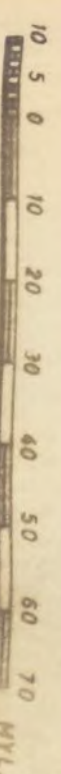
DIENSTE.

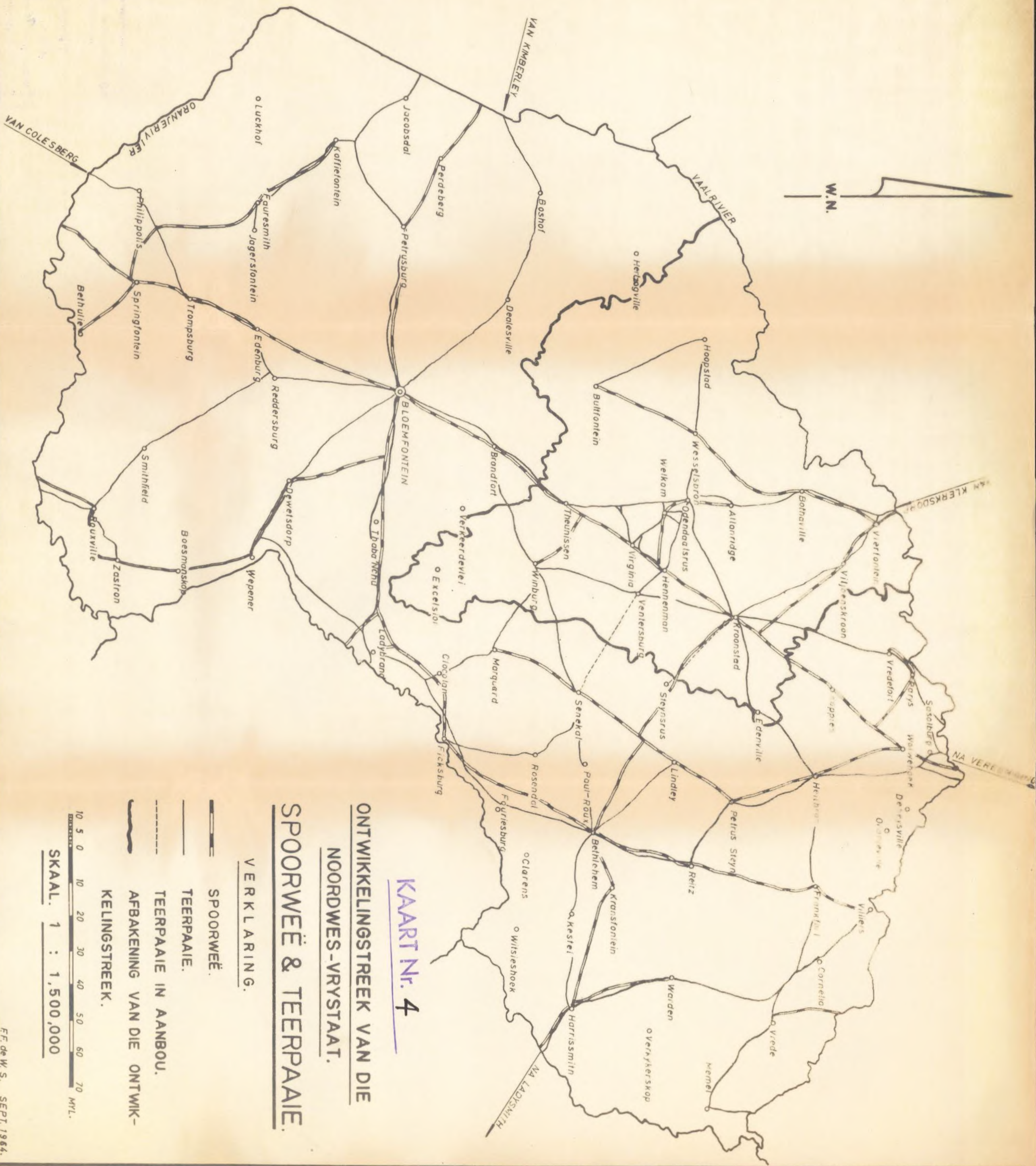
VERKLARING.

PADVERVOERROETES.

SPoorweë

AFBAKENING VAN ONTWIKKELING-STREEK.

W.N.

KAART Nr. 4

ONTWIKKELINGSTREEK VAN DIE NOORDWES-VRYSTAAT.

SPOORWEEË & TEERPAAIE.

VERKLARING.

- SPOORWEEË.
- TEERPAAIE.
- - - TEERPAAIE IN AANBOU.
- AFBAKENING VAN DIE ONTWIK-
KELINGSTREEK.

10 5 0 10 20 30 40 50 60 70
MIL.

SKAAL. 1 : 1,500,000

KAART Nr. 3.

**SPOORAFSTANDE VANAF
KROONSTAD EN WELKOM
NA DIE VERNAAMSTE
MARKGEBIEDE.**

VERKLARING.

**MYLAFSTAND VANAF WELKOM.
MYLAFSTAND VANAF KROONSTAD.**

SKAAL 1 : 5,000,000.

KAART Nr. 2

GOUDDORPE VAN DIE ORANJE-VRYSTAAT.

GOUDDORPE.
ANDER DORPE.

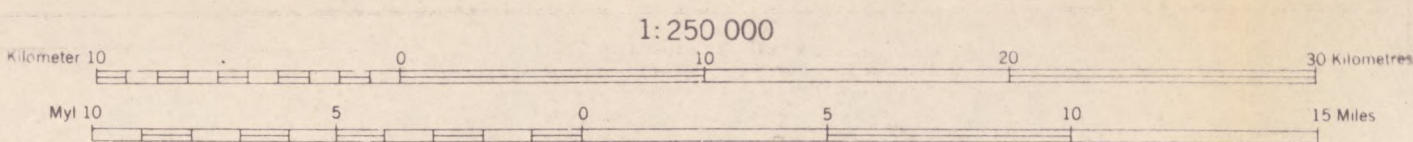
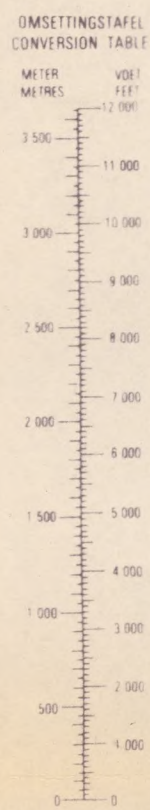
3022 BRITSTOWN

HOOGTES IN METER

HEIGHTS IN METRES

LEGENDE

Qa	Kolluvium, Alluvium	}			TERSIER TOT RESENT
Qc	Kalkreot				
Pb	Sandsteen en moddersteen	}		Beaufortgroep	
Pt	Crys en groen skalie				
Pw	Witband	}	Tierbergformasie		
Pp	Bruin skalie				
Cd	Tilliet en rolblokskalie	}	Dwykaformasie	Eccagroep	Karoosupergroep
Pe mv	Kwartsveldspaatporfier en andesitiese lawa				
				Ventersdorpgroep	
INTRUSIEWE GESTEENTES					
Kk	Kimberliet				
Jd/Jd	Karoodoleriet				
⊗	Fossielvindplek				
5	Helling				
Lin	Lineasie				

Gebruik van die Suid-Afrikaanse koördinaatsisteem word in die kartoograafse notasies duidelik aangedui. 50 000 skale van 1:250 000 met koördinaatskale in sentimeter (1:250 000 skale).

The grid lines of the South African co-ordinate system are indicated in the margin of the map. Scale of 1:250 000 with co-ordinate scale in centimeter (1:250 000 scale).

VERKLARING

REFERENCE

Internasionale grense	-----	International boundaries
Provinsiale grense	-----	Provincial boundaries
Spoorwag	-----	Railways
Smalspoorwag	-----	Narrow gauge railways
Diensspoorwag	-----	Service railways
Kraglyn	-----	Power lines
Hooftraadspos	-----	Arterial roads
Groetpad	-----	Main roads
Sekondêre pad	-----	Secondary roads
Andere pad	-----	Other roads
Spoorwag en hoofpad	-----	Trains and footpaths
Woonbuurte	-----	Lighthouses
Myn	-----	Mines
Wald- en natuurreservaatgrense	-----	Game and nature reserve boundaries
Landboustruikgrense	-----	Marginal District boundaries

